

ความสัมพันธ์ ในระบบบรรณาการ ระหว่างจีนกับไทย

สิ่งแลกเปลี่ยน พหุวัฒนธรรม | แต่ช
กบฏจันจิ ละอองศรี | แปด
ชวณวิทย์ เกษตรศิริ | บรรณาธิการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๕๐๓/๒๗ ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กทม. ๑๐๖๖๖
โทร. ๕๒๔-๕๗๖๕

ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collections

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike BY NC SR 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องไว้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันเมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collections

ราคา 65 บาท

ปก ภู ยงทรัพย์อนันต์

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย

ค.ศ. 1282 - 1853

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2525

จำนวนพิมพ์ 3,000 ฉบับ

ลิขสิทธิ์ภาษาไทยเป็นของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collection 599 ถนนไมตรีจิต กรุงเทพมหานคร

เป็นผู้แทนจำหน่าย

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย

ค.ศ. 1282-1853

กาญจณี ละอองศรี
แปลจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง
Sino-Siamese Tributary Relation 1282-1853

โดย
สืบแสง พรหมบุญ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
บรรณาธิการ

รายงานคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1. นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
2. นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
3. นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
4. นายชัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
5. นายสุเทพ สุนทรเภสัช	กรรมการ
6. นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
7. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
8. นายนรนิติ เศรษฐบุตร	กรรมการ
9. นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
10. นายบดินทร์ อัคราณิชย์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
11. นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
12. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
13. นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	ผู้จัดการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

เลขที่ 413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

โทร. 424-5768

คำแถลงของมูลนิธิโครงการตำราฯ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเอง เป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในการกิจบริการการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จาก มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่าง ก็เห็นพ้องต้องกันในระบายนั้นว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่ สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย ไปด้วยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจหนุนช่วยการสร้างสรรคทางปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้อง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้โครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงานเขียนของนักวิชาการ ต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายออกไปโดยทั่วถึง ทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของโครงการตำราฯ คือส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมาบริหาร และดำเนินการ อย่างอิสระจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ-และจัดพิมพ์หนังสือ ตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ถึง 8 สาขา ดังต่อไปนี้คือ

- 1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์
  - 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์
  - 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
  - 4) สาขาวิชารัฐศาสตร์
  - 5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
  - 6) สาขาวิชาปรัชญา
  - 7) สาขาวิชาจิตวิทยา
  - 8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี
- นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นเพิ่มขึ้นด้วย เช่นสาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับระหว่างหลายสาขาวิชาเช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ทั้งนี้ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหา ผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือในราคาย่อมเยาพอสมควร

อนุกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำรายินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมใน มูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการ สนับสนุนแนะนำอยู่ห่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วย บริหารและดำเนินงานร่วมกับเรา

**ประธานกรรมการ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์ที่ผู้เขียนได้เสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาเอกทางประวัติศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน (แมดิสัน) เมื่อปีการศึกษา 2513 โดยที่ผู้เขียนมุ่งพิจารณาถึง “ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ” ระหว่างจีนกับไทยสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในเรื่องวัตถุประสงค์ของการติดต่อและการมีสัมพันธ์ไมตรี ทักษะที่แตกต่างกันในเรื่องของการตีความเกี่ยวกับการมีสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ และอื่น ๆ โดยอาศัยหลักฐานของจีนประเภทประวัติศาสตร์ราชวงศ์ จดหมายเหตุประจำรัชกาล บันทึกเหตุการณ์ และเอกสารประเภทที่มีผู้รวบรวมขึ้นในภายหลัง นอกจากนั้นยังอาศัยหลักฐานของชาวตะวันตก และหลักฐานของไทย ทั้งประเภทเอกสารชั้นต้น และชั้นรองอีกด้วย

อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้ยังพยายามหาคำตอบให้แก่ผู้อ่านในเรื่องบางเรื่องที่ยังเป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่ เช่น “ไทยไม่ได้อยู่ในฐานะรัฐประเทศราชของจีนไม่ว่าในสมัยใด ๆ” “จีนเป็นฝ่ายขอมีสัมพันธ์ไมตรีกับไทยก่อน” “การที่พ่อขุนรามคำแหงส่งทูตไปจีนชุดแรกมิใช่เพราะถูกข่มขู่จากจีน” “พ่อขุนรามคำแหงมิได้เสด็จไปเมืองจีน” “ช่างปั้นเครื่องดินเผาชาวจีนเดินทางมาสุโขทัยและถ่ายทอดเทคนิคการทำเครื่องปั้นดินเผาให้” เป็นต้น

ด้วยเหตุที่หนังสือเล่มนี้มีข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อทางการทูตระหว่างจีนกับไทยจำนวนมากมายถึง 200 ครั้ง ซึ่งผู้เขียนได้ใช้ความพยายามในการอ่านเอกสารชั้นต้นของจีนด้วยความยากลำบาก และข้อมูลเหล่านี้ก็มีประโยชน์ต่อการตีความในประวัติศาสตร์ไทย อีกทั้งหนังสือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับไทยก็มีอยู่น้อย ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นควรแปลงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในด้านนี้ และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในอนาคต

เกี่ยวกับการแปลหนังสือเล่มนี้นั้น มีบางประการที่จะต้องกล่าวถึงคือ ประการแรก เนื่องจากมีข้อมูลและมีการวิเคราะห์ตีความใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ฉะนั้นผู้เขียนจึงได้ปรับปรุงและเพิ่มเติมข้อมูลบางส่วนเท่าที่จำเป็น เพื่อให้หนังสือฉบับแปลนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น “เรื่องอาณาจักรไทยที่จีนเรียกว่า เสียน และ หลอหู” “เรื่องราวก่อนการสถาปนาราชวงศ์พระร่วงของสุโขทัย” “ปีครองราชย์ของพระมหาจักรีสุโขทัย” “ความเกี่ยวข้องระหว่างราชวงศ์อู่ทองกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ” “ระบบการผูกขาดของหลวงสมัยอโยธยา” และ “ปีครองราชย์ของสมเด็จพระเอกาทศรถ สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ และสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม” เป็นต้น

ประการที่สอง ในหนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าใช้ปีคริสต์ศักราชตามต้นฉบับของผู้เขียนโดยตลอด ทั้งนี้เพราะหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นจากหลักฐานทั้งของจีน ของตะวันตก และของไทย จึงเป็นการยุ่งยากและสับสนอย่างมากหากจะมีการเทียบปีคริสต์ศักราชมาเป็นปีพุทธศักราช เพราะวิธีการนับปีพุทธศักราชตามแบบเดิมของไทยนั้นเริ่มในเดือนเมษายน อนึ่งการใช้ปีคริสต์ศักราชนั้นยังจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถศึกษาประวัติศาสตร์ไทยได้ในมุมมองกว้าง ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์โลก

ประการที่สาม ในหนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้ามิได้เขียนภาษาจีนกำกับไว้เช่นในต้นฉบับ เนื่องจากเกรงว่าจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย และเกิดความยุ่งยากในการจัดพิมพ์มากเกินไป ส่วนการถอดภาษาจีนออกเป็นสำเนียงภาษาไทยนั้น ได้อาศัยหลักที่ว่า ถ้าเป็นคำที่คุ้นหูคนไทยอยู่แล้วก็จะใช้คำนั้นเช่น คำว่า กวางตุ้ง ขงจื้อ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นคำใหม่ก็จะใช้หลักการออกเสียงภาษาจีนกลางที่ใกล้เคียงที่สุด อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้างในบางคำเพราะพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ในภาษาไทยไม่สามารถนำมาผสมให้อ่านออกเสียงเป็นสำเนียงภาษาจีนได้อย่างสมบูรณ์

ประการสุดท้าย ด้วยเหตุที่ต้นฉบับหนังสือนี้เป็นวิทยานิพนธ์ ส่วนบางตอนจึงอาจมีการกล่าวซ้ำอยู่บ้าง แต่ก็เพื่อนำไปสู่การตีความในบทต่อๆ ไปตามลักษณะวิทยานิพนธ์ ฉะนั้นจึงยังคงไว้โดยไม่มีการตัดทอน สำหรับรูปแบบของวิทยานิพนธ์นั้นข้าพเจ้ามิได้คำนึงถึงนัก เพราะเกรงว่าจะเป็นการเพิ่มปริมาณหน้าหนังสือจึงได้ตัดบางส่วนไปเช่น กิตติกรรมประกาศ เป็นต้น สิ่งที่เพิ่มเติมจากต้นฉบับก็คือ ภาพเรือสำรวจของเจิ้งเหอในหน้า 20 ซึ่งผู้เขียนก็เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อหนังสือเล่มนี้

ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบพระคุณ ดร. สืบแสง พรหมบุญ อย่างสุดซึ้งที่ได้อุทิศเวลาในการตรวจสอบสำนวนการแปล การถอดสำเนียงภาษาจีนเป็นภาษาไทย ตลอดจนการปรับปรุงเพิ่มเติมข้อมูลบางตอนจากต้นฉบับ และ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่ช่วยอ่านฉบับแปล และเสนอคำแนะนำแก้ไข

ท้ายที่สุดนี้ข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อ อาจารย์ นักศึกษา และ ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ไทยโดยทั่วไป

กาญจณี ละอองศรี

สาขาวิชาประวัติศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมษายน 2525

อักษรย่อที่ใช้ในหนังสือ

BEFEO	Ecole Française D'Extrême-Orient. Bulletin. Paris.
FEQ	The Far Eastern Quarterly. Ann Arbor. Michigan.
JAS	Journal of Asian Studies. Ann Arbor. Michigan.
JRASGB	Royal Asiatic Society. Great Britain and Ireland. Journal.
JRASMB	Royal Asiatic Society. Malayan Branch. Journal.
JRASNB	Royal Asiatic Society. North China Branch. Journal.
JRASSB	Royal Asiatic Society. The Straits Branch. Journal.
JSAH	Journal of Southeast Asian History. Singapore.
JSS	Siam Society. Journal. Bangkok.

คำนำของผู้แปล

อักษรย่อที่ใช้ในหนังสือ

รายการแผนที่ ภาพ แผนผัง และตาราง

บทนำ

บทที่ 1	ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์	3
	บทบาทดั้งเดิมและพัฒนาการของระบบบรรณาการ	3
	สถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศของไทย	9
	แนวความคิดของไทยเกี่ยวกับราชทูต และคณะทูต	14
	ระเบียบข้อบังคับต่างๆ และประเพณีการต้อนรับทูตานุทูตในราชสำนักไทย	16
	การตีความสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับจีน ตามทัศนะของไทย	24
บทที่ 2	รูปแบบความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ	35
	คณะทูตจีนที่ส่งมาไทย	35
	คณะทูตไทยที่ส่งไปจีน	46
	ลักษณะและจุดประสงค์ของคณะทูตไทย	47
	บรรดาศักดิ์และองค์ประกอบของคณะทูต และเส้นทางการเดินทาง	50
	พิธีการและกิจกรรมในจีน	52
	ความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยไปจีน	59
บทที่ 3	ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับราชสำนักหยวน	73
	ทางการเมือง	73
	ทางเศรษฐกิจ	80
บทที่ 4	ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับราชสำนักหมิง และราชสำนักชิง	85
	ทางการเมือง	85
บทที่ 5	ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับราชสำนักหมิง และราชสำนักชิง	117
	ทางเศรษฐกิจ	117
บทที่ 6	ความสัมพันธ์กับราชสำนักชิงในสมัยรัตนโกสินทร์	144
	ทางการเมือง	144
	ทางเศรษฐกิจ	158
สรุป		168

ภาคผนวก

1. ข้อเขียนของม้าชนเกี่ยวกับไทย
2. ข้อเขียนของเฟยสินเกี่ยวกับไทย

170

170

172

บรรณานุกรมพร้อมคำอธิบาย

173

รายการแผนที่ ภาพ แผนผัง และตาราง

แผนที่

1. อาณาจักรไทยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง	ก
2. อาณาจักรไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร	ข
3. อาณาจักรไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	ค

ภาพ

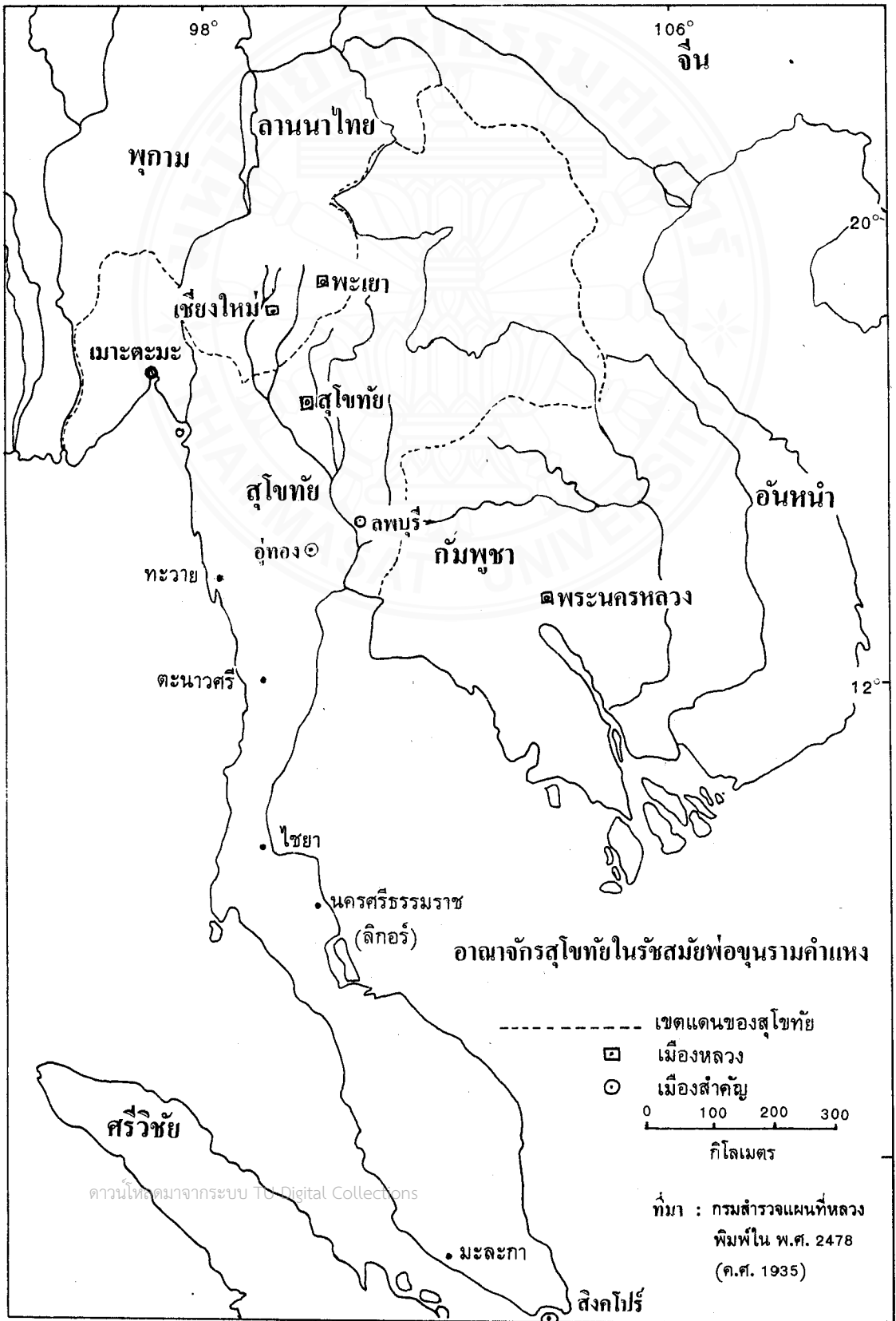
1. เรือสำเภาค้าขายของไทย	ง
2. เรือสำรวจของเจิ้งโฮ	จ
3. ท้องพระโรง	20
4. แผนผังท้องพระโรง	22

แผนผัง

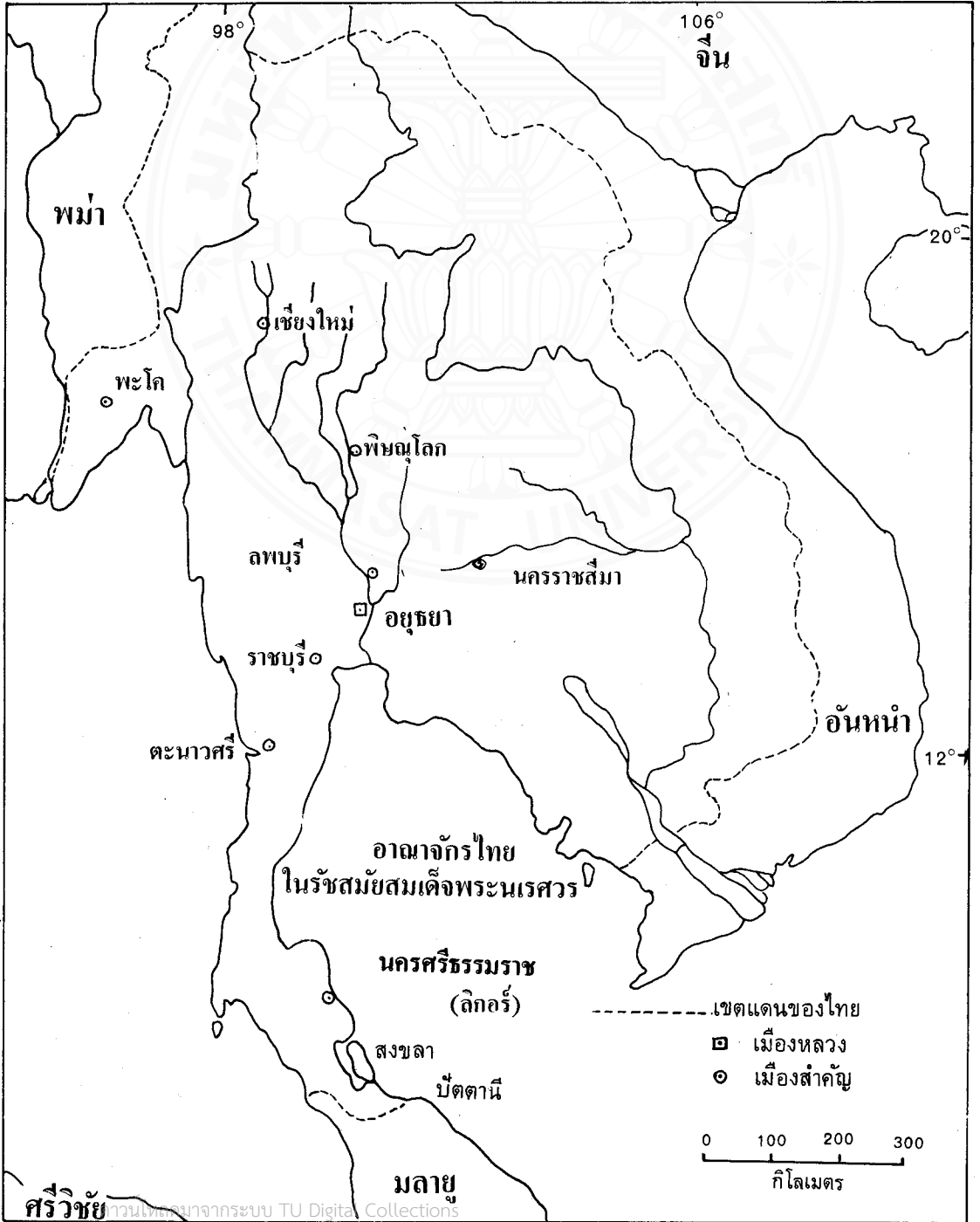
1. ความถี่ของการส่งคณะทูตไทยไปจีน	58
-----------------------------------	----

ตาราง

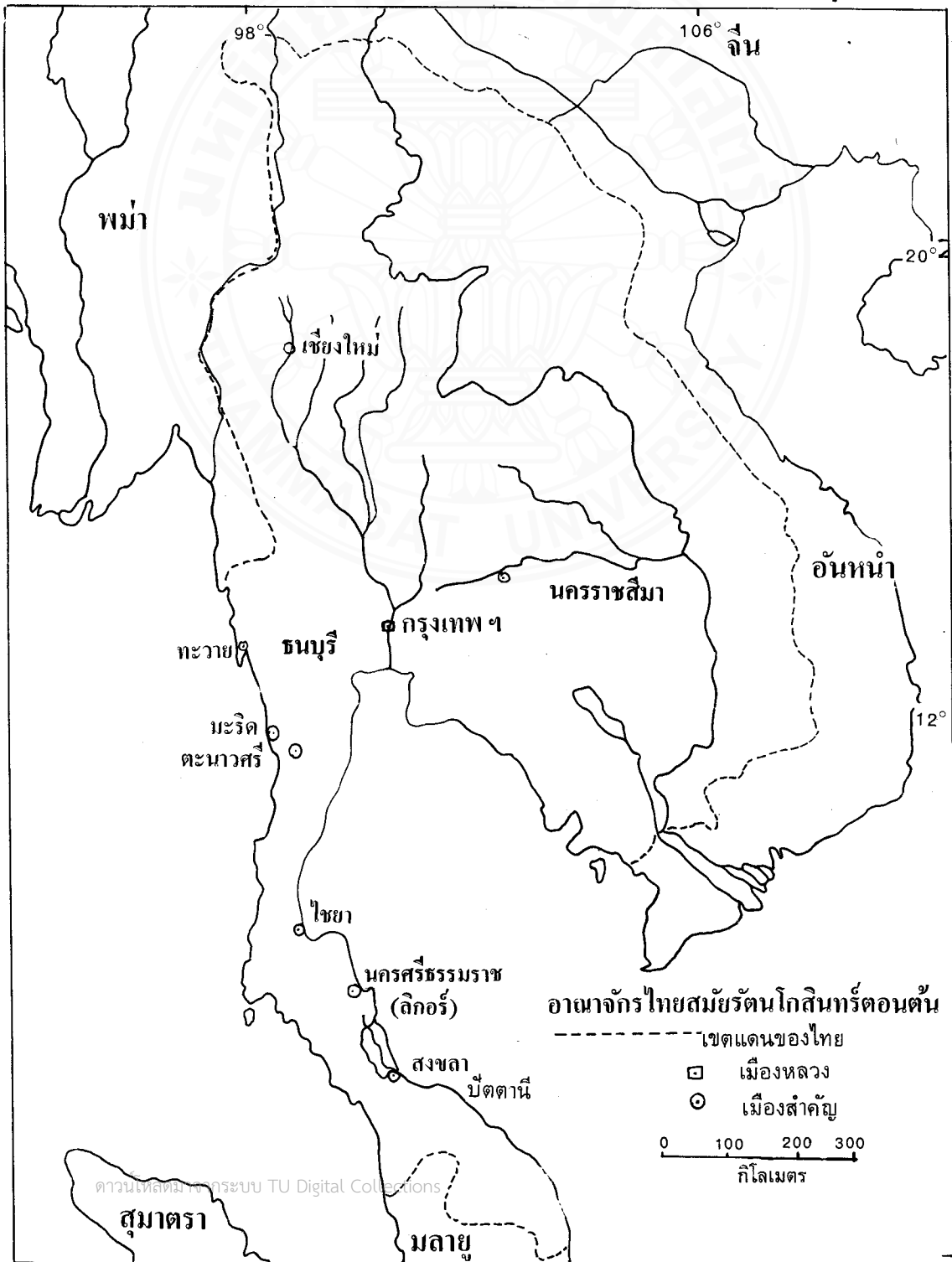
1. คณะทูตจีนที่ส่งมาไทย	38
2. คณะทูตไทยที่ส่งไปจีนในสมัยสุโขทัย	60
3. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1369 ถึงค.ศ. 1404	62
4. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1405 ถึงค.ศ. 1433	63
5. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1434 ถึงค.ศ. 1499	65
6. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1500 ถึงค.ศ. 1579	66
7. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1580 ถึงค.ศ. 1619	67
8. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1620 ถึงค.ศ. 1655	67
9. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1656 ถึงค.ศ. 1688	68
10. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1689 ถึงค.ศ. 1709	68
11. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1710 ถึงค.ศ. 1766	69
12. คณะทูตไทยส่งไปจีนในค.ศ. 1777 ถึงค.ศ. 1853	70

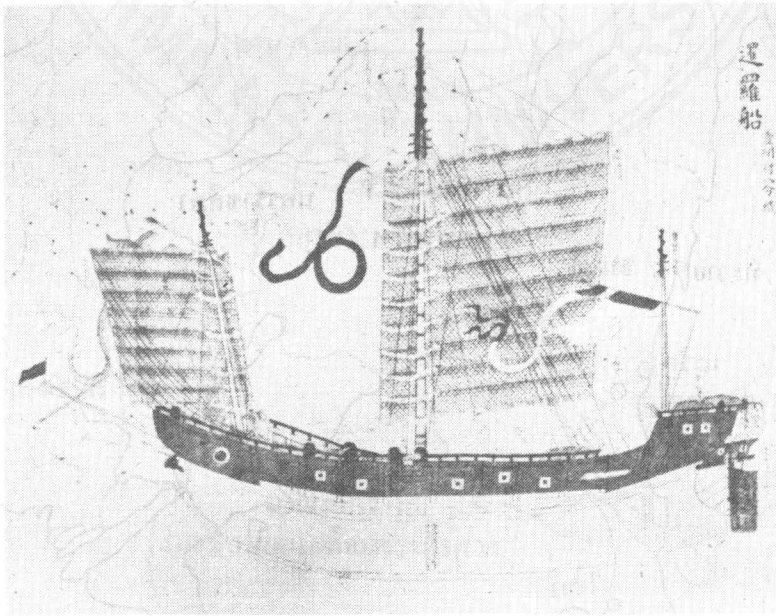

ที่มา : กรมสำรวจแผนที่หลวง พิมพ์ใน พ.ศ. 2478 (ค.ศ. 1935)

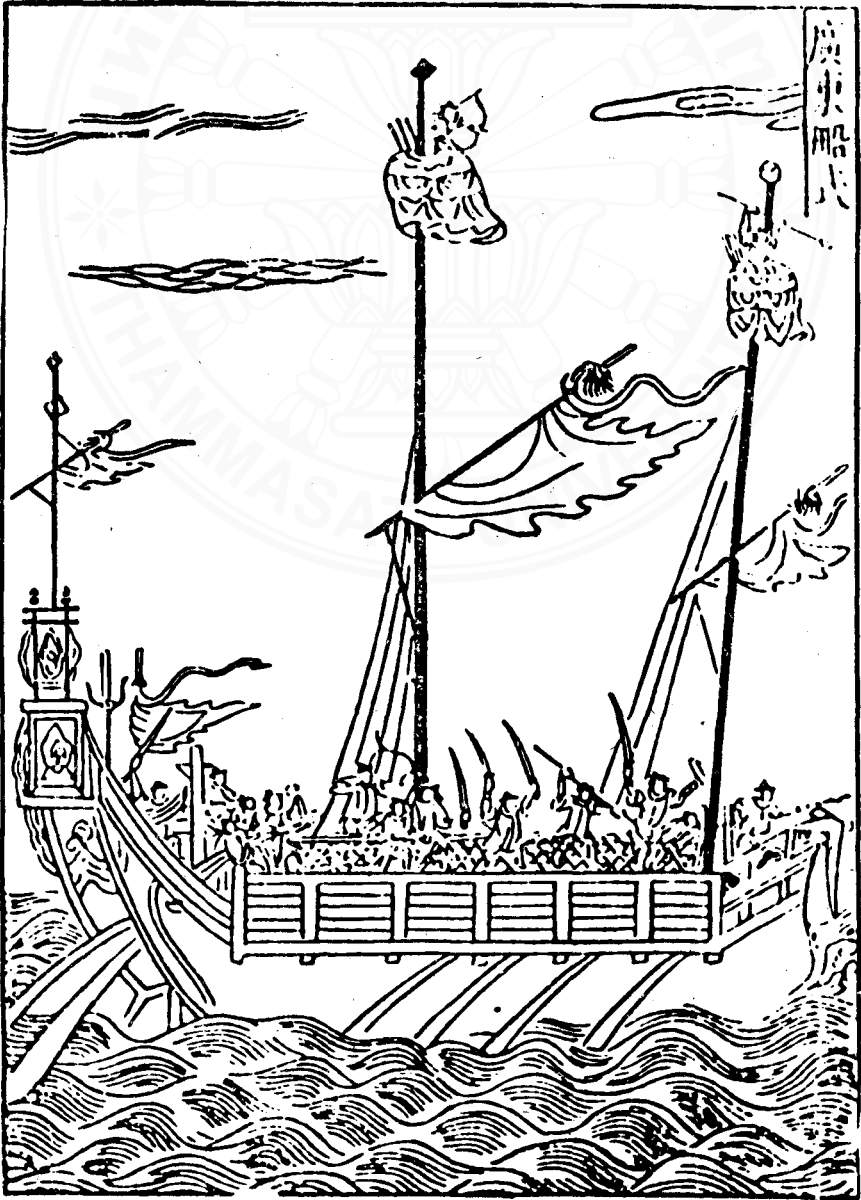
ดาวน์โหลดที่ TU Digital Collections

เรือสำเภาค้าขายของไทยในสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16
หรือต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17

ที่มา Charles N. Spinks "Siam and the Pottery Trade of Asia" **JSS**. XLIV, pt.2 (1956), 82.

เรือตำรวจของเจิ้งโห

บทนำ

ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์การทูตของจีนทุกท่านมักจะคุ้นเคยกับคำว่า “ระบบบรรณาการ” เป็นอย่างดี ระบบบรรณาการนั้นมีความหมายครอบคลุมถึงลักษณะความสัมพันธ์ต่างประเทศของจีนทั้งหมด ความเข้าใจถึงอุดมการณ์หลัก วัฒนธรรม และหน้าที่ของระบบบรรณาการเป็นสิ่งจำเป็นก่อนที่จะสืบสวนค้นคว้า และตีความพฤติกรรมด้านกิจการต่างประเทศของอาณาจักรจีน ทศนะที่รัฐบรรณาการมีต่อความสัมพันธ์กับอาณาจักรจีนก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เท่าที่ผ่านมานักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้ทำการวิจัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับระบบบรรณาการกันมาก แต่ส่วนใหญ่เน้นถึงแนวความคิดของจีนมากเกินไป และแทบจะไม่ได้พยายามค้นคว้าถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบรรดารัฐบรรณาการทั้งหลายเลย เป็นผลให้การศึกษายุ่งเกี่ยวกับระบบบรรณาการของจีนขาดความสมดุล กิจกรรมของคณะทูตบรรณาการนั้นก็แทบไม่ได้รับความสนใจในรายละเอียดเลย ข้อมูลอื่น ๆ ที่จะให้เราทราบถึงวัตถุประสงค์เบื้องหลังของรัฐบรรณาการแต่ละรัฐในการส่งบรรณาการให้จีน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อจะได้เข้าใจถึงระบบบรรณาการที่ค่อนข้างซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น

ไทยซึ่งจีนจัดเป็นรัฐบรรณาการรัฐหนึ่งนั้นมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนไม่เพียงแต่จะยาวนานเท่านั้น ยังตั้งอยู่บนรากฐานของบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ยิ่งกว่านั้น กิจกรรมของคณะทูตทูตไทยได้ถูกบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างสม่ำเสมอ และมีรายละเอียดมากเพียงพอที่จะสืบค้นถึงลักษณะที่แท้จริงของการติดต่อสัมพันธ์ดังกล่าว นอกจากนั้น ข้อเท็จจริงที่ว่า ไม่มีผู้ใดได้เคยศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งมาก่อน ก็เป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่ง

งานวิจัยนี้จะครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในสมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ สำหรับสมัยธนบุรีซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นนั้น (ค.ศ. 1767-82) จะรวมไว้กับสมัยรัตนโกสินทร์ จุดมุ่งหมายหลักของงานวิจัยก็คือ ต้องการที่จะค้นหาลักษณะที่แท้จริงของสัมพันธ์ไมตรี ลักษณะอำนาจที่จีนคิดว่ามีเหนือไทยนั้นมีมากจริง ๆ เพียงใด และทั้งสองอาณาจักรได้รับผลประโยชน์จากการติดต่อสัมพันธ์กันนั้น มิตรอย่างไร

ข้าพเจ้าจะเริ่มต้นด้วยการอธิบายข้อปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการต่างประเทศของทั้งสองอาณาจักร และทัศนะของไทยต่อสัมพันธ์ภาพกับจีน จากนั้นจะอภิปรายถึงลักษณะของความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน โดยสังเกตจากการปฏิบัติของคณะทูตไทยที่เดินทางไปจีน และคณะทูตจีนที่เดินทางมาไทย ต่อจากนั้นก็ จะพิจารณาถึงลักษณะทางการเมือง และทางด้านเศรษฐกิจของการติดต่อสัมพันธ์กันในสมัยต่าง ๆ

ข้าพเจ้าหวังว่า งานวิจัยนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้ข้อมูล และมีความเข้าใจที่แจ่มชัดมากขึ้น ซึ่งอาจจะมีคุณค่าต่อการสืบค้นเรื่องระบบบรรณาการของจีน และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในอนาคต

บทที่ 1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

บทบาทดั้งเดิมและพัฒนาการของระบบบรรณาการ

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องเข้าใจแนวความคิดกว้าง ๆ และพัฒนาการของระบบบรรณาการของจีนอันเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับบรรดาประเทศต่าง ๆ¹ แรกทีเดียวจะต้องเข้าใจว่า ระบบบรรณาการนั้นมิได้ตั้งอยู่บนรากฐานของหลักแห่งความเสมอภาคเช่นในประเทศตะวันตก แต่อยู่บนรากฐานของการยอมรับความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน² เนื่องจากความแตกต่างในหลักพื้นฐานเช่นนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องสืบค้นถึงค่านิยมที่แท้จริงทางอุดมการณ์ การเมือง และเศรษฐกิจของระบบบรรณาการของจีนเพื่อสามารถกำหนดขอบเขตอำนาจเจ้าประเทศราชที่จีนมีเหนือบรรดาอารยประเทศว่ามีมากน้อยเพียงใด

ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่า คำว่า “บรรณาการ” (tribute) ในความหมายของภาษาตะวันตกที่ใกล้เคียงกับภาษาจีนมากที่สุดคือคำว่า “กุง” (kung) (คำนี้คนไทยนิยมอ่านว่า ก้อง-ผู้แปล) นั้นมักจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันมาก คำ “บรรณาการ” ที่ประเทศตะวันตกนำมาใช้อธิบายแบบแผนความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างรัฐเจ้าประเทศราชกับรัฐประเทศราชในยุคศักดินานั้นมีลักษณะแตกต่างจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในเอเชียตะวันออกอย่างมาก ฉะนั้น ความหมายของคำว่า “บรรณาการ” ในประวัติศาสตร์ของประเทศทางตะวันตกจึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้อธิบายสัมพันธ์ภาพระหว่างจีนกับนานาประเทศ อยางไรก็ตาม เพื่อไม่ให้ยุ่งยากเกินไป คำว่า “บรรณาการ” ซึ่งได้ใช้กันมาแพร่หลายนั้นจะยังใช้แทนคำว่า “กุง” ของจีน แต่ความหมายที่แท้จริงของคำนี้จะต้องตีความในขอบเขตของธรรมเนียมลัทธิขงจื้อของจีน³

คำว่า “กุง” ในประวัติศาสตร์จีนมีที่ใช้มากมาย และมีหลายความหมาย ถ้าหากใช้ในความหมายของคณะทูตส่งบรรณาการ เรียกว่า “จิง-กุง เฟิง-หวู” (ching-kung feng-wu) ซึ่งหมายถึงการถวายผลผลิตท้องถิ่นซึ่งมี 3 ประเภท คือบรรณาการจริง ๆ (เจ็ง-กุง cheng-kung) ที่กษัตริย์ประเทศราชถวาย

¹ สำหรับรายละเอียดของระบบบรรณาการนั้น ดู J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, “On the Ch'ing Tributary System,” in **Their Ch'ing Administration: Three Studies** (Cambridge: Harvard U. Press, 1961), pp. 107-218; Léon de Rosny, **Les Peuples Orientaux Connus des Anciens Chinois** (2 d. ed.; Paris: Lerouge, 1886). สำหรับเรื่องความเป็นมาของระบบบรรณาการโดยทั่วไป ดู O. Lattimore, **Inner Asian Frontiers of China** (Boston: Beacon Press, 1962).

² จีนถือว่าตนเองเป็น ชาง-กัว (shang-kuo) หรือรัฐเจ้าประเทศราช ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ เป็น ชู-บัง (shu-pang) หรือ ชู-กัว (shu-kuo) ซึ่งหมายถึงรัฐประเทศราช A.B. Woodside, “Early Ming Expansionism (1406-1427): Ching's Abortive Conquest of Vietnam,” **Papers on China**, XVII (December 1963) (East Asian Research Center, Harvard University), pp. 1-37 and M.F. Nelson, **Korea and the Old Orders in Eastern Asia** (Baton Rouge: Louisiana State U. Press, 1946).

³ M. Mancall, “The Ch'ing Tribute System: An Interpretive Essay,” in J.K. Fairbank, ed., **The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations** (Cambridge: Harvard U. Press, 1968), p. 63.

แต่จักรพรรดิฉิน บรรณาการที่คณะทูตถวายแก่ราชสำนักจีน และสินค้าต่าง ๆ สำหรับค้าขายโดยเฉพาะ⁴ คำ ๆ นี้ยังใช้ในกิจการภายในของจีนด้วย เจ.เค. แฟร์แบงก์ (J.K. Fairbank) อธิบายว่า

คำว่า “กุง” ใช้อ้างถึงบรรณาการของเจ้าผู้ครองจากต่างแดนที่ไม่ใช่ชาวจีน และยังใช้ในความหมายเกี่ยวข้องกับกิจการภายใน เช่น “บรรณาการข้าว” (เจ้า-หมี่ หรือ กุง-หมี่ ts'ao-mi, kung-mi) ซึ่งบรรทุกเรือมาจากบริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนล่าง ทุก ๆ ปีเพื่อเลี้ยงดูปักกิ่ง หรือ “บรรณาการนักศึกษา” (กุง-เจง kung-cheng) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ขอปริญญาบัตรในระบบสอบไล่ในสมัยราชวงศ์ซิง⁵

นอกจากนั้นคำว่า “เซียน” (hsien) “เฟิง เปียว” (feng piao) หรือ “เปียว-โจว” (piao-chou) และ “เจา” (chao) ทั้งหมดนี้ล้วนใช้บรรยายถึงคณะทูตจากบรรดารัฐต่างชาติซึ่งที่แท้แสดงถึงลักษณะการยอมรับและความต่ำต้อยกว่า เนื่องจากคำเหล่านี้มีความหมายถึง “การให้ของขวัญ” “การระลึกถึงด้วยความคารวะ” ต่อจักรพรรดิฉิน หรือ “การขอเข้าเฝ้า หรือเยี่ยมเยียนรัฐมหาอำนาจของโลก หรือโอโรสแห่งสวรรค์” ตามลำดับ⁶

ระบบบรรณาการนี้เริ่มเกิดขึ้นจากการติดต่ออันยาวนานระหว่างจีนกับอนารยประเทศทั้งหลาย⁷ ระบบนี้ถูกใช้ในความหมายต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงความเหนือกว่าทางด้านวัฒนธรรมของจีน แนวความคิดทางอุดมการณ์ทั้งหลายเบื้องหลังระบบบรรณาการนี้ทั้งหมดอยู่บนรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลตามลัทธิขงจื้อ ซึ่งเชื่อมั่นว่าทุก ๆ คนมีสถานะของตนเองในสังคมและจะต้องประพฤติตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน ถ้าทุกคนรู้สถานภาพของตนเองและรู้หน้าที่ของตนเองตลอดจนทำในสิ่งที่ถูกต้องเสมอ ๆ โลกนี้ก็จะมีความสงบสุข และมีความสามัคคีปรองดองกัน ความประพฤติที่มีระเบียบแบบแผนเป็นกฎเกณฑ์ที่จำเป็นที่จะผูกมัดชีวิตของสังคมเข้าด้วยกันโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยสัญญา หรือใช้กำลังบังคับ แต่อาศัยความรู้สึก “ละอาย” และ “อภัยศอดสู”⁸ จีนในฐานะเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมโลกจะต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างเพื่อให้ชาติอื่น ๆ ปฏิบัติตาม จักรพรรดิฉินซึ่งได้รับ “อานัติจากสวรรค์” ให้ลงมาปกครองจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นแบบฉบับที่ดีของมวลมนุษย์ ทั้งชาวจีน และ อนารยประเทศทั้งหลายเช่นเดียวกัน ความเชื่อในแนวนี้จะปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดในพระราชกฤษฎีกาของจักรพรรดิหยงเจิ้ง พระองค์ทรงประกาศว่า

ในบรรดาคุณสมบัติทั้งหลายซึ่งสามารถทำให้จักรพรรดิปกครองประเทศเป็นผลสำเร็จ คือ พระปรีชาสามารถของพระองค์ที่จะคุ้มครองข้าแผ่นดินทั้งมวลของพระองค์ และความปรารถนาของพระองค์ที่จะแผ่กรุณาธิคุณไปยังมวลมนุษย์ พระองค์ทรง

⁴ A.B. Woodside, *op.cit.*, p. 5.

⁵ J.K. Fairbank, “A. Preliminary Framework,” in J.K. Fairbank, ed., *The Chinese World Order, op.cit.*, p. 10.

⁶ Wang Gung-wu, “The Nanhai Trade: A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea,” *JRASMB*, XXXI, pt.2 (June 1958), p. 1.

⁷ J.K. Fairbank, *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports 1842-1854* (Cambridge: Harvard U. Press, 1964), pp. 23-38.

⁸ M.F. Nelson, *op.cit.*, p. 98.

สนองตอบความประสงค์ของสวรรค์ด้วยการให้ความรักแก่ข้าแผ่นดินของพระองค์ และหาเหตุผลทั้งหลายเพื่อแสดงถึงความมีบุญญาธิการภายใต้การปกครองของพระองค์ ด้วยวิถีทางนี้ทำให้พระองค์สามารถที่จะรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นได้ และทำให้พระนามของพระองค์ถูกระลึกถึงด้วยความกตัญญูชั่วกัลปาวสาน...เนื่องด้วยราชวงศ์ของเราได้รับอานิสงส์จากสวรรค์ให้ปกครองและเนื่องจากเราได้พิสุจน์แล้วถึงความสามารถในการปกครองโดยได้เผื่อแผ่ความรักและให้ความปกป้องคุ้มครองแก่มวลมนุษย์โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เหตุใดจะต้องเลือกที่รักมักที่ชังด้วยเหตุผลเพียงว่าคนเหล่านั้นมิใช่ชาวจีน...⁹

ชาวจีนทั้งหลายเชื่อมั่นในความเหนือกว่าทางด้านวัฒนธรรมของตนเองมากเสียจนกระทั่งเชื่อว่า บรรดาอนารยชนผู้ไร้วัฒนธรรมจะต้องมาจีนเพื่อแสวงหาความเปลี่ยนแปลง และความเจริญรุ่งเรือง ดังนั้น อนารยชนจำเป็นต้องยอมรับในความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน และปฏิบัติตามพิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะเท่ากับว่าอนารยชนเหล่านั้นมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกของสังคมขงจื้อ แนวความคิดต่าง ๆ เหล่านี้จะเห็นได้ชัดว่าแสดงถึงลักษณะทางการปกครองซึ่งรับอิทธิพลจากความเชื่อในลัทธิขงจื้อเรื่องการแบ่งชั้นสังคม ประเทศจีนจะต้องอยู่ในฐานะเป็น บิดา ผู้นำ พี่ชายคนโต หรือผู้ที่เหนือกว่าอยู่เสมอ ขณะที่รัฐอื่น ๆ อยู่ในฐานะเป็น บุตรชาย ผู้ตาม น้องชาย หรือผู้ที่ด้อยกว่า ตามหลักท้าว ๆ ไปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรจีนกับรัฐอื่นนั้นจะสนิทสนมเพียงใดขึ้นอยู่กับระยะความห่างไกล ชาติที่ยังอยู่ใกล้จีนก็ยิ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน สิ่งต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นหลักเกณฑ์ขั้นพื้นฐานและเป็นอุดมการณ์ของการติดต่อกับต่างชาติของจีนภายใต้ระบบบรรณาการอย่างแท้จริง

ตามหลักฐานของ หยู-ยิง-ฉือ (Yü Ying-Shih)¹⁰ ระบบบรรณาการนั้นพัฒนาจากระบบ “โฮ-ชิน” (Ho-Ch'in) ที่ละน้อย ซึ่งเป็นระบบที่จักรพรรดิเกา-สู (Kao-tsu) แห่งราชวงศ์ฮั่นทรงตั้งขึ้นโดยได้ประกาศการณ์จากอดีตของจีนในการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ระบบ “โฮ-ชิน” ของขงจื้อจากจักรพรรดิและบรรดาตัวเจ้าหญิงจีนจะถูกนำไปมอบให้กับพวกอนารยชนเผ่า เจียง-นุ (Hsiung-nu) เพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าปฏิญานว่าจะไม่โจมตีดินแดนบริเวณชายแดนจีน¹¹ กฎเกณฑ์ก็ได้ถูกตั้งขึ้นมาเช่นเดียวกันในช่วงระยะนี้ว่า “ไม่มีใครตั้งรกรากในจีนได้ หรืออย่างน้อยอยู่ในจีนโดยไม่ได้นำเครื่องบรรณาการมา”¹² ทำให้เข้าใจได้ว่า ลักษณะทางการเมืองของระบบบรรณาการในสมัยฮั่นมีความสำคัญมาก และสำคัญกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากทีเดียว¹³

⁹Yung-Cheng, Emperor of China, "Chinese and Foreigners Are Member of One Family," *Ch'ing tai t'ung chih*. (A History of the Ch'ing Dynasty) by Hsiao Yi-shan (published in 1962-63 in 5 vols), I, pp. 928-930, as translated by Dun J. Li, *The Essence of Chinese Civilization* (Princeton, D. Van Nostrand Co.: 1967), p. 129.

¹⁰Yu Ying-Shih, *Trade and Expansion in Han China: A Study in Structure of Sino-Barbarian Economic Relations* (Berkeley: U. of California Press, 1967).

¹¹*Ibid.*, p. 40.

¹²E.H. Parker, *China, Her History, Diplomacy, and Commerce from the Earliest Times to the Present Day* (London: J. Murray, 1961), p. 1.

¹³Yü Ying Shih, *op. cit.*, p. 189.

โดยเนื้อแท้แล้ว ความสำคัญทางการเมืองเบื้องหลังระบบบรรณาการนั้นมีความนัยว่า เป็นการยอมรับความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน การยอมอ่อนน้อมของอนารยชนเป็นลักษณะที่สำคัญของกฎเกณฑ์ทางการเมืองตามลัทธิขงจื้อ เป้าหมายสูงสุดก็คือ การสร้างความมั่นคงทางการเมืองภายใต้การปกครองที่เมตตากรุณาของโอรสสวรรค์ อย่างไรก็ตามก็ตี หลักเกณฑ์ทางการเมืองนี้อาจนับว่าเป็นการป้องกันตนเองของจีนด้วย กล่าวคือ การพระราชทานของขวัญจากจักรพรรดิ การยอมอนุญาติให้ค้าขาย การพระราชทานตราตั้ง และสิ่งอื่น ๆ ล้วนเป็นการผ่อนปรนมิให้พวกอนารยชนซึ่งบางครั้งมีอำนาจเข้มแข็งคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของจีน กลยุทธ์นี้อย่างน้อยทำให้จีนบรรลุผลสำเร็จในจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ ประการแรกคือ สิ่งที่เราเรียกว่านโยบาย “การเอาใจ” ซึ่งก่อรูปขึ้นมาเพื่อสร้างความสงบชั่วคราวชั่วคราว ประการที่สอง เป็นยุทธวิธี “การแบ่งแยกและปกครอง” (อิ-อิ-จิ-อิ i-i-chih-i) เพื่อทำให้พวกอนารยชนทั้งหลายอ่อนแอลงโดยการผูกมิตรกับชนชาติหนึ่งไว้ต่อต้านอีกชนชาติหนึ่ง ประการที่สาม เป็นการสร้างสัมพันธไมตรีกับรัฐหรือเผ่าที่เข้มแข็งต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธภาพที่มีต่อกันนั้นเป็นสิ่งปรารถนาและเป็นผลประโยชน์¹⁴ การดัดแปลงระบบนี้ให้เหมาะสมแก่การป้องกันตนเองมากที่สุดมีความสำคัญสูงสุดในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 11 และ 12 ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ในระยะนั้นเป็นระยะที่มีความไม่มั่นคงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งมีผลให้พวกนิยมลัทธิขงจื้อใหม่ขึ้นมามีอำนาจ หลักการสำคัญของลัทธิขงจื้อใหม่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบังคับให้ทุกประเทศที่ปรารถนาจะติดต่อกับจีนต้องยอมสวามิภักดิ์¹⁵ เมื่อพิจารณาถึงความจริงที่ว่าราชวงศ์ซ่งของจีนนั้นอ่อนแอมากในด้านการทหาร ความต้องการให้ออนารยชนทั้งหลายยอมสวามิภักดิ์มิได้เป็นผลจากความเข้มแข็งทางการทหาร แต่เนื่องจากค่านิยมสัญญาของจีนที่จะให้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรการป้องกันตนเองของจีน¹⁶

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ความสัมพันธ์แบบบรรณาการระหว่างจีนกับต่างประเทศนั้นตั้งอยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันที่จะต้องกระทำในรูปพิธีการ ในทัศนะของชาวจีน การส่งเครื่องราชบรรณาการคือการกระทำที่เรียกว่า ลี (li) หรือการประพุดิตนอยู่ในระเบียบแบบแผนซึ่งจะต้องทำอย่างมีพิธีการ การส่งเครื่องราชบรรณาการและของที่ระลึกต่าง ๆ ด้วยพิธีการที่ทูลหราชจะทำในโอกาสวันสำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่นวันคล้ายวันพระราชสมภพของจักรพรรดิ วันขึ้นปีใหม่ และวันสำคัญอื่น ๆ สิ่งสำคัญที่สุดที่คณะทูตต่างชาติจะต้องทำคือ “เคา-เตา” (kow-tow) (กฺ-ตุ k'ou-t'ou)¹⁷ ซึ่งมีความหมายถึงการยอมอ่อนน้อมและการยอมสวามิภักดิ์ เพื่อเป็นการตอบแทน จักรพรรดิจะทรงพระราชทานของขวัญ ตราตั้งยศศักดิ์ ตราแห่งจักรพรรดิ ปฏิทินจีน และสิ่งอื่นแก่กษัตริย์ต่างชาติ¹⁷ นอกเหนือจากนั้นยังมีงานเลี้ยงแบบรัฐพิธีเป็นเกียรติแก่สมาชิกในกลุ่มคณะทูตต่างชาติหลายครั้ง พิธีการทั้งหลายที่ผูกพันอยู่กับระบบบรรณาการมีความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า กรมพิธีการ (The Department of Ceremonies) เป็น

¹⁴Chao Chin-yung, *A Brief History of Chinese Foreign Relations* (Taipei: China Cultural Service, n.d.), p. 25.

¹⁵Tsiang T'ing-fu, “China and European Expansion,” *Politica*, II, no. 5 (March 1936), pp. 3-4.

¹⁶*Ibid.*

¹⁷J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op.cit.*, pp. 135-145.

* การคุกเข่าลงกราบ 3 ครั้ง โดยให้ส่วนสำคัญของร่างกาย 9 จุด คือ หน้าผาก มือ ข้อศอก หัวเข่า และเท้า จรดพื้นทั้ง 3 ครั้ง

ผู้รับผิดชอบโดยตรง นอกจากนั้นรายละเอียดในพิธีการทั้งหลาย อย่างเช่น “เคา-เตา” ก็ยืนยันได้อย่างไม่ต้องสงสัยว่า จีนเป็นประเทศที่อยู่ในฐานะเหนือกว่าประเทศอื่น ๆ อยู่เสมอ

ดังนั้นจะเห็นว่า จีนให้ความสำคัญอย่างใหญ่หลวงเพียงใดต่อการมาเยือนของคณะทูต ตั้งแต่ในอดีต เป็นต้นมาจีนให้การดูแลคณะทูตต่างชาติอย่างพิถีพิถันมากที่สุดทีเดียว หวาง กุง-หวู (Wang-Gung Wu) ได้บรรยายไว้อย่างย่อ ๆ เกี่ยวกับความรู้สึกของจีนในเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

...บรรณาการจากชนชาติต่าง ๆ จากต่างชาติมีความสำคัญในฐานะเป็นพระราชกรณียกิจของจักรพรรดิ และจะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกแก่คณะทูต เพื่อนำเข้าเฝ้าจักรพรรดิ และเพื่อแสดงความขบใจต่อการมาเยือนของพวกเขา กรมพิเศษหลายกรมจะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยและเสนาบดีที่อาวุโสและบรรดาผู้บริหารทั้งหลายจะต้องร่วมอยู่ในพิธีการถวายเครื่องราชบรรณาการที่หุรหฺรา และพิธีการมาเยือนของผู้ปกครองประเทศจากต่างแดนด้วย¹⁸

ทูตานุทูตจากต่างชาติได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น ได้รับสิทธิพิเศษทุกอย่าง อย่าง ได้พักอาศัยอยู่ในที่พักของทางราชการ ไม่ต้องเสียค่าเดินทาง ค่าอาหาร และได้รับ “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสิ่งจำเป็นตลอดเวลาที่พำนักอยู่ในจีน”¹⁹ ในขณะที่เดียวกัน จีนจะสอดส่องคณะทูตอย่างใกล้ชิด และให้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด มีการวางกฎเกณฑ์ไว้ละเอียดลออสำหรับคณะทูตของแต่ละรัฐที่เดินทางมาสมาเสมอเกี่ยวกับเรื่องขนาดเรือ เส้นทางเดินเรือ จำนวนเรือและลูกเรือ ลักษณะของขบวนต่าง ๆ และหมายกำหนดการทูลเกล้าถวายเครื่องราชบรรณาการ

ดังที่เราได้เห็นกันแล้วว่า จีนไม่มีความสัมพันธ์ต่างประเทศกับชาติอื่น ๆ เลยนอกจากความสัมพันธ์ในรูปบรรณาการ เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ทางการค้าก็ควรถูกเรียกว่า “การค้าในรูปบรรณาการ” หากใช้การค้าระหว่างประเทศไม่²⁰ การแลกเปลี่ยนบรรณาการของรัฐประเทศราชกับของขวัญที่จักรพรรดิพระราชทานมา อาจเรียกได้ว่าเป็นการค้าต่างประเทศของจีนในระยะแรกเริ่ม ข้อเท็จจริงที่รู้กันแพร่หลายนั้นก็คือ คณะทูตจากอนารยประเทศที่เดินทางไปจีนได้แอบแฝงใช้ระบบบรรณาการเพื่อการค้า ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้คงจะเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่น²¹ การได้รับอนุญาตให้ค้าขายโดยตรงกับจีนภายหลังการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นสิ่งดึงดูดใจอนารยชนทั้งหลายอย่างมาก เราสามารถกล่าวได้อย่างมั่นใจได้ว่า ในคณะทูตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าร่วมอยู่ในคณะด้วยเสมอ ซึ่งพวกพ่อค้าเหล่านี้มีจุดประสงค์สำคัญที่จะแสวงหาสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางการค้า

¹⁸ Wang Gung-wu, "The First Three Rulers of Malacca," *JRASM*, XLI, pt. 1 (July 1968), p. 15.

¹⁹ รายละเอียดเพิ่มเติมใน Chang T'ien-tse, *Sino-Portuguese Trade from 1514 to 1644* (Leiden: E.J. Brill, 1934); J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op.cit.*, pp. 107-218; Chang Te Ch'ang, "Maritime Trade at Canton during the Ming Dynasty," *Chinese Social and Political Science Review*, XVII, no. 2 (July 1933), pp. 264-282 and *The Chinese Repository*, XIV, no. 4 (April 1845), pp. 153-156.

²⁰ O. Lattimore, *op.cit.*, pp. 482-483; Tsiang T'ing fu, *op.cit.*, p. 4.

²¹ J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op.cit.*, pp. 139-142. รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการค้าในระบบบรรณาการใน M. Mancall, *op.cit.*, pp. 75-84.

ในทางตรงกันข้าม ในทัศนะของจักรพรรดิจีน คุณค่าทางศีลธรรมของเครื่องราชบรรณาการกลับมีความสำคัญมากกว่าคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ความสำคัญทางเศรษฐกิจของเครื่องราชบรรณาการเป็นเรื่องรองมองในด้านเศรษฐกิจ จักรพรรดิจีนไม่ได้รับประโยชน์แต่เสียประโยชน์ เนื่องจากบรรดาของกำนัลที่จักรพรรดิพระราชทานตอบแทนนั้นมีค่ามากกว่าเครื่องราชบรรณาการได้รับจากการทูลเกล้าถวายเสมอ ๆ ชาวจีนถือว่า การยอมให้ค้าขายด้วยนั้นเป็นเพียงวิถีทางที่ตนบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ที่น่าปรารถนา และนายกองมากกว่า กล่าวคือ ได้รับการสวมักต้อยอย่างอ่อนน้อมจากอนารยชนทั้งหลาย²² แต่กระนั้นก็ตามเป็นการยากที่จะแยกสิ่งจูงใจทางด้านเศรษฐกิจออกจากด้านการเมืองได้ จอห์น.เค.แฟร์แบงค์ อธิบายไว้ถึงลักษณะด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่เกี่ยวข้องกันจนแยกไม่ออกในระบบบรรณาการไว้อย่างน่าฟังว่า

...การค้าและบรรณาการเป็นลักษณะร่วมของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันเดียวกัน ในทัศนะของจักรพรรดิจีน คุณค่าทางศีลธรรมของบรรณาการมีความสำคัญมากกว่า แต่ในทัศนะของอนารยชนกลับถือคุณค่าทางวัตถุของการค้าเป็นสำคัญ ความสมดุลกันทางผลประโยชน์นี้ทำให้เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายและระบบบรรณาการก็คงอยู่ต่อมา...ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ในปัจจุบันที่จะลงความเห็นได้มากกว่าว่าระบบบรรณาการเป็นที่รวมของผลประโยชน์ทุกชนิด ทั้งของส่วนตัวและของจักรพรรดิทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคม²³

การไม่เน้นความสำคัญของการค้าเป็นการดำเนินรอยตามหลักการของขงจื้ออย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติขุนนางจีนก็มักเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

คณะทูตบรรณาการเดินทางมาจีนบ่อยครั้ง และมีหลายชุดในระหว่างสมัยราชวงศ์หมิง²⁴ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1371-1566 ลักษณะการค้าในรูป บรรณาการปรากฏเด่นชัดมาก อย่างไรก็ตาม ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่น่าสนใจเริ่มก่อตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการสำรวจทางทะเลอันลือเลื่อง (The Famous maritime expeditions) ในสมัยจักรพรรดิ หยง-ไล้ แม้ว่าการค้าในรูปบรรณาการยังคงเป็นลักษณะเด่นในระยะนั้น แต่จำนวนพ่อค้าชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งมีเพิ่มขึ้น ได้เป็นตัวทำลายการค้าในรูปบรรณาการลงอย่างช้า ๆ ความต้องการสินค้าของจีนซึ่งเคยชักนำให้พวกอนารยชนเดินทางมายังจีนในบัดนี้ได้ลดลงเนื่องจากพ่อค้าชาวจีนได้นำสินค้าของตนออกไปขายเอง ทิศทางที่เปลี่ยนแปลงเป็นตรงกันข้ามนี้ ตามทัศนะของแฟร์แบงค์เห็นว่าผลสำคัญต่อความเสื่อมลงที่ละน้อยของระบบบรรณาการ ไม่ใช่เป็นเพราะผลกระทบจากชาวยุโรปดังที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไป²⁵

ถึงแม้ว่าจักรพรรดิราชวงศ์หมิงองค์ต่อ ๆ มาได้ออกประกาศห้ามการค้าขาย แต่การค้ายังคงเฟื่องฟูอยู่ในรูปของการลักลอบ การให้สินบนขุนนางจีน และการค้าในรูปบรรณาการ ซึ่งได้รับความกระทบกระเทือนจากการประกาศห้ามแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น จักรพรรดิราชวงศ์ชิงองค์ต้น ๆ มีนโยบายเช่นเดียวกับจักรพรรดิ

พระมหากษัตริย์ราชวงศ์หมิง

²² J.K. Fairbank, *Trade and Diplomacy...*, op.cit., p. 23.

²³ J.K. Fairbank and Teng Ssu-Yu, op.cit., pp. 112-113.

²⁴ Chang Te Ch'ang, op.cit., p. 265.

²⁵ J.K. Fairbank, *Trade and Diplomacy...*, op.cit., pp. 33-36.

ราชวงศ์หมิงองค์ต้น ๆ ที่ให้ความสนใจต่อ “การพัฒนาการค้ากับต่างประเทศบางรูปแบบ และเข้าใจถึงความหมายทางเศรษฐกิจของการค้าอยู่บ้าง”²⁶ อย่างไรก็ตามหลังจากรัชสมัยจักรพรรดิถังสีแล้วจักรพรรดิองค์ต่อ ๆ มา ก็ได้ทรงรื้อฟื้นการประกาศห้ามค้าขายกับต่างชาติอย่างเข้มงวดอีก จนกระทั่งถึงค.ศ. 1842 เมื่ออังกฤษมาบีบบังคับให้จีนเปิดประตูติดต่อกับต่างชาติ

สถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศของไทย

เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ด้านต่างประเทศของจีนกับของไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า ของจีนซ้อนตัวอยู่ในรูปแบบของระบบบรรณาการ แต่ของไทยอยู่ในรูปแบบของการค้าระหว่างประเทศ โดยที่ในจีนความรับผิดชอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการต้อนรับทูตานุทูตต่างประเทศอยู่ในอำนาจของกรมพิธีการ แต่สำหรับไทยความรับผิดชอบต่าง ๆ นั้นมีเสนาบดีกรมคลังซึ่งดูแลเรื่องการค้ากับต่างประเทศทุก ๆ สาขาเป็นผู้ควบคุมอยู่ ยศของเสนาบดีกรมคลัง หรือที่รู้จักกันว่า พระคลัง มีพัฒนาการอันยาวนานในประวัติศาสตร์ของไทย ยศของไทยใช้ต่าง ๆ กันมาตั้งแต่อดีตดังเช่นไช้ ขุนคลัง ออกญาพระคลัง พระยาพระคลัง ในสมัยแรก ๆ และไช้ เจ้าพระยาพระคลัง ในสมัยต่อมา²⁷ กระนั้นก็ตาม บรรดาชื่อทั้งหมดก็ยังคงรักษาความหมายดั้งเดิมคือ หัวหน้าที่ของคลัง หรือโรงเก็บสินค้า ความแตกต่างอยู่ที่ยศซึ่งนำหน้าคำว่า คลัง* เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อบรรดาพ่อค้าชาวยุโรปเข้ามายังไทย และสะกดคำ พระคลัง เป็นภาษาของตนตามเสียงที่ตนได้ยิน มีผลให้เกิดรูปคำต่าง ๆ กันเช่นชาวโปรตุเกสเรียกว่า บาร์คาลอน (Barcalon) ชาวฝรั่งเศสเรียกว่า ปรา-คลัง (Pra-clang) และชาวดัชช์เรียกว่า เบอเคลง²⁸ (Berkelengh) เป็นต้น

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ปรากฏว่า พระเจ้าอุทองผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาทรงแต่งตั้งตำแหน่งขุนคลัง ขึ้นรับผิดชอบกรมที่สำคัญในการดูแลทรัพย์สินของหลวง²⁹ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. 1448-1488) ยศขุนคลังได้เปลี่ยนเป็น พระโกษาธิบดี หรือ พระคลัง³⁰ ก่อนหน้านั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง

²⁶ M. Mancall, *op.cit.*, p. 85.

²⁷ ขุน เป็นยศขุนนางไทยสมัยโบราณซึ่งมีสถานภาพสูงกว่ายศเดียวกันในสมัยหลัง ออกญา เป็นยศที่สูงที่สุดในขณะนั้น พระยา เป็นยศสูงเช่นเดียวกับออกญา แต่ในสมัยต่อมาหมายถึงยศที่เป็นรองจากเจ้าพระยา ซึ่งใช้เป็นยศของขุนนางไทยในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ระหว่างสมัยอยุธยา ยศของขุนนางไทยมีอยู่ 5 ชั้น คือออกญา คือยศสูงสุด ออกพระ คือยศรองลงมา ออกหลวง คือยศชั้นที่สาม ออกขุน คือยศชั้นที่สี่ ออกหมื่น คือยศชั้นที่ห้า เมื่อมีการใช้ยศชั้นเจ้าพระยาเป็นยศสูงสุด ยศอื่น ๆ ก็ถูกลดต่ำลงมาชั้นหนึ่ง และคำที่เรียกก็เปลี่ยนไปเป็น พระยา พระ หลวง ขุน และ หมื่น ตามลำดับ

²⁸ คำว่า “พระคลัง” นั้นชาวต่างประเทศเรียกในชื่อต่าง ๆ กันดังนี้คือ เบอเคล็ง (Berkelengh) บาร์คาลังซ์ (Barckelengh) เบอรัคลัม (Berklam) เบอรัเคอลัง (Berqueleng) คอนคูลา (Concula) บระกลัน (Brah Glan) ฟิสมาจัน (Phismachan) ชิสมาจา (Schismacha) บาร์บาลอง (Barbalong).

²⁹ มีกรมใหญ่ถึง 4 กรมที่ตั้งขึ้นในสมัยนี้คือขุนเวียง (เวียงคือเมือง) ดูแลเมืองและความสงบภายในเมือง ขุนวัง (วังคือ พระราชวัง) ดูแลกิจการภายในราชสำนัก ขุนคลัง ดูแลทรัพย์สินของหลวงและ ขุนนา (นาคือที่นาปลูกข้าว) ดูแลเรื่องการเพาะปลูก

³⁰ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 1 (พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2508), หน้า 413-414.

* คำว่า คลัง ในความหมายของไทยหมายถึง “ที่เก็บทรัพย์สิน” หรือ “โรงเก็บสินค้า”

ไทยกับจีนในรูปของการส่งคณะทูตซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยนับเป็นความสัมพันธ์ด้านต่างประเทศที่สำคัญของไทยเท่าที่ปรากฏในขณะนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงถือว่าการส่งคณะทูตเหล่านี้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย การค้ากับจีนในต้นสมัยนี้กระทำกันอย่างเสรีทีเดียว โดยรัฐบาลไม่ได้เข้ามาแทรกแซงมากนักแต่ร่วมรับผลประโยชน์ด้วย ความเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นหลังจากชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับไทยเป็นครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (ค.ศ. 1491-1529) ในค.ศ. 1512 การค้าระหว่างไทยกับชาวโปรตุเกสดำเนินไปควบคู่กับการค้าระหว่างไทยกับจีน กิจการค้ากับต่างประเทศของไทยเจริญขึ้นเรื่อย ๆ จนบรรลุจุดที่รายได้ของท้องพระคลังส่วนใหญ่ได้มาจากการค้ากับต่างประเทศ และบรรดาพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้ามากขึ้นเรื่อย ๆ การค้ากับต่างประเทศของไทยนี้ไม่มีกรมพระคลังสินค้าเป็นผู้ควบคุมอยู่ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการผูกขาดการค้าของรัฐบาลนั่นเอง ระบบผูกขาดนี้เกิดขึ้นเมื่อใดนั้นยังไม่มีการสรุปแน่ชัด จากหนังสือประวัติการค้าไทยได้ให้คำอธิบายไว้ว่า

“...คลังสินค้าเป็นที่เก็บของส่วย และอากร คงมีมา...ตั้งปรากฏในกฎหมายออก สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง...”³¹

คลังสินค้าต้องมีอย่างแน่นอนเพื่อเก็บสิ่งของที่ได้จากส่วย และอากร เมื่อมีมารเข้าก็รวบรวมส่งไปขายต่างประเทศหาเงินเข้ารัฐ ฉะนั้นตัวพระคลังสินค้าคงมีมาแต่เริ่มค้าสำเภากับจีนเพื่อเก็บสิ่งของของหลวง³² ส่วนระบบพระคลังสินค้าที่มีระเบียบบริหาร มีเจ้าพนักงานพระคลังสินค้าตั้งปรากฏอยู่ในกฎหมายว่าด้วยทำเนียบ ตักดินาคงเกิดขึ้นสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ³³ เป็นไปได้ที่พระคลังสินค้าจะต้องมีงานเพิ่มขึ้นในสมัยนี้ และมีไพร่ส่วนหนึ่งคือ ไพร่ส่วยที่ต้องส่งสิ่งของแทนการรับราชการ สิ่งของที่เก็บในพระคลังสินค้าก็เพิ่มขึ้น ประกอบกับกิจการค้ากับจีนเจริญมาเป็นลำดับนับแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช งานของพระคลังคงมีมากขึ้นแต่ก็ยังไม่มีกรมผูกขาดการค้า มาถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เมื่อมีการค้ากับโปรตุเกสครั้งแรก พวกฝรั่งได้นำอาวุธมาขาย รัฐจึงต้องควบคุมการซื้อขายสินค้าของฝรั่งซึ่งหน้าที่นี้เป็นของพระคลังสินค้า ฉะนั้นอาจเป็นไปได้ที่ระบบพระคลังสินค้าเริ่มมีการบริหารงานอย่างแน่นอนในสมัยนี้ และจุดนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการผูกขาดทางการค้าของรัฐ ระบบผูกขาดทางการค้าเกิดขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อรัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องสินค้าออกโดยบังคับให้ราษฎรส่งสินค้าขายให้แก่พระคลังสินค้าแต่ผู้เดียว ดังเห็นได้จากมีกฎหมายประกาศในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ บัญญัติเรื่อง “สินค้าต้องห้าม” ว่า

“มาตราหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวท่านห้ามมิให้ซื้อขายของต้องห้ามแก่ผู้มาต่างเมืองต่าง

³¹ ผ่องพันธ์ สุภัทรวพันธ์, “การศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องของพระคลังสินค้า” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2511), หน้า 86.

³² พิธีพรณี อวนสกุล “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา,” วารสารธรรมศาสตร์, 4, เล่ม 3 (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม, 2518), หน้า 24.

³³ ดู กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2506), หน้า 223.

แดน ถ้าผู้ใดทำบังอาจขึ้นซื้อขายทำเหนือพระราชกำหนด ท่านให้ลงโทษด้วยไม้
หวาย 50 ที...”³⁴

ฉะนั้นระบบผูกขาดน่าจะเกิดในสมัยนี้ ในสมัยต่อมา เช่น สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถหรือสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีการออกกฎหมายว่าด้วยสินค้าต้องห้ามเพิ่มขึ้น ทำให้ระบบผูกขาดขมวดปมแน่นเข้าทุกที แม้แต่สินค้าที่ไม่จำเป็น พระคลังก็ผูกขาดจนหมดสิ้น รวมทั้งยังควบคุมการค้าภายในด้วย³⁵ การผูกขาดการค้าทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างคลังเก็บสินค้าของหลวงเพื่อที่จะเก็บสินค้าที่หลวงผูกขาดไว้ขายให้ชาวต่างประเทศ และเก็บสินค้าจากต่างประเทศไว้ขายให้กับคนไทย คลังสินค้าเหล่านี้มีทั้งหมด 12 แห่ง* การบริหารและการควบคุมคลังสินค้าอยู่ในความรับผิดชอบของพระคลังเช่นเดิม และได้ยกเลิกไปในสมัยรัตนโกสินทร์ หรือสมัยราชวงศ์จักรี ³⁶ จึงกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติขึ้นมาว่า ในพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ พระคลังจะต้องรวบรวมทรัพย์สินสมบัติของหลวงทั้งหมดในคลังสินค้าทั้ง 12 แห่งให้อยู่ในความรับผิดชอบของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ เช่น ในพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าใน ค.ศ. 1851 พระยาพิพัฒน์โกษา ราชปลัดทูลฉลองของพระคลังกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเครื่องพระพิทยาการราชสมบัติทั้ง 12 พระคลัง ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระบรมนารถบรมพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมแล้วดังนี้...”³⁷

อำนาจของพระคลัง ในด้านการค้าขายกับต่างประเทศ เริ่มตั้งแต่เรื่องการซื้อและขายสินค้าในนามรัฐบาล จนถึงการเก็บรวบรวมภาษีอากรต่าง ๆ พระคลังยังมีหน้าที่ดูแลกิจการทั่วไปในหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ³⁸ โดยเหตุที่บรรดาชาวต่างประเทศแทบทั้งหมดเข้ามายังไทยเพื่อการค้า ดังนั้นจะต้องติดต่อกับพระคลังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวต่างประเทศทั้งหลายจะต้องได้รับอนุญาตให้เข้ามาค้าขาย หรือได้รับตราจากพระคลัง³⁹ ด้วยเหตุผลนี้ทำให้พระคลังต้องยุ่งเกี่ยวกับทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ และพระคลังจึงเป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวต่างประเทศในฐานะเสนาบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศด้วย⁴⁰ การตั้งถิ่นฐานของชาวต่างประเทศทุกชาติอยู่ภายใต้อำนาจการตัดสินใจของพระคลังด้วยเช่นกัน พระคลังมีอำนาจติดต่อทางการทูต และลงนามในสนธิสัญญาในนามของพระมหากษัตริย์ เช่น พระคลัง

³⁴ ดู กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4 (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2506), หน้า 86-87.

³⁵ พรณี อวนสกุล, เรื่องเดิม, หน้า 25.

³⁶ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สารานุกรมสมเด็จพระนคร : คุรุสภา, 2507), หน้า 142-144.

³⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2411 เล่ม 1, หน้า 21.

³⁸ E. Roberts, *Embassy to the Eastern Courts of Cochin-China, Siam and Muscat* (New York: Harper & Brothers, 1837), p. 302.

³⁹ *Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the Seventeenth Century* (Copied from papers presented at the India Office) (Bangkok, 1915-1921), II, pp. 119-120.

⁴⁰ J. Crawford, *The Crawford Papers : A Collection of Official Records Relating to the Mission of Dr. John Crawford....* (Bangkok : Vajiranana National Library, 1915), p. 123.

* สิบสองท้องพระคลัง

ได้ลงนามในสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับฮอลันดาเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม ค.ศ. 1644⁴¹ นอกจากนั้น พระคลังยังมีหน้าที่ต้อนรับบรรดาทูตานุทูตจากต่างประเทศ ตามธรรมเนียมของไทย พระราชสาสน์จากพระมหากษัตริย์หรือประมุขของรัฐในยศที่เท่าเทียมกันเท่านั้นที่จะส่งตรงมาทูลเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ไทยได้ นอกเหนือจากนั้นจะต้องส่งมายังพระคลัง ตลอดจนคณะทูตก็จะต้องกราบทูลขอพระราชานุญาตเข้าเฝ้าผ่านพระคลังด้วย ข้อเท็จจริงเหล่านี้บรรดาชาวต่างประเทศต่างก็ทราบเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากหลักฐานในจดหมายของนายริชาร์ด เบอรัมบี้ (Richard Bumaby) และนายจอร์จ ไวท์ (George White) พ่อค้าชาวอังกฤษ 2 คนที่ส่งไปยังนายสตีเวนแฮม มาสเตอร์ (Steynsham Master) ตัวแทนของอังกฤษ และข้าหลวงแห่งป้อมเซนต์จอร์จ โดยแนะนำว่า

...นับแต่บัดนี้ต่อไป ถ้าท่านมีกิจธุระที่กราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์จะต้องไม่ทูลเกล้าถวายพระองค์โดยตรง แต่ต้องผ่านเสนาบดีกรมพระคลัง...⁴²

ในค.ศ. 1679 เป็นที่น่าสังเกตว่าพ่อค้าชาวอังกฤษ 2 คน คือนายราล์ฟ แลมบ์ตัน (Ralph Lambton) และนายริชาร์ด เบอรัมบี้ ได้ขอร้องให้พระคลังไกลเกลี่ยข้อพิพาทของเขา ทำให้คิดได้ว่าพระคลังต้องมีอิทธิพลมากพอควรในหมู่ชาวต่างประเทศทั้งหลาย อย่างไรก็ตามพระคลังคงไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนบุคคล จึงแต่งตั้งพ่อค้าชาวเปอร์เซียเป็นผู้ไกลเกลี่ยข้อพิพาทนั้น คดีนี้ตกลงกันได้ในที่สุดเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1679 โดยความสามารถของผู้ไกลเกลี่ยชาวเปอร์เซีย⁴³

ที่พรรณมาข้างต้นทั้งหมดนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า กิจการต่างประเทศของไทยกระทำกันในรูปแบบของการค้า และอยู่ภายใต้อำนาจของเสนาบดีกรมพระคลัง และคลังสินค้าโดยสิ้นเชิง เจ. ครอว์เฟิร์ด (J. Crawford) ทูตอังกฤษซึ่งเข้ามายังราชสำนักไทยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 บรรยายถึงอำนาจของพระคลังไว้ดังนี้

พระคลังดูแลเรื่องราวทั้งหมดที่เกี่ยวกับการค้า และการผูกขาดของหลวง และด้วยเหตุที่รัฐบาลไทยไม่ยอมรับการติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติในรูปแบบอื่นใดนอกจากติดต่อกันทางด้านการค้าขาย ดังนั้น พระคลังจึงเป็นเสนาบดีฝ่ายกิจการของคนต่างชาติโดยพฤตินัยด้วย...พระคลังมีอำนาจในการควบคุมดูแลกิจการทั่ว ๆ ไปในบรรดาหัวเมืองทางตะวันออกด้วยเช่นกัน หรือกิจการที่ระบุถึงการเพาะปลูกบังคับ และการส่งพริกไทย กระจวานและผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ อีก⁴⁴

หลังจากครอว์เฟิร์ดเดินทางเข้ามาไม่นาน ชาลส์ กุตซลอฟ (Charles Gützlaff) ก็ได้เขียนถึงพระคลังไว้ว่า

⁴¹ ปรากฏในหอสมุดจารึกแบบ TU Digital Collections
Records of the Relations..., op.cit., pp. 66-71.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 242.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 234-235.

⁴⁴ J. Crawford, The Crawford Papers, op.cit., pp. 123-124.

ตำแหน่งนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวยุโรปในไทยมานับศตวรรษ อาจเนื่องจากชาวยุโรปทั้งหลายทำธุรกิจกับขุนนางผู้นี้ ออกญาพระคลังมีหน้าที่ดูแลกิจการค้าของพระมหากษัตริย์ บรรดาเรือสินค้าของพระองค์และภาษีประเภทต่าง ๆ เช่น ภาษีศุลกากร ค่าธรรมเนียมและค่าภาคหลวง ซึ่งเก็บได้ตามท่าเรือต่าง ๆ ทั่วอาณาจักร...นอกจากนั้น...เรื่องราวทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศ การติดต่อทางการทูต พระคลังเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น และเมื่อหลายปีผ่านมารวมพระคลังจึงเป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศทั้งหลายว่าเป็น กรมต่างประเทศ⁴⁵

บรรดาขุนนางรอง ๆ ลงมาทั้งหลายในกรมพระคลังก็เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศด้วยเช่นกัน ขุนนาง 2 คนในยศชั้นที่สองซึ่งมีบรรดาศักดิ์ว่า พระยาศรีพิพัฒน์ และ พระยาพิพัฒน์โกษา เป็นผู้ช่วยในระดับสูง ทั้ง 2 คน นอกจากนั้นยังมีขุนนางยศชั้นที่สอง (พระยา) อีก 2 คน ยศชั้นที่สาม (พระ) อีก 2 คน และยศชั้นที่สี่ (หลวง) อีก 11 คนในกรมนี้คอยช่วยเหลือพระยาพระคลังในการดูแลกิจการต่างประเทศทั้งปวง⁴⁶

ระหว่างสมัยอยุธยา ดูเหมือนว่าการติดต่อของไทยกับบรรดาพ่อค้าจีนและพ่อค้ามุสลิมจะมีความสำคัญมากกว่ากับบรรดาพ่อค้ายุโรป⁴⁷ หลักฐานชิ้นหนึ่งได้ยืนยันข้อเท็จจริงว่า หัวหน้าที่ของชาวจีนในไทยและหัวหน้าที่ของชาวมุสลิมในไทยได้รับการแต่งตั้งกันเป็นประเพณีให้อยู่ในตำแหน่งสำคัญ 2 ตำแหน่งในกรมพระคลัง พระยาจุฬาราชมนตรี หรือหัวหน้ากรมท่าขวา และ พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี หรือหัวหน้ากรมท่าซ้าย เป็นตำแหน่งที่สงวนไว้ให้แก่หัวหน้าชาวมุสลิม และชาวจีนตามลำดับเสมอมา พระยาจุฬาราชมนตรีคอยช่วยเหลือพระคลังในการดูแลและควบคุมการค้า และกิจกรรมทางการทูตกับบรรดาประเทศทางตะวันตกของไทย ในขณะที่พระยาโชฎีกกราชเศรษฐีก็ปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกันแต่กับบรรดาประเทศทางด้านตะวันออกของไทย

นอกจากพระยาพระคลังและบรรดาขุนนางรอง ๆ ลงมาแล้ว ในบางครั้งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขุนนางอื่น ๆ ที่ทรงไว้วางพระทัยให้ดูแลกรณีพิเศษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศ เช่น ผู้บังคับการกองทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่น* ผู้หนึ่งได้รับพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระเอกาทศรถ ค.ศ. 1605 - 1620 ให้ลงนามในสัญญาที่ทำกับนายเฮาต์แมน (Houtman) ตัวแทนรัฐบาลฮอลันดาเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1617 เกี่ยวกับกฎข้อบังคับต่าง ๆ ว่าด้วยการขายหนังกวัง และหนังสัตว์อื่น ๆ⁴⁸ ใน

⁴⁵ C. Gützlaff, *A Sketch of Chinese History, Ancient and Modern* (London: Smitch, Elder & Co., 1834), II, p. 367.

⁴⁶ E. Roberts, *op.cit.*, p. 302 : J. Crawford, *The Crawford Papers, op.cit.*, p. 168.

⁴⁷ ตามความเห็นของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้น ชาวไทยนิยมค้าขายกับชาวมุสลิม และชาวจีนมากกว่าชาวยุโรป เพราะทั้งชาวมุสลิมและชาวจีนเคารพกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ในขณะที่ชาวยุโรปไม่ค่อยปฏิบัติตามและมักทะเลาะกันเองอยู่เสมอ ๆ ดูรายละเอียดใน สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2, เล่ม 1, หน้า 138-139. U Digital Collections

⁴⁸ *Records of the Relations...*, *op.cit.*, I, p. 77.

* ผู้บังคับการกองทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่น *Records of the Relations, Loc. cit* ระบุว่าชื่อโอลอน ลูปาตู โอปรา (Olou Loupatou Opra) ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นใคร

บางคราวบรรดาเชื้อพระวงศ์ก็เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการต่างประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ. ครอว์เฟิร์ดระบุว่า “กรมเจษฎู” (กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) ซึ่งคือรัชกาลที่ 3 ในสมัยต่อมา สามารถดูแลกรมที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศและการค้าร่วมกับพระคลังในฐานะผู้ช่วยคนสำคัญของพระองค์⁴⁹ การเกี่ยวข้องในกิจการต่างประเทศของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์นั้นสืบเนื่องมาจากการลงทุนในธุรกิจการค้าของพระองค์นั่นเอง สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ หรือรัชกาลที่ 5 ได้ทรงนิพนธ์เล่าถึงความสนใจในการค้าขายของเจ้าฟ้าเจษฎาบดินทร์ว่า

พระองค์ทรงเข้าใจถึงความจำเป็นของการเพิ่มรายได้ของชาติด้วยการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งอาจทรงเข้าพระทัยดีกว่าบุคคลอื่น ๆ ทั้งหมด พระองค์เองทรงเป็นเจ้าของเรือสินค้าหลายลำ และทรงประสบความสำเร็จในธุรกิจการค้ามากจนสมเด็จพระราชบิดา (รัชกาลที่ 2) ทรงตรัสล้อเลียนพระองค์ว่าเป็น “พ่อค้า”⁵⁰

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น เราอาจสรุปได้ว่า เสนาบดีกรมพระคลังเป็นบุคคลสำคัญในการติดต่อกับต่างประเทศของไทย แต่เพื่อที่จะให้เข้าใจการต่างประเทศของไทยแจ่มชัดขึ้นกว่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอธิบายถึงลักษณะประเพณีและระเบียบข้อบังคับทางการทูตอื่น ๆ ของไทยด้วย

แนวความคิดของไทยเกี่ยวกับราชทูต และคณะทูต

จอห์น ครอว์เฟิร์ด ผู้ประทับใจความยุ่งยากในการเจรจากับไทยเชื่อว่า แนวความคิดทางการทูตของไทยแตกต่างจากของชาวยุโรปอย่างเด่นชัด จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการเจรจา เขาบรรยายถึงแนวความคิดเหล่านั้น ได้อย่างเหมาะสมเจาะว่า

ไทยและยุโรปมีทัศนคติต่อเรื่องคณะทูตแตกต่างกันมากทีเดียว ไทยให้เกียรติสูงสุดแก่พระราชสาสน์มากกว่าตัวราชทูตซึ่งถือว่าเป็นเพียงผู้ัญเชิญพระราชสาสน์เกียรติยศ⁵¹

ข้อสังเกตของครอว์เฟิร์ดถูกต้อง ในขณะที่ประเพณีของตะวันตกให้เกียรติยกย่องทูตในฐานะผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์ หรือประมุขของรัฐอย่างแท้จริงและปฏิบัติต่อราชทูตตามฐานะดังกล่าว แต่สำหรับไทยนั้นตรงกันข้าม เรากลับถือว่าราชทูตเป็นเพียงผู้ัญเชิญพระราชสาสน์ ประเทศตะวันตกถือว่าพระราชสาสน์นั้นเปรียบเป็นจดหมายแนะนำตัวราชทูต ในขณะที่ไทยถือว่าพระราชสาสน์เป็นตัวแทนของ

⁴⁹ J. Crawford, *The Crawford Papers...*, op.cit., p. 124.

⁵⁰ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *Lords of Life*, แปลและอ้างจากบทความเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

⁵¹ John Crawford, *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin-China* (London: Oxford U. Press, 1967), P. 80.

องค์พระมหากษัตริย์ และจัดพิธีต้อนรับหรือเลี้ยงส่งอย่างสมเกียรติ⁵² เมื่อไรก็ตามที่ไทยส่งพระราชสาสน์ จะต้องอัญเชิญโดยราชทูตในเรือสำเภาลงอย่างน้อยจนถึงชายพระราชอาณาเขตของประเทศนั้น ๆ⁵³ จะไม่มีการส่งคณะทูตโดยไม่มีพระราชสาสน์ และจะไม่มีการส่งพระราชสาสน์โดยไม่มีการส่งคณะทูต ระยะเวลาระหว่างการส่งคณะทูตแต่ละครั้ง พระยาพระคลังจะทำหน้าที่ติดต่อกับต่างประเทศในระดับเสนาบดีด้วยกัน ตามประเพณีของตะวันตกอาจจะส่งพระราชสาสน์โดยไม่จำเป็นต้องส่งราชทูตไปด้วยก็ได้ การปฏิบัติเช่นนี้สำหรับไทยถือว่าเป็นการผิดมารยาท และเป็นการดูถูกเหยียดหยาม ตามธรรมเนียมประเพณีไทย พระราชสาสน์ต่าง ๆ จะต้องจารึกลงบนแผ่นทอง พร้อมด้วยสำเนาต้นฉบับ ลาลูแบร์ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมายังไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้เขียนไว้ในหนังสือของเขาเกี่ยวกับเกียรติยศเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เอกอัครราชทูตได้รับจากราชสำนักไทย แต่ในทางตรงข้ามกลับจัดการต้อนรับพระราชสาสน์อย่างหยาบช้า เขากล่าวว่า

ราชทูตของประเทศทางตะวันออกนั้นเป็นเพียงผู้อัญเชิญพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์เท่านั้นหาได้เป็นตัวแทนพระองค์ไม่ จึงได้รับเกียรติน้อยกว่าพระราชสาสน์ที่ตนอัญเชิญมา มร. เดอโซมง (อัครราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเดินทางมาประเทศไทย ก่อนหน้าลาลูแบร์) นั้น แม้ว่าเป็นอัครราชทูตวิสามัญก็หาได้รับพระราชทานเรือกุบักัญญาของหลวงให้เป็นพาหนะไม่ ในวันที่เข้าพระนครก็เช่นเดียวกัน ส่วนเรือกุบักัญญานั้นเป็นที่วางพานพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์ฝรั่งเศสที่นำมาถวายพระมหากษัตริย์ไทย เรือลำนี้มีฉัตร 4 คันอยู่ที่มุมมุขบกทั้ง 4 ด้านตามด้วยเรือยาวแห่คู่ชกอีก 4 ลำล้วนประดับด้วยฉัตรทุกลำ...⁵⁴

ยิ่งกว่านั้นในขณะที่ทูตของยุโรปเป็นผู้ที่มีอำนาจเต็ม แต่ทูตไทยไม่มีอำนาจเช่นนั้น ไม่มีอำนาจในการทำข้อตกลงใด ๆ ทูตไทยได้รับอนุญาตให้ทำได้เพียงประการเดียว คืออธิบายหรือขยายความข้อความในพระราชสาสน์ที่คลุมเครือ นอกจากนั้นไม่สามารถทำอะไรได้อีกเลย⁵⁵

ในเรื่องยศต่าง ๆ ของราชทูต ประเพณีของไทยก็แตกต่างไปจากประเพณีของชาติยุโรปอื่น ๆ อีก เฉพาะหัวหน้าคณะทูตเท่านั้นที่ชาติยุโรปถือว่าเป็นเอกอัครราชทูตในขณะที่เสนาบดีต่าง ๆ และอุปทูตเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ในทางตรงข้ามไทยกลับถือว่าตำแหน่งที่สำคัญทั้ง 3 ตำแหน่งในคณะทูตเจริญไมตรีนั้นเป็นทูต ตำแหน่ง 3 ตำแหน่งนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นทางการว่า ราชทูต (ผู้ส่งพระราชสาสน์) อุปทูต (ผู้ส่งพระราชสาสน์ยศรองลงไป) และตรีทูต (ผู้ส่งพระราชสาสน์ในยศชั้นที่สาม)⁵⁶ อุปทูตและ

⁵² H.G.Q. Wales, *Siamese State Ceremonies: Their History and Function* (London: B. Quaritch, 1931), p. 180.

⁵³ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี, "คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ไทย, ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2506.

⁵⁴ La Loubère, Simon de, *A Historical Relations of the Kingdom of Siam* (Translated from the French by S.P. Gen) (London: Theodore Horn, 1693), I, p. 108.

⁵⁵ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี, เรื่องเดิม.

⁵⁶ La Loubère, Simon de, *loc.cit.* and H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, *op.cit.*, p. 185.

ตรีทูตนั้นจะต้องรับคำแนะนำจากราชทูต ตำแหน่งยศของราชทูตไทยเป็นเครื่องกำหนดลักษณะความสำคัญของสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับประเทศนั้น ๆ ถ้าคณะทูตของไทยส่งไปประเทศเล็ก ๆ โดยปกติแล้วจะเป็นขุนนางยศที่ต่ำที่สุดสองคนคือ หลวง และ ขุน แต่ถ้าหากส่งไปประเทศใหญ่ ๆ จะเป็นขุนนางยศพระ (ยศที่สาม)⁵⁷ ในความเป็นจริงแล้ว ราชทูตของไทยแทบจะไม่ได้รับยศสูงไปกว่า พระ ข้อเท็จจริงข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า ราชทูตนั้น “มิใช่บุคคลสำคัญยิ่งยวดแต่ประการใด”⁵⁸

ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ และประเพณีการต้อนรับทูตานุทูตในราชสำนักไทย

ประเพณีของทั้งอินเดียและจีนมีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบและพัฒนาการของพิธีการต้อนรับทูตานุทูตของราชสำนักไทย เริ่มแรกทีเดียว ประเพณีในราชสำนักได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของอินเดียมาก ต่อมาจากการแลกเปลี่ยนการส่งทูตระหว่างไทยกับจีนภายหลังสมัยสุโขทัยก็ค่อย ๆ มีผลกระทบต่อแบบแผนและวิธีการต้อนรับทูตานุทูตจากต่างชาติที่ละน้อย⁵⁹ ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

ทันทีที่คณะทูตต่างประเทศเดินทางมาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา จะต้องจอดเรือ ณ. ที่นั่นเสียก่อน⁶⁰ แล้วแจ้งวัตถุประสงค์ให้เจ้าหน้าที่ไทยทราบ และรอคอยคำตอบจากเมืองหลวง ซึ่งโดยปกติมักจะใช้เวลาหลายวัน ถ้าหากเดินทางร่วมมากับทูตไทยที่เดินทางกลับจากต่างประเทศ ก็เป็นหน้าที่ของเอกอัครราชทูตไทยจะต้องทูลเกล้าถวายรายงานการเดินทางกลับของคณะทูตไทยแด่องค์พระมหากษัตริย์เป็นสิ่งแรกเสียก่อน และต่อมาจึงทูลเกล้าชี้แจงถึงการมาของคณะทูตต่างประเทศ⁶¹ จากนั้นจะต้องให้ปลัดอาวฐ์ป็นใหญ่ทั้งหมดในเรือทุกลำ และในบางกรณีก็ต้องเคลื่อนย้ายปืนเล็กทั้งหลายและกระสุนด้วย⁶² มาตรการนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

ภายหลังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์แล้ว คณะทูตต่างประเทศก็สามารถแล่นเรือขึ้นไปยังเมืองหลวงได้ อย่างไรก็ตาม ในระหว่างเดินทางมาเมืองหลวงจะต้องจอดเรือที่ด่านเก็บภาษีด่านแรก (ขนอน) ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน⁶³ ที่ด่านขนอนนั้นคณะทูตจะต้องแจ้งจำนวนสินค้าทั้งหมด และจะต้องตรวจสอบรายการของบรรณาการที่นำขึ้นทูลเกล้าถวายองค์พระมหากษัตริย์ พระราชสาสน์ก็ต้องแปลให้เรียบร้อย ในเวลาเดียวกันนั้นที่อยุธยาจะมีการวางแผนการต้อนรับทูตอย่างพิถีพิถัน เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว คณะทูตจึงได้รับอนุญาตให้เดินทางต่อไป เวลส์ ได้บรรยายถึงลักษณะการต้อนรับทูตของไทยตามขั้นตอนไว้ดังต่อไปนี้

ขบวนเรือกูปกัญญาหลายลำจะถูกส่งไปรับพระราชสาสน์* และเอกอัครราชทูตพระราช

⁵⁷ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี, เรื่องเดิม.

⁵⁸ H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, op.cit., p.185.

⁵⁹ *Ibid.*, pp. 18,179.

⁶⁰ La Loubère, Simon de, op.cit., p.108.

⁶¹ *Ibid*

⁶² H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, op.cit., p. 181.

⁶³ *Records of the Relations...*, op.cit., I, p. 83.

* ตัวอย่างการต้อนรับทูตต่างประเทศของไทย ดูภาพที่แสดงไว้ใน H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, loc.cit. และ La Loubère, Simon de, op.cit., I, p. 40.

ศาสน์จะถูกอัญเชิญใส่พานทอง* และวางพานทองลงบนศิระษะของผู้รับพระราช
 ศาสน์ชาวไทยอีกชั้นหนึ่งอันเป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงการให้ความเคารวะ ต่อจาก
 นั้นก็นำฉัตรมาทางกันพระราชศาสน์เพื่อนำไปสู่บัลลังก์ในเรือกัญญา และอัญเชิญ
 ไปไว้ภายใต้ยอดแหลม บรรดาเอกอัครราชทูตจะติดตามมาในเรือกัญญาที่มีความ
 หุหรานน้อยกว่า...⁶⁴

ในระหว่างสมัยอยุธยา เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่คณะทูตต่างประเทศจะแวะขึ้นบกที่ท่าริมน้ำซึ่งเรียกว่า
 ประศูชัย ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามวัดพุทไธสวรรย์ พานทองใส่พระราชศาสน์จะถูกอัญเชิญสู่ราชรถ ส่วนเอกอัคร
 ราชทูตจะขึ้นนั่งบนเกี้ยวหรือขี่ม้าสุดแล้วแต่ยศ⁶⁵

ในระหว่างที่พำนักอยู่ในประเทศไทย คณะทูตได้รับความสะดวกสบายอย่างดีที่สุดเท่าที่ฝ่ายไทย
 สามารถให้ได้ เช่น ที่พัก อาหาร ยานพาหนะ คณะทูตจะได้รับอนุญาตให้ทำการติดต่อกับชายได้หลังจาก
 การถวายสาสน์ตราตั้งและนำตัวเดอင့်พระมหากษัตริย์ และกราบทูลให้ทรงทราบวัตถุประสงค์ของการส่ง
 ทูตแล้ว⁶⁶ ก่อนที่จะได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้า ราชทูตจะต้องแสดงสาสน์ตราตั้งและนำตัว และรายละเอียด
 ของจุดประสงค์ในการเดินทางเข้ามาให้พระยาพระคลังได้ทราบ การพบปะกับพระยาพระคลังนั้นมีหลาย
 ครั้งทีเดียวก่อนที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้า การพบปะเหล่านี้มักจะทำกันที่บ้านพระยาพระคลังเสมอ เพราะ
 ไม่เป็นการสมควรที่พระคลังจะไปเยี่ยมเยียนคณะทูตต่างประเทศก่อนที่คณะทูตจะเข้าเฝ้า ยิ่งกว่านั้น คณะ
 ทูตจะถูกห้ามเดินทางไปที่ใด ๆ ในเมืองหลวงอย่างเด็ดขาดจนกว่าจะเข้าเฝ้าแล้ว

ตามทัศนะของ แจร์แวนส การรับพระราชศาสน์จากต่างประเทศของไทยนั้นมีความแตกต่างกันสองรูป
 แบบ ขึ้นอยู่กับว่าพระราชศาสน์นั้นส่งมาจากพระมหากษัตริย์ที่มีฐานะเท่าเทียมกัน หรือจากพระมหากษัตริย์
 ของประเทศที่ด้อยกว่า พระราชศาสน์จากจีน อินเดียและเปอร์เซีย จะมีการต้อนรับอย่างมีพิธีการและม
 ีความหุหรานมากกว่าการรับพระราชศาสน์จากประเทศเล็ก ในกรณีการรับพระราชศาสน์จากประเทศเล็ก
 แจร์แวนส ให้รายละเอียดว่า

...พระองค์ทรงต้อนรับคณะทูตจากประเทศเล็กอย่างไม่เป็นพิธีการนัก แต่ไม่ทำให้
 ทูตเหล่านั้นเกิดความไม่พอใจในพระองค์แต่ประการใด แต่ทรงแสดงให้เห็นความ
 แตกต่างระหว่างพระมหากษัตริย์ไทยกับกษัตริย์ของทูตเหล่านั้น ก่อนที่จะพระราชทาน
 พระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้า พระองค์ทรงกำหนดให้ทูตเหล่านั้นมอบราชศาสน์
 ต่อ (เจ้าพระยา) พระคลัง และติดต่อให้ทราบวัตถุประสงค์ที่คณะทูตได้รับมอบ

⁶⁴ H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, *op.cit.*, p. 181.

⁶⁵ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี, เรื่องเดิม.

⁶⁶ La Loubère, Simon de, *op.cit.*, p. 108.

* ตามความเห็นของเอช.จี.คิว. เวลส์ พานทองคำนั้น “เป็นพานแว่นฟ้าทองคำ 3 ชั้น พานทองนี้ใช้ในประเพณีต่าง ๆ
 กัน ซึ่งพานแว่นฟ้าทองคำนั้นจะนำมาใช้ประดิษฐานพระราชศาสน์ของพระราชที่มียศศักดิ์เท่าเทียมกับพระมหากษัตริย์ไทย
 พานแว่นฟ้าทองคำ 2 ชั้นจะใช้ประดิษฐานราชศาสน์จากหัวพระยาสามนตราช ดู H.G.Q. Wales, *op.cit.*, p. 184.

หมายให้มาปฏิบัติเสียก่อน เพื่อทำรายงานขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา พระมหากษัตริย์จะทรงวินิจฉัย และแจ้งคำตอบว่าตกลงหรือไม่ให้ทูตได้ทราบ เมื่อถึงวันกำหนดเข้าเฝ้า ราชสาสน์ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยแล้วจะถูกอัญเชิญไปไว้ ณ ศาลาหรือพลับพลาเล็ก ๆ ซึ่งสร้างเป็นรูปปรางค์ไว้นอกเมือง จนกว่าพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งเสนาบดีผู้ใหญ่เป็นผู้แทนพระองค์ไปเชิญราชสาสน์นั้นมาอย่างมีเกียรติเสมือนหนึ่งกษัตริย์เจ้าของราชสาสน์เสด็จมาด้วยพระองค์เองทีเดียว เสนาบดีผู้ใหญ่จะเชิญราชสาสน์มาบนมุขบกก่อนประดิษฐานอยู่บนเรือหลวงมีสัปทกัน และเมื่อมาถึงพระบรมมหาราชวังแล้ว จึงนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทอตพระเนตร เมื่อทรงอ่านทราบความแล้ว ก็ทรงคืนให้แก่เสนาบดีรับไปเก็บไว้ในหออาลักษณ์แห่งราชอาณาจักร ซึ่งราชสาสน์ต่าง ๆ ได้รับการรวมเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เรือหลวงอีกลำหนึ่งแยกไปรับคณะทูตานุทูตที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้า ทูตนั้นจะมาโดยไม่มีขบวนแห่อะไรเลยนอกจากคณะผู้ติดตาม หรือชาวต่างชาติชาติ นั้นที่อยู่ในไทยขณะนั้นเท่านั้น พระมหากษัตริย์ทรงให้การต้อนรับ ณ พระที่นั่งชั้นนอกของพระบรมมหาราชวัง หรือบางทีก็ที่พระลานใกล้องค์พระที่นั่งที่ประทับนั่นเอง ด้วยคนไทยมีภาษิตติดปากอยู่ว่า ท้าวพระยาสามนตราชนั้นแม้แต่ศิระะของพระองค์เองก็ยังไม่มีความดีสูงพอที่จะรองรับพระบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ทูตผู้นั้นจำเป็นต้องปฏิบัติอย่างสามัญชน กล่าวคือ ถอดรองเท้าไว้เมื่อถึงทวารพระราชฐานชั้นนอก ทั้งผู้ติดตามไว้ ณ ที่นั้นและเข้าเฝ้าแต่ผู้เดียวโดยการนำของขุนนางสองสามคนซึ่งติดตามเข้าไปด้วย พอพระมหากษัตริย์เสด็จออกก็จะต้องกราบถวายบังคมสามครั้งเช่นเดียวกับขุนนางผู้นำเข้าเฝ้า ครั้นแล้วทูตชี้แจงต่อพระคลังโดยผ่านล่ามถึงจุดประสงค์ในการเป็นทูตมาครั้งนี้ พร้อมทั้งข้อเสนอที่ตนได้รับมอบหมายมาจากประมุขของตนเพื่อกราบทูลพระกรุณาพระมหากษัตริย์ไทย พระคลังทำหน้าที่กราบทูลต่อพระมหากษัตริย์อีกทอดหนึ่ง ซึ่งพระองค์พระราชทานกระแสพระราชดำรัสตอบในทันที เมื่อทูตได้รับทราบกระแสพระราชดำรัสโดยผ่านทางพระคลังแล้วก็จะกราบถวายบังคมอีกสามครั้งเพื่อแสดงถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ต่อจากนั้นเขาจะนำเอาหมากในล่วมทองคำ เสื้อหนึ่งตัว หรือสิ่งของที่หาได้ยากอีกสองสามชิ้นกราบบังคมทูลแด่พระมหากษัตริย์ไทย แล้วทูตก็กราบถวายบังคมลาในทำนองเดียวกับตอนเข้าเฝ้า เพราะน้อยครั้งนักที่จะได้เข้าเฝ้าอยู่นาน ๆ นอกจากในบางกรณีที่พระองค์ไม่อาจที่จะพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยได้ในวันนั้น และมีความสำคัญมากพอที่จะโปรดให้เข้าเฝ้าเป็นครั้งที่สองอีก⁶⁷

ในทางตรงกันข้ามทูตที่นำพระราชสาสน์จากจีน อินเดีย และเปอร์เซียนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงถือว่าเป็นทูตจากประเทศที่มีอิสริยยศเท่าเทียมกัน จึงให้การต้อนรับที่แตกต่างกันออกไปมาก แจร์แวนส์ ได้บรรยายไว้ในหนังสือของเขาว่า

แต่พระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงให้การต้อนรับเอกอัครราชทูตจากองค์จักรพรรดิหรือพระราชชาติที่ทรงศักดิ์เท่าเทียมกับพระองค์ด้วยวิธีการเหล่านี้ ทันทันที่รับทราบข่าวว่าเอกอัครราชทูตเดินทางมาถึง เรือหลวงหลายลำที่เดียวจะรีบออกไปให้การต้อนรับและเอกอัครราชทูตเป็นผู้เชิญพระราชสาสน์มาด้วยตนเองจนถึงพระบรมมหาราชวังและมอบให้ (เจ้าพระยา) พระคลังต่อพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามหนทางที่คณะทูตผ่านมานั้นจะเรียงรายไปด้วยทหารถืออาวุธและข้าง ซึ่งประดับเครื่องอลังการอันวิจิตร ขุนนางเป็นอันมากแต่งเครื่องยศงดงามมาก มีข้าทาสติดตามไปยังที่เฝ้า พระมหากษัตริย์เสด็จออกต้อนรับเอกอัครราชทูตภายใน พระราชฐาน ทรงมีพระราชปฏิสันถารเป็นอันดี และเมื่อโปรดให้กราบถวายบังคมลา ก็จะมีโปรดพระราชทานของขวัญอันล้ำค่าเป็นอันมากให้สมแก่ความยิ่งใหญ่ และความมีน้ำพระทัยกว้างขวางของพระองค์...⁶⁸

วิธีการซึ่งได้กล่าวอ้างมาข้างต้นนั้น ใช้ปฏิบัติในการต้อนรับคณะทูตของฝรั่งเศสชุดของเซอวาเลีย เดอโซมง และซิมอน เดอ ลาลูแบร์ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับการต้อนรับคณะทูตของอังกฤษชุดจอห์น ครอว์เฟิร์ด ซึ่งมากรุงเทพระหว่างรัชสมัยรัชกาลที่ 2 (ค.ศ. 1809-1824) จะเห็นได้ว่าคณะทูตชุดครอว์เฟิร์ดได้รับการต้อนรับในฐานะที่ต่ำต้อยกว่า ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าสาสน์ของเขาไม่ได้ “นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แม้แต่ลามในคณะทูตก็ไม่ได้รับอนุญาตให้ทำหน้าที่ของตน มีเพียงแต่การอ่านคำแปลสาสน์เท่านั้น”⁶⁹ เหตุผลที่สำคัญของการปฏิบัติที่ต่างกันนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าพระราชสาสน์ของคณะทูตฝรั่งเศสนั้น มาจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในขณะที่สาสน์ของครอว์เฟิร์ดมาจากข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษประจำอินเดีย

ทันทีที่เอกอัครราชทูตเข้ามาถึงห้องพระโรงในชั้นแรก จะต้องถอดรองเท้าออก ก่อนเข้าไปในห้องพระโรงชั้นที่สองต้องปลดอาวุธออกจากตัวทั้งหมด กฎนี้ใช้กันเรื่อยมาจนกระทั่งในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 (แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เมื่อพระองค์ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้คณะทูตของเซอร์ จอห์น เบาริง ห้อยดาบได้ อย่างไรก็ตาม คณะผู้ติดตามของเอกอัครราชทูตจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าในห้องพระโรงเป็นอันขาด

หลักฐานของลาลูแบร์ระบุว่า ห้องพระโรงในสมัยอยุธยาเลียนแบบอย่างห้องพระโรงของจีน* พระมหากษัตริย์จะเสด็จออกห้องพระโรงทางพระแกลซึ่งหันหน้าสู่ห้องพระโรง และอยู่สูงจากพื้นและผู้เข้าเฝ้าหมอบ

* ดาน โหลตมาจากระบบ TU Digital Collections

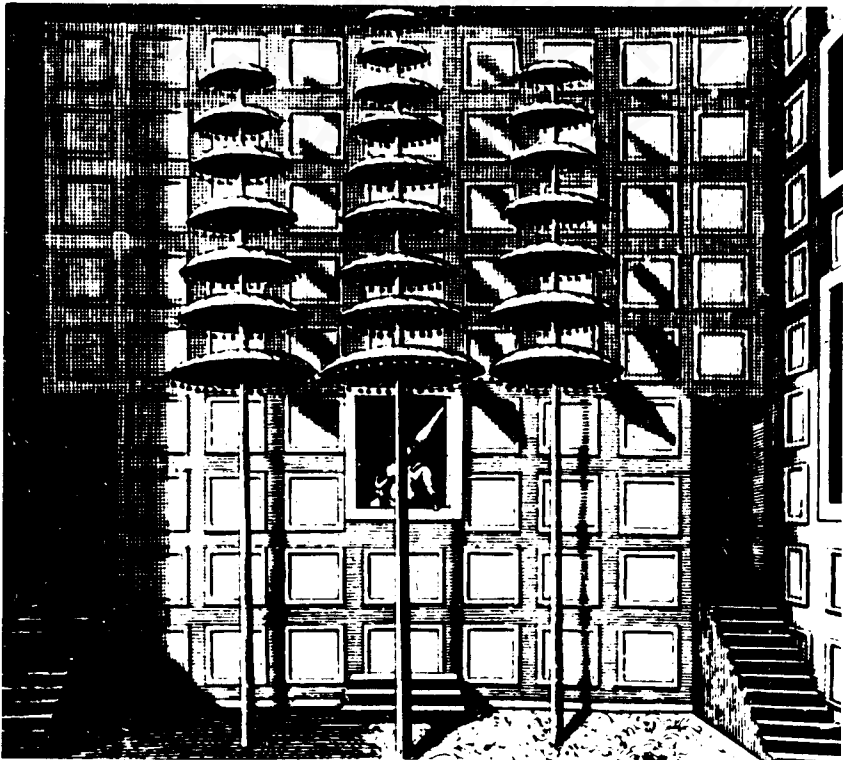
⁶⁸ Ibid., p. 128.

⁶⁹ H.G.Q. Wales, *Siamese State....*, op.cit., p.182.

* ดูภาพประกอบหน้า 20.

ห้องพระโรง

ที่มา : จาก La Loubère, Simon de, **op.cit.**, p. 72
ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collections

กราบอยู่ประมาณ 9 ฟุต⁷⁰ ลักษณะของการจัดแบบนี้ไม่มีผู้ใดมองเห็นบัลลังก์ที่ประทับ หลังจากเสด็จขึ้นแล้วจะมีมือที่คนอื่นมองไม่เห็นคอยเลื่อนบัลลังก์ที่ประทับและเปิดปิดพระแสง⁷¹ ในระหว่างสมัยรัตนโกสินทร์ ท้องพระโรงจัดเลียนแบบอยุธยา นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการใช้พระวิสูตร และบัลลังก์ปิดทอง⁷²

สำหรับการเตรียมการอื่น ๆ ในท้องพระโรงและธรรมเนียมในการเข้าเฝ้านั้น เวลส์ได้บรรยายไว้ว่า

ด้านข้างพระแสงทั้งสองด้าน มีฉัตรเจ็ดชั้นปักอยู่ และเหนือพระแสงมีฉัตรเก้าชั้นปักอยู่ บรรดาขุนนางของไทยเข้าเฝ้าในท้องพระโรงเป็นแถวตามลำดับยศซึ่งต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ผู้ที่เข้าเฝ้าใกล้ซิดที่สุดจะอยู่ห่างจากพระแสงประมาณ 20 ก้าว และขุนนางเหล่านี้จะต้องหมอบกราบอยู่ตลอดเวลาการเข้าเฝ้า ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 บรรดาเอกอัครราชทูต และพวกหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าในฐานะล่าม มีการจัดลำดับตามที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าเหมาะสมกับยศ และได้รับพระบรมราชานุญาตให้นั่งหรือยืนซึ่งเป็นการยกเว้นกฎข้อบังคับ แต่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในการชอนเท้าและร่างกายท่อนล่างให้มิดชิด เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จมาถึงทุกคนจะต้องถวายบังคม โดยยกมือขึ้นประสานกันและก้มศีรษะลงจนหน้าผากแตะพื้น 3 ครั้ง แต่สำหรับการก้มศีรษะลงแสดงความคารวะนี้ชาวยุโรปไม่จำเป็นต้องปฏิบัติแต่อย่างใด เมื่อจะเสด็จกลับก็จะต้องถวายบังคมแบบเดียวกันนี้อีก⁷³

ลาลูแบร์บรรยายถึงการจัดพิธีการในท้องพระโรงไว้ที่น่าสนใจมาก เขาวาดภาพแผนผังของท้องพระโรงและอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้* :

- ก. บันไดสามขั้น** ซึ่งอยู่ใต้พระสีหบัญชร อันเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเพื่อให้ข้าพเจ้าก้าวยักตัวขึ้นให้สูงเสมอพระองค์ พอที่จะทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาสน์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ฝรั่งเศส) ด้วยมือของข้าพเจ้าต่อพระหัตถ์ได้
- ข. ฉัตร 3 องค์

⁷⁰ La Loubère, Simon de, *op.cit.*, p. 99.

⁷¹ H.G.Q. Wales, *Siamese State*....., *op.cit.*, p.182.

⁷² *Ibid.*, pp. 182-183.

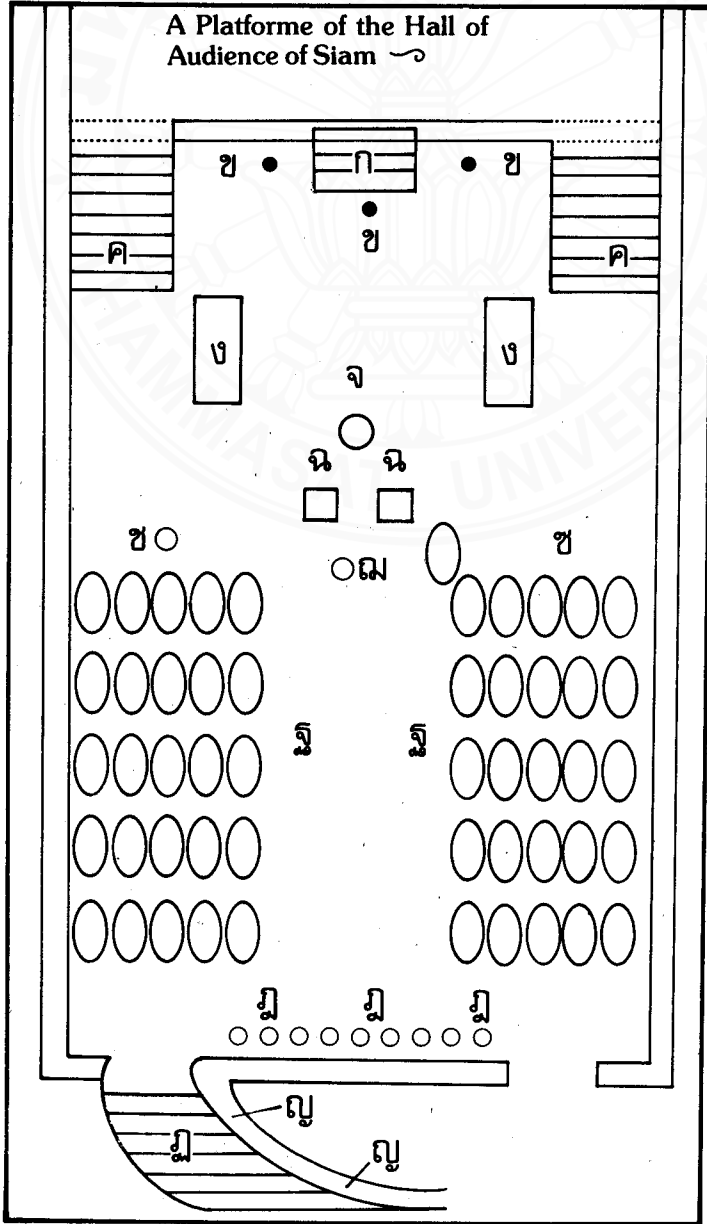
⁷³ H.G.Q. Wales, *Siamese State*....., *op.cit.*, p.183.

* ดูภาพประกอบหน้า 22

** บันได 3 ขั้นนี้ได้เพิ่มขึ้นมาในพิธีต้อนรับคณะทูตชุดของลาลูแบร์ เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่งามพระเกียรติขึ้นเหมือนกับเมื่อครั้งคณะทูตฝรั่งเศสชุดก่อนซึ่ง เซอวาเลีย เดอ โซมองด์ ขณะเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์นั้นจะต้องชูพานทองแว่นฟ้าซึ่งรองรับพระราชสาสน์ให้สูงขึ้นเหนือศีรษะเพื่อยื่นขึ้นไปถวายพระมหากษัตริย์ไทย แต่เขาไม่ทำเช่นนั้น พระมหากษัตริย์จึงจำต้องโน้มพระองค์ออกมาพ้นพระสีหบัญชรเพื่อทรงรับพระราชสาสน์

แผนผังห้องพระโรง

ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collections

- ค. บันได 2 ทางนี้เพื่อขึ้นไปสู่ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ไทย
- ง. โต๊ะ 2 ตัวปูพรม เป็นที่วางเครื่องราชบรรณาการของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ฝรั่งเศส) เท่าที่จะวางได้
- จ. บุตรชายของ มร. เซเบเรต์ยีนอยู่ ถือพระราชสาสน์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ฝรั่งเศส) ประดิษฐานอยู่เหนือพานแว่นฟ้าทองคำสามชั้น
- ฉ. ตั้งเตียงทรงสี่เหลี่ยมจตุรัส 2 ตัว ปูพรมผืนเล็ก ๆ เป็นที่นั่งของคณะผู้แทนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ฝรั่งเศส) เมอซิเออร์ เดอ โชมองต์ ก็ได้นั่งตั้งเหมือนกัน
- ช. ท่านสังฆราช เดอ เมเทลโลโปลิส เจ้าคณะภาคหนึ่งซัดสมาธิ
- ซ. ม. ก้องสดังค์หมอบอยู่เบื้องขวาเยื้องไปทางเบื้องหลังของข้าพเจ้า เพื่อทำหน้าที่เป็นล่ามให้แก่ข้าพเจ้า
- ฌ. หลวงพ่อตาซาร์ท นิ่งซัดสมาธิ
- ญ. ชุณนาง 50 คนหมอบอยู่
- ฎ. พวกชุณนางฝรั่งเศสนิ่งซัดสมาธิ
- ฏ. บันไดอิฐเล็ก ๆ ทางขึ้นสู่ท้องพระโรง
- ฐ. ผนังยัตขึ้นบันได⁷⁴

โดยปกติการเข้าเฝ้ามักจะเป็นเวลาสั้นและเป็นทางการ แรกที่สุด เลขานุการที่หมอบกราบอยู่จะกราบบังคมทูลถวายรายงานรายการของบรรณาการที่พระมหากษัตริย์ต่างประเทศส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระมหากษัตริย์ไทย บรรณาการชิ้นเล็กสองสามชิ้น จะถูกอัญเชิญมาวางบนโต๊ะ ตรงหน้าพระสัทบัณฑูร (ดูภาพในหน้า 32 ข.) ต่อมาก็นำพระราชสาสน์ขึ้นทูลเกล้าถวาย ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว (เจ้าพระยา) พระคลังอ่านพระราชสาสน์ที่แปลเป็นภาษาไทย แล้วทูลเกล้าถวายให้ทรงทราบ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงทราบแล้ว ทรงมีกระแสพระราชดำรัสตอบโดยผ่านล่ามก่อน โดยปกติแล้ว พระมหากษัตริย์มักทรงมีพระราชปฏิสันถารกับเอกอัครราชทูตด้วยคำถามดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดจนพระราชวงศ์ของต่างประเทศ ทรงมีพระพลานามัยดีหรือ คณะทูตเดินทางมาปลอดภัยดีหรือ และใช้เวลาในการเดินทางนานเท่าใด ฤดูฝนในประเทศของทูตเองมีฝนตกชุกเพียงพอดีหรือ และพลเมืองในประเทศของทูตมั่งคั่งร่ำรวยหรือไม่⁷⁵

ครั้นแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้ทูตเจรจาตอบกับพระคลัง คำตอบนั้นจะต้อง

⁷⁴ La Loubère, Aimon de, *op. cit.*, p. 111.

⁷⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร, *คณะทูตไทยเดินทางไปยุโรป*, หน้า 16, อ้างถึงใน H.G.Q. Wales, *Siamese State...., op. cit.*, p. 184.

สิ้น เพราะถือกันว่า ถ้าทูตคนใดกราบทูตยาวมาก ๆ ก็เท่ากับผู้นั้นจะได้รับเกียรติน้อยลงเท่านั้น เหตุผลก็เป็นเพราะ เอกอัครราชทูตมีฐานะเสมอผู้ถือพระราชสาสน์คนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่สมควรกราบทูตในสิ่งที่พระองค์มิได้ตรัสตาม หลังจากที่เอกอัครราชทูตกราบบังคมทูลแล้ว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหมากหนึ่งคำให้แก่ราชทูต⁷⁶ ในระหว่างที่ราชทูตพักอยู่ในไทยควรแต่งกายแบบไทย วิธีการนี้อาจจะได้อิทธิพลมาจากประเพณีจีน ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานเสื้อผ้าแบบไทยและร่มให้แก่ราชทูต การเข้าเฝ้ายุติลงด้วยการกราบถวายบังคมลาสามครั้ง และแล้วพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จออกจากห้องพระโรง หลังจากนั้นพระองค์อาจมีพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าส่วนพระองค์อย่างไม่เป็นทางการในบางครั้ง และราชทูตจะได้รับการนำไปเที่ยวชมรอบเมือง ในท้ายที่สุด จะโปรดให้เข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการที่ทูตจะถวายบังคมลาเพื่อเดินทางกลับ หลังจากการเข้าเฝ้าครั้งสุดท้ายนี้แล้ว, ทูตต้องอยู่ในที่พำนักอย่างเคร่งครัดอีกครั้ง และออกเดินทางในทันทีเท่าที่จะเป็นไปได้⁷⁷

จากกฎเกณฑ์และกระบวนการของแบบแผนทางการทูตของไทยตามที่กล่าวมานั้นทั้งหมดได้ข้อสรุปอย่างกว้าง ๆ ว่า แบบแผนทั้งหมดแรกเริ่มทีเดียวตั้งใจที่จะสนองความต้องการในการติดต่อระหว่างไทยกับอินเดียและจีน รวมทั้งบรรดาประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายซึ่งได้รับอิทธิพลอารยธรรมจากจีนและหรือจากอินเดีย ในขณะเดียวกัน ทูตจากชาติยุโรปทั้งหลายพบว่า ประเพณีต่าง ๆ ของไทยยากแก่การเข้าใจและทำความเข้าใจเช่นเดียวกับประเพณีต่าง ๆ ในบรรดาประเทศตะวันออกอื่น ๆ ทูตจากยุโรปต้องประสบกับปัญหาความล่าช้าและความเฉื่อยช้าในการติดต่อ การแสดงความคารวะต่อองค์พระมหากษัตริย์ไทยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการบงกกันมาก อาจกล่าวเสริมได้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยก็เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ของประเทศทางตะวันออกอื่น ๆ ที่ทรงนิยมว่าเป็นพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ที่ทรงได้รับจากทูตานุทูตจากต่างประเทศ ยิ่งได้ต้อนรับคณะทูตมากคณะเท่าใด ยิ่งแสดงถึงความมีพระเกียรติอันยิ่งใหญ่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม สำหรับการแต่งราชทูตของพระองค์เองไปต่างประเทศนั้น พระองค์ทรงกระทำน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นการที่บรรดาประเทศต่าง ๆ ทั้งหลายได้รับทูตไทยจำนวนมากหรือน้อยย่อมสะท้อนให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ของประเทศนั้น ๆ ที่มีกับไทย

การตีความสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับจีนตามทัศนะของไทย

การที่จะเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของคณะทูตในการนำเครื่องราชบรรณาการจากประเทศต่าง ๆ ไปจีนไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เนื่องจากข้อมูลมีไม่เพียงพอ หลักฐานที่เกี่ยวกับคณะทูตทั้งหลายซึ่งบันทึกอยู่ในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ของจีนอย่างค่อนข้างย่นย่อนั้นก็ไม่ใช่เพียงพอ และไม่ให้รายละเอียดที่น่าพอใจมากนัก เนื่องจากในหลักฐานจีนมักจะอ้างเสมอว่า คณะทูตจากต่างชาติทั้งหมดอยู่ในฐานะผู้ส่งเครื่องราชบรรณาการ จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังการเดินทางของคณะทูตทั้งหลาย

⁷⁶ La Loubère, *op cit.*, p. 109.

⁷⁷ H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, *op. cit.*, p. 185.

ด้วย ไทยเป็นอาณาจักรที่จีนจัดอยู่ในฐานะของประเทศราชเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษา แม้ว่าไทยส่งคณะทูตไปจีนอยู่บ่อย ๆ และไทยก็ไม่ยอมรับการอ้างสิทธิเป็นเจ้าของประเทศราชของจีนอยู่เสมอ ๆ เราจะต้องระลึกไว้ว่า ในบรรดากลุ่มอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียง พระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือกว่ามีแนวโน้มที่จะอ้างสิทธิในเอกราชของรัฐที่ประมุขมีอำนาจน้อยกว่า แม้ว่าพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือกว่าไม่อาจเข้าควบคุมหรือมีอำนาจอื่น ๆ เหนือประเทศเล็กก็ตาม การอ้างสิทธิของจีนต่อไทยอาจจะเป็นไปตามแบบแผนนี้ นักประวัติศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อดั้งเดิมที่เน้นบทบาทของจีนในเอเชียลงความเห็นว่าเป็นรัฐบรรณาการของจีน นักประวัติศาสตร์เหล่านี้แทบจะไม่สนใจค้นหาทัศนคติของไทยต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว การเน้นเรื่องราวต่าง ๆ แต่เพียงด้านเดียวมากเกินไป อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดหรืออย่างน้อยก็ทำให้ผู้อ่านได้ข้อมูลที่ไม่สมดุลย์กัน การสรุปว่า บรรดาของขวัญที่ส่งไปยังจีนเป็น “บรรณาการ” และเห็นว่า คณะทูต “เป็นผู้อัญเชิญบรรณาการ” นั้นคงยุ่งเกินไป เนื่องจากแม้แต่แนวความคิดของจีนเกี่ยวกับระบบบรรณาการในทัศนะของ จอห์น เค แฟร์แบงก์ “ก็ไม่ใช่จะเป็นเหมือนอย่างที่เชื่อกัน”⁷⁸ ระบบบรรณาการในตัวของมันเองเกี่ยวข้องกับทั้งเรื่องการทูตและการค้าระหว่างประเทศภายในระบบเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยนั้น มิได้มีกรรมรูปโดยชัดเจนแต่อย่างใด เป็นเรื่องที่คลุมเครือเช่นเดียวกับลักษณะของการส่งทูตจากชาติอื่น ๆ ทั้งหลาย วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจและทางการเมืองนั้นเกือบจะแยกให้เห็นความแตกต่างไม่ได้เลย อย่างไรก็ตามพอสรุปได้ว่า คณะทูตที่ส่งไปยังจีนมีจุดประสงค์ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ แนนอนการส่งคณะทูตของไทยก็มีได้อยู่นอกเหนือข้อสรุปนี้ ปัญหาสำคัญคือว่า การตัดสินใจของไทยที่ส่งทูตพร้อมกับของกำนัลล้ำค่าต่าง ๆ ซึ่งแม้ว่าเงินจะตีความว่าเป็นของขวัญบรรณาการก็ตาม เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจจะเป็นการเปลี่ยนฐานะของไทยจากรัฐเอกราชมาเป็นประเทศราชได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำเสนอและอภิปรายหลักฐานฝ่ายไทย ซึ่งอาจจะให้ข้อมูลบางประการเกี่ยวกับลักษณะที่แท้จริงของสัมพันธภาพระหว่างจีนกับไทย

หลักฐานประวัติศาสตร์ของไทยไม่เคยยอมรับสิทธิที่จีนอ้างว่ามีเหนืออธิปไตยของไทยแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามเราทราบจากหลักฐานไทยว่า มีการส่งคณะทูตไปจีนค่อนข้างสม่ำเสมอ ในทัศนะของไทย คณะทูตเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเอาใจจีนเพื่อเปิดโอกาสให้ไทยได้ประโยชน์จากการค้าขาย

ถึงแม้เราจะไม่มีหลักฐานฝ่ายไทยที่ตีความสัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีนในสมัยสุโขทัยและอยุธยา มากเพียงพอก็ตาม อาจเป็นเพราะหลักฐานทั้งหลายถูกเผาเมื่อครั้งอยุธยาเสียแก่พม่า ค.ศ. 1767 แต่ก็อาจจะประมวลได้จากสภาพการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทางการทูตที่ปรากฏอยู่ในอาณาจักรทั้งสองในสมัยนั้นได้ นอกจากนั้นแล้ว หลักฐานจีนก็บันทึกถึงเรื่องคณะทูตของไทย และพงศาวดารของไทยก็ให้ข้อมูลแก่เราเพียงพอที่จะสืบค้นถึงแรงจูงใจของไทยในการส่งคณะทูต สำหรับสมัยรัตนโกสินทร์ หลักฐานต่าง ๆ ของไทยในเรื่องนี้มีมากเพียงพอทีเดียว

มีหลักฐานมากพอที่ชี้ให้เห็นว่า อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรอยุธยา ไม่ได้ถือว่าเป็นบรรดาคณะทูตที่

⁷⁸J.K. Fairbank, "Tributary Trade and China's Relations with the West," *The Far Eastern Quarterly*, I, No. 2 (February 1942), p. 129.

ส่งไปยังอาณาจักรจีนนั้นเป็นสัญญาณของการเป็นรัฐประเทศราช ซึ่งมีข้อมูลพิสูจน์ข้อโต้แย้งนี้ได้ กล่าวคือ จีนไม่เคยคิดโจมตีไทยด้วยกำลังทหารเลย แม้กองทัพของจักรพรรดิคุปไบลข่านจะโจมตีพม่า และอันหนาก็ตาม จริ่งอยู่จักรพรรดิคุปไบลข่านทรงพยายามที่จะส่งคณะทูตชุดแรกมาสู่โซทัยในปี ค.ศ. 1282 เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับสุโขทัย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจมากที่สุดในแหลมทองขณะนั้น การเจริญไมตรีกับสุโขทัยจึงเป็นประโยชน์ต่อจีนอย่างน้อย ๆ ก็ทำให้สุโขทัยไม่ให้ความสนับสนุนแก่พม่า และอันหน่า ซึ่งมีเรื่องกระทบกระทั่งกับจีนอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามที่เรือของคณะทูตชุดนี้แล่นผ่านฝั่งทะเลของอาณาจักรจามปาก็ถูกพวกจามจับกุมและประหารชีวิตทั้งหมด จึงทำให้ความพยายามของจักรพรรดิคุปไบลข่านที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับสุโขทัยล้มเหลวลงโดยที่ฝ่ายสุโขทัยอาจจะไม่ทราบเรื่องนี้เลย หรืออาจจะทราบจากคำบอกเล่าของพวกเขาพอคำก็คงเป็นเวลาที่ล่วงเลยไปนานมากแล้ว และหลังจากนั้นจักรพรรดิคุปไบลข่านก็มีได้ส่งคณะทูตมาสู่โซทัยอีกเลย ในปี ค.ศ. 1292 หลักฐานจีนระบุว่าพระมหากษัตริย์สุโขทัยส่งทูตพร้อมกับพระราชสาสน์อักษรทองคำไปจีน หลักฐานนี้ทำให้มีการตีความกันว่า สุโขทัยยอมอ่อนน้อมต่อจีนเพราะความเกรงกลัว แต่หากพิจารณาจากเหตุผลต่าง ๆ ประกอบกัน กล่าวคือ ประการแรก หลักฐานจีนได้ระบุว่า อาณาจักรไทยทางใต้ ซึ่งจีนเรียกว่า หลอ-หู (ละโว้)* หรืออาณาจักรของพระเจ้าอู่ทอง** ส่งคณะทูตพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปจีนถึง 2 ครั้งในปี ค.ศ. 1289 และ ค.ศ. 1291 และร้องเรียนต่อจีนว่าถูกสุโขทัยรุกราน ประการที่สอง ในปี ค.ศ. 1287 กองทัพของจักรพรรดิคุปไบลข่านสามารถตีพม่าแตกยับเยิน และในปี ค.ศ. 1291 กองทัพเรือจีนยังเข้าโจมตีชวา ประการสุดท้าย ขณะนั้นในอาณาจักรสุโขทัยมีพ่อค้าจีนมาค้าขายอยู่มาก พ่อค้าจีนทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางระหว่างสุโขทัยกับจีน และได้รับผลกำไรอย่างงดงาม แต่ก็ยังมีความคุ้มครองจากทางการจีน ฉะนั้นจากเหตุผลดังกล่าวมา จึงเป็นไปได้ว่า การที่สุโขทัยส่งคณะทูตชุดแรกไปจีนใน ค.ศ. 1292 นี้ก็เพื่อตอบสนองการส่งคณะทูตของอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทอง โดยมีวัตถุประสงค์ทางการทูต และการเมือง เพื่อสืบท่าทีของจีนและเป็นการหาทางสร้างสัมพันธไมตรีกับจีน ในขณะเดียวกันเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจด้วย เมื่อแน่ชัดว่าจักรพรรดิคุปไบลข่านมิได้ทรงมีท่าทีใด ๆ ต่อสุโขทัยมากไปกว่าการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างกัน พ่อขุนรามคำแหงพระมหากษัตริย์สุโขทัยขณะนั้นจึงทรงดำเนินนโยบายขยายพระราชอำนาจไปทางทิศใต้ต่อไป เนื่องจากระหว่างนั้น พระราชอำนาจของจักรพรรดิคุปไบลข่านกำลังประสบกับความยุ่งยากนานัปการ กล่าวคือ ได้รับความบอบช้ำจากการทำสงครามยึดเอื้อในพม่า อันหน่า และจามปา อีกทั้งในหมู่พวกมองโกลด้วยกันก็

* หลอ-หู เป็นชื่อที่จีนใช้เรียก ละโว้ หรือลพบุรี ซึ่งในปี ค.ศ. 1001 มีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี และจีนยังคงใช้ชื่อนี้เรียกอาณาจักรในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้มาตลอดโดยไม่ได้คำนึงว่าศูนย์กลางการปกครองจะเปลี่ยนไปอยู่ที่เมืองใด เมื่ออาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองมีอำนาจแทนที่สืบต่อมา จีนก็ยังคงเรียกว่า หลอ-หู ซึ่งชื่อนี้น่าจะหมายถึงอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งจะสถาปนาเป็นอาณาจักรอยุธยาในภายหลัง

ในช่วงก่อนการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา ผู้เขียนจะเรียกอาณาจักรนี้ว่า อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองในความหมายของ หลอ-หู เมื่ออาณาจักรอยุธยาก่อตั้งขึ้นแล้วในระยะต้น ๆ ก่อนที่จะผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้จะเรียกว่า อาณาจักรอยุธยาในความหมายของหลอ-หูอีกเช่นกัน และเมื่ออาณาจักรอยุธยาสามารถผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้โดยเด็ดขาดใน ค.ศ. 1438 จึงจะเรียกอาณาจักรอยุธยาว่าเสียน-หลอ และคงใช้ชื่อนี้เรียกกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย

** คนละองค์กับพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งอาณาจักรอยุธยา

เกิดความแตกแยก และในจีนเองก็กำลังเกิดขบถชาวจีนอยู่ทั่ว ๆ ไป ฉะนั้น อาจกล่าวซ้ำได้อีกครั้งว่า ในขณะที่พ่อขุนรามคำแหงส่งทูตไปจีนนั้นราชวงศ์หยวนกำลังเสื่อมอำนาจ การส่งทูตครั้งนั้นจึงเป็นการมุ่งผลทางการทูต การเมือง และเศรษฐกิจมากกว่าที่จะเป็นการจำใจส่งเพราะถูกขู่บังคับ หากพิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์แล้วจะเห็นได้ว่าสุโขทัยมีได้มีพรมแดนธรรมชาติติดกับจีน การที่จีนจะรุกรานสุโขทัยนั้นจะต้องสามารถปกครอง พม่า อันหน้า ให้ได้เด็ดขาดเสียก่อน มิฉะนั้นเส้นทางลำเลียงจะถูกตัดขาด และต้องโจมตีอาณาจักรของพ่อขุนมั่งรายและพ่อขุนงำเมืองซึ่งเป็นพันธมิตรของสุโขทัยนับตั้งแต่หลังปี ค.ศ. 1287 ให้ได้เสียก่อนจึงจะมาถึงสุโขทัยได้ ฉะนั้นตราใบที่จักรพรรดิคุบไลซ่านไม่สามารถยึดครองพม่า และอันหน้าได้โดยเด็ดขาดสุโขทัยก็ไม่ควรที่จะตกอยู่ในฐานะที่จะต้องถูกขู่บังคับจากจีนแต่ประการใด ดังนั้นแม้ว่า การคุกคามทางทหารของราชวงศ์หยวนมีผลให้บรรดาประเทศเล็ก ๆ ส่วนใหญ่ยอมเป็นรัฐบริวารการของจีน แต่เงื่อนไขนี้มิได้เกิดขึ้นในกรณีของไทย

หลักฐานสำคัญอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกราชของไทย ก็คือ ข้อมูลที่ว่า การติดต่อทั้งหมดของจีนนั้นอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของเสนาบดีกรมคลัง คือพระคลัง ผู้ซึ่งควบคุมกิจการค้ากับต่างประเทศทุกประเภท ซึ่งหมายความว่า ความสัมพันธ์กับจีนในทัศนะของไทยนั้นเป็นไปเพื่อจุดประสงค์ทางการค้าขายเป็นสำคัญ

มองจากด้านวัฒนธรรม พบว่าไทยได้รับอิทธิพลทางอุดมการณ์จากอินเดียอย่างมากซึ่งแตกต่างในแนวความคิดพื้นฐานกับลัทธิขงจื้อของจีน จึงเป็นผลให้ไทยมองความสัมพันธ์ของตนเองกับจีนแตกต่างไปจากโลกทรรศน์ของลัทธิขงจื้อ⁷⁹ ในขณะที่จีนถือว่า คณะทูตของไทยเป็นสัญลักษณ์ของการยอมอ่อนน้อมแต่สำหรับไทยนั้นตรงกันข้ามกลับถือว่า คณะทูตนั้นเป็นเสมือนการเยี่ยมเยียนตามมารยาทเพื่อที่จะได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ บรรดาหลักฐานเกี่ยวกับการตีความของไทยในการติดต่อกับจีนมีเพิ่มมากขึ้น บุคคลแรกที่ปกป้องอธิปไตยของไทยก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ หรือรัชกาลที่ 4 (ค.ศ. 1851-1868) แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงให้เหตุผลที่สำคัญ 2 ประการเพื่อพิสูจน์ว่าการอ้างสิทธิของจีนเหนืออธิปไตยของไทยนั้นไม่เป็นความจริง⁸⁰ ประการแรก พระองค์ทรงโต้แย้งว่าไทยรักษาความสัมพันธ์กับจีนมาเป็นเวลานานนับศตวรรษเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ ประการที่สอง ปัญหาการติดต่อต่าง ๆ ได้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องเนื้อหาพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์ไทยและของจักรพรรดิจีน เกี่ยวกับประเด็นหลังนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า คนไทยและคนจีนไม่รู้ภาษาของกันและกันทำให้จำเป็นต้องใช้พ่อค้าชาวจีนซึ่งค้าขายอยู่กับไทยเป็นล่าม ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยตามโลกทรรศน์ของลัทธิขงจื้อ เพราะฉะนั้นบรรดาล่ามเหล่านี้อาจจะแปลพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์ไทยโดยใช้คำในภาษาจีนว่า “บรรณาการ (กุง)” มาถอดคำว่า “ของขวัญ” ของไทยก็ได้ นอกจากนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสงสัยว่า บรรดาล่ามชาวจีน

79 ความแปลนจากระบบ TU Digital Collections

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมหน้า 46-47.

80 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว, “การส่งพระราชสาสน์และคณะทูตไทยไปจีนในสมัยโบราณ,” ใน รวมบทความที่น่าสนใจในประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2494), หน้า 73-104 จ.

เหล่านี้อาจเจตนาที่จะสร้างความเข้าใจว่าคณะทูตของไทยเดินทางไปส่งบรรณาการให้แก่จีน เพื่อว่าพวกเขาจะได้รับผลประโยชน์จากสิทธิพิเศษทางการค้าซึ่งจีนอนุญาตให้แก่ไทยด้วยความเข้าใจผิดว่า คณะทูตของไทยเดินทางมาเพื่อแสดงความอ่อนน้อม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีความห่วงใยในการที่จีนกล่าวอ้างสิทธิเหนืออธิปไตยของไทยอย่างยิ่ง ทรงเชื่อมั่นว่าเกียรติภูมิและอธิปไตยของไทยจะต้องได้รับการเคารพ พระองค์จึงทรงดำเนินการยับยั้งเพื่อจะขจัดความเข้าใจผิดนี้ให้หมดสิ้นไปด้วย การยุติการส่งทูตเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับข้ออ้างเรื่องสิทธิของจีน ดังนั้นจึงไม่มีการส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังจีนอีกเลยในช่วงเวลาที่เหลือในรัชสมัยของพระองค์⁸¹

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ นักประวัติศาสตร์และรัฐบุรุษผู้มีชื่อเสียงของไทยทรงเห็นด้วยกับพระบรมราชวินิจฉัยและปฏิกิริยาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ อย่างยิ่ง ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยนั้นเป็นแบบมิตรไมตรีกันเสมอมา และมีความแตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับพม่าและอันหน่าอย่างเห็นได้ชัด จีนมีชัยชนะเหนืออาณาจักรทั้งสอง และสั่งให้อาณาจักรทั้งสองส่งเครื่องราชบรรณาการตามระยะเวลาที่กำหนด แต่ข้อเท็จจริงเหล่านั้นมิได้เกิดขึ้นกับไทย⁸² จีนไม่เพียงแต่จะไม่เคยรุกรานหรือรบชนะไทยเท่านั้น ทั้งยังไม่เคยมีความขัดแย้งทางทหารใด ๆ กับไทยเลยด้วย ยิ่งกว่านั้น พระองค์ยังทรงอธิบายต่อไปว่า ข้อความต่าง ๆ ในหลักฐานของจีนทั้งหลายไม่ควรที่จะถือเป็นเรื่องจริงจิงมากนัก เนื่องจากคนจีนมีความเคยชินต่อการตราหน้าบรรดาทูตจากต่างชาติทั้งหมดว่าอยู่ในฐานะผู้ส่งเครื่องราชบรรณาการเพื่อจะแสดงออกถึงความมีอำนาจเหนือกว่าของตน ทูตไทยก็เช่นเดียวกับบรรดาทูตจากต่างชาติอื่น ๆ ที่ต้องเสียเปรียบเพราะไม่รู้ภาษาจีน ดังนั้น ทูตทั้งหลายจึงอยู่ในฐานะที่ไม่รู้ความจริงว่าถูกคนจีนเอาวัดเอาเปรียบ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงอ้างตัวอย่างเพื่อสนับสนุนข้อโต้แย้งของพระองค์ว่า ในระยะจวนจะพ่ายแพ้แก่กองทัพอังกฤษ-ฝรั่งเศสในค.ศ. 1860 บรรดาขุนนางจีนพยายามทำให้ประชาชนเชื่อว่า บรรดาทหารต่างชาติเหล่านั้นเข้ามาส่งเครื่องราชบรรณาการ และกำลังเดินทางตรงไปปักกิ่ง กลอุบายนี้เป็นไปอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ บรรดาขุนนางจีนมอบธงซึ่งเขียนอักษรจีนซึ่งมีความหมายว่า “กองทัพนำส่งบรรณาการ” ให้แก่กองทัพอังกฤษ-ฝรั่งเศส ด้วยความไม่เข้าใจความหมายของธงนั้น กองทัพอังกฤษ-ฝรั่งเศสซุกรงนำหน้าขบวนตรงไปปักกิ่ง วิธีการที่ฉลาดแกมโกงนี้ได้ช่วยรักษาหน้าขุนนางจีนได้เพียงไม่กี่วันเท่านั้น แต่ก็แสดงให้เห็นความรู้สึกที่จีนจะต้องเหนือกว่าผู้อื่นอย่างชัดเจน

ถึงแม้ไทยจะตระหนักดีถึงฐานะของทูตไทยในทัศนะของธรรมเนียมจีนก็ตาม ไทยก็มิได้มีปฏิกิริยาแต่อย่างใด การที่ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ของจีน กำหนดให้มีการส่งเครื่องราชบรรณาการก่อนที่จะได้รับอนุญาตให้มิสิทธิพิเศษทางการค้า ทำให้ไทยไม่มีทางเลือก การพาณิชย์กับจีนที่รุ่งเรืองขึ้นเป็นสิ่งสำคัญกว่าการอ้างสิทธิใด ๆ ที่จีนได้จากการทูตของไทย⁸³ ดังนั้น ไทยจึงยังคงส่งทูตไปจีนต่อไป การตัดสินใจเช่นนี้

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104 Digital Collections

⁸² สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, พงศาวดารรัชกาลที่ 2, เล่ม 2, หน้า 110-111.

⁸³ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, กำนำประชุมพงศาวดาร, เล่ม 5 (พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2506), หน้า 39-

เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง กล่าวคือ เมื่อราชวงศ์หมิงประกาศห้ามการค้ากับต่างประเทศ ปรากฏว่ามีผลกระทบ ต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับไทยน้อยมาก เนื่องจากจีนถือว่าไทยเป็นรัฐบรรณาการ ดังนั้นจึง ยังคงสามารถค้าขายได้ตามปกติ การได้รับกรยกเว้นเช่นนี้ช่วยส่งเสริมให้ไทยอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งที่สามารถหาซื้อสินค้าจีนได้อย่างสะดวก⁸⁴ การตัดสินใจของไทยที่จะรักษาความสัมพันธ์ในรูปบรรณาการก็เพื่อผลกำไรทางการค้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงคือ เมื่อการค้ากับจีนไม่มีความสำคัญอีกต่อไปแล้ว คณะทูตไทยที่ส่งไปก็ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 การค้าระหว่างไทยกับตะวันตกเข้ามามีความสำคัญแทนที่การค้ากับจีน ดังนั้นคณะทูตไทยที่ส่งไปจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และในที่สุดก็หยุดชะงักไปในระหว่างรัชสมัยรัชกาลที่ 4⁸⁵ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงอธิบายต่อไปอีกว่า นับจากนั้นไทยก็เพิกเฉยต่อข้อเรียกร้องของขุนนางที่กวางตุ้ง ซึ่งต้องการให้ไทยส่งบรรณาการไปอีกเสียบ่อย ๆ⁸⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 (ค.ศ. 1868-1910) ก็ทรงรำคาญข้อเรียกร้องจากจีนซึ่งทวงเครื่องราชบรรณาการมาอีก จึงทรงนำข้อเรียกร้องของจีนเข้าขอความเห็นจากสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และแล้วมติก็ออกมาว่า จะไม่มีการส่งคณะทูตตามเงื่อนไขเดิมอีกต่อไป⁸⁷ สภาได้ถวายคำปรึกษาแต่พระองค์ว่า จีนจะต้องอนุญาตให้ราชทูตของไทยไปปักกิ่งทางเทียนสิน* ถ้าหากจีนปรารถนาที่จะให้ไทยส่งคณะทูตอีกต่อไป ข้อเสนอดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการให้จีนยอมรับฐานะของไทยให้เท่าเทียมกับบรรดาชาติตะวันตกทั้งหลาย ดังที่คาดเอาไว้ปรากฏว่า จีนไม่ยอมรับข้อเสนอ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเชื่อว่า การแปลคำว่า “ของขวัญ” เป็นสาเหตุสำคัญทำให้นักประวัติศาสตร์เข้าใจผิดพลาด ไทยมองคำว่า “ของขวัญ” แตกต่างจาก คำว่า “บรรณาการ” ในขณะที่จีนจะถือว่าของขวัญเป็นเครื่องราชบรรณาการทั้งหมด ในธรรมเนียมปฏิบัติของไทย ของขวัญนั้นหมายถึงการแสดงความปรารถนาดี และความไม่ตรีจิตด้วยความสมัครใจ ไม่จำเป็นจะต้องมีการกำหนดจำนวนหรือกำหนดเวลา พระองค์ทรงให้ความเห็นว่า พระบรมราชโองการของจักรพรรดิซิงหวู ที่กำหนดให้ไทยส่งคณะทูตเพียงหนึ่งครั้งทุก ๆ สามปีเท่านั้น มิใช่เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่จะลดภาระของไทยให้น้อยลง แต่เป็นความพยายามที่จะจัดให้ไทยเข้าอยู่ในระบบบรรณาการ⁸⁸ กระนั้นก็ตามไทยก็ยังคงไม่นำพา

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

⁸⁵ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สารานุกรมสมเด็จ เล่ม 16..., หน้า 216.

⁸⁶ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตั้งข้อสังเกตว่า บรรดาขุนนางที่กวางตุ้งนั้นปฏิบัติตามความเห็นชอบของตนเอง มิใช่พระราชวินิจฉัยของจักรพรรดิ

⁸⁷ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 125.

⁸⁸ ประชุมพงศาวดารภาค 5 (เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยนับตั้งแต่สมัยโบราณ) (พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2510), หน้า 60, เชียงธรรมที่ 1, หน้า 61 เชียงธรรมที่ 1.

* ในค.ศ. 1858 ท้าพองกุช-ฝรั่งเศส โจมตีเมืองเทียนสินเป็นครั้งแรก และทำสนธิสัญญาเทียนสินกับจีน ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ยอมให้อังกฤษ-ฝรั่งเศสตั้งสถานกงสุลในปักกิ่งได้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการติดต่อทางการทูตที่เท่าเทียมกัน แต่จีนไม่ยอมให้สัตยาบัน ในปีค.ศ. 1860 อังกฤษ-ฝรั่งเศสจึงโจมตีเทียนสินและปักกิ่งอีกครั้งหนึ่ง และบังคับให้จีนทำสนธิสัญญาปักกิ่ง ยอมให้ตั้งสถานกงสุลในปักกิ่ง และเปิดเมืองเทียนสินให้ชาวต่างประเทศเข้าไปอาศัยอยู่ และทำการค้าได้แทนที่จะบังคับให้ผ่านกวางตุ้งเช่นแต่ก่อน ฉะนั้น การที่ไทยเรียกร้องขอติดต่อทางการทูตทางเทียนสินก็เท่ากับเป็นการขอติดต่อทางการทูตที่เท่าเทียมกัน ดูรายละเอียดได้ใน I.C.Y. Hsu, **The Rise of Modern China** (New York: Oxford University Press, 1975), pp. 264-271.

ต่อกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และยังคงส่งคณะทูตพร้อมของขวัญตามความสะดวก⁸⁹ การส่งทูตลดจำนวนลงในระหว่างรัชสมัยของพระมหาจักรพรรดิที่อ่อนแอหรือการเมืองภายในและภายนอกยุ่งเหยิง ตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สนใจของไทยต่อกฎเกณฑ์ข้อบังคับของจีนก็คือ การส่งทูตของไทยไปจีนในระหว่างรัชสมัยจักรพรรดิถังเสวียนในค.ศ. 1669 หลังจากที่บรรดาขุนนางจีนที่กวางตุ้งตรวจดูรายการสิ่งของที่เอกอัครราชทูตไทยนำมาแล้ว ก็บอกแก่ราชทูตไทยว่า สิ่งของบางรายการไม่ครบตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ และบอกว่าทูตไทยจะต้องนำมาเพิ่มเติมให้ครบในคราวหน้า แต่จักรพรรดิถังเสวียนไม่ทรงเห็นชอบด้วย⁹⁰

นักประวัติศาสตร์ไทยอีกท่านหนึ่ง คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเชื่อว่า พ่อค้าจีนซึ่งพยายามที่จะทำให้จักรพรรดิพอพระทัยเพื่อผลประโยชน์ของตนเองโดยการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของพระราชสาสน์ จะต้องเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อการตีความหมายที่ผิดพลาดเช่นนี้⁹¹ นักประวัติศาสตร์ของไทยที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งคือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยไว้ว่า

...บรรณาการที่ส่ง (จากไทย) ไป แท้จริงเป็นอุบายอย่างหนึ่งที่จะหลีกเลี่ยงระเบียบแบบแผน และกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดของเจ้าหน้าที่จีนที่ท่าเรือที่สินค้าไทยต้องผ่านเข้ามา ข้อพิพาทนั้นแน่นอนอยู่บนข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้ง ๆ ที่จีนอ้างสิทธิเหนือไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึง ค.ศ. 1854 แต่จีนก็ไม่เคยเข้าแทรกแซงในกิจการภายในและภายนอกของไทยแม้แต่ครั้งเดียว⁹²

หลักฐานทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็นความเห็นของฝ่ายไทย ซึ่งสอดคล้องกันในการยืนยันความเป็นเอกราชของไทย ข้อโต้แย้งของนักประวัติศาสตร์หลายท่านที่กล่าวมานั้นสมควรได้รับการวิเคราะห์ต่อไปโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ประชากรไทยให้ความสำคัญแก่การแปลพระราชสาสน์ ความน่าเชื่อถือของหลักฐานจินจุดประสงค์หลักของคณะทูต เอกราชภายในและภายนอกของไทย และการตีความหมายคำว่า “ของขวัญ”

อาณาจักรสุโขทัยได้ส่งทูตชุดแรกพร้อมกับพระราชสาสน์ อาจจะพร้อมทั้งคำแปลพระราชสาสน์ด้วยไปยังราชสำนักมอญโกล ในปี ค.ศ. 1292 เพื่อตอบสนองคำร้องขอให้มีความสัมพันธ์ฉันมิตรกันของจักรพรรดิกุบไลข่าน⁹³ ตามข้อเท็จจริงแล้ว อาณาจักรไทยทางใต้ของพระเจ้าอู่ทอง หรือ หลอ-หู (Lo-hu) ในหลักฐานจีน ได้ส่งคณะทูตไปจีน 2 ครั้ง ในปี ค.ศ. 1289 และ ค.ศ. 1291⁹⁴ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองในสมัยนั้นยังเป็นรัฐประเทศราชแต่เพียงในนามของสุโขทัยอยู่ ดังนั้น คณะทูตของอาณาจักรนี้ก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นตัวแทนของอาณาจักรไทยสมัยนั้น ไม่ปรากฏแจ้งชัดว่าเหตุใดจักรพรรดิกุบไลข่านจึงทรงต้องการติดต่อย่างฉันมิตรกับอาณาจักรสุโขทัยในขณะที่ในสมัยเดียวกันนั้นพระองค์

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92 เชนอรรถที่ 2.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92-93.

⁹¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 16, 126.

⁹² Chula Chakrabongse, Prince, *Lords of Life* (London: Alvin Redman, 1960), p. 58.

⁹³ Yüan Shih (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวน) by Sung Lien, pp. 1310-1381 60 vols-in 6 cases, 1956.

reproduction of the original, ch. 17, p. 13b

⁹⁴ Yüan Shih, ch.15, p. 15a; ch.16, p. 13a และประชุมพงศาวดารภาค 5, หน้า 52.

ได้ทรงรุกรานพม่า และ จามปา กระนั้นก็ตามน่าสังเกตว่า เหวอ-จี-จี (Ho tzu-chih) ได้ถูกส่งมายังสุโขทัย ในฐานะราชทูตของพระองค์ในปี ค.ศ. 1282⁹⁵ เพียงปีเดียวก่อนหน้าที่จักรพรรดิกุบไลชานโจมตีพม่าอีกครั้ง ในปี ค.ศ. 1283 ในช่วงเวลานั้น พ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจ และมีพระปรีชาสามารถมากที่สุดพระองค์หนึ่งในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นไปได้ที่อาสสนันนิชฐานได้ว่า จักรพรรดิกุบไลชานหรือทหารของพระองค์กำลังพบกับการต่อต้านอย่างแข็งขันจากพม่า ประการณที่จะให้พ่อขุนรามคำแหงวางพระองค์เป็นกลาง ในทำนองเดียวกัน พ่อขุนรามคำแหงผู้ซึ่งแผ่ขยายอาณาเขตของไทยออกไปกว้างขวางจนทำให้อาณาจักรกัมพูชาอ่อนแอลง อาจจะทรงพอพระทัยการวางตัวเป็นกลางของจักรพรรดิกุบไลชาน ทั้งจีนและไทยคงจะได้รับผลประโยชน์ซึ่งกันและกันจากการติดต่อกันฉันมิตรอย่างแน่นชัด ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ทีเดียวว่าพระราชสาสน์ฉบับแรกที่คณะทูตสุโขทัยอัญเชิญไปยังจีนนั้นมีความแสดงถึงความเป็นมิตรภาพกัน จากข้อเท็จจริงขณะนั้นที่กว่าสุโขทัยจะส่งคณะทูตชุดแรกไปจีนใน ค.ศ. 1292 ก็เป็นเวลาหลังจากความพยายามของจีนที่จะส่ง เหวอ จี จี มาสุโขทัย 10 ปี มิได้เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความยอมอ่อนน้อมของไทย ถ้าไทยจะต้องยอมอ่อนน้อมจริงๆ แล้ว การส่งทูตล่าช้าไป 10 ปีอาจทำให้จีนส่งทหารโจมตีไทยเพื่อลงโทษ เช่น ในกรณีของพม่า และจามปา การตัดสินใจของสุโขทัยที่ส่งทูตไปนั้น อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นความพยายามที่จะปรองดองกับมหาอำนาจภายนอกที่มีอิทธิพลในภูมิภาคนั้น⁹⁶ อย่างไรก็ตาม การที่จะเข้าใจภาระหน้าที่แท้จริงของคณะทูตไทยชุดแรกนั้นก็ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ถ้าหากไม่สามารถเปรียบเทียบเนื้อหาของพระราชสาสน์ของไทยกับบันทึกของจีนได้ แต่เนื่องจากไม่มีต้นฉบับของพระราชสาสน์ไทย เราจึงจำต้องพึ่งหลักฐานของจีน อย่างไรก็ตาม ข้อความในหลักฐานจีนก็ได้ให้ข้อมูลเรื่องคณะทูตแก่เราอย่างเพียงพอ หลักฐานจีนก็เน้นฐานะที่สูงกว่าของจีนตามธรรมเนียมดั้งเดิมมากกว่าที่จะอธิบายวัตถุประสงค์ของคณะทูต ปัญหาอยู่ที่ว่าหลักฐานของจีนนั้นเชื่อได้ อย่างจริงจังแค่ไหน หวางกุง-หวู อธิบายว่า การแปลต้นฉบับพระราชสาสน์ที่ทูลเกล้าถวายแก่พระจักรพรรดิ ทำให้เหมือนกับว่าคณะทูตเดินทางไปเพื่อส่งเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งการแปลนั้นก็ทำตาม “ลักษณะนิยม และหลักปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งเหมือนกับมีต้นฉบับตัวอย่างที่ “สำนักแปล” ได้ร่างขึ้น⁹⁷ ข้อโต้แย้งนี้ทำให้เรื่องการเมืองการอ้างสิทธิของจีนเหนือไทยนั้นน่าสงสัยยิ่งนัก และสนับสนุนเหตุผลของไทยที่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงข้อความในพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์ไทย

ถึงแม้ว่าคณะทูตชุดแรกของไทยมีแรงจูงใจจากจุดประสงค์ทางการเมืองก็ตาม แต่ในไม่ช้าไทยก็ค้นพบว่าของขวัญของไทยที่นำไปถวายแด่จักรพรรดินั้น ได้รับการตอบแทนด้วยผลผลิตจีนที่มีมูลค่ามากกว่า แรงจูงใจที่สำคัญในการส่งคณะทูตไปยังจีนได้ค่อย ๆ เปลี่ยนจากการเน้นจุดประสงค์ทางการเมืองมาเป็นทางด้านเศรษฐกิจที่ละเอียดกว่า คณะทูตไทยไม่เพียงแต่ถูกส่งไปจีนเรื่อย ๆ ไป แต่ยังเพิ่มจำนวนครั้งมาก

⁹⁵ Yuan Shih, ch.12, 6b; ch.210 (Section on Chan-cheng), pp. 7a, 9a; และ ประชุมพงศาวดารภาค 5, หน้า 51.

⁹⁶ J.F. Cady, *Southeast Asia : Its Historical Development* (New York: McGraw-Hill Book Co; 1964), p. 594.

หรือใน สืบแสง พรหมบุญ “ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับจีนและข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการเมืองสุโขทัย,” รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสุโขทัย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2521), หน้า 102-108.

⁹⁷ Wang Gung-wu “The Nanhai Trade: A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea,” *JRASMB*, XXXI, Pt 2. (June 1958), p. 113.

ขึ้นอีก ตามทัศนะของจอห์น. เค. แฟร์แบงก์นั้น ความสนใจในการค้าขายที่มีมากขึ้นมีอิทธิพลโดยตรงกับจำนวนคณะทูตที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว⁹⁸ ในทัศนะของไทยคณะทูตมีบทบาทเป็นอันดับรองในการติดต่อระหว่างจีนกับไทย และถูกใช้เป็นสื่อสำหรับการค้า ความเข้าใจดังกล่าวสอดคล้องอย่างแท้จริงกับการปฏิบัติทางการทูตในภูมิภาคนี้ในสมัยนั้น เป็นประเพณีของบรรดารัฐต่างๆ ในเอเชียที่จะเอาใจใส่ผู้ปกครองของประเทศที่ต้องการค้าขายด้วย โดยการถวายของขวัญมีค่า⁹⁹ ไทยได้ใช้หลักการเดียวกันนี้กับจีน ไทยถือว่าความสัมพันธ์ทางการค้าที่ได้รับผลกำไรมีความสำคัญมากกว่าความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ¹⁰⁰ นายหนึ่งไทยจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนเพียงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้า ข้อเท็จจริงนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดอยู่ในรายงานของเลขานุการของผู้สำเร็จราชการของไทยหลังรัชสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี รายงานนั้นระบุว่า

...การให้ของขวัญอยู่เนื่องมาจากความปรารถนาที่จะรักษาความได้เปรียบทางการค้าและมุ่งเพื่อวัตถุประสงค์นี้โดยเฉพาะเท่านั้น¹⁰¹

หนังสือถึงราชการของไทยเล่มอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ อ้างเช่นกันว่า การค้าเป็นจุดประสงค์ที่สำคัญ เนื้อความในหนังสือเหล่านั้นได้ปกป้องอธิปไตยของไทยโดยอธิบายว่า

พม่า และ โคชินจีน เป็นรัฐบรรณาการ และทั้งสองพยายามที่จะปลดแอกตนเองแต่ประสบความล้มเหลว แต่ไทยไม่เคยปะทะกับจีน และไม่เคยอยู่ในฐานะที่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการให้จีน ข้อเท็จจริงง่าย ๆ มีอยู่ว่า ในปีค.ศ. 1351* เมื่อพระมหากษัตริย์ย้ายเมืองหลวงมาอยุธยา (บนแม่น้ำเจ้าพระยา) และบรรดาเรือสำเภามาของจีนก็เข้ามาค้าขายด้วย คนไทยตั้งใจที่จะร่วมในการค้าขาย ดังนั้น พระมหากษัตริย์จึงทรงส่งเอกอัครราชทูตไปจีนเพื่อขอมีความสัมพันธ์ฉันมิตรกับจีน พระจักรพรรดิทรงยอมรับไมตรี และเปิดท่าเรือที่กวางตุ้ง แต่จีนเก็บภาษีอย่างหนักจนทำให้พ่อค้าไทยขาดทุน ต่อมาพระมหากษัตริย์จึงทรงส่งราชทูตอีกชุดหนึ่งเพื่อเป็นผู้เชิญพระราชสาสน์ขอส่งของขวัญไปให้จีนทุก ๆ ปีเพื่อจะได้รับการยกเว้นภาษี ข้อเสนอนี้ได้รับการยอมรับ ราชทูตได้รับอนุญาตให้ไปจีนสามปีต่อครั้ง และไทยได้รับสิทธิพิเศษสำหรับเรือที่นำราชทูตไป...พระจักรพรรดิได้ทรงพระราชทานของขวัญจำนวนมากเป็นการตอบแทน และคนไทยเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นประโยชน์ จึงยัง

⁹⁸ J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu., *op.cit.*, p. 171.

⁹⁹ W.P. Groeneveldt, *Historical Notes on Indonesia and Malaya* (Jakarta : C.U. Bharatara, 1960), p. 4.

¹⁰⁰ W.F. Vella, *Siam under Rama III, 1824-1851* (New York : J.J. Augustin, 1957), p. 113.

¹⁰¹ Letter of Bateman, March 10, 1870, as quoted in *The Siam Repository*, II (April 1870), pp. 298-299, cited in W.F. Vella, *Ibid.*, p. 113, n. 24.

* จากกิจการค้นคว้าของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร พระเจ้าอู่ทองทรงย้ายเมืองหลวงมาที่อยุธยาในปี พ.ศ. 1893 หรือ ค.ศ. 1351 ดู ประเสริฐ ณ นคร "วันสร้างกรุงศรีอยุธยา" ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องกลือ(ไม้)เก็ม (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง ณ นคร, 2514), หน้า 91. (ผู้แปล)

คงสงของขวัญดังเช่นที่ปฏิบัติมาโดยตลอดแต่คนไทยทำเช่นนี้เพื่อความปรารถนาที่จะรักษาข้อได้เปรียบทางการค้า และเพื่อจุดประสงค์นี้โดยเฉพาะเท่านั้น¹⁰²

ข้อโต้แย้งข้างต้นนี้ดูสมเหตุสมผลถ้าพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กิจกรรมทางการค้าระหว่างไทยกับชาติตะวันตกมีมากขึ้นอย่างมั่นคงจนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะส่งทูตไปจีนอีกต่อไป การส่งคณะทูตจึงลดน้อยลงเรื่อยๆ และในที่สุดก็สิ้นสุดโดยสิ้นเชิงในรัชสมัยรัชกาลที่ 4¹⁰³ ข้อเท็จจริงนี้สนับสนุนข้ออ้างของไทยที่ว่า การส่งคณะทูตไทยนั้นเป็นเพียงการส่งพอเป็นพิธี เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้าเป็นการตอบแทน

ความเป็นเอกราชในกิจการภายในและภายนอกของไทยก็เป็นข้อพิสูจน์อีกอย่างหนึ่งถึงความมีอิสระในการปกครองตนเองของไทย ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยอันยาวนาน จีนไม่เคยมีอำนาจทางการเมืองเหนือไทยเลย เราจะต้องระลึกไว้ว่าทุก ๆ ชาติในโลกนี้ในสมัยหนึ่งล้วนแต่ถูกนับว่าเป็นรัฐประเทศราชของจีนทั้งนั้น การอ้างสิทธิเช่นนี้ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ การอ้างสิทธิของจีนเหนือไทยก็เป็นเรื่องที่คลุมเครือเช่นเดียวกัน ไม่ควรจะถือเป็นเรื่องจริงจังนัก¹⁰⁴ นักประวัติศาสตร์อีกท่านหนึ่งยืนยันว่า ไทยไม่เคยยอมรับความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน และได้ถือการส่งทูตและของขวัญอย่างสม่ำเสมอว่าเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างสองประเทศบนรากฐานของความปรารถนาดี และบรรยากาศของมิตรภาพ¹⁰⁵ ซี-ชอง-ซู (See Chong-Su) เชื่อว่าการอ้างสิทธิของจีนคลุมเครือและไม่มีเหตุผล เขากล่าวว่า

“คณะทูตถวายเครื่องราชบรรณาการ” (ดังกล่าวอ้างไว้ตลอดมาในหลักฐานของจีน) ... เป็นเพียงแต่การแลกเปลี่ยนไมตรีจิตระหว่างประเทศที่มีสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน การส่งทูตเช่นนั้นไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นเจ้าประเทศราชของประเทศผู้รับบรรณาการ หรือความเป็นประเทศราชของประเทศผู้ส่งบรรณาการเลย...¹⁰⁶

ตามข้อเท็จจริงแล้ว แม้แต่พิธีการบางอย่างที่บรรดาจักรพรรดิจีนโปรดให้จัดขึ้นในวโรกาสที่พระราชทานสิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่พระมหากษัตริย์ไทยนั้น เป็นเพียงการทำพอเป็นพิธีมากกว่าแสดงถึงอิทธิพลของจีน ตัวอย่างเช่น ตรารัตน์ที่ไม่มีอะไรมาไต่กว่าการยืนยันความชอบธรรมแห่งอำนาจโดยพฤตินัยของผู้ปกครองไทยนั่นเอง¹⁰⁷ สำหรับการยอมอ่อนน้อม (เคาเตา) ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งไทยถือว่า “ไม่มีอะไรมาไต่กว่าเป็นการแสดงมารยาทที่ดี” เพราะว่าองค์พระจักรพรรดิจีนเองก็ทรงต้องแสดงความคารวะต่อสวรรค์

¹⁰² As quoted in R.S. Gundry, **China and the Neighbors** (London: Chapman and Hall, 1893), pp. 144-145.

¹⁰³ W.F. Vella, *op.cit.*, p. 113.

¹⁰⁴ W.A.R. Wood, **A History of Siam** (2 d. ed., Bangkok: The Siam Barnakich Press, 1933), pp. 47-48.

¹⁰⁵ H.G.Q. Wales, **Siamese State**, *op.cit.*, p. 15.

¹⁰⁶ See Chong-Su, **The Foreign Trade of China** (New York: Columbia U.Press, 1919), p. 16.

¹⁰⁷ J.K. Fairbank, **Trade and Diplomacy...**, *op.cit.*, p. 29.

และต่อบรรพบุรุษของพระองค์ด้วยเช่นกัน¹⁰⁸

จีนไม่เคยพยายามที่จะแทรกแซงโดยตรงในปัญหาการสืบสันตติวงศ์ของไทย แม้ว่าพระมหากษัตริย์ของไทยส่วนมากจะขึ้นครองราชย์ด้วยวิธีการใช้กำลังก็ตาม แต่การที่ทรงพยายามขอพระราชทานตราตั้งจากจักรพรรดิจีนก็ไม่อาจตีความหมายได้ว่าเป็นความพยายามจะป้องกันอำนาจของพระองค์ ดังที่ จี.ดับเบิลยู. สกินเนอร์ ได้อธิบายไว้แต่อย่างใด¹⁰⁹ ข้อบกพร่องสำคัญของทฤษฎีของสกินเนอร์ ก็คือว่าเขาได้เน้นในจุดมุ่งหมายทางการเมืองของคณะทูตไทยมากเกินไป ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า จีนมีอิทธิพลทางการเมืองในไทยเพียงเล็กน้อย หรือเกือบจะไม่มีเลย ดังนั้น อิทธิพลทางการเมืองของจีนจึงไม่อาจทำให้อำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยเข้มแข็งขึ้นหรืออ่อนแอลงแต่อย่างใด แต่การยอมรับฐานะของพระองค์ว่าเป็นผู้ปกครองของไทยโดยชอบธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนต่อไป อันเป็นหนทางที่ทำให้บรรดาพระมหากษัตริย์ไทยได้รับรายได้และผลกำไรมาก

ในส่วนเกี่ยวกับของขวัญนั้น จีนตีความว่าเป็นบรรณาการ ซึ่งสำหรับไทยตีความหมายของของขวัญแตกต่างจากบรรณาการ การตีความหมายที่ขัดแย้งกันเหล่านี้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาด ไทยยื่นกรานว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ทูตนำไปทูลเกล้าถวายจักรพรรดินั้นเป็นของขวัญมิใช่เครื่องราชบรรณาการ ข้อโต้แย้งนี้เป็นไปตามรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการทูตแบบตะวันตก นอกจากกับจีนแล้ว ประเพณีการให้ของขวัญเป็นสิ่งธรรมดาในภูมิภาคนี้ และใช้ปฏิบัติกันเป็นพิเศษในการส่งคณะทูตจากรัฐหนึ่งไปยังอีกรัฐหนึ่ง จีนเองนั้นแหละที่เป็นผู้ “เบี่ยงเบนความคิดอย่างมีเลศนัย โดยถือว่า “ของขวัญ” ทั้งหลายนั้นเป็น “บรรณาการ” เพื่อความมีเกียรติภูมิของตนเอง ด้วยการอ้างสิทธิ์ว่ามีอำนาจที่เหนือกว่าประเทศอื่นๆ ทั้งๆ ที่ไม่มีมูลความจริงแม้แต่น้อย”¹¹⁰

เราอาจจะสรุปได้จากข้อความดังกล่าวว่า คำว่า ความสัมพันธ์ “แบบข้ากับเจ้า” ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างจีน-ไทย จักรพรรดิจีนไม่เคยเสนอให้ความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือใด ๆ ไม่ว่าช่วยคุ้มครองภายใน หรือช่วยต่อต้านศัตรูภายนอกแก่พระมหากษัตริย์ไทย จักรพรรดิจีนก็ไม่เคยทรงเรียกร้องการรับใช้ใด ๆ ไม่เคยเรียกเก็บเงินภาษี ไม่เคยออกคำสั่งบังคับบัญชา และค่อนข้างจะทรงมีขนัตริธรรมต่อการละเมิดกฎเกณฑ์การส่งเครื่องราชบรรณาการของพระมหากษัตริย์ไทย

¹⁰⁸ W.W. Rockhill, *China's Intercourse with Korea from the Fifteenth Century to 1895* (London: Leezac & Co., 1905), p. 4.

¹⁰⁹ G.W. Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History* (Ithaca: Cornell U. Press, 1957), p. 12, n.66.

¹¹⁰ R.M. Martin, *China: Political, Commercial, and Social*, I (London: James Madden, 1847), p. 265.

บทที่ 2

รูปแบบความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

ในการพิจารณาถึงการแลกเปลี่ยนทูตานุทูตระหว่างจีนกับไทยตลอดระยะเวลา นับเป็นศตวรรษ ๆ นั้น ข้าพเจ้าจะพยายามสร้างรูปแบบกว้าง ๆ และพยายามอธิบายถึงลักษณะของสัมพันธ์ภาพที่มีต่อกันมาเป็นเวลานานซึ่งแฝงอยู่ภายใต้ระบบ “บรรณาการ” โดยจะแยกพิจารณาเรื่องการส่งคณะทูตของจีนและไทยออกจากกัน ทั้งนี้เพราะแต่ละฝ่ายมีวัตถุประสงค์ในการส่งคณะทูตไม่เหมือนกัน ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

คณะทูตจีนที่ส่งมาไทย

คณะทูตจีนชุดแรกซึ่งจักรพรรดิ กุบไบลข่านทรงพยายามส่งมาถึงไทยใน ค.ศ. 1282 แต่ล้มเหลว นั้นมิใช่เป็นทูตจีนชุดแรกที่ส่งมายังดินแดนแถบนี้ แต่เป็นความพยายามครั้งแรกที่ส่งมายังอาณาจักรสุโขทัยซึ่งสถาปนาขึ้นมาใหม่ ๆ ในสมัยก่อนนั้นมีการส่งทูตจีนมายังรัฐเล็ก รัฐน้อยหลายรัฐในภูมิภาคนี้ ดังนั้นอย่างน้อยที่สุดชาวจีนก็รู้จักเส้นทางเดินเรือมาไทยอยู่บ้าง จึงไม่น่าประหลาดใจที่จู่ ๆ ก็มีการส่งทูตมาสุโขทัย ทั้งนี้เพราะ กุบไบลข่านคงจะทรงได้รับการบอกเล่าถึงการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยจากบรรดาพ่อค้าชาวอาหรับหรือชาวจีน พระองค์ทรงพยายามที่จะให้ไทยเป็นรัฐบรรณาการของจีน จึงทรงส่งเหอ จี-จี (Ho-Tzü-chih) มายังไทยใน ค.ศ. 1282¹ คณะทูตจีนชุดดังกล่าวนี้มุ่งแสวงหาวิธีบรรณาการใหม่ ๆ อันเป็นวิธีการที่จีนเคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นส่วนหนึ่งในกุศโลบายที่สืบต่อกันมาในอันที่จะเสริมสร้างพระเกียรติของจักรพรรดิ และเพื่อบรรลุถึงความเชื่อที่ว่า จีนเป็นศูนย์กลางอารยธรรมโลก ระบบบรรณาการถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่ทางด้านวัฒนธรรมของจีน ดังจะพิสูจน์ได้จากฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันในการแลกเปลี่ยนทูต และกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ที่กำหนดขึ้นสำหรับระบบนี้ทั้งหมด ตามกฎเกณฑ์ดังกล่าว จีนมักจะจำกัดจำนวนการส่งคณะทูตของตนเองไปยังประเทศต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด และในเวลาเดียวกันก็จะเชื้อเชิญให้คณะทูตจากต่างประเทศเดินทางมายังจีนตามหมายกำหนดการ ยังมีคณะทูตจากต่างประเทศมากเท่าใด จักรพรรดิก็ยิ่งได้รับพระเกียรติและได้รับการยกย่องมากเท่านั้น ยิ่งกว่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่คณะทูตจีนปฏิบัติในระหว่างเดินทางไปยังต่างประเทศทั้งหลายจะเกี่ยวข้องกับการแสดงฐานะอันยิ่งใหญ่มากกว่าของอาณาจักรจีน ดังที่เราเห็นได้ในกรณีของไทย ลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับต่างประเทศนั้น หมิง ไส-ชิว (Ming Tso-ch'iu) สานุศิษย์ของขงจื้อบรรยายไว้ในคำวิจารณ์ของเขาอย่างแจ่มชัดดังต่อไปนี้

ความรู้ที่ขงจื้อได้จากระบบ TU Digital Collections

เมื่อรัฐที่ยิ่งใหญ่ (เช่นจีน) ไปติดต่อกับรัฐที่เล็กกว่า รัฐที่เล็กกว่าจะสร้างพลับพลาสูง

¹ Yuan Shih, ch.12, p. 6b; ch.210 (Section on Chan Cheng), pp. 7a, 9a.

ใหญ่ (สำหรับต้อนรับทูตจากรัฐที่ใหญ่กว่า) แต่เมื่อรัฐเล็กไปติดต่อกับรัฐใหญ่กว่า รัฐใหญ่กว่าจะสร้างศาลาเล็ก ๆ...เมื่อคนจากรัฐใหญ่ไปเยี่ยมเยียนรัฐเล็ก คนจากรัฐใหญ่จะต้องปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม 5 ประการคือ ยอมผ่อนปรนต่อการกระทำที่ล่วงละเมิดของรัฐเล็ก ให้อภัยโทษต่อความผิดพลาดและความล้มเหลว ช่วยเหลือรัฐเล็ก จากภัยพิบัติ ใ้รางวัลสำหรับความมีคุณธรรมและระเบียบแบบแผนและสั่งสอน ในสิ่งที่บกพร่อง ดังนั้นรัฐใหญ่จะไม่บีบบังคับรัฐเล็กเลย รัฐเล็กจะยึดมั่นในคุณธรรมของรัฐใหญ่และยอมอ่อนน้อมต่อรัฐใหญ่ด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ รัฐเล็กจึงต้องสร้างพลับพลาใหญ่ ๆ เพื่อแสดงถึงคุณความดี (ของรัฐใหญ่) และจะต้องแสดงให้อุณหภูมิหลังระลอกว่า คนในรัฐเล็กมิได้ละเลยในการปลูกฝังคุณธรรม แม้แต่น้อย เมื่อคนในรัฐเล็กไปยังรัฐใหญ่ก็ต้องปฏิบัติในสิ่งที่ไม่มีเกียรติ 5 ประการ เช่นกันคือ รัฐเล็กต้องแจ้งเหตุการณ์เดินทางของตนเอง ขออภัยโทษต่อข้อบกพร่องของตนเอง เสนอตัวช่วยรับใช้ราชการให้รัฐใหญ่และถวายสิ่งของตามธรรมเนียม ตลอดจนเชื่อฟังพระบรมราชโองการ...รัฐเล็กจะต้องถวายสิ่งของต่าง ๆ เพิ่มขึ้นสองเท่า เพื่อให้รัฐใหญ่พอใจ และแสดงความเสียใจกับภัยพิบัติที่รัฐใหญ่ประสบ²

แนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จักรพรรดิฉินทุกพระองค์ทรงปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด³ ในระหว่าง สมัยราชวงศ์ฮั่น มีคณะทูตที่รู้จักกันดีชุดหนึ่งนำโดย จาง เซียน (Chang Ch'ien) เดินทางไปยังดินแดน “ทางภาคตะวันตก” ในระหว่างปี 138-126 ก่อนคริสตกาล คณะทูตจีนที่ส่งไปต่างประเทศในราชวงศ์ถึง เรียกกันว่า “หฺรุ ฟัน ฉือ (Ju-fan shih)” (คณะทูตไปต่างประเทศ) คณะทูตแบบเดียวกันนั้นในสมัยราชวงศ์ซุงเรียกว่า “กว๋อ-สิน ฉือ (kuo-hsin shih)” (คณะทูตอัญเชิญพระราชสาสน์)

ในระหว่างที่พวกมองโกลมีอำนาจเด็ดขาดในจีน สุโขทัยสถาปนาตนเองเป็นอาณาจักรไทยที่มีอำนาจอย่างเห็นได้ชัดเป็นครั้งแรกในแหลมทอง โดยมีสุโขทัยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร จักรพรรดิคุบไลข่าน ทรงพยายามให้ชาวจีนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ประกอบกับพระราชประสงค์ที่จะขยายอำนาจของมองโกลออกไป ทรงเห็นว่าอาจใช้ระบบบรรณาการเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายทั้งสองประการในเวลาเดียวกันได้ ถ้าทำได้จะทำให้พระเกียรติของพระองค์ได้รับการยกย่องเชิดชูในฐานะจักรพรรดิผู้ปกครองอาณาจักรกลาง และมวลมนุษยชาติตามแบบฉบับของจีน และเป็นการขยายอำนาจของมองโกลไปเหนือบรรดารัฐเล็กรัฐน้อยทั้งหลายโดยรอบด้วย ดังนั้นจึงมีการส่งคณะทูตจีนหลายชุดด้วยกัน เพื่อเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ส่งคณะทูตถวายบรรณาการดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน ในต้นรัชสมัยจักรพรรดิคุบไลข่าน พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่ามีไม้ทรงลี้งเลพระทัยที่จะใช้กำลังทหารสนับสนุนพระราชโบายของพระองค์ แม้จะประสบความสำเร็จอยู่บ้าง แต่การปราชัยอย่างยับเยินถึงสองครั้งในการโจมตีญี่ปุ่นในค.ศ. 1274 และค.ศ. 1281

² As quoted in F.M. Russell, *Theories of International Relations* (New York: D. Appleton-Century Co., 1936), p. 23.

³ สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับการส่งทูตไปต่างประเทศของจีนในสมัยต่าง ๆ ดู J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op.cit.*, pp. 118-120.

ก็ทำให้พระองค์ได้รับบทเรียน พระองค์ทรงเริ่มตระหนักว่า การใช้กำลังรุกรานแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจเป็นหลักประกันความสำเร็จได้ และควรทรงนำวิธีการสันติมาใช้เพื่อชกแจงกษัตริย์ต่างชาติทั้งหลายที่จะให้ยอมรับในความยิ่งใหญ่ของจีน แต่คณะทูตจีนที่มาสู่โซฮัยในค.ศ. 1282 เสียชีวิตเสียก่อนเดินทางมาถึง ความพยายามดังกล่าวจึงไม่บรรลุผลแต่ประการใด อย่างไรก็ตามเมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงตัดสินพระทัยส่งคณะทูตชุดแรกไปยังราชสำนักมองโกลใน ค.ศ. 1292⁴ นั้น จีนจึงตีความทันทีว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงยอมรับไมตรีที่จะมีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจักรพรรดิคุบไลข่าน ดังนั้นในค.ศ. 1293 คณะทูตจากจีนชุดที่สองจึงเดินทางมาถึงโซฮัยเพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรี⁵

อย่างไรก็ตาม สัมพันธไมตรีดังกล่าวนี้ในทัศนะของจักรพรรดิคุบไลข่านทรงถือเป็นความสัมพันธ์เช่นเดียวกับความสัมพันธ์แบบ“บรรณาการ”ใน ค.ศ. 1294 คณะทูตจากจีนอีกชุดหนึ่งเดินทางมาถึงโซฮัยพร้อมกับอัญเชิญพระบรมราชโองการจากจักรพรรดิทูลเชิญให้พ่อขุนรามคำแหงหรือตัวแทนของพระองค์เสด็จไปจีน พระบรมราชโองการนี้เผยให้เห็นทัศนะที่แท้จริงของจักรพรรดิคุบไลข่านต่อสัมพันธไมตรีดังกล่าว⁶ ยิ่งกว่านั้นจักรพรรดิคุบไลข่านก็ได้ทรงระงับโอกาสที่จะอ้างอำนาจเหนือโซฮัยด้วยการเข้าแทรกแซงในกิจการภายในโซฮัย คณะทูตจีนชุดค.ศ. 1293 นั้นนอกจากเดินทางมาเจริญสัมพันธ์ไมตรีแล้ว ยังอัญเชิญพระราชสาสน์ของจักรพรรดิจีนที่ทรงตักเตือนมิให้พ่อขุนรามคำแหงคุกคามอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทงหรือที่จีนเรียกว่า หลอ-หู ซึ่งเป็นอาณาจักรไทยอีกแห่งหนึ่งทางใต้โซฮัย⁷ อาณาจักรสุโขทัยถูกตักเตือนอีกครั้งในค.ศ. 1295 แต่ครั้งนี้เป็นเพราะสุโขทัยรุกรานมลายู (มา ลี ยู เออร์)⁸

โดยสรุป มีการส่งคณะทูตจีนมาสู่โซฮัย 4 ครั้งในสมัยราชวงศ์หยวน* แต่เดินทางถึงเพียง 3 ครั้ง สิ่งสำคัญที่น่าสังเกตคือ ราชวงศ์หยวนเป็นฝ่ายติดต่อกับสุโขทัยก่อน มิใช่สุโขทัยเป็นฝ่ายขอติดต่อก่อน อย่างไรก็ตามแม้ว่าคณะทูตชุดแรกของจีนจะประสบกับความล้มเหลว แต่การส่งทูตของสุโขทัย จีนก็ถือว่า ความพยายามที่จะให้สุโขทัยอยู่ในระบบบรรณาการของจีนประสบความสำเร็จ ฉะนั้น การส่งทูตของจีนอีก 3 ชุดนั้นก็เพื่อเป็นการยืนยันความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน และเพื่อยืนยันสถานภาพของไทยอีกครั้งว่าอยู่ในฐานะรัฐบรรณาการ การที่ไม่มีการส่งคณะทูตจีนมาสู่โซฮัยอีกเลยหลังจากค.ศ. 1295 ไปแล้ว หมายความว่า จีนไม่มีความจำเป็นต้องส่งคณะทูตอีกเนื่องจากอาณาจักรสุโขทัยยอมอ่อนน้อมแล้ว หรือนัยหนึ่ง ทูตจีนถูกส่งมาเพียงเพื่อชกแจงให้บรรดาประเทศต่าง ๆ ส่งบรรณาการไปจีนเท่านั้น เมื่อจุดประสงค์นี้ประสบความสำเร็จ การส่งทูตไปต่างประเทศของจีนก็จะลดน้อยลง และหยุดชะงักไปในที่สุด หลังจากนั้น ประเทศ

⁴ Yüan Shih, ch. 17, p. 13b; ประชุมพงศาวดารภาค 5...., เรื่องเดิม, หน้า 52.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁶ Yüan Shih, ch.18, p. 7a.

⁷ Ibid., ch.19, p. 19a. อิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัยที่มีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทงต้องส่งทูตไปขอความช่วยเหลือจากจีนใน ค.ศ. 1291 อย่างไรก็ตาม ในปีที่คณะทูตจีนมาถึง คือ ค.ศ. 1293 อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทงได้ยอมอ่อนน้อมต่อสุโขทัยแล้ว ดู สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ศาสน์สมเด็จ เล่ม 16, หน้า 202.

⁸ Yüan Shih, ch.210, p. 11a.

* ดูตารางที่ 1, หน้า 38

เหล่านั้นจะต้องส่งบรรณาการให้จีน เหตุผลอื่น ๆ ของการหยุดส่งทูตของจีนก็คือ หลังจากจักรพรรดิ กุบไบลข่านสวรรคตแล้ว ราชวงศ์มองโกลเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว รัชทายาทของจักรพรรดิ กุบไบลข่านทรงมีพระราชภารกิจกับการระงับปัญหาต่าง ๆ ภายในประเทศ และคอยต่อต้านการรุกรานภายนอกจากพวกมองโกล ตะวันตก

ตารางที่ 1

ก. คณะทูตจีนที่เดินทางมายังสุโขทัยในสมัยราชวงศ์หยวน⁹

ปีค.ศ.	จำนวนครั้ง
1282	1
1293	1
1294	1
1295	1
รวมทั้งหมด	4

ข. คณะทูตจีนที่เดินทางมายังอยุธยาในสมัยราชวงศ์หมิง¹⁰

ปีค.ศ.	จำนวนครั้ง
1370	1
1377	1
1387	1
1389	1
1395	1
1402	1
1403	3
1408	2
1412	1
1416	1
1419	1
1420	1
1453	1
1482	1
รวมทั้งหมด	17

⁹Yüan Shih; ประชุมพงศาวดารภาค 5.... เรื่องเดิม; ท.รณาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย (พระนคร: คลังวิทยา, 2510); สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานวรัตนวัตติวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 8; P. Pelliot, "Deux Itinéraires....," op. cit และ C.N. Spinks, *The Ceramic...*, op. cit.

¹⁰Ming Shih; Hung-wu shih-lu; Yung-lo shih-lu; Ching 'tai shih-lu; Ta Ming hui-tien; Ching-hua shih-lu; Hsien-lo-kuo chih; Tung-hsi-yang k 'ao and Yüeh-hai kuan chih; Kuo-ch'ueh

ก. คณะทูตจีนที่เดินทางมายังกรุงเทพฯในสมัยราชวงศ์ชิง¹¹

ปีค.ศ.	จำนวนครั้ง
1862	1
1878	1
รวมทั้งหมด	2

จากการสังเกตลักษณะของคณะทูตจากราชสำนักหยวนที่ส่งมาสู่โชทัย 4 ครั้ง ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่า มีความแตกต่างบางประการกับคณะทูตจีนที่ส่งไปต่างประเทศในอดีต¹² เห็นได้ชัดว่า จักรพรรดิจูปไบลช่าน ไม่ค่อยจะสนพระทัยต่อลักษณะอื่นใดของระบบบรรณาการของจีนที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานานัก นอกจากพยายามที่จะให้ได้รับการยอมรับจากไทย ในกรณีของไทย ไม่มีคณะทูตจีนชุดใดที่ส่งมาสู่โชทัยพร้อมกับประกาศการเถลิงถวัลย์ราชสมบัติของจักรพรรดิ หรือตราตั้งกษัตริย์สู่โชทัย แต่ในทำนองกลับกัน คณะทูตจีนของจักรพรรดิในราชวงศ์หมิงที่ส่งมาไทยจะมีลักษณะเป็นไปตามแนวทางปฏิบัติที่สืบกันมาอย่างเคร่งครัด คณะทูตจะต้องทำหน้าที่หลายประการ กล่าวคือ ทูลเกล้าถวายประกาศการเถลิงถวัลย์ราชสมบัติของจักรพรรดิ ถวายตราตั้ง ถวายคำบัญชา ถวายของพระราชทาน และถวายคำอาลัยของจักรพรรดิ

จักรพรรดิจูยงหวูแห่งราชวงศ์หมิงทรงริเริ่มนำระบบหนังสือเดินทาง (tally system) มาใช้ ซึ่งเป็นวิธีที่จะยืนยันว่า บรรดาทูตจีนทั้งหลายเป็นบุคคลที่มีอำนาจในการปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าวมาข้างต้น ก่อนจะเดินทางออกจากจีน ทูตจีนจะได้รับมอบหนังสือเดินทางซึ่งตรงกับในประเทศปลายทาง¹³ จักรพรรดิจูยงหวูทรงส่งหนังสือเดินทางให้ไทยเป็นอาณาจักรแรกในค.ศ. 1383 ในรัชสมัยของพระองค์ ได้พระราชทานหนังสือเดินทางให้ถึง 200 ฉบับ และสมุดบัญชีสำหรับบันทึก 4 ฉบับ สำนักพระราชวังเก็บรักษาสมุดบัญชีไว้ 2 ฉบับ กรมพระคลังในมณฑลกวางตุ้งจะเก็บไว้ฉบับหนึ่ง และอีกฉบับหนึ่งส่งให้ไทย¹⁴

หน้าที่สำคัญพิเศษของบรรดาทูตจีนก็คือ การทูลเกล้าถวายตราตั้ง บรรดาศักดิ์ของทูตที่ส่งไปในโอกาส

¹¹ Hsien-lo-kuo chih; ท.จนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พงศาวดารรัชกาลที่ 4, เล่ม 2.

¹² เจ.เค.แฟร์แบงค์ บรรยายถึงกระบวนการส่งทูตไปต่างประเทศไว้ดังต่อไปนี้ "...ทูตจะถูกส่งไปประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวแทนขององค์จักรพรรดิ...อย่างไรก็ตาม ทูตเหล่านี้ไม่เหมือนกับผู้แทนทางการทูตในสมัยปัจจุบัน คือ จะไม่พำนักอยู่ในประเทศนั้น ๆ แต่เดินทางกลับไปกลับมาเพื่อเจรจาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ละเอียด สำหรับประเภทของทูตมี 1) ทูตที่เป็นตัวแทนในการประชุม 2) ทูตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี 3) ทูตที่อัญเชิญพระบรมราชโองการสอบถามเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามประเพณีที่เคยปฏิบัติ หรือในวโรกาสที่กษัตริย์ขึ้นครองราชย์ หรือเพื่อรักษาสัมพันธไมตรีหรืออื่น ๆ 4) ทูตที่ส่งไปเพื่อถวายพระเกียรติเป็นการตอบแทนหรือขอบพระทัย 5) ทูตที่อัญเชิญพระบรมราชโองการประกาศให้ทราบเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การจลาจล ภัยพิบัติ การไวทุกข์ ภัยธรรมชาติ หรือความปราชัย 6) ทูตที่ส่งไปแสดงความเสียใจในพิธีศพ ภัยพิบัติตามธรรมชาติ หรือความพ่ายแพ้ และท้ายที่สุดก็คือ 7) ทูตที่ส่งไปในพิธีอภิเษกสมรส..." ดู J.K. Fairbank, **Trade and Diplomacy...**, op. cit., pp. 25-26 (note).

¹³ M.F. Nelson, op. cit., pp. 16-18.

¹⁴ Ta Ming hui-tien (Collected Statutes of the Ming Dynasty) by Li Tung-yang, pp. 1447-1516 (5 vols., facsimile reproduction of 1583 edition, each page represents two leaves of the original), ch. 108, pp. 20b-21a. สำหรับรายละเอียดเรื่องการจัดทำหนังสือเดินทางระหว่างไทยกับจีน ดูได้จาก Chang Te Ch'ang, op. cit., pp. 171-272.

พิเศษนี้ตามธรรมเนียมแล้วคือ “เทียน-ฉือ”(tien shih) (ทุดจากสวรรค)¹⁵ เมื่อใดก็ตามที่จักรพรรดิทรงมีพระราชดำริที่จะแต่งตั้งกษัตริย์ในเมืองใด พระองค์ทรงส่ง “ทุดจากสวรรค” ผู้นี้ไปปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว นั้นสำหรับกรณีของไทยมีขุนนางจีนสองคนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทูตอัญเชิญตราตั้งมายังไทย ซึ่งมักจะเป็นพวกชั้นที่ในกรมพิธีการ ทุดคนหนึ่งมีหน้าที่ทูลเกล้าฯ ถวายคำไว้อาลัยต่อการสวรรคตของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน และทุดอีกคนหนึ่งจะทูลเกล้าฯ ถวายตราตั้งแด่พระมหากษัตริย์องค์ใหม่

ตลอดรัชสมัยราชวงศ์หมิง มีคณะทูตจีนมาอยุธยาเมืองหลวงขณะนั้น 17 ครั้งด้วยกัน** คณะทูตจีนส่วนใหญ่เดินทางมาในต้นราชวงศ์หมิง จักรพรรดิซ่งหวูซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์แรกทรงส่งคณะทูตมาถึง 5 ชุด จักรพรรดิเจียน-เหวินทรงส่งมา 1 ชุด จักรพรรดิหยงไต้ทรงส่งมา 9 ชุด จักรพรรดิเจิง-ไถ่ และจักรพรรดิเจิง-หัว ทรงส่งมาองค์ละ 1 ชุด คณะทูตที่จักรพรรดิซ่งหวูทรงส่งมานั้น เป็นความพยายามของพระองค์ที่จะประกาศถึงชัยชนะของราชวงศ์หมิงที่มีต่อราชวงศ์หยวนซึ่งเป็นราชวงศ์ต่างดาว และพระองค์ทรงพยายามที่จะฟื้นฟูเกียรติภูมิของจีนภายใต้การปกครองของราชวงศ์จีนเอง จักรพรรดิเจียน-เหวิน ซึ่งทรงครองราชย์ในระยะเวลาอันสั้นทรงส่งทูตมา 1 ชุด จักรพรรดิหยงไต้ทรงส่งทูตมากกว่าจักรพรรดิเจินพระองค์อื่นๆ การส่งทูตของพระองค์นั้นอาจเนื่องมาจากการที่ทรงขึ้นครองราชย์โดยการปราบดาภิเษก จึงทรงต้องการให้ได้รับการยอมรับ ถ้าต่างประเทศส่งทูตไปจีนยิ่งมากเท่าใด ก็ยิ่งจะเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าพระองค์ได้รับอาณัติจากสวรรค จึงจำเป็นต้องส่งทูตจีนมายังประเทศต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นจึงมีการส่งทูตจีนมายังไทยในสมัยนี้มากกว่าสมัยอื่น ๆ ทั้งหมด คณะทูตที่จักรพรรดิเจิง-ไถ่และจักรพรรดิเจิง-หัวทรงส่งมานั้นมีความสำคัญน้อย นอกจากว่าเป็นคณะทูตของราชวงศ์หมิงสองชุดสุดท้ายที่เดินทางมาไทย การที่แบบแผนของการส่งทูตในสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้นมีลักษณะเช่นเดียวกับการส่งทูตสมัยราชวงศ์หยวนเป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย ราชวงศ์ทั้งสองมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมรัฐบรรณาการให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หลังจากที่ยุทธผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้วก็ไม่จำเป็นต้องส่งทูตไปแสวงหาหรือรวบรวมรัฐบรรณาการใหม่ทั้งหลายอีกต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า การส่งทูตจีนที่หยุดชะงักไปไม่ได้มีความหมายว่า สัมพันธภาพของทั้งสองประเทศจะเสื่อมโทรมลงเสมอไป เพราะยังคงมีการส่งพระบรมราชโองการ พระราชกฤษฎีกา คำบัญชาตราตั้ง และความสัมพันธ์ติดต่อกันในรูปอื่น ๆ กับพระมหากษัตริย์ไทย แต่คณะทูตไทยจะเป็นฝ่ายอัญเชิญกลับไทยแทนคณะทูตจีน การส่งทูตจีนไปต่างประเทศเป็นภาระหนักในด้านค่าใช้จ่ายของพระคลังข้างที่ ฉะนั้นการที่จีนจะหยุดส่งทูตไปต่างประเทศหลังจากได้รับความอ่อนแอจากรัฐบรรณาการมากเพียงพอแล้ว และหลังจากระบบบรรณาการดำเนินไปด้วยดีแล้ว จึงเป็นการกระทำที่มีเหตุผลสมควร

ในบรรดาคณะทูตจีนทั้ง 5 ชุดที่จักรพรรดิซ่งหวูทรงส่งมาไทยนั้น คณะทูตชุดแรกทุดจะมีความสำคัญมากที่สุด จักรพรรดิซ่งหวูทรงถือเอาชัยชนะของพระองค์ที่มีต่อราชวงศ์มองโกลเป็นสิ่งสำคัญและควรที่จะต้องป่าวประกาศให้รัฐบาลบรรณาการเก่าของจีนรับรู้ ลู่ จุง-จุน (Lü Tsung-chün) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตอัญเชิญ

¹⁵Ch 'en Ta-Tuan, "Investiture of Liu-ch 'iu Kings in the Ch 'ing Period," **The Chinese World Orders**, ed by J.K. Fairbank, **op.cit.**, p. 135. Digital Collections

* การพิจารณาในรายละเอียดนั้น ดู **Ta Ming hui-tien**, ch.31.

** ดูตารางที่ 1, หน้า 38.

พระบรมราชโองการของพระองค์มายังไทยในค.ศ. 1370¹⁶ เมื่อจักรพรรดิหยงไล้ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกัน โดยให้หลี่ ซิง (Li Hsing) เป็นหัวหน้าคณะทูตอัญเชิญพระบรมราชโองการประกาศการขึ้นครองราชย์ของพระองค์มายังไทยในค.ศ. 1403¹⁷ ในโอกาสเดียวกันจักรพรรดิหยงไล้ทรงพยายามที่จะแก้ไขภาพของพระองค์ในฐานะเป็นผู้แย่งชิงบัลลังก์ด้วย และทรงพยายามเสริมสร้างพระเกียรติของพระองค์ในฐานะผู้สืบราชสมบัติที่ถูกต้อง โดยการถวายพระเกียรติแด่จักรพรรดิสูงหวูหลังสวรรคตว่าเป็นจักรพรรดิที่น่าเคารพยกย่องสูงสุด ทูตที่เดินทางไปประกาศการถวายพระยศที่ได้ถูกส่งมาไทยด้วยเช่นกัน ซึ่งมาถึงไทยก่อนคณะทูตของหลี่ ซิง ถึง 2 เดือน¹⁸ หลังรัชสมัยจักรพรรดิหยงไล้ผู้ที่อัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิมาไทยส่วนใหญ่จะเป็นคณะทูตไทยซึ่งเดินทางกลับจากจีน

สำหรับตราตั้งนั้น จักรพรรดิสูงหวูทรงเตรียมที่จะพระราชทานให้ไทยอยู่แล้วก่อนที่พระมหากษัตริย์ไทยจะทูลขอพระราชทานเสียอีก คณะทูตของราชวงศ์หมิงชุดแรกที่เดินทางมาไทยในค.ศ. 1370 อัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิสูงหวู และ พระราชกฤษฎีกาของพระองค์ทูลเกล้าฯถวายแด่พระมหากษัตริย์แห่งเสียน-หลอ(Hsien-lo) ซึ่งเป็นชื่อเรียกไทยเป็นครั้งแรก¹⁹ ในสมัยก่อนนั้นคำว่า “เสียน” และคำว่า “หลอ-หฺว” เป็นคำที่ราชวงศ์หยวนเรียกอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองหรืออาณาจักรสุพรรณภูมิตามลำดับ เมื่อราชวงศ์หมิงรับชนะราชวงศ์หยวนนั้น พระเจ้าอู่ทองทรงตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วและกำลังเตรียมการพิชิตสุโขทัยอยู่ แม้ว่าในค.ศ. 1370 อยุธยายังไม่ได้ชัยชนะเหนือสุโขทัยอย่างสมบูรณ์ก็ตาม แต่การที่จักรพรรดิสูงหวูทรงระบุพระนามพระมหากษัตริย์แห่งอยุธยาว่าเป็นพระมหากษัตริย์ของ “เสียน-หลอ” เท่ากับเป็นการยอมรับอาณาจักรใหม่นี้ว่าเป็นการสืบต่ออำนาจของสุโขทัยอย่างชอบธรรม กระนั้นก็ตาม พระมหากษัตริย์อยุธยาก็มิได้ทูลขอพระราชทานตราตั้งจนกระทั่งก่อนปีค.ศ. 1377 เล็กน้อย เนื่องจากใน ค.ศ. 1377 จักรพรรดิสูงหวูทรงแต่งตั้งเลขานุการชั้นที่สองในกรมพิธีการชื่อ หวาง เฮง (Wang Heng) และขุนนางในกรมเลขาธิการกลางชื่อชว นือ-ไซ (Hsüan Shih-Tsai) เป็นทูตอัญเชิญตราตั้งมาทูลเกล้าฯถวายสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ตราตั้งดังกล่าวมีคำจารึกเป็นอักษรจีนอ่านได้ใจความว่า “เสียน-หลอ กวอ-หวาง-ฉือ-ยิง” (Hsien-lo kuo-wang shih-ying) (ตราสำหรับพระมหากษัตริย์แห่งเสียน-หลอ)²⁰ น่าสังเกตว่า ตราตั้งนี้ทูตจีนอัญเชิญมาทูลเกล้าฯถวายแด่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 หลังจากจักรพรรดิครองราชย์แล้วถึง 7 ปี ความล่าช้านี้อาจมีสาเหตุมาจากการที่พระองค์ทรงมีพระราชภารกิจกับการรุกรานสุโขทัย และความพยายามที่จะสร้างฐานอำนาจของพระองค์ให้มั่นคง หลังจากทรงบีบบังคับให้พระราชมนต์ดาของพระองค์ (สมเด็จพระรามาเมศวร-ผู้แปล) สละราชบัลลังก์แล้ว ฉะนั้นพระองค์จึงทรงไม่มีเวลาที่จะขอพระราชทานตราตั้งจากจีนจนเมื่อก่อนหน้า ค.ศ. 1377 เล็กน้อย แม้ว่าพระองค์ทรงแจ้งให้จีนทราบถึงการเปลี่ยนพระมหากษัตริย์องค์ใหม่มานับตั้งแต่ค.ศ. 1371 แล้วก็ตาม²¹ ในอีกทัศนะหนึ่ง

¹⁶ Ming Shih (History of the Ming Dynasty) by Chang T'ing-yü, pp. 1672-1755 (100 vols in 13 cases, 1965 reproduction of the original), ch.324, p. 14.

¹⁷ Ibid., p. 16b.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., p. 14b.

²⁰ Ming Shih, pp. 324, 15-16.

²¹ Tung-hsi-yang k'ao (A Study of the Eastern and Western Oceans) by Chang Hsieh, fl. 1618 (1962 reproduction of the original), ch.2, p. 63.

อาจเป็นไปได้ว่า จักรพรรดิซ่งหวู่ไม่ทรงยอมพระราชทานตราตั้งมาเองจนกว่าทรงทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแย่งชิงราชสมบัติในไทย จักรพรรดิฉินอาจจะทรงรอคอยอยู่จนทรงแน่พระทัยว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงมีพระราชอำนาจในอาณาจักรอย่างแท้จริง หลักฐานชิ้นหนึ่ง²² ระบุว่า ในท้ายที่สุดจักรพรรดิซ่งหวู่พระราชทานตราตั้งแก่ไทยในค.ศ. 1375 แต่คณะทูตไทยเป็นผู้อัญเชิญกลับมา ถ้าหลักฐานนี้ถูกต้องตราใหม่ที่คณะทูตจีนอัญเชิญมาในค.ศ. 1377 อาจมีลักษณะเป็นทางการมากกว่าก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามคณะทูตทั้ง 5 ชุดที่เดินทางมาไทยในระหว่างสมัยราชวงศ์หมิงเพื่ออัญเชิญตราตั้งมาถวายนั้น บางครั้งก็มาผิดกาลเทศะ หรือบางครั้งก็แต่งตั้งผิดบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในค.ศ. 1395 เมื่อสมเด็จพระรามาเมศวรสวรรคต จักรพรรดิฉินทรงเข้าพระทัยผิดว่า เจ้านครอินทร์ (เจ้า ลู ฮุน หยิน (Chao Lu Hsün yin) ในหลักฐานจีน) ซึ่งเป็นราชบุตรของเจ้าเมืองสุพรรณบุรีว่าเป็นรัชทายาท และเป็นราชโอรสของสมเด็จพระรามาเมศวร ฉะนั้นจักรพรรดิฉินจึงทรงส่ง เจ้า ต้า (Chao Ta) และ ซุง ฟู่ (Sung Fu) มาไทยในปีนั้น พร้อมกับอัญเชิญตราแต่งตั้งเจ้านครอินทร์เป็นพระมหากษัตริย์²³ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าจักรพรรดิฉินทรงแต่งตั้งผิดบุคคล เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยองค์ใหม่นั้นไม่ใช่เจ้านครอินทร์ แต่เป็นโอรสของสมเด็จพระรามาเมศวรที่ทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาราชาธิราช

เมื่อเจ้านครอินทร์ครองราชสมบัติในค.ศ. 1409 ทูตจีนก็ได้อัญเชิญตราตั้งมาทูลเกล้าฯ ถวายจนกระทั่งค.ศ. 1416 ซึ่งล่าช้าไปถึง 7 ปี²⁴ อีกครั้งหนึ่งเมื่อหลิว จิว (Liu chiu) และ หลิว ไต (Liu T'ai) อัญเชิญตราตั้งมาทูลเกล้าฯ ถวายอีกใน ค.ศ. 1453 ก็เป็นเวลาที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงครองราชย์ไปแล้วถึง 5 ปี²⁵ และก่อนที่พระองค์จะสวรรคตเป็นเวลา 6 ปีคือในค.ศ. 1482 คณะทูตจีนอีกชุดหนึ่งนำโดย หลิน เสี่ยว (Lin Hsiao) และ เหยา หลุง (Yao Lung) เดินทางมาถึงพร้อมกับทูลเกล้าฯ ถวายคำไว้อาลัยของจักรพรรดิ และ ตราตั้ง²⁶ ตราตั้งเหล่านี้เป็นตราตั้งที่ทูตจีนอัญเชิญมาไทยโดยตรง ส่วนตราตั้งอื่นๆ ที่เหลือซึ่งจักรพรรดิฉินพระราชทานมายังพระมหากษัตริย์ไทยทั้งหลายนั้น เป็นตราตั้งที่คณะทูตไทยอัญเชิญมาในระหว่างเดินทางกลับจากจีนทั้งสิ้น

การพระราชทานตราตั้งผิดตัวบุคคล และ ผิดกาลเทศะแสดงให้เห็นว่า ราชสำนักจีนไม่ทราบความเป็นไปที่แท้จริงในไทย ซึ่งความผิดพลาดนี้อาจมีสาเหตุประการอื่น ๆ อีก อย่างไรก็ตาม จักรพรรดิฉินอาจทรงเห็นว่า การพระราชทานตราตั้งไปทันทีนั้นไม่สำคัญเท่ากับการที่พระราชทานให้ในที่สุด แม้ว่า แท้ที่จริงแล้วตราตั้งจะเป็นเพียงการยืนยันฐานะของพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่ก่อนแล้วพอเป็นพิธีก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพระมหากษัตริย์ขององค์จักรพรรดิที่มีต่อกษัตริย์ของรัฐบาลและการ และเป็นเจ้าประเทศราชของจีน

หน้าที่สำคัญของคณะทูตจีนนอกเหนือจากการอัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิ และตราตั้ง

²² สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *สาส์นสมเด็จ เล่ม 16...*, หน้า 206-207.

²³ *Shu-yü chou-tzu-lu* (A Comprehensive Official Record of Foreign Countries), ed. Yen Ts'ung chien (Completed in 1574 in 24 chüan), II, ch.8, p. 8a and also *Tung-hsi-yang k'ao*, ch.2, p. 65.

²⁴ *Ming Shih*, ch.324, p. 17b.

²⁵ *Ibid.*, p. 18a.

²⁶ *Shu-yü chou-tzu-lu*, op.cit., p. 9b.

แล้ว คณะทูตจีนยังถูกส่งไปเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ อีกด้วย ตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วคณะทูตทุกชุดที่เดินทางมาทูลเกล้าฯ ถวายตราตั้งนั้น จะทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นคำอวยพระมหากษัตริย์องค์ที่สวรรคตไปแล้วด้วย คณะทูตบางชุดถูกส่งมาในจุดมุ่งหมายที่พิเศษออกไป ในค.ศ. 1387 จีนส่งคณะทูตมาแสดงความขอบคุณไทยที่ส่งบรรณาการมูลค่าสูงไปในต้นปีนั้น ซึ่งมีพริกไทย 100 หาบ และไม้ฝาง 100 หาบ²⁷ ในค.ศ. 1408 ชันที จาง หยวน (Chang Yüan) นำตัวโบ เอะ (Po he) กลับมายังไทย²⁸ โบ เอะ เป็นบุคคลหนึ่งในคณะทูตไทยซึ่งเดินทางไปจีนในค.ศ. 1404 แต่เรือของคณะทูตชุดนี้ถูกระแสน้ำพัดไปติดฝั่งอันหน่า บุคคลอื่น ๆ ในคณะทูตถูกฆ่าตายเหลือแต่ตัวเขาผู้เดียว ต่อมากองทหารจีนช่วยเหลือเขาออกจากที่คุมขัง และหลังจากทราบว่าเขาเป็นสมาชิกในคณะทูตไทย จักรพรรดิจีนทรงมีบัญชาให้ส่งเขากลับเมืองไทย ในค.ศ. 1412 ชันที ฮุง เป้า (Hung Pao) ได้รับคำบัญชาให้นำเสด็จรัชทายาทของไทยกลับมายังเมืองไทย²⁹ มีคณะทูตจีนเพียงชุดเดียวเท่านั้นที่ส่งมาไทยในฐานะผู้นำพระบัญชาของจักรพรรดิมาทูลเกล้าฯ ถวาย ในค.ศ. 1419 ชันที ยาง หมิน (Yang Min) เดินทางมาไทยพร้อมอัญเชิญคำตักเตือนขององค์จักรพรรดิต่อการรุกรานมะละกาของไทย³⁰

คณะทูตจีนอีกชุดหนึ่งซึ่งค่อนข้างมีลักษณะพิเศษ และไม่เคยมีแบบอย่างมาก่อนคือ คณะสำรวจทางทะเลชุดที่สองซึ่งนำโดย เจิ้ง โฮ (Cheng ho) มาถึงไทยในค.ศ. 1408³¹ พระมหากษัตริย์ไทยคงจะพอพระทัย และ ทรงหวั่นเกรงคณะสำรวจทางทะเลขนาดใหญ่อย่างแน่นอน³² แม้ว่า ยังไม่มีคำอธิบายที่สมบูรณ์ถึงแรงจูงใจที่ทำให้จักรพรรดิหยงไล้ทรงส่งคณะสำรวจทางทะเลนั้นก็ตาม แต่จะต้องมีมูลเหตุหลายประการที่ผลักดันให้มีการส่งคณะสำรวจที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้ สำหรับในกรณีของไทย การแวะเยือนของเจิ้งโฮก็เพื่อขอให้ไทยยอมรับว่า จักรพรรดิหยงไล้เป็นรัชทายาทโดยชอบธรรมของจักรพรรดิซ่งหวู ซึ่งคำขอรับนี้ได้รับผลตอบสนองในทันที ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่ว่า นับตั้งแต่ค.ศ. 1408 จนถึงค.ศ. 1424 อันเป็นที่จักรพรรดิหยงไล้สวรรคต ไทยส่งคณะทูตไปจีนถึง 15 ชุด หรือเกือบปีละครั้ง คณะทูตที่ส่งไปนั้นมีจำนวนความถี่มากกว่ากำหนดไว้ในกฎข้อบังคับของจีน การส่งทูตมาครั้งขึ้นอย่างรวดเร็วของไทยจะต้องถือว่าเป็นการตอบสนองต่อการเยือนของเจิ้งโฮในทันที นอกจากนั้น การมาของคณะทูตเจิ้งโฮก็อาจมีผลกระทบต่อเหตุการณ์ภายในของไทยอยู่บ้าง แม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยสมัยนั้นจะพระราชทานการต้อนรับแก่คณะของเจิ้งโฮอย่างอบอุ่นแต่ผู้ที่ได้รับเกียรติมากที่สุดจากคณะของเจิ้งโฮกลับเป็นเจ้านครอินทร์ผู้ครองเมืองอินทบุรี ซึ่งเป็นคู่แข่งที่สำคัญของพระมหากษัตริย์³³ หลักฐานชิ้นหนึ่งระบุว่า เจิ้งโฮได้เข้าเฝ้าเจ้านครอินทร์เป็นการส่วนพระองค์³⁴

²⁷ J. Bowring, *The Kingdom and People of Siam* (London: J.W. Parker and son, 1857), p. 73; C.R. Dibble, *The Chinese in Thailand against the Background of Chinese-Thai Relations* (Unpublished Ph. D thesis., Syracuse University, 1961), p. 115.; Hung-wu Shih-lu (in *Ta Ming shih-lu* ed. Huang Chang-chien, 123 vols, 1962 reproduction of the original), ch. 183, p. 4a.

²⁸ *Ming Shih*, ch. 324, p. 17b.

²⁹ P. Pelliot, "Les Grands Voyages Maritimes Chinois au Début de XVe Siècle," *T'oung Pao* XXX (1933), p. 287 and also *Ming Shih*, ch. 324, p. 17b.

³⁰ *Tung hsi yang k'ao*, ch. 2, pp. 66-67.

³¹ *Ming Shih*, loc. cit.

³² คณะสำรวจทางทะเลนี้มีเรือ 62 ลำ มีทหารมากกว่า 27,800 คน ดู *Ming Shih*, loc. cit.

³³ เหตุการณ์ครั้งนี้จะอธิบายในภายหลัง

³⁴ ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, *ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย...*, หน้า 214-215.

การแสดงความชอบพอเจ้านครอินทร์อย่างออกนอกหน้าของเจิ้งโห เป็นการสมให้เชื้อไฟแห่งความเป็นปรปักษ์กันระหว่าง สมเด็จพระรามาธิบดีราชธิราช กับเจ้านครอินทร์ลูกกระพ้อขึ้น สมเด็จพระรามาธิบดีราชธิราชทรงหวาดระแวงว่า ขุนนางของพระองค์เองบางคนอาจแอบวางแผนลับ ๆ ที่จะโค่นล้มพระองค์เพื่อฝ่ายศัตรู ในค.ศ. 1409 หลังจากเจิ้งโหเดินทางกลับไปได้ไม่นาน พระองค์ทรงกล่าวหาว่า เจ้าพระยามหาเสนา เป็นบุคคลสำคัญผู้ให้ความสนับสนุนแก่ศัตรูของพระองค์ ขุนนางผู้นี้ได้หลบหนีจากฎาจับกุมไปอย่างหวุดหวิด และต่อมาได้นำทัพเจ้านครอินทร์เข้ามาโจมตีเมืองหลวง สมเด็จพระรามาธิบดีราชธิราชทรงประสพความพ่ายแพ้ และต้องสละราชบัลลังก์³⁵ ตามข้อเท็จจริงแล้ว การให้ความสนับสนุนของจีนอย่างเปิดเผยต่อเจ้านครอินทร์ผู้มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับจีนนับตั้งแต่เมื่อพระบิดาซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุพรรณบุรีถูกส่งไปจีนในฐานะราชทูตนั้น อาจกล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่ปีค.ศ. 1403 ในเดือน 9 ปีค.ศ. 1403 ชั้นที่หลิ ซิง อัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิมาถวาย และนำของพระราชทานจากจักรพรรดิมามอบให้ขุนนางฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารของไทยด้วย³⁶

ตามกฎเกณฑ์นั้น คณะทูตจีนทุกชุดจะนำของพระราชทานจากจักรพรรดิมาด้วยเสมอ ๆ สำหรับภณิของไทยนั้น ทั้งพระมหากษัตริย์และพระมเหสีจะได้รับของพระราชทานจากจักรพรรดิ และโดยปกติ พระมเหสีจะได้รับของพระราชทานจำนวนน้อยกว่าพระมหากษัตริย์ครั้งหนึ่ง ของพระราชทานมักจะมี ผ้าแพรส่วนลายมังกร ผ้าแพรส่วนสีน้ำเงินพื้นเรียบ ผ้าไหมยกดอกเงินหรือทอง ม่านแพรเยื่อไม้ เป็นต้น ในบรรดาคณะทูตจากราชวงศ์หมิงที่มายังไทยทั้งหมด มีเพียงชุดเดียวเท่านั้นที่ส่งมาเป็นพิเศษเพื่อทูลเกล้าถวายของพระราชทานจากจักรพรรดิ ในเดือนแปด ปีค.ศ. 1403 หวาง เจอะ(Wang Che) ผู้ตรวจราชการและทูต เซ็ง หู(Ch'eng wu) ได้รับคำบัญชาให้นำผ้าไหมทอยกดอก และ ไหม มาทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ไทย³⁷ ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าคณะทูตชุดนี้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่อื่นอีกหรือไม่ เพราะไม่ได้ระบุไว้ในหลักฐาน ในทัศนะของจักรพรรดิหยังโลซึ่งมิได้มีสิทธิในราชบัลลังก์อย่างแท้จริงนั้น การที่ไทยส่งคณะทูตชุดแรกไปเริ่มต้นรัชกาลของพระองค์ในค.ศ. 1403 ก็เท่ากับเป็นการยอมรับรองว่า พระองค์อยู่ในฐานะที่ทรงเป็นจักรพรรดิที่ถูกต้อง สิ่งนี้อาจเป็นสิ่งจูงใจจักรพรรดิหยังโลให้ทรงมอบของพระราชทานแก่พระมหากษัตริย์ไทยก็เป็นได้

ในช่วงสองศตวรรษแรกของราชวงศ์ชิง ปรากฏว่าไม่มีคณะทูตจีนส่งมาไทยแม้แต่ชุดเดียวอาจเนื่องมาจากสัมพันธภาพระหว่างทั้งสองอาณาจักรเป็นไปอย่างปกติ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนราชวงศ์ทั้งในจีนและในไทยก็ตาม เมื่อพิจารณาจากประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาถือได้ว่า การเปลี่ยนจากราชวงศ์หมิงมาเป็นราชวงศ์ชิงนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น แม้ว่าราชวงศ์ชิงต้องใช้เวลากำจัดการต่อต้านผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงหลายปีก็ตาม คณะทูตไทยเดินทางไปจีนตามปกติก่อนที่ราชวงศ์ชิงจะมีอำนาจเหนืออาณาจักรจีนทั้งหมดด้วยซ้ำไปภารกิจในการปราบราชวงศ์หมิงประกอบกับคณะทูตไทยก็เดินทางไปจีนตามปกติอยู่แล้ว ทำให้ราชวงศ์ชิงไม่มีเวลา และรู้สึกว่าจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องส่งทูตมายังไทย การติดต่อระหว่างกันทั้งหมดนั้นติดต่อผ่าน

³⁵ ล.โคตซัน, อภิธานประวัติศาสตรไทย, เล่ม 2 (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ : กฤตปรกรณ์, 2505), หน้า 658.

³⁶ Ming Shih, ch. 324, p. 16b; Tung-hsi-yang k' ao, ch. 2, p. 65.

³⁷ Ming Shih, loc. cit.

คณะทูตไทยซึ่งเดินทางกลับจากจีนหรือไม่กี่พ่อค้าจีนที่เดินทางเข้ามาค้าขายกับไทยเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น มีหลักฐานชิ้นหนึ่งสนับสนุนความเห็นที่ว่า การที่คณะทูตไทยยังคงเดินทางไปจีนตามปกติเรื่อยมานั้น ทำให้จีนไม่เห็นความจำเป็นว่าต้องส่งทูตของตนมาไทยก็คือ ข้อมูลที่ว่า เมื่อไทยไม่ส่งคณะทูตของตนไปอีกใน ค.ศ. 1853 ราชวงศ์ชิงจึงส่งคณะทูตจีนชุดแรกมายังไทยใน ค.ศ. 1862 คณะทูตจีนชุดดังกล่าวอัญเชิญ พระบรมราชโองการของจักรพรรดิเสียน-เฟิง(Hsien-feng) เตือนให้ไทยส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย ตามปกติ³⁸ และอีกครั้งหนึ่งในตอนปลายปี ค.ศ. 1878 ในระหว่างที่เอกอัครราชทูตจีนเดินทางไปอังกฤษก็ได้รับคำบัญชาให้แวะที่กรุงเทพฯ และเตือนให้ไทยส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีนอีก แต่ได้รับการปฏิเสธ อย่างเย็นชา³⁹

ข้าพเจ้าได้อภิปรายเรื่องการต้อนรับคณะทูตจีนของไทยไว้เรียบร้อยแล้วในบทก่อน* อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าขอเสริมอีกว่า ในการส่งทูตจีนไปต่างประเทศนั้น มีกฎข้อบังคับของจีนบางอย่างให้รัฐบาลบรรณาการ ปฏิบัติ ถ้าหากทูตจีนนำตราตั้งขึ้นทูลเกล้าฯถวายจะต้องมีพิธีการดังต่อไปนี้

...พระมหากษัตริย์ของประเทศเล็กจะทรงส่งเสนาบดีของพระองค์ไปยังชายพระราช อาณาเขตเพื่อต้อนรับทูตของจักรพรรดิ พิธีต่าง ๆตามที่กำหนดไว้จะถูกจัดขึ้น ทันทีที่มีการมอบกล่องบรรจุพระราชสาส์นของจักรพรรดิ ต้องถวายค่านับ 9 ครั้ง และ จะถวายค่านับคณะทูต 3 ครั้ง...⁴⁰

ในหนังสือหวัน-หลี่ ฮุย-เถียน (Wan-lihui-tien) ระบุถึงพิธีการต้อนรับตราตั้งและสิ่งของต่าง ๆ ใน ต่างประเทศดังต่อไปนี้

...พระมหากษัตริย์ต่างประเทศ และบรรดาขุนนางของพระองค์อยู่ในท่าคุกเข้าทั้งหมด ทูตจะอ่านพระราชกฤษฎีกาของจักรพรรดิว่า “องค์จักรพรรดิทรงมีพระบัญชาให้ ทูตของพระองค์....(ชื่อ) อัญเชิญตราประจำตำแหน่ง และให้ทูลเกล้าฯถวายสิ่งของ ต่าง ๆ เมื่ออ่านพระราชกฤษฎีกาแล้ว ทูตจะถือตราประจำตำแหน่งไว้ในมือทั้งสอง และนำทูลเกล้าฯถวาย และ....สิ่งของต่าง ๆ และหันหน้าไปทางทิศตะวันตกพร้อม กับทูลเกล้าฯถวายแต่พระมหากษัตริย์ต่างชาติ พระมหากษัตริย์ต่างชาติทรงคุกเข่า ลงรับสิ่งของเหล่านั้น และมอบสิ่งของนั้นให้กับมหาดเล็กรับใช้ของพระองค์ เมื่อเสร็จ สิ้นแล้ว ผู้ดำเนินพิธี (ยิน หลี่ Yin li) จะร้องขึ้นว่า “ก้มลงกราบ ลูกขึ้น(อยู่ในท่า คุกเข่า) และยืนขึ้น” พนักงานเฝ้าประตูก็จะตะโกนเช่นเดียวกัน (คำสั่ง)พระมหากษัตริย์ต่างชาติ และ บรรดาขุนนางของพระองค์ทั้งหมดก้มลงกราบ ลูกขึ้น (ในท่า

³⁸ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4, เล่ม 2, เรื่องเดิม, หน้า 282.

³⁹ Hsien-lo-kuo chih (Siam Gazetteer) by Hsieh Yu-Jing (Bangkok : Rungnakhūn, 1953), ch. 3, p. 84.

⁴⁰ G. Jamieson, "The Tributary Nations of China," *China Review*, XII (1883), p. 100.

* ดูหน้า 19.

คุกเข่า) และลุกขึ้นยืน...⁴¹

เราไม่ทราบว่ กฎข้อบังคับดังกล่าวมานั้นไทยได้นำมาเป็นแบบปฏิบัติทั้งหมด หรือรับเอามาใช้บางส่วนในการต้อนรับคณะทูตจีน แต่ไม่ว่าไทยจะรับเอาแบบอย่างเหล่านั้นมาในระดับใด เราก็ได้ทราบว่ ไทยมีประเพณีของตนเองในการต้อนรับทูตจากต่างประเทศทั้งหลาย โดยประเพณีนั้นดัดแปลงมาจากการต้อนรับทางการทูตของอินเดีย และ จีน

จากที่ได้อภิปรายมานั้น เราอาจสรุปได้ว่า จำนวนคณะทูตจากจีนที่ส่งมาไทยนั้นมีน้อยกว่าจำนวนคณะทูตไทยที่ส่งไปจีนมากมายดังที่จะกล่าวต่อไป สิ่งสำคัญที่น่าสังเกตก็คือ คณะทูตจากจีนที่ส่งมาไทยนั้นถูกส่งมาในต้นราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง ซึ่งแนวโน้มนี้อาจตีความได้ว่า เป็นความพยายามของจีนที่จะจัดให้ไทยอยู่ในรายชื่อของรัฐบาลราชการของจีน เมื่อจีนมั่นใจว่า การติดต่อกับไทยเป็นไปด้วยดีแล้ว ก็หยุดส่งคณะทูตมาไทย และจะมีการส่งคณะทูตมาใหม่อีกถ้าหากสัมพันธ์ภาพเสื่อมคลายลง

คณะทูตไทยที่ส่งไปจีน

ดังที่ข้าพเจ้าอธิบายแล้วว่า การส่งทูตของจีนมายังไทยนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าทางด้านวัฒนธรรม และเป็นการอ้างสิทธิแห่งความเป็นเจ้าประเทศราชของตน กระนั้นก็ดี เราไม่อาจสรุปในมุมมองกลับได้ว่า คณะทูตไทยมาจีนเพื่อยอมรับการอ้างสิทธิดังกล่าว แต่อย่างน้อยเราก็รู้ว่า ไทยถือว่าหน้าที่ในฐานะผู้ส่งบรรณาการของราชทูตไทยนั้นเป็นเพียงจุดมุ่งหมายรองจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตและทางการค้า จุดมุ่งหมายทั้งสองประการนี้จะพิจารณาในตอนต่อไป อาจกล่าวได้ว่า การส่งทูตตามทัศนะของไทยนั้นเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อรักษามิตรภาพกับจีนและเพื่อรักษาสันติพิเศษทางด้านเศรษฐกิจเอาไว้ การกล่าวอ้างความมีอธิปไตยเหนือกว่าของจีนนั้นไม่มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงปลอดภัย หรือบูรณภาพของไทย เพราะจีนไม่เคยพยายามเรียกร้องที่จะเข้ามามีอำนาจทางการเมืองเหนือไทยเหมือนกับที่ทำกับอันหน่า และเกาหลี นัยหนึ่งไทยมิได้ปฏิเสธการอ้างของจีน แต่ก็ไม่เคยยอมรับการอ้างสิทธิอย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน ไทยพยายามที่จะปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องบรรณาการของจีนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แม้ว่าไทยจะไม่ยอมรับลัทธิขงจื้อไว้เป็นลัทธิความเชื่อประจำชาติเหมือนอันหน่า และ เกาหลี แต่ก็ปรับตนเองให้เข้ากับอุดมการณ์ของลัทธิขงจื้อในเรื่องความสัมพันธ์แบบบรรณาการได้อย่างดีทีเดียว ความสำเร็จของไทยอยู่บนข้อเท็จจริงที่ว่า อุดมการณ์ทางการเมืองและระบอบราชาธิปไตยของไทยนั้นรับอิทธิพลจากความคิดของอินเดียซึ่งยึดหยุ่นได้เสมอเมื่อเผชิญกับการท้าทาย ตัวอย่างเช่น การส่งทูตของไทยไปยังจีนลงความเห็นกันว่าเป็น “การขยายฐานะทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในทางปฏิบัติ”⁴² มิใช่การยอมรับความมีอำนาจเหนือกว่าของจีน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จะทรงถือว่าพระองค์เป็น จักรวาทีน หรือ

⁴¹ Wan-li hui-tien (in *Ta Ch'ing hui tien*) collected Statutes of The Ch'ing Dynasty, 5 d. ed. commission in 1875, and completed in 1899 in 82 vols) ch. 58, p. 8b, as translated by J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op.cit.*, p. 119, n. 23.

⁴² Ma Mancall, "The Ch'ing Tribute System: An Interpretive Essay," *The Chinese World Order.... op. cit.*, p. 70. สำหรับการศึกษารายละเอียดเรื่องทัศนะของไทยในเรื่องระบบบรรณาการตามลัทธิขงจื้อดูจากบทความชิ้นเดียวกันนี้

เป็น “จักรพรรดิแห่งจักรวาล” และเชื่อว่า จักรวาทิน หรือจักรพรรดิหลาย ๆ พระองค์สามารถเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้ ดังนั้น การยอมรับผู้ปกครองของประเทศเช่นจีนในฐานะเป็นจักรพรรดิก็มิได้หมายถึงการลดฐานะตนเองของพระมหากษัตริย์ไทย ยิ่งกว่านั้น การปรับปรุงพิธีการในราชสำนักไทยตามแบบจีน โดยเฉพาะในเรื่องการต้อนรับเอกอัครราชทูต เช่น การหมอบกราบในการเข้าเฝ้า⁴³ ก็เพื่อให้การติดต่อกับจีนเป็นไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น การพลิกแพลงให้เหมาะสมและการปรับปรุงต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ไทยทำตัวได้สอดคล้องกับแบบแผนของระบบบรรณาการตามลัทธิขงจื้อ ข้าพเจ้าจะอธิบายต่อไปถึงธรรมเนียมทั่ว ๆ ไปในการส่งคณะทูตของไทย โดยจะเน้นเรื่องลักษณะ จุดประสงค์ บรรดาศักดิ์และองค์ประกอบของคณะทูต และเส้นทางการเดินทาง พิธีการและกิจกรรมต่าง ๆ ในจีน และ ความถี่ของการส่งทูตของไทย

ลักษณะและจุดประสงค์ของคณะทูตไทย

คณะทูตไทยชุดแรกที่พ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยส่งไปจีนในค.ศ. 1292⁴⁴ นั้นเป็นการสนองตอบทางการเมืองต่อความพยายามในการติดต่อของจักรพรรดิคุบไลข่านก่อนหน้านั้น พระราโชบายของจักรพรรดิคุบไลข่านต่อสุโขทัยนั้น เป็นพระราโชบายคบกันฉันมิตรโดยเรียกร่องเฉพาะให้มีการส่งเครื่องราชบรรณาการเท่านั้น ซึ่งตรงกันข้ามกับนโยบายการรุกรานของพระองค์ที่ใช้กับอันหนำ และ จามปา โดยทรงมีพระราชประสงค์ให้อาณาจักรทั้งสองเป็นข้าแผ่นดินโดยสมบูรณ์⁴⁵ เท่าที่เรารู้ก่อนหน้านี้ คณะทูตไทยชุดค.ศ. 1292 นั้นมีจุดประสงค์อย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกเป็นการส่งไปเพื่อเป็นมาตรการป้องกันตัว เพราะพ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ไม่มีพระประสงค์ที่จะเป็นปรปักษ์กับจักรพรรดิคุบไลข่าน ดังนั้นพระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยว่าคณะทูตชุดนี้จะช่วยรักษาผลประโยชน์ของสุโขทัยอย่างดีที่สุด ในประการที่สอง เป็นความตั้งพระทัยที่จะป้องกันมิให้จักรพรรดิคุบไลข่านเข้าแทรกแซงในปัญหาความขัดแย้งของอาณาจักรสุโขทัยกับอาณาจักรสุพรรณภูมิซึ่งเป็นอาณาจักรไทยทางตอนใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับจีนมีขึ้นก่อนปีค.ศ. 1292 ในค.ศ. 1289 อาณาจักรนี้ส่งทูตไปยังราชสำนักมองโกล เมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงคุกคามอาณาจักรสุพรรณภูมิในต้นปีค.ศ. 1291⁴⁶ พระเจ้าอู่ทองทรงส่งทูตไปจีนทันทีเพื่อขอให้จีนช่วยเหลือและแทรกแซง พ่อขุนรามคำแหงทรงคาดการณ์ว่าจักรพรรดิคุบไลข่านอาจทรงช่วยเหลืออาณาจักรสุพรรณภูมิ ดังนั้น การตัดสินพระทัยส่งคณะทูตชุดแรกไปจีนของพระองค์ในค.ศ. 1292 นั้น อาจจะมีสาเหตุประการหนึ่งเนื่องมาจากการร้องเรียนของอาณาจักรสุพรรณภูมินี้เอง

คณะทูตสุโขทัยชุดแรกอัญเชิญพระสุพรรณสาสน์ไปจีน อันเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันในสมัยต่อมา ในช่วงสมัยแรก ๆ นั้น การส่งคณะทูตไทยไปจีนทั้งหมดมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง และไม่ได้เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าโดยตรง

⁴³ H.G.Q. Wales, *Siamese State...*, op. cit., pp. 18, 179.

⁴⁴ Yuan Shih, ch.17, p. 13b.

⁴⁵ Wang Gung-wu, "Early Ming Relations with Southeast-Asia: A Background Essay," *The Chinese World Order...*, op. cit., p. 48.

⁴⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *สาส์นสมเด็จ เล่ม 16*, หน้า

ตลอดสมัยอยุธยา คณะทูตไทยที่ส่งไปจีนส่วนใหญ่ก็เนื่องในโอกาสพิเศษของจีน เช่น วันขึ้นปีใหม่ (เจิ้ง - เซา Cheng-Ch'ao) และวันคล้ายวันพระราชสมภพของจักรพรรดิ (เซ็ง เจีย Sheng chieh) ตามความเห็นของไทยนั้น การส่งทูตไปในโอกาสพิเศษของจีน มุ่งหมายให้สอดคล้องกับระเบียบข้อบังคับและมารยาททางการทูตของจีนด้วย แรงจูงใจที่แท้จริงซึ่งผลกัตันให้มีการส่งทูตนั้นมีมากมายผสมผสานกัน ในสมัยอยุธยาตอนต้น การแย่งชิงอำนาจภายในพระบรมวงศานุวงศ์มีอิทธิพลอย่างมากต่อจำนวนความถี่ในการส่งคณะทูตไปจีน แต่ละฝ่ายต่างพยายามที่จะให้ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าจากจีน โดยการส่งทูตไปมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คณะทูตที่พระมหากษัตริย์โปรดให้ส่งมีจำนวนมากว่า ดังปรากฏว่า จักรพรรดิจีนทรงยอมรับรองพระมหากษัตริย์ไทยที่กำลังเสวยราชย์อยู่ ดังนั้นการรับรองของจีนจึงเป็นเพียงการยืนยันฐานะของพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่แล้วว่าเป็นกษัตริย์ที่ถูกต้องทางกฎหมายอย่างแท้จริง จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย ทำให้ข้าพเจ้าลงความเห็นว่ามีอิทธิพลทางการเมืองต่อกิจการภายในประเทศของไทยน้อยมาก พระมหากษัตริย์ไทยนอกจากทรงรับตราตั้งจากจักรพรรดิจีนแล้ว ก็ไม่เคยทรงขอร้องให้จีนคุ้มครองแต่อย่างใดเลย จักรพรรดิจีนทั้งหลาย ดูเหมือนจะทรงให้ความสนพระทัยเฉพาะการส่งเครื่องราชบรรณาการมาสมาเสมอหรือไม่ มากกว่าจะทรงให้ความสนพระทัยในปัญหาเรื่องความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ไทย ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เหตุใดพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาตอนต้นและปรปักษ์ของพระองค์จึงต้องแข่งขันกันเพื่อให้ได้รับการสนับสนุน และการรับรองจากจีน คำตอบก็คือ สิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจ อันผูกพันอยู่กับระบบบรรณาการของจีน จีนจะให้การรับรองหลังจากมีการนำเครื่องราชบรรณาการไปถวายแล้วเท่านั้น ซึ่งหมายถึงการอนุญาตให้มีสิทธิพิเศษในการค้าโดยอัตโนมัติ แม้ว่าการค้าขายกับจีนในสมัยนั้นเพิ่งจะอยู่ในขั้นเริ่มต้น แต่ก็คงมีปริมาณและความสำคัญเพิ่มมากขึ้นตามลำดับอย่างแน่นอน จากข้อเท็จจริงที่ว่า รายได้ต่างๆ ของหลวงส่วนหนึ่งได้มาจากการค้าขายแม่ในช่วงต้นสมัยนี้ก็ตาม การติดต่อค้าขายกับจีนที่ดำเนินเรื่อยมานั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปรปักษ์ทั้งหลายของพระมหากษัตริย์พยายามที่จะให้ได้รับการรับรองจากจีนบ้าง เพื่อเป็นหนทางในการตัดทอนพระราชอำนาจทางเศรษฐกิจ และ ทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์อยู่

ในสมัยต่อมา แรงจูงใจทางเศรษฐกิจอันเป็นมูลเหตุในการส่งคณะทูตจากไทยไปจีนมีความสำคัญเหนือกว่าผลประโยชน์ทางการเมืองตลอดจนผลประโยชน์ในด้านอื่นๆ ไทยฉวยโอกาสทุกขณะที่จะส่งคณะทูตบรรณาการซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มปริมาณการค้าขาย ทูตถูกส่งไปเพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของจักรพรรดิสำหรับพระราชทานตราตั้ง นำชาวจีนที่หลบหนีกลับไปส่งขอพระราชทานอภัยโทษต่อการกระทำผิดในอดีต กราบทูลขอพระราชทานมาตราชั่ง ตวง วัดที่ได้มาตรฐาน คณะทูตไทยเหล่านี้จะนำสินค้าไปขายด้วยเสมอๆ ซึ่งในบางโอกาสเป็นการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของจีนโดยเจตนา การฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของระบบบรรณาการของไทยได้ระบุไว้เป็นพิเศษในพระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่ทรงมีโปรดเกล้าตั้งจักรพรรดิญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1485 ในเรื่องที่คณะทูตญี่ปุ่นก่อให้เกิดความยุ่งยากในจีน พระบรมราชโองการนั้นระบุว่า

ในปีก่อนๆ เมื่อทูตจากไทย และจากประเทศอื่นๆ กำลังจะเดินทางกลับและหลัง

จากที่ได้ถวายเครื่องราชบรรณาการแล้ว . บรรดาลำของอนารยชนเหล่านั้นทำผิดมารยาท และผิดกฎหมายอยู่บ่อย ๆ ในระหว่างเดินทางกลับ บุคคลเหล่านี้ใช้เรือพิเศษจำนวนหนึ่งบรรทุกเกลือโดยไม่มีใบอนุญาต ซ้อคน และ นำลงเรือไปในลักษณะที่ล่วงละเมิดต่อศีลธรรม ยิ่งกว่านั้นพวกเขายังทำตนเป็นโจร และคอยก่อความวุ่นวายขึ้น และทำร้ายสามัญชนด้วยมีด เมื่อเรื่องต่าง ๆ แจ่มชัดขึ้น ขุนนางที่รับผิดชอบได้กราบทูลให้เราออกคำสั่งจับกุมคนพวกนั้นและนำตัวไปขึ้นศาล แต่เราเห็นว่า พวกเขามาจากถิ่นไกล เราจึงปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความอดกลั้น และเพียงแต่สั่งให้พระมหากษัตริย์ของพวกเขาลงโทษพวกเขาเอง...⁴⁷

บรรดาขุนนางจีนได้กราบบังคมทูลให้จักรพรรดิทรงเก็บภาษีสินค้าของไทยที่บรรทุกมาในเรือของทูตหลายครั้งหลายหน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ข้อเท็จจริงนี้แสดงให้เห็นว่า คณะทูตไทยบรรทุกสินค้าไปเป็นจำนวนมากจนเกินความเหมาะสมของคณะทูตถวายเครื่องราชบรรณาการ หรือไม่กี่ฝ่าฝืนกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของจีน ในค.ศ. 1509 ขุนนางราชนาวิจีนคนหนึ่งคือซันที่ ฮุง-ซวน (Hsiung-Hsüan) ได้จัดเก็บภาษีสินค้าต่าง ๆ ของไทยโดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต เพียงแต่ปรึกษาหารือกับบรรดาขุนนางฝ่ายทหารในกวางตุ้งเพื่อขอเก็บภาษีสินค้าต่าง ๆ ของไทย แต่ไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต เมื่อเรื่องนี้เปิดเผยออกไปเขาก็ถูกย้ายออกจากตำแหน่ง⁴⁸ ในค.ศ. 1526 ขุนนางประจำราชสำนักกราบทูลเสนอให้เก็บภาษีสินค้าทั้งหลายของไทยที่บรรทุกเรือตามมากับขบวนเรือทูต แต่ไม่สำเร็จ ⁴⁹ ในค.ศ. 1654 ผู้สำเร็จราชการมณฑลกวางตุ้งและมณฑลกวางสีทูลเกล้าถวายฎีกาต่อจักรพรรดิขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเก็บภาษีสินค้าที่ชาวไทยบรรทุกเต็มอับเฉาเรือทุกๆ ลำ แต่ฎีกานี้ไม่ได้รับความเห็นชอบ ⁵⁰ ความพยายามของขุนนางจีนในการเก็บภาษีสินค้าของไทยที่ล้มเหลวนี้ ทำให้แทบจะไม่ต้องสงสัยว่า คณะทูตไทยคงยุ่งเกี่ยวกับการค้าขายอย่างจริงจัง การที่จักรพรรดิมิได้ทรงเห็นชอบกับฎีกาต่างๆ ที่ทูลเกล้าถวาย หมายความว่า พระองค์ทรงโปรดปรานไทยอย่างมากทีเดียว ตลอดสมัยอยุธยาคณะทูตไทยเดินทางไปจีนติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ การส่งทูตของไทยจะลดน้อยลง หรือบางครั้งหยุดชะงักไปเป็นเวลาหลายปี ก็เฉพาะในช่วงที่มีความวุ่นวายภายใน หรือมีความขัดแย้งภายนอกกับประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น อย่างไรก็ตามทันทีที่สถานการณ์กลับคืนสู่สภาพปกติ การส่งทูตก็ดำเนินต่อไปดังเช่นที่เคยปฏิบัติกันมา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังคงใช้ประเพณีและการปฏิบัติในการส่งทูตไปจีนในสมัยอยุธยาอยู่โดยมีการค้าเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด เมื่อการค้าขายระหว่างไทยกับจีนตกต่ำลงในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และจีนถูกบังคับให้เปิดการค้าขายกับบรรดาพ่อค้าจากชาติตะวันตก การส่งคณะทูตบรรณาการจากไทยก็ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด และยุติลงอย่างสิ้นเชิงในค.ศ. 1883

⁴⁷ Wang Yi-t'ung, **Official Relations between China and Japan 1386-1549** (Cambridge : Harvard U. Press, 1953), p. 53.

⁴⁸ **Ming Shih**, ch.324, pp.118b-119a. Collections.

⁴⁹ **Kuo-ch'üeh** (Studies of Foreign Countries) by T 'an Ch 'ien, pp. 1594-1657 (104 chüan, Peking, 1958), ch. 33, p. 3345.

⁵⁰ **Kuang-tung t'ung-chih** (Gazetteer of Kwang-tung Province) by Juan Yuan (Complete in 1818, published in 1822 in 334 chüan, 1864 reproduction of the original in 4 vols.), ch. 170, p. 3088b.

บรรดาศักดิ์และองค์ประกอบของคณะทูตและเส้นทางเดินทาง

ในสมัยสุโขทัย ไม่มีหลักฐานใดที่ระบุถึงบรรดาศักดิ์และองค์ประกอบของราชทูตไทย มีเพียงสองครั้งที่หนังสือประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หยวน (หยวน ฉือ (Yüan Shih)) เอียนนามทูตสุโขทัยเอาไว้ คือในค.ศ. 1299⁵¹ ระบุว่า รัชทายาทของสุโขทัยเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานความโปรดปรานจากองค์จักรพรรดิ สันนิษฐานว่า เจ้าองค์นั้นทรงนำคณะทูตไปจีนโดยพระองค์เอง ใน ค.ศ. 1314 ระบุว่า ทูตไทยคือ ไอ ตัน (Ai Tan)⁵² คำว่า ไอ ตัน นั้นอาจมาจากคำว่า อ้าย ธรรม ในภาษาไทยก็ได้ คำว่า “อ้าย” เป็นคำเรียกสุภาพบุรุษด้วยความเคารพนับถือ และคำนี้ยังคงใช้กันอยู่ในภาคเหนือของไทยมีความหมายว่า “พี่ชายผู้อาวุโสกว่า” คำว่า “ธรรม” เป็นชื่อตัวทูตมีความหมายว่า “ความถูกต้อง” หรือ “กฎหมาย” และคำว่า “ตัน” ในภาษาจีนมีเสียงอ่านใกล้เคียงกับคำว่า “ธรรม” มากที่สุด ถ้าหาก ไอ ตัน ในบันทึกของจีนคือ อ้ายธรรมในภาษาไทยจริง ๆ ก็หมายความว่าทูตไทยที่เดินทางไปจีนในค.ศ. 1314 นั้นไม่มีบรรดาศักดิ์ทางราชการแต่อย่างใด แม้จะเป็นขุนนางไทยในเวลานั้นก็ตาม

ถ้าพิจารณาจากหลักฐานจะเห็นว่า แม้ว่าการแต่งตั้งไอ ตัน เป็นทูตนั้นสะท้อนให้เห็นแนวความคิดของไทยว่า ไม่เห็นความสำคัญของตำแหน่งราชทูตก็ตาม แต่กระนั้นอาณาจักรสุโขทัยคงต้องถือว่า สัมพันธภาพของตนกับจีนนั้นมีความสำคัญมาก เพราะว่ารัชทายาทสุโขทัยยังได้รับพระบัญชาให้นำคณะทูตไปจีน ซึ่งอาจเป็นแบบอย่างต่อมาสำหรับอาณาจักรอยุธยา เพราะในหลักฐานจีนระบุว่า ทูตของอาณาจักรอยุธยาเป็นเจ้าหลายองค์เช่นกัน ซึ่งเราจะอภิปรายในตอนต่อไป สำหรับเรื่ององค์ประกอบของคณะทูตสุโขทัยนั้นหลักฐานระบุอยู่เพียงครั้งเดียวว่า ในค.ศ. 1300 มีสมาชิกอยู่ในคณะทูตจำนวน 22 คน⁵³

ข้อมูลเกี่ยวกับบรรดาศักดิ์ของบรรดาทูตไทยในสมัยอยุธยาหาได้ง่ายกว่าในสมัยสุโขทัยเรารู้ว่า มีเจ้าของไทยเพียงองค์เดียวที่เป็นทูตไปจีน แต่ในช่วงสมัยอยุธยากลับมีเจ้าของไทยหลายองค์เดินทางไปจีน เช่น เจ้านครอินทร์ เป็นทูตไทยไปจีนหลายครั้ง เจ้า จี ปัน (Chih-pan) เจ้า ยิ-เหริน (Yi-jen) และบุคคลอื่น ๆ ก็ถูกระบุไว้ว่าเป็นราชทูตของไทย⁵⁴ การแต่งตั้งเจ้าให้เป็นทูตนั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสัมพันธภาพกับจีนอย่างเห็นได้ชัดสิ่งที่น่าสนใจที่ควรระลึกถึงก็คือ เจ้าของไทยทั้งหมดเดินทางไปจีนในสมัยอยุธยาตอนต้นเท่านั้น ดังนั้น การแต่งตั้งเจ้าไทยเป็นทูตอาจลงความเห็นได้ว่า เป็นวิธีการส่วนหนึ่งที่ใช้เพื่อให้ได้รับความโปรดปรานจากจีน จนเมื่อสัมพันธภาพดำเนินไปอย่างสนิทชิดชอบ และแน่นแฟ้นดีแล้ว ก็อาจไม่จำเป็นต้องส่งเจ้าเป็นราชทูตอีก เหตุผลนี้อธิบายได้จากกรณีที่ไม่มีชื่อเจ้าปรากฏอยู่ในรายชื่อทูตที่ส่งไปจีนอีกในช่วงครึ่งหลังสมัยอยุธยา และ ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่บรรดาทูตไทยที่เดินทางไปจีนมักจะเป็นขุนนางบรรดาศักดิ์ต่ำ ทูตยศ “ขุน” ซึ่งเป็นยศชั้นที่ 5 ในการลำดับยศศักดิ์ปรากฏอยู่ในหลักฐานจีนอยู่บ่อย ๆ เช่น ขุนเหวิน เสียน (Wen Hsien) ถูกบันทึกไว้ว่าเป็นหัวหน้าคณะทูตไทยเดินทางไปจีนในค.ศ. 1403⁵⁵ และค.ศ. 1412⁵⁶ ในค.ศ. 1409 ขุน-เหวิน-คุน (K'un Wen K'un) เป็นเอกอัครราชทูต

⁵¹ Yüan Shih, ch. 20, p. 1a.

⁵² Ibid., ch. 25, p. 1b. TU Digital Collections

⁵³ P. Pelliot, "Deux Itinéraires..." *op.cit.*, p. 243.

⁵⁴ คุบพที่ 4.

⁵⁵ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 8b.

⁵⁶ Yung-lo shih-lu, ch. 135, p. 1b.

ไทย⁵⁷ ในบางกรณีในหลักฐานจีนระบุถึงบรรดาทูตไทยว่าเป็น “นาย” ในค.ศ. 1421 นาย ไว (Huai) (นายไว (Naj Waj)) เดินทางไปจีนเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษที่ไทยโจมตีมะละกา⁵⁸ นายซานโต (San-to)⁵⁹ เป็นหัวหน้าคณะทูตไทยเดินทางไปจีนในค.ศ. 1433 แต่กองเรือของไทยถูกพายุพัดไปติดฝั่งอาณาจักรจามปา กว่าจะเดินทางไปถึงจีนก็ในปีค.ศ. 1433⁶⁰ ในบางครั้งขุนนางยศชั้น หลวง ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตบ้างเหมือนกัน ที่น่าแปลกอย่างมากที่สุดคือทูตไทยบางคนเป็นชาวจีนแท้ ๆ ซึ่งเดินทางมาค้าขายกับไทยอยู่บ่อย ๆ หรือตั้งรกรากอยู่ในไทย ในค.ศ. 1412 ชาวจีนคนหนึ่งชื่อเซีย เจีย เหมย (Ch'ieh Chia mei) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตไทย⁶¹ ในค.ศ. 1478 และค.ศ. 1381 ชาวจีนคนหนึ่งซึ่งเคยเป็นพ่อค้าแร่เกลือชื่อเซียะ เหวิน-ปิ่น (Hsieh Wen-pin) ได้รับแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ไทยเป็น “ออกขุน” และชาวจีนอีกคนหนึ่งชื่อ เซียะ ตี-สู (Hsieh T'i-su) เดินทางไปจีนในฐานะทูตไทย⁶² แทบไม่น่าเชื่อว่า ขุนนางยศสูงกว่า ขุน และ หลวง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตน้อยมาก ประเพณีการแต่งตั้งขุนนางยศต่ำ ๆ เป็นราชทูตนั้นได้มีสืบต่อมาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์

ในส่วนเกี่ยวกับคณะทูตานุทูตนั้น คณะทูตไทยแต่ละชุดโดยปกติจะประกอบด้วย ราชทูต 3 คน... คนที่ 1 คนที่ 2 และคนที่ 3... และล่าม 2 คน ในช่วงสมัยราชวงศ์ชิงคณะทูตานุทูตผิดแผกไปบ้างในบางครั้ง หนังสือ ตำซิง หุย เกียน (Ta Ch'ing hui-tien) ระบุว่าจำนวนราชทูตจากไทยอาจจะมี สอง สาม หรือสี่⁶³ ส่วนจำนวนลำเรือขุนนางผู้น้อย และทหารนั้นไม่แน่นอนตายตัว แม้ตามความจริงนั้นจีนอนุญาตให้มีเรือบรรณาการไปเพียง 3 ลำ โดยเรือ 2 ลำเป็นเรือที่ไปตามปกติ ส่วนอีกลำหนึ่งสำหรับบรรทุกสิ่งของที่เกินจำนวน และในเรือแต่ละลำบรรทุกคนได้ไม่เกิน 100 คน จึงจะได้รับอนุญาตให้จอดที่ท่าเมืองกวางตุ้ง และมีขุนนางและผู้ติดตามเพียงจำนวน 20 คนเท่านั้นที่จะเดินทางต่อไปยังปักกิ่งได้⁶⁴ ไทยฝ่าฝืนกฎข้อบังคับหลายครั้ง ในค.ศ. 1667 โดยส่งเรือไปถึง 4 ลำ ลำหนึ่งสำหรับราชทูต ลำหนึ่งสำหรับเสบียงอาหาร ลำหนึ่งบรรทุกสินค้า และอีกลำหนึ่งเป็นเรือสำรอง⁶⁵ ซึ่งเกินกว่าจำนวนเรือ 3 ลำที่กำหนดไว้ กระนั้นก็ตีกรมพิธีการก็ได้ย้ายกฎข้อบังคับอีก และ อนุญาตให้เรือแวะจอดที่ท่าเมืองกวางตุ้งเพียง 3 ลำและขุนนาง

⁵⁷ Shu-yü chou-tzu-lu, loc.cit.

⁵⁸ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 9a. มีขุนนางไทยบรรดาศักดิ์ “พระนายไว” หรือ “ออกพระนายไว” ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็น “นายไว” ในหลักฐานจีนจะเป็นบุคคลเดียวกับ “พระนายไว” อย่างไรก็ตาม ชื่อทั้งสองที่เหมือนกันนี้น่าสนใจอย่างมากทีเดียว

⁵⁹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่า ในบันทึกสมัยโบราณและหลักฐานของนครศรีธรรมราชระ ระบุว่านายสามจอม (Sām Cqm) เป็นขุนนางอยุธยาที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่นครศรีธรรมราช พระองค์ทรงเชื่อว่าไม่ใช่ชื่อตัว แต่เป็นบรรดาศักดิ์ทางราชการสมัยอยุธยาตอนต้น และทรงเชื่อว่าชื่อนี้อาจเป็นชื่อเดียวกับ นายซานโต ในหลักฐานของจีน ดูประชุมพงศาวดารภาค 5, เรื่องเดิม, หน้า 76, เชิงอรรถที่ 1.

⁶⁰ Ming Shih, ch. 324, p. 18a.

⁶¹ Tung hsi-yang k 'ao, ch. 2, p. 66.

⁶² Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, pp. 9a-9b; Ming Shih; ch. 324, p.18b.

⁶³ Ta Ch 'ing hui-tien, ch.31.

⁶⁴ K 'ang hsi hui-tien, ch.72, pp.1-3b.

⁶⁵ Kuang-tung t 'ung-chih, ch.170, p. 3089a.

และผู้ติดตามเพียง 22 คนเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปปักกิ่งได้ (เกินกว่ากฎข้อบังคับปกติซึ่งมีจำนวน 20 คนไปถึง 2 คน)⁶⁶ ในค.ศ. 1781 คณะทูตไทยเดินทางไปจีนพร้อมด้วยเรือ 11 ลำ แต่ไม่ประจักษ์ชัดว่า ได้รับอนุญาตให้แวะที่ท่าเมืองกวางตุ้งจำนวนกี่ลำ⁶⁷

บรรดาคณะทูตไทยทั้งหมดที่เดินทางไปจีนดูเหมือนว่าจะใช้เส้นทางการเดินทางเดียวกัน กล่าวคือ แล่นเรือข้ามอ่าวไทยและเลียบไปตามชายฝั่งจามปา และ อันหน่า ในระหว่างลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งพัดในฤดูร้อน พวกเขาจะแวะเข้าท่าเรือเมืองกวางตุ้งตรงไปยังประตูห้าเสือ (หวู หู-เหมิน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า Bocca Tigris)⁶⁸ การเดินทางนี้โดยปกติจะใช้เวลาประมาณ 1 เดือน หลักฐานของไทยในสมัยนั้นระบุว่า คณะทูตที่เดินทางไปจีนในค.ศ. 1781 ใช้เวลาเดินทางถึง 32 วัน 32 คืนกว่าจะไปถึงเมืองกวางตุ้ง และระบุว่า คณะทูตชุดนี้ใช้เวลาอีก 3 เดือนเพื่อเดินทางไปปักกิ่ง⁶⁹

พิธีการและกิจกรรมในจีน

เมื่อเข้ามาถึงเมืองกวางตุ้ง บรรดาทูตไทยจะต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่กำหนดไว้ และจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ในส่วนของจีนนั้นเฉพาะกรมและบรรดาขุนนางที่เกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้นที่รับผิดชอบในทุกเรื่องเกี่ยวกับการต้อนรับ และการให้ความสะดวกสบายแก่บรรดาทูตต่างประเทศทั้งหลายในช่วงสมัยราชวงศ์หยวน ขุนนางจีนใน หุย ตุง กวน (Hui - tung - kuan)⁷⁰ (ที่ปรึกษามุขของทูต) ของกรมพิธีการมีหน้าที่ในการต้อนรับบรรดาทูตต่างประเทศ ในสมัยราชวงศ์หมิงแผนกต้อนรับ (จู-โค-สุ Chu K'o Ssu) ในกรมพิธีการรับผิดชอบเรื่องความสัมพันธ์กับรัฐบรรณาการทั้งหลาย นอกจากเรื่องชนพื้นเมืองบางเผ่าเท่านั้นที่อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของกรมสงคราม (กลาโหม)⁷¹ อย่างไรก็ตาม หุย ตุง กวน สมัยราชวงศ์หยวนยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ในสมัยราชวงศ์หมิง กรมนี้ส่วนใหญ่มี

⁶⁶ จำนวนขุนนางไทยที่ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปปักกิ่งในเวลาต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น 26 คน ดู *The Chinese Repository*, XIV, no 4 (April 1845), p. 155.

⁶⁷ พระยามหานาภาพ, นิราศพระยามหานาภาพไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี พ.ศ. 2324 (พระนคร : วิทยุกิจ, 2503), หน้า 3.

⁶⁸ กฎข้อบังคับเรื่องเส้นทางไปจีนสำหรับคณะทูตของไทยมีบันทึกอยู่ใน *Ch 'jen-lung hui-tien* (1764), ch.56, p. 1; *Chia-ch 'ing hui-tien* (1818), ch.31, p. 4, และ *Kuang-hsü hui-tien* (1899), ch.39, p. 3.

⁶⁹ พระยามหานาภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 11.

⁷⁰ ราชวงศ์หยวนได้รับมรดกสถาบันนี้จากราชวงศ์ในสมัยก่อน ๆ ในระหว่างเกิดสงครามระหว่างรัฐสมัยเลียดก๊ก เจ้ากรมพิธีการ และกิจการทางการทูต (ตา ลิง เหวิน Ta-hsing-jen) และ (เสี่ยว ชิง เหวิน Hsiao-shing-jen) เป็นผู้รับผิดชอบในการต้อนรับบรรดาทูตจากประเทศเพื่อนบ้าน ในสมัยราชวงศ์จิ้นงานนี้ควบคุมโดยข้าหลวงต้อนรับ (เทียน ไท Tien K'o) ซึ่งจักรพรรดิผู้ตั้งแห่งราชวงศ์ยั้น ทรงเปลี่ยนมาเป็นกรมพิธีการของรัฐ (ตา ฮุง ลู Ta hung lu) โดยมีล่าม และเลขานุการต้อนรับช่วยเหลืออยู่ (อิ กวน ลิน-เซ็ง I kuan lin-ch'eng) ดู Immanuel, C.Y. Hsü, *Ch 'ing's Entrance into the Family of Nations: The Diplomatic Phase, 1855-1880* (Cambridge: Harvard U. Press, 1960) ในช่วงสมัยราชวงศ์ถัง เลขานุการผู้รับผิดชอบการต้อนรับ (จู ไท ลัง จุง Chu K'o Lang Chung) ถูกตั้งขึ้นเพื่อคอยควบคุมการต้อนรับบรรดาทูตจากต่างประเทศ ราชวงศ์หยวนได้เปลี่ยน อิ กวน ลิน เซ็ง เป็น หุย ตา กวน สำหรับรายละเอียดต่อไปดู J.K. Fairbank and Teng Ssü-yu, *op.cit.*, pp. 114-116.

⁷¹ J.K. Fairbank and Teng Ssü-yu, *op.cit.*, p. 121.

หน้าที่รับผิดชอบในเรื่องทั่ว ๆ ไปของรัฐบรรณาการ ยกเว้นเรื่องการแปลพระราชสาสน์ของพระประมุขจากต่างประเทศซึ่งกรรมนี้เคยรับผิดชอบอยู่ แต่การแปลพระราชสาสน์นั้นอยู่ในความรับผิดชอบของ สฺวอิ-กวน (Ssü i - kuan) (ที่פקสำหรับทูตจากชาติป่าเถื่อน) สำนักฮั่นหลิน (Han - lin) เป็นผู้ดำเนินการ สฺวอิ-กวน โดยใช้เป็นที่ฝึกภาษาให้กับนักศึกษาเพื่อแปลพระราชสาสน์จากต่างประเทศ⁷² แม้ว่าราชวงศ์ชิงจะรับเอาสถาบันต่าง ๆ ทั้งหมดที่จัดการเรื่องกิจการต่างประเทศจากราชวงศ์หมิงมาใช้ แต่ก็ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางอย่างเล็กน้อย การต้อนรับทูตจากประเทศทางเหนือ และ ทางตะวันตกจะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมใหม่คือ หลี ฟาน หยวน (Li Fan Yuan) (ศาลของกิจการอาณานิคม) แต่ทูตจากประเทศทางตะวันออกและทางใต้ยังอยู่ในความดูแลของแผนกต้อนรับในกรมพิธีการ⁷³ หุย ตุง กวน ทั้งคู่มีหน้าที่เดียวกับในสมัยราชวงศ์หมิง จนกระทั่งปีค.ศ. 1748 (พ.ศ. 2291) จึงได้รวมมาเป็นกรมเดียวเรียกว่า หุย-ตุง-สฺวอิ-กวน (Hui-t'ung ssü i-kuan)⁷⁴ ในเวลาเดียวกัน เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีการจะอยู่ในความควบคุมของศาลพิธีการแห่งรัฐ (หุง-ลู-สฺว Hung-lu-ssu)⁷⁵ หน่วยงานอีกหน่วยหนึ่งของกรมพิธีการเรียกว่า จู-โค-ซิง-ลิ-สฺว (Chu K'o Ch'ing Li ssu) มีหน้าที่เกี่ยวกับบรรณาการบางอย่างด้วยเช่นกัน ที่เด่นก็คือ เรื่องการให้บรรดาศักดิ์และของกำนัล ในหน่วยงานนี้มีเลขานุการชั้นสูง 3 คน (ล้ง จุง Lang Chung) เป็นชาวแมนจู 1 คน ชาวมองโกเลีย 1 คนและเป็นชาวจีน 1 คน และมีเลขานุการชั้นที่สอง (หยวน ไว ล้ง Yüan-Wai-lang) อีก 2 คนเป็นเชื้อพระวงศ์ 1 องค์และเป็นชาวแมนจู 1 คน มีผู้ช่วย (จู-ฉือ Chu - shih) อีก 2 คน เป็นชาวแมนจู 1 คนและเป็นชาวจีน 1 คน⁷⁶

การต้อนรับบรรดาศักดิ์ทูตจากไทยอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ในกรมพิธีการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม ในค.ศ. 1790 บรรดาราชทูตไทย อันหน้า และประเทศอื่น ๆ ทั้งหมดถูกจัดให้อยู่ในความรับผิดชอบของราชสำนักจักรพรรดิซึ่งมีขุนนางจากกรมพิธีการคอยช่วยเหลืออยู่ 2 คน⁷⁷

นอกจากกรมต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น บรรดาขุนนางในหัวเมืองและข้าหลวงก็ยังมีบทบาทต่าง ๆ ในการต้อนรับราชทูตจากต่างประเทศ ในสมัยราชวงศ์หยวน กรมการค้าสำเภา* (The Bureaus of Trading Junks) (ฉือ-โป-สฺว (Shih - po - ssu) ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังหรืออาจก่อนหน้านั้น⁷⁸ ก็มีหน้าที่ตรวจสอบหนังสือแนะนำตัวของบรรดาทูตต่างประเทศ หน่วยงานนี้ยังคอยให้ความสะดวกแก่บรรดาทูตในด้านการจัดหาอาหาร และ ที่พักให้⁷⁹ ระเบียบซึ่งใช้เป็นมาตรฐานในการตรวจสอบหนังสือแนะนำ

⁷² M. Meng, *The Tsungli Yamen : Its Organization and Functions* (Cambridge : Harvard U. Press, 1962), pp. 5-6.

⁷³ โดยทั่ว ๆ ไประเบียบข้อบังคับสำหรับการต้อนรับของราชวงศ์ชิงเป็นระเบียบแบบแผนที่ลอกแบบมาจากราชวงศ์หมิง ดู Chang Te Ch 'ang, "Maritime trade at Canton during The Ming Dynasty," *Chinese Social and Political Science Review*, XVII, no. 2. (July 1933), pp. 264-282.

⁷⁴ Immanuel C.Y. Hsü, *op. cit.*, p. 13.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 14.

⁷⁶ *The Chinese Repository*, XIV, no. 4 (April 1854), p. 153.

⁷⁷ J.J.L. Duyvendak, "The Last Dutch Embassy to the Chinese Court (1794-1795)," *T'oung Pao*, XXXIV (1938), p. 47.

⁷⁸ Chang T'ien-tse, *Sino-Portuguese Trade from 1514 to 1644* (Leiden : E.J. Brill, 1934), p. 5.

⁷⁹ *Ming Shih*, ch.75, p. 8b; ch.81, p. 9b.

* หรือผู้อำนวยการค้าขาย

ตัวทูตก็คือ หนังสือแนะนำตัวส่วนที่ถือมานั้นจะต้องเป็นชุดที่ประกอบเข้ากับส่วนที่เงินเก็บไว้ได้พอดี กรณีไทยเป็นตัวอย่างที่ดีของระบบการตรวจสอบดังกล่าว สมัยราชวงศ์หมิงใช้หนังสือเดินทาง 200 ฉบับ และหนังสือคู่มือ 4 ม้วนในการติดต่อกับไทย⁸⁰ จาง เต-จาง (Chang Te Ch'ang) อธิบายถึงการจักระบบนี้สำหรับไทยดังต่อไปนี้

หนังสือเดินทางและหนังสือคู่มือทั้ง 4 ม้วนจะถูกแบ่งออกเท่า ๆ กันเป็นรายการของเสียน และเป็นรายการของหลอ รัฐบาลจีนที่ปักกิ่งจะเก็บรักษาหนังสือเดินทางของรายการเสียน 100 ฉบับ และหนังสือคู่มือของเสียน และหนังสือคู่มือของรายการหลอ 1 ม้วน ไทยได้รับหนังสือเดินทางของรายการหลอ 100 ฉบับและหนังสือคู่มือรายการเสียน 1 ม้วน หนังสือคู่มือรายการหลอที่เหลือนั้น เจ้าพนักงานคลังในหัวเมืองมณฑลกวางตุ้ง ผู้มีอำนาจในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวกค้าขาย (กรมการค้าสำเภา) เป็นผู้เก็บไว้ เมื่อบรรดาผู้แทนส่งบรรณาการมาถึงเมืองกวางตุ้ง เจ้าพนักงานคลังจะตรวจสอบหนังสือเดินทางของพวกเขาโดยเทียบเคียงกับหนังสือคู่มือของเขา⁸¹

เนื่องจากกรมการค้าสำเภาต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ของระบบบรรณาการ จึงทำให้มีภาระมากด้วยเหตุนี้ในที่สุดกรมนี้ได้แปรรูปเป็น หน่วยงานรับ-ส่งบรรณาการ และปล่อยให้หน้าที่เก่าในการเก็บภาษีอยู่ในอำนาจของบรรดาขุนนางในหัวเมือง⁸² ในสมัยราชวงศ์ชิงบรรดาผู้มีอำนาจในหัวเมือง เช่น ข้าหลวง และผู้สำเร็จราชการ จะต้องพิจารณาให้มั่นใจเสียก่อนว่า สาสนจากต่างชาติทั้งหลายเขียนตามรูปแบบ และภาษาที่กำหนดไว้หรือไม่ก่อนที่จะนำสาสนนั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายจักรพรรดิ หากสาสนนั้นไม่ถูกต้อง บรรดาข้าหลวง และ ผู้สำเร็จราชการจะต้องส่งกลับไปให้ทูตต่างชาติที่พรมแดน⁸³

โดยปกติแล้ว จีนหวังที่จะให้คณะทูตนำบรรณาการถึงเมืองหลวงของจีนในระหว่างฤดูมรสุมแรกของปี⁸⁴ ทันทีที่พวกเขามาถึงพรมแดน คณะทูตได้รับการรับรองในบ้านพักของรัฐบาล ระบบการจัดบ้านพักของหลวงในเขตนอกเมืองนั้นได้รับการปรับปรุงอย่างดี สมัยจักรพรรดิหยงได้ ในรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้มีการสร้างบ้านพักขึ้นที่กวางตุ้ง ชวนโจว และนิงโป เพื่อให้เพียงพอกับจำนวนทูตต่างประเทศที่เพิ่มมากขึ้น บ้านพักที่สร้างในกวางตุ้งเรียกว่า “ไหว หยวน ยี” (Huai-yuan-yi) (สถานที่สำหรับตั้งตูดผู้เดินทางไกล หรือบ้านรับรองแขก) ซึ่งมีทั้งหมด 120 ห้องด้วยกัน “ไหว หยวน ยี” นี้ได้

⁸⁰ จักรพรรดิยงหวุทรงริเริ่มระบบนี้โดยส่งหนังสือเดินทางและหนังสือคู่มือมายังไทยในค.ศ. 1383 ในต้นรัชกาลทุกรัชกาลซึ่งเป็นรัชทายาทของจักรพรรดิยงหวุจะมีการส่งหนังสือเดินทางและหนังสือคู่มือใหม่อีก ดู *Ta Ming hui tien*, ch. 108, p. 20b; Chang Te Ch'ang, *op. cit.*, p. 271.

⁸¹ *Ibid.*, pp. 271-272.

⁸² Wu Ching-hong, "The Rise and Decline of Chanchou's International trade and Its Relations to the Philippines Islands," *International Association of Historians of Asia* (Taipei 1962), p. 477.

⁸³ S.M. Meng, *op. cit.*, p. 7.

⁸⁴ T.C. Lin, *op. cit.*, p. 879.

ต้อนรับบรรดาทูตจากไทย และ ประเทศอื่น ๆ ทางทิศใต้ของจีน⁸⁵ บ้านเหล่านี้แบ่งเป็นหลายส่วน แต่ละส่วนจะต้อนรับทูตจากประเทศหนึ่ง ในสมัยราชวงศ์ซิง ส่วนที่คณะทูตไทยเข้าพักอยู่มีเครื่องหมายเขียนไว้เหนือประตูว่า “เสียน หลอ กว้อ กุง กวน” (Hsien-lo kuo kung kuan) (ที่พักของผู้ส่งบรรณาการชาวไทย)⁸⁶ หลังจากที่บรรดาทูตจากต่างประเทศมาถึง บรรดาขุนนางจีนทั้งหลายจะต้องรายงานให้เมืองหลวงทราบ และขอความสะดวกในการเดินทางไปปักกิ่งในนามของคณะทูตต่างประเทศ ต่อจากนั้นระเบียบปฏิบัติจะเป็นไปดังต่อไปนี้:

...ถ้าจักรพรรดิพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บรรดาทูตเดินทางต่อไป บรรดาขุนนางที่กล่าวมาแล้ว (ที่พรหมแดน) จะต้องถวายพระราชสาส์นที่ทูตอัญเชิญมาจากรัฐบาลของเขาแก่จักรพรรดิ (ผ่านขุนนางจีน) และจะต้องถวายรายงานถึงรายการสิ่งของเครื่องราชบรรณาการให้ทรงทราบ ถ้าหากจักรพรรดิพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทูตทั้งหลายเดินทางต่อไป บรรดาขุนนางที่กล่าวถึงนั้นจะต้องกำหนดจำนวนตัวบุคคลในคณะทูต กำหนดพิธีการให้คณะทูตเข้าเฝ้า และมอบของพระราชทานตามกฎหมายข้อบังคับที่ระบุไว้ จัดหาสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ให้แก่พวกเขา (ถ้าหากมีบุคคลใดในคณะทูตป่วยหรือถึงแก่กรรม) ต้องแสดงให้เห็นถึงความเมตตากรุณาของจีน และบรรดาขุนนางทั้งหลาย และทหารจะต้องคอยให้ความคุ้มครองแก่ผู้ส่งบรรณาการในขณะที่เดินทางมาและเดินทางกลับจากปักกิ่ง⁸⁷

ถ้าหากจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชานุญาตให้คณะทูตจากต่างประเทศเดินทางต่อไปยังเมืองหลวง กรมสงครามจะได้รับพระบรมราชโองการให้ออกหนังสือเดินทางที่จำเป็น⁸⁸ หลักฐานชั้นหนึ่งบรรยายถึงการอำนวยความสะดวกของจีนที่มีต่อทูตต่างประเทศในระหว่างเดินทางไปยังเมืองหลวงในสมัยราชวงศ์หมิงดังต่อไปนี้:

...มีคฤหาสน์พิเศษของทางราชการจะนำคณะทูตไป และจัดให้พวกเขาพักอยู่ในโรมแรม และสถานที่พักของสาธารณะโดยไม่ต้องเสียค่าบริการใด ๆ ในค.ศ. 1395 มีระเบียบข้อบังคับวางไว้ว่า ทุก ๆ 5 วันสมาชิกในคณะทูตจะได้รับเนื้อหมูจำนวน 2, 1/2 ปอนด์ (จิง ching) ปลาแห้ง 1 1/4 ปอนด์ เหล้าไวน์ 1 ขวด เส้นกัวยเดียว 2 ปอนด์ ซ้อสและเกลือ 2 ออนซ์ (เหลียง liang) น้ำมันและชา 1 ออนซ์ เครื่องเทศ 3 1/2 เซนต์ (เขียน ch'ien) และเทียนไข 5 เล่มสำหรับแต่ละห้อง⁸⁹

⁸⁵ Chang Te Ch 'ang, *op.cit.*, pp. 267, 270.

⁸⁶ *The Chinese Repository*, IV (May 1835 - April 1836), p. 190.

⁸⁷ *Ta Ching hui-tien*, ch.31, as translated by a Chinese in *The Chinese Repository*, XIV, no. 4 (April 1848), p.154.

⁸⁸ Chang Te Ch 'ang, *op.cit.*, p. 272.

⁸⁹ T.C. Lin, *op.cit.*, p. 878.

เมื่อเดินทางถึงปักกิ่งแล้ว คณะทูตจะต้องมอบหนังสือแนะนำตัวให้กรมพิธีการตรวจสอบ ต่อจากนั้น พวกเขาจะเข้าพักใน หุย ตุง กวน ผู้ดูแล หุย ตุง กวน จะต้องรายงานให้กรมพระคลัง (ฟู ปู่ Fu Pu) ทราบเพื่อจัดหาอาหารมาให้⁹⁰ ในเวลาเดียวกัน บรรดาขานางเงินทั้งหลายจะต้องคอยสอดส่องคณะทูตจาก ต่างชาติอย่างใกล้ชิด สมาชิกในคณะทูตทุก ๆ คนจะต้องขออนุญาตก่อนที่จะออกไปนอกที่พักได้⁹¹

วิธีการปฏิบัติเช่นนี้ในการต้อนรับคณะทูตจากต่างประเทศยังคงใช้ต่อไปในสมัยราชวงศ์ชิง ในค.ศ. 1724 มีการปรับปรุงการต้อนรับทูตจากไทย และ ประเทศอื่น ๆ บางประการ มีการสร้างอาคารขึ้น ภายนอก ตี อัน เหมิน (Ti-an - men) (ประตูทางเหนือวังหลวงในกรุงปักกิ่งซึ่งเป็นเขตหวงห้าม) ขึ้น เพื่อจัดเป็นที่ต้อนรับบรรดาทูตที่มาตามคาคดหมายจากไทยและประเทศอื่น ๆ จากทิศใต้⁹²

ในกรณีที่จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชานุญาตให้คณะทูตจากต่างประเทศเข้าเฝ้า กรมพิธีการแห่งรัฐ จะต้องแนะนำมารยาทในราชสำนักให้แก่บรรดาสมาชิกในคณะทูต ซึ่งจะใช้เวลาในการฝึกหัด และฝึกซ้อม 3 วัน⁹³ การเข้าเฝ้าจะจัดขึ้นในห้องพระโรงเฟิง เทียน (Feng t'ien) (เฟิง เทียน เทียน Feng t'ien t'ien) ซึ่งคณะทูตจะทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการ⁹⁴ ตามระเบียบข้อบังคับ นั้น เครื่องราชบรรณาการจะต้องเป็นผลผลิตในท้องถิ่น ในหนังสือ ต้า ชิง หุย เตียน ระบุว่า ราชการ บรรณาการจากไทยที่ส่งไปเป็นประจำได้แก่ ช้าง นอแรด ชนบกยุง และสิ่งของอื่น ๆ แต่ก็ไม่ได้กำหนด ปริมาณสิ่งของเหล่านี้ไว้⁹⁵ แสดงให้เห็นว่า ไม่มีระเบียบข้อบังคับที่ระบุไว้แน่นอนเรื่องจำนวนสิ่งของจาก ไทย แม้ว่าสิ่งของเหล่านี้จะถูกระบุถึงอยู่เสมอ ๆ ก็ตาม แต่ก็มีใช้เป็นเงื่อนไขของของขวัญบรรณาการ ในที่สุดจีนก็ยอมรับเงื่อนไขว่า บรรณาการจากไทยไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้าพื้นเมืองก็ได้⁹⁶ หลักฐานชิ้น หนึ่งชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่า บรรณาการจากไทยซึ่งส่งไปทูลเกล้าฯ ถวายจักรพรรดิมีจำนวนและประเภท แตกต่างกันไปในคณะทูตแต่ละชุด ดังที่เราจะเห็นต่อไป

ในวันเข้าเฝ้า พิธีการในการเข้าเฝ้าถูกบรรยายไว้อย่างละเอียดลออในหลักฐานชิ้นหนึ่ง ดังต่อไปนี้:

ถ้าหากจักรพรรดิเสด็จออกในวันสำคัญวันใดวันหนึ่งเช่น วันคล้ายวันพระราชสมภพ ของพระองค์ วันขึ้นปีใหม่ หรือวันแห่งการเฉลิมฉลองใด ๆ บรรดาทูตจะเข้าเฝ้า ร่วมกับขุนนางในราชสำนักดังต่อไปนี้:

หัวหน้าผู้ดูแลแขก และ ผู้บัญชาการจะนำคณะทูตเข้าทางประตูด้านใต้ของพระราช

⁹⁰ ในระหว่างที่พักอยู่ในเมืองหลวง คณะทูตต่างประเทศจะได้รับข้าว 100 หาบ หน้่า 1000 มัด และตัว 100 ทาบ (สำหรับเลี้ยงช้างและม้าทั้งหลาย) มีการระบุจำนวนเนื้อ ข้าวสาลีและอื่น ๆ อีกด้วยเช่นกัน ดู Chang Te Ch'ang, *op. cit.*, p. 274.

⁹¹ T.C. Lin, *op. cit.*, p. 880.

⁹² J.J.L. Duyvendak, *op. cit.*, p. 47.

⁹³ Ming Shih, ch.56, pp. 3a-3b.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ta Ch'ing hui-tien, ch.31 as translated by Chu Djang, *Chinese Suzerainty: A Study of Diplomatic Relations between China and her Vassal States* (unpublished Ph.D thesis, The John Hopkins University, 1935), p. 183.

⁹⁶ Ch'ien-lung hui-tien, ch.56, pp. 1-8b.

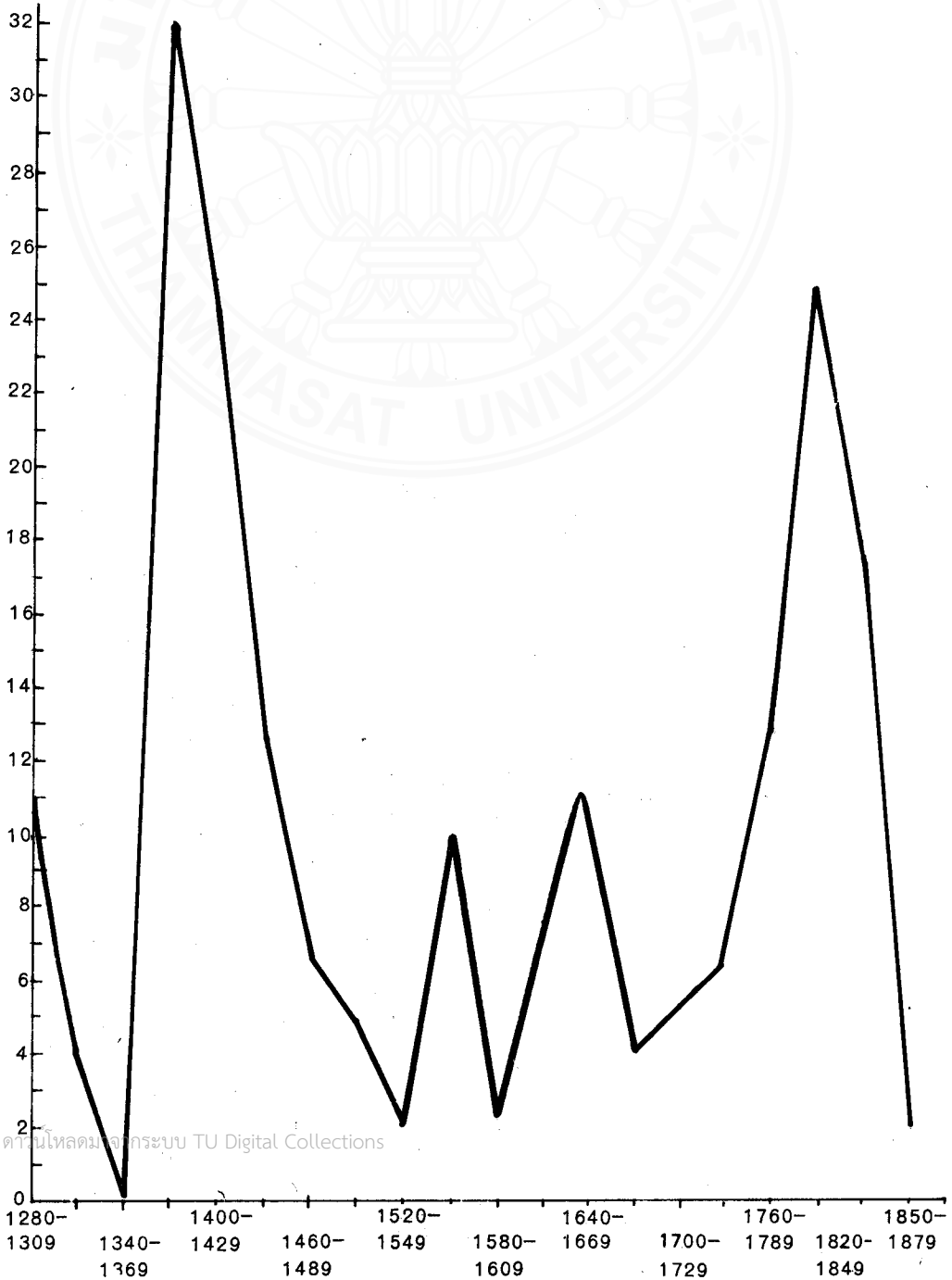
วัง พวกเขาจะต้องคอยอยู่ในห้องรับแขกห้องใดห้องหนึ่ง พวกเขาเข้าไปทางประตู เจนตู (Chen - tu) ในห้องพระโรงไทโห (Taiho Pavilion) ซึ่งเป็นที่จักรพรรดิ เสด็จออก หลังจากที่ยังบรรดาขุนนางเข้าเฝ้าอยู่ในราชสำนักเสร็จพิธีแล้ว บรรดาทูต จะถูกนำไปยังลานกว้างโล่งอยู่ข้างล่างทางขึ้นปะรำพิธี บรรดาผู้เข้าเฝ้าถูกจัดให้ ยืนปลายแถวบรรดาขุนนางทั้งหลายทางด้านตะวันตก เมื่อมีพระบรมราชโองการจะ ต้องคุกเข่าลง และ ก้มศีรษะลงคารวะ 9 ครั้ง

ถ้าหากไม่มีพิธีในราชสำนักในระยะนั้น ขุนนางในกรมพิธีการจะกราบถวาย บังคมทูล และถวายคำแนะนำให้มีการเข้าเฝ้า ถ้าหากได้รับพระบรมราชานุญาต หัวหน้ากรมพิธีการคนหนึ่งจะนำบรรดาทูตซึ่งต้องแต่งชุดเข้าเฝ้าของประเทศของ ตน เข้าไปในพระราชวังตามเวลาที่กำหนด และต้องคอยอยู่ข้างนอกก่อน ตาม ธรรมเนียมทั่ว ๆ ไป จักรพรรดิจะเสด็จเข้ามาทางห้องพระโรงเข้าเฝ้าห้องใดห้อง หนึ่งตามแต่สะดวก ในห้องนั้นมีเสนาบดีที่ดำรงตำแหน่งอยู่เวลานั้น เสนาบดีรักษา พระองค์ และเสนาบดีประจำราชสำนักเข้าเฝ้าอยู่ ซึ่งนี่เป็นการจัดในพิธีตามปกติ แล้วหัวหน้ากรมพิธีการจะนำบรรดาทูตพร้อมกับล่ามของพวกเขาที่ลานกว้าง และ คุกเข่าโค้งคำนับ 9 ครั้งตรงทางด้านตะวันตกของลานกว้างนั้น เมื่อเสร็จการเข้าเฝ้า บรรดาทูตจะถูกนำขึ้นทางขึ้นด้านตะวันตกพร้อมกับล่าม 1 คน ไปยังประตูปะรำ พิธี และคุกเข่าลงด้านนอกประตู จักรพรรดิจะทรงมีพระราชดำรัสถามถึงความ เป็นอยู่ของพวกเขาอย่างวางพระองค์ หัวหน้ากรมพิธีการทวนคำถามให้แก่ล่าม ล่าม จะถามหัวหน้าทูต ๆ ตอบ แล้วล่ามแปลคำตอบให้หัวหน้ากรมพิธีการ และหัวหน้า กรมพิธีการจะกราบบังคมทูลแต่จักรพรรดิ เมื่อพิธีเสร็จสิ้นลงบรรดาทูตจะกลับออกไป

ถ้าหากจะปฏิบัติต่อบรรดาทูตในลักษณะสนิทชิดชอบมากกว่านี้บรรดาขุนนาง ชาวแมนจู และ ชาวจีนซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเข้าเฝ้าในวันที่กำหนดนั้น ทุกคนสวม เสื้อคลุมลายปักอย่างดี และเข้าเฝ้าอยู่ทางขวาและซ้าย หัวหน้ากรมพิธีการจะนำ บรรดาทูตเข้ามายังลานกว้าง และก้มตัวลงโค้งคำนับตั้งที่กล่าวมาข้างต้น เสร็จแล้ว หัวหน้ากรมพิธีการนำคณะทูตไปตรงทางขึ้นด้านตะวันตกของปะรำพิธี คณะทูต เข้าไปทางประตูด้านขวาพร้อมกับล่าม และเข้าไปยืนต่อแถวบรรดาขุนนางซึ่งยืน อยู่ทางด้านขวา หลังจากยืนอยู่ครู่หนึ่ง จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการด้วย พระมหากรุณาธิคุณให้ทุก ๆ คนนั่งลง บรรดาเสนาบดีรักษาพระองค์ เสนาบดี ประจำราชสำนัก และขุนนางที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ทั้งหมดคุกเข่าลงคำนับ 1 ครั้งแล้ว นั่งลงอย่างเป็นระเบียบ หลังจากนั้นคณะทูตจึงคุกเข่าลง และก้มศีรษะคำนับ 1 ครั้งและนั่งลง ต่อมาจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดพระสุธารสขามา หลังจากถวายพระสุธารสขานี้แต่จักรพรรดิในระหว่างที่ทุกคนคุกเข่าและก้มศีรษะ

แผนผังที่ 1

ความถี่ของการส่งคณะทูตในทุก ๆ 30 ปี

ค่านับอยู่ ต่อมาจะจัดนำซาให้บรรดาเสนาบดี คณะทูตอย่างเป็นระเบียบ ทุกคนต้องคุกเข่ารับน้ำชาและโค้งค่านับอีกครั้ง เมื่อเสร็จพิธีน้ำชาทุกคนต้องคุกเข่าเช่นตอนแรก จักรพรรดิทรงตรัสถามคำถามในลักษณะวางพระองค์ คำถามของพระองค์จะมีถึงหัวหน้ากรมพิธีการ และจะต้องตอบในแบบแผนและลักษณะตามที่กล่าวมาแล้ว เมื่อพิธีสิ้นสุดลง หัวหน้ากรมพิธีการนำบรรดาทูตกลับมายังห้องรับแขกห้องหนึ่ง พวกเขาจะได้รับพระราชทานเครื่องดื่มจากจักรพรรดิ เมื่อเสร็จพิธีผู้ที่รับผิดชอบคณะทูตจะนำคณะทูตกลับที่พัก⁹⁷

หลังจากเข้าเฝ้าแล้ว คณะทูตต่างประเทศได้รับการเลี้ยงรับรองอย่างมีเกียรติหลายครั้ง สมาชิกในคณะทูตได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับชายได้ ซึ่งต้องทำกันที่ หุย ตา กวน โดยเฉพาะเท่านั้น⁹⁸ เมื่อคณะทูตพร้อมที่จะเดินทางกลับ กรมพิธีการจะจัดส่งขุนนางคนหนึ่งให้เดินทางไปจากเมืองหลวงจนกระทั่งถึงพรมแดนจีน

ความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยไปจีน

ไทยส่งคณะทูตรวมทั้งหมด 200 ชุดตลอดระยะเวลา 563 ปี นับตั้งแต่ค.ศ. 1289-1853* โดยเฉลี่ยแล้วส่งคณะทูตไป 1 ชุดในทุก ๆ 3 ปี ในแผนผังที่ 1 (หน้า 58) แสดงให้เห็นถึงความถี่ในการส่งคณะทูตไปทุก ๆ 30 ปี จากแผนผังนี้ทำให้ตีความหมายได้อย่างกว้าง ๆ ว่า สมัยสุโขทัยมีการส่งคณะทูตไปจีนจำนวนน้อยครั้ง และส่วนใหญ่เป็นช่วงสมัยพ่อขุนรามคำแหง หลังจากรัชสมัยของพระองค์ไปแล้ว อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว และส่งคณะทูตไปจีนอีกเพียงไม่กี่ครั้งเท่านั้น จำนวนครั้งในการส่งคณะทูตมีความถี่มากที่สุด ในสมัยอยุธยาตอนต้น อาจเนื่องมาจากการแย่งชิงบัลลังก์กันภายในอาณาจักรก็เป็นได้ การแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่าเป็นศัตรูกัน ทำให้แต่ละกลุ่มพยายามที่จะให้ได้รับความสนับสนุนจากจีน จึงส่งคณะทูตไปจีนมากขึ้น เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ความพยายามของจีนเองโดยเฉพาะในรัชสมัยจักรพรรดิหย่งไล้ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ให้คณะทูตจากต่างประเทศเดินทางไปจีนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งได้รับการตอบสนองอย่างดีจากไทย คณะทูตที่เดินทางไปจีนลดจำนวนลงหลังจากที่ความสัมพันธ์แบบบรรณาการมันคงดีแล้ว ความขัดแย้งของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกับกัมพูชาในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 และกับพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก็มีผลกระทบให้การส่งทูตมีแนวโน้มที่จะลดจำนวนลงด้วยเช่นกัน การส่งคณะทูตมีอัตราความถี่โดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในระยะที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงผูกขาดการค้าแข่งมวดมากขึ้น และระยะที่มีการติดต่อกับพ่อค้าชาวยุโรป อาณาจักรไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ในการขายสินค้าเงินให้แก่บรรดาพ่อค้ายุโรปซึ่งไม่อาจไปค้าขายกับจีนได้ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 18 อาณาจักร

⁹⁷Ta Ch'ing hui-tien, ch.393 as translated by G. Jamieson "The Tributary Nations of China," *China Review*, XIII (1883), pp. 106-107.

⁹⁸Chang-Te Ch'ang, *op. cit.*, p. 275.

* ตัวเลขนี้รวมถึงคณะทูตที่อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งไปจีน 5 ครั้งด้วย

อยุธยาอ่อนแอลงมาก จึงทำให้มีการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนน้อยลงตามลำดับ หลังจากนั้นในค.ศ. 1767 อาณาจักรอยุธยาตกอยู่ใต้อำนาจของพม่า แต่หลังจากนั้นไม่นานก็ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นที่กรุงเทพฯ แนวโน้มในการส่งทูตจึงเปลี่ยนไปและค่อย ๆ เพิ่มจำนวนครั้งสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับประเทศทางตะวันตกฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีก ในระยะนี้การค้ากับพ่อค้าชาวยุโรปไม่ได้ช่วยทำให้ไทยเพิ่มความสามารถในการส่งคณะทูตไปจีนดังเช่นเคยเป็นมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 การเปิดประเทศของจีนในค.ศ. 1842 ทำให้การค้าระหว่างไทยกับจีนไม่มีผลกำไรเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับการค้ากับพ่อค้าชาวยุโรปทั้งหลายที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น ดังนั้นคณะทูตในรูปบรรณาการก็ค่อย ๆ ลดน้อยลง และสิ้นสุดลงในที่สุดในปีค.ศ. 1853

เพื่อที่จะเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการส่งทูตของไทยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิเคราะห์อย่างละเอียด ข้าพเจ้าจะแบ่งระยะเวลาทั้งหมดออกเป็นหลายช่วงเพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 2⁹⁹
สมัยสุโขทัย

ปี.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1289*	1
1291*	1
1292	1
1294	1
1295	1
1297	3**
1299	2**
1300	1
1314	1
1319	1
1323	1
รวมทั้งหมด	14

⁹⁹Yüan Shih;Hsien-lo-kuo chih; ประชุมพงศาวดาร ภาค 5 ..., เรื่องเดิม. P.Pelliot, "Deux Itinéraires ..." op. cit; C.N. Spinks, "Siam...", op. cit., ท.รจนานันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, ศาสตราจารย์ L.P Briggs และ "The Ancient Khmer Empire," Transactions of the American Philosophical Society, n.s 41 (February 1950), p. 242.

*คณะทูต 2 ชุดนี้ อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองส่งไป

**ทั้งอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรสุพรรณภูมิส่งทูตไปในค.ศ. 1297 และ 1299 โดยที่ในค.ศ. 1297 นั้น อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งทูตถึง 2 ชุด

การที่อาณาจักรสุพรรณภูมิซึ่งอยู่ทางใต้ของอาณาจักรสุโขทัยส่งคณะทูตไปจีน 2 ครั้งก่อนที่สุโขทัยจะส่งคณะทูตชุดแรกในค.ศ. 1292 เป็นเรื่องสำคัญมาก (ดูในตารางที่ 2) ในค.ศ. 1297 และ 1299 อาณาจักรสุพรรณภูมิจึงส่งคณะทูตไปจีนอีก 3 ชุด โดยส่งถึง 2 ชุดในค.ศ. 1297 พ่อขุนรามคำแหงทรงส่งคณะทูตไปรวมทั้งหมด 4 ชุดในระหว่างค.ศ. 1292-1297 ซึ่งเฉลี่ย 2 ปีเศษต่อ 1 ชุด คณะทูต 4 ชุดแรกของสุโขทัยส่งไปในช่วงเวลา 5 ปีในปลายรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง คณะทูตชุดอื่น ๆ ที่เหลือของสุโขทัยส่งไปในรัชสมัยพระเจ้าเลอไทย สุโขทัยส่งคณะทูตไปจีนชุดสุดท้ายในค.ศ. 1323 ซึ่งสันนิษฐานว่าระยะนี้อาณาจักรสุโขทัยคงเกิดความแตกแยกมากแล้ว เห็นได้ชัดว่าในระหว่างนั้นการส่งทูตไปจีนชะงักงันถึง 14 ปี คือในระหว่างค.ศ. 1300 ถึง ค.ศ. 1314 และหลังจากค.ศ. 1323 สุโขทัยมิได้ส่งคณะทูตไปจีนอีกเลย อาจเป็นเพราะถูกปิดกั้นทางออกทะเลจากอาณาจักรสุพรรณภูมิที่กำลังมีอำนาจมากขึ้น

สกินเนอร์มีความเห็นว่า¹⁰⁰ การส่งคณะทูตของสุโขทัยหยุดชะงักลงหลังจากปีค.ศ. 1323 เนื่องจากมีพ่อค้าเอกชนชาวจีนมาค้าขายกับสุโขทัยมากขึ้น หลักฐานนี้อาจถูกต้องเพียงบางส่วนเท่านั้น ปัจจัยอื่น ๆ ก็คือ อาณาจักรสุโขทัยเสื่อมลงอย่างรวดเร็วหลังจากพ่อขุนรามคำแหงสวรรคต เส้นทางบกที่ออกสู่อ่าวไทยซึ่งคณะทูตสุโขทัยเคยใช้ในการเดินทางไปจีนตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรไทยอีกอาณาจักรหนึ่ง ซึ่งต่อมาอาณาจักรนี้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่อยุธยาในค.ศ. 1351 และเป็นที่รู้จักกันว่า อาณาจักรอยุธยา ในขณะที่เดียวกันนั้น อำนาจของราชวงศ์มองโกลในจีนก็เสื่อมลงด้วยเช่นกัน* สถานการณ์ในจีนไม่มั่นคง และไม่ปลอดภัยสำหรับการส่งคณะทูตต่อไปอีก

ในตารางที่ 3 (หน้า 62) แสดงให้เห็นว่า ไทยส่งคณะทูตไปจีนเฉลี่ยปีละครั้ง การส่งคณะทูตเพิ่มขึ้นหลังจากที่มีการติดต่อกันน้อยมากเป็นเวลานานในช่วงหลังค.ศ. 1323 นั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเพิ่มจำนวนการส่งทูตบรรณาการจากดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด¹⁰¹ พ่อค้าจีนที่เดินทางมายังดินแดนแถบนี้บ่อย ๆ มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นผู้ปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มีความกระตือรือร้นที่จะติดต่อค้าขายกับจีน สำหรับไทยนับตั้งแต่ค.ศ. 1371-1391 ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น ไทยส่งคณะทูตไปจีนทุก ๆ ปี ที่น่าสนใจมากที่สุดก็คือ ไทยส่งคณะทูตไปจีนถึง 4 ชุดในค.ศ. 1373 คณะทูตจากไทย 2 ชุดนั้นเป็นของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ซึ่งครองราชย์อยู่ในขณะนั้น ส่วนอีก 2 ชุดที่เหลือพระมารดาของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน คือ สมเด็จพระราเมศวรทรงส่งไปเพื่อกราบทูลต่อจักรพรรดิจีนว่า พระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชย์อยู่ทรงขับไล่พระราชโอรสของพระนางออกจากราชบัลลังก์อย่างไม่ชอบธรรม ดังนั้น การส่งคณะทูตจากไทยไปจีนถึง 4 ชุดในค.ศ. 1373 จึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากการต่อสู้แย่งชิงราชบัลลังก์ของพระราชวงศ์ของไทยนั่นเอง ลักษณะการแย่งชิงอำนาจเช่นนี้ยังคงดำเนินต่อไปหลายทศวรรษ และในความเห็นของข้าพเจ้าเชื่อว่า จะต้องมีความเกี่ยวพันกับความถี่ในการส่งคณะทูตไปจีนของไทย ไทยส่งคณะทูตไปจีน 32 ชุดในระหว่างค.ศ. 1371-1398 แต่

¹⁰⁰ G.W. Skinner, *Chinese Society in Thailand : An Analytical History* (Ithaca : Cornell U. Press, 1957), p. 6.

¹⁰¹ J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, op.cit., p. 128.

* พวคมองโกลถูกขับออกจากประเทศจีนในปี ค.ศ. 1368

ในระหว่างค.ศ. 1398-1402 ไม่ปรากฏว่ามี การส่งคณะทูตไปจีนเลย เนื่องจากสถานการณ์ในจีนยุ่งเหยิง อันเป็นผลมาจากการแย่งชิงราชบัลลังก์ระหว่างจักรพรรดิเจียน-เวิน กับพระปิตุลา คือ จักรพรรดิหย่งไล้ที่หนี ที่สถานการณ์ในจีนกลับคืนสู่สภาพปกติใน ค.ศ. 1402 ไทยก็ส่งคณะทูตไปจีนอีกในอัตราความถี่เช่นเดิม ในระหว่าง ค.ศ. 1403-1407 ซึ่งเป็นระยะเวลาก่อนคณะสำรวจทางทะเลชุดที่สองของเจิ้งเหอจะแวะมา ไทยใน ค.ศ. 1408 ไทยส่งคณะทูตไปจีนถึง 8 ชุด เฉลี่ย 3 ชุดต่อทุกๆ 2 ปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าอัตรา เฉลี่ยในรัชสมัยจักรพรรดิซ่งหวู (ดูตารางที่ 3 และ ตารางที่ 4 หน้า 63 และ 64)

ตารางที่ 3¹⁰²
สมัยอยุธยา

ก. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1367-1404

ปี ค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1371	2
1372	1
1373	4
1374	2
1375	3
1377	1
1378	2
1379	1
1382	1
1383	1
1384	2
1385	1
1386	1
1387	1
1388	1
1389	1
1390	1
1391	1

¹⁰² Ming Shih; Hung-wu Shih-lu; Yung-lo Shih-lu; Ta Ming hui-tien; Kuo-ch'üeh; Yüeh-hai-kuan chih; Hsien-lo-kuo chih; Tung-hsi-yang k'ao; Shu-yü chou-tzu-lu; ประชุมพงศาวดาร ภาค 5 ... เรื่องเดิม, ท. รจนกานต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, และ T. Grimm, "Thailand in the Light of the Official Chinese Historiography: A Chapter in the History of the Ming Dynasty," JSS, XLIX (1961), pp. 1-20.

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1393	2
1395	1
1397	1
1398	1
1403	2
1404	2
รวมทั้งหมด	36

ตารางที่ 4¹⁰³

สมัยอยุธยา

ข. ตั้งแต่ค.ศ. 1405-1433

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1405	2
1406	1
1407	1
1408	1
1409	2
1410	1
1411	1
1412	1
1416	1
1417	1
1418	1
1419	1
1420	1
1421	1
1422	2
1423	1

¹⁰³ Ming Shih; Yung-lo Shih-lu; Ta Ming hui-tien; Ku-Ch 'üeh; Yüeh-hai kuan chih; Hsien-lo kuo chih; Tung-hsi-yang k 'ao; Shu yü chou tzu-lu; ประชุมพงศาวดารภาค ๕..., เรื่องเดิม, ท. รจนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม และ P. Pelliot, "Les Grands Voyages Maritime Chinois au Début du XVe Siècle," T'oung P'ao XXX (1933), pp. 274-452; T. Grimm, *op.cit.*

ปี.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1426	1
1428	1
1433	1
รวมทั้งหมด	22

ความถี่ในการส่งคณะทูตไทยไปจีนเพิ่มสูงขึ้นอยู่แล้ว ก่อนที่คณะสำรวจทางทะเลของเจิ้งโฮงจะแวะมาไทยในค.ศ. 1408 ดังนั้นทฤษฎีของ เจ. เค. แฟร์แบงก์¹⁰⁴ และ จี. ดับเบิลยู. สกินเนอร์¹⁰⁵ ซึ่งเชื่อว่า คณะของเจิ้งโฮเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้มีการส่งคณะทูตบรรณาการจากประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มลดลง ให้มีเพิ่มมากขึ้นนั้น ไม่อาจจะนำมาพิจารณากรณีของไทยได้ เนื่องจากในขณะนั้นไทยส่งคณะทูตในอัตราเฉลี่ยสูงกว่าแต่ก่อนอยู่แล้ว แม้ว่าหลังจากเจิ้งโฮแวะไทยแล้วไทยก็ส่งคณะทูตไปจีนในอัตราปกติ โดยหยุดชะงักไปเพียงครั้งเดียวตลอดรัชสมัยจักรพรรดิหยงไล้ไม่มีหลักฐานปรากฏว่า เหตุใดไทยจึงไม่ส่งคณะทูตไปจีนเลยในระหว่างค.ศ. 1412- 1416 เหตุผลที่อาจเป็นไปได้ก็คือ สมเด็จพระอินทราชาธิราชซึ่งแย่งราชบัลลังก์จากสมเด็จพระรามราชาพระมหากษัตริย์องค์ก่อน เพิ่งจะสถาปนาตนเองเป็นพระมหากษัตริย์ก่อนหน้าค.ศ. 1412 เล็กน้อย และทรงมีพระราชภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในอาณาจักรอยู่¹⁰⁶ ในค.ศ. 1416 คณะทูตไทยเริ่มเดินทางไปจีนอีก และต่อจากนั้นไทยก็ส่งคณะทูตไปจีนทุก ๆ ปีจนกระทั่งสิ้นสุดรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาในค.ศ. 1424 ระหว่างปีค.ศ. 1424-1426 ไทยหยุดส่งคณะทูตไปจีนระยะหนึ่งเนื่องจากเกิดสงครามกลางเมืองระหว่างพระราชโอรสของสมเด็จพระอินทราชา 2 พระองค์เจ้าทั้งสองพระองค์ (เจ้าอ้ายพระยา และ เจ้ายี่พระยา-ผู้แปล) สิ้นพระชนม์ในสงครามยุทธหัตถีระหว่างกัน และพระอนุชาองค์เล็กสุด (เจ้าสามพระยา-ผู้แปล) ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ที่สามของสมเด็จพระอินทราชาธิราชสถาปนาตนขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ จึงมีการส่งคณะทูตไทยไปจีนอีกในค.ศ. 1426 แต่หลังค.ศ. 1428 ไปแล้วไทยหยุดส่งคณะทูตไปจีนอีก 5 ปี เนื่องจากมีการเตรียมการโจมตีอาณาจักรกัมพูชาในค.ศ. 1431¹⁰⁷ จึงมีผลให้พระมหากษัตริย์ต้องรวบรวมทรัพยากรต่าง ๆ และกำลังคนไว้ การส่งคณะทูตบรรณาการจึงหยุดชะงักลงชั่วระยะหนึ่ง ในค.ศ. 1433 ไทยเริ่มส่งคณะทูตไปจีนอีกครั้ง และส่งต่อไปเรื่อย ๆ ทุกปีจนกระทั่งถึงค.ศ. 1438 (ดูตารางที่ 5 หน้า 65)

ในตารางที่ 5 นี้ให้เห็นว่า ความถี่ในการส่งคณะทูตลดลงบ้างเล็กน้อย แม้ว่าไทยส่งทูตไปเพียง 15 ชุดนับตั้งแต่ค.ศ. 1439 - 1497 โดยอัตราเฉลี่ย 1 ชุดในทุก ๆ 4 ปีก็ตาม แต่ในช่วงนั้นมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นทำให้ไทยต้องหยุดการส่งคณะทูตไปจีนหลายครั้ง ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการติดพันสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน และปัญหาความวุ่นวายภายในอีกด้วย¹⁰⁸ นอกจากนั้นการค้าของพ่อค้าเอกชนชาวจีนที่เฟื่องฟู

¹⁰⁴ J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op. cit.*, p. 204.

¹⁰⁵ G.W. Skinner, *op. cit.*, p. 6.

¹⁰⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เล่ม 1 (พระนคร:คุรุสภา, 2504), หน้า 4.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-10.

ชั้นที่ละน้อยก็มีอิทธิพลต่อการลดลงของอัตราความถี่ในการส่งทูตของไทยไปจีนอยู่ด้วย¹⁰⁹

ตารางที่ 5¹¹⁰

สมัยอยุธยา

ก. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1434-1499

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1434	1
1435	1
1436	1
1437	1
1438	1
1444	1
1446	1
1447	1
1452	1
1455	1
1457	1
1462	1
1473	1
1475	1
1477	1
1480	1
1482	1
1491	1
1493	1
1497	1
รวมทั้งหมด	20

ความขัดแย้งระหว่างไทยกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน และความวุ่นวายภายในอาณาจักรในบางครั้ง บางคราวซึ่งทำให้การส่งทูตไปจีนในสมัยแรก ๆ ต้องหยุดชะงักลง จะมีผลกระทบมากขึ้นในคริสต์ศตวรรษ

¹⁰⁹ G.W. Skinner, *Chinese Society*...., op. cit., pp. 6, 8.

¹¹⁰ Ming Shih; Ching-t'ai Shih-lu; Ch'eng-hua Shih-lu; Kuo-Ch'üeh; Yüeh-hai-kuan chih; Hsien-lo-kuo-chih; Tung-hsi-yang-k'ao; Shu-yü chou-tzu-lu; ประชุมพงศาวดารภาค 5...., เรื่องเดิม: ท.รจนานันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม และ T. Grimm, op. cit.

ที่ 16 ความขัดแย้งกับพม่ารุนแรงถึงขั้นทำสงครามกันและยึดเยื้องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พม่าสามารถยึดครองอยุธยาได้ 2 ครั้งในค.ศ. 1569 และ ค.ศ. 1767 แต่ในแต่ละครั้งไทยสามารถกู้เอกราชได้อย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1500 - 1579 (ดูตารางที่ 6) ไทยลดจำนวนการส่งคณะทูตไปจีนลงอย่างมาก หลักฐานระบุว่า ตลอดระยะเวลา 80 ปี ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียง 14 ชุดเท่านั้นหรือในอัตราเฉลี่ยประมาณ 6 ปีต่อ 1 ชุด

ตารางที่ 6¹¹¹

สมัยอยุธยา

จ. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1500-1579

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1503	1
1515	1
1526	1
1527	1
1553	1
1554	1
1558	1
1559	1
1560	1
1573	1
1575	1
1577	1
1578	1
1579	1
รวมทั้งหมด	14

การลดจำนวนความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยไปจีนลงต่ำเช่นนี้ยังคงดำเนินไปเรื่อย ๆ ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 (ดูตารางที่ 7 หน้า 67) แม้ว่าไทยสามารถโค่นล้มอำนาจของพม่าได้สำเร็จอย่างรวดเร็วใน ค.ศ. 1584 ก็ตาม แต่สงครามระหว่างไทยกับพม่า และกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้านเพื่อรวบรวมอาณาเขตดั้งเดิมก็ยังคงดำเนินต่อไป ในขณะเดียวกัน ไทยติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นใกล้ชิดขึ้น และการค้าระหว่างสอง

¹¹¹ Ming Shih; Cheng-te Shih-lu; Ta Ming hui-tien; Kuo Ch 'ueh; Yüeh-hai kuan chih; Hsien-lo kuo chih; Tung hsi-yang k 'ao; Shu-yü chou-tzu-lu; ประชุมพงศาวดารภาค 5.... เรื่องเดิม; ท.รจนาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม และ T. Grimm, op.cit.

ประเทศก็เจริญยิ่งขึ้น ความจำเป็นในการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนเพื่อให้ได้สินค้าจากจีนจึงมีน้อยลง เนื่องจากไทยสามารถซื้อสินค้าจากพ่อค้าญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นไทยจึงส่งคณะทูตไปจีนเพียง 5 ชุดเท่านั้นในระหว่าง ค.ศ. 1580 - 1619 ซึ่งมีอัตราเฉลี่ย 10 ปีต่อ 1 ชุด ซึ่งนับว่าลดต่ำกว่าสมัยใด ๆ ทั้งหมด

ตารางที่ 7¹¹²

สมัยอยุธยา

จ. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1580-1619

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1592	1
1604	1
1611	1
1617	1
1619	1
รวมทั้งหมด	5

แนวโน้มของอัตราความถี่ในการส่งคณะทูตที่ลดต่ำลงนี้จะเริ่มเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษที่สามของคริสต์ศตวรรษที่ 17 อัตราความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยค่อย ๆ เพิ่มขึ้นทีละน้อย นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไปจนกระทั่งสิ้นสุริยสมเด็จพระนารายณ์ในค.ศ. 1688 (ดูตารางที่ 8 และตารางที่ 9 หน้า 68) ในระหว่างค.ศ. 1620 - 1655 ไทยส่งคณะทูตไปจีน 7 ครั้งในเวลาทั้งหมด 36 ปี หรืออัตราเฉลี่ย 1 ชุดใน 5 ปี เพิ่มขึ้นจากทศวรรษที่แล้วมาถึง 100% (ดูตารางที่ 7 ข้างบน)

ตารางที่ 8¹¹³

สมัยอยุธยา

ฉ. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1620-1655

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1623	1
1624	1
1635	1
1636	1

¹¹²Ming Shih; Kuo-Ch'ueh; Hsien-lo-kuo chih; ท.รจนาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม; E.H. Parker, "Siam," *Asia Quarterly Review*, 3rd. series, IV nos. 7 & 8 (July-October 1897), p. 116; D.W. Davies, *A Primer of Dutch Seventeenth Century Overseas Trade* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1961).

¹¹³Ming Shih; Shun-chih shih-lu; Ch'ing shih kao; Hung Ch'ao wen-hsien t'ung-kuo; Kuang-tung-chih; Hsien-lo-kuo chih; Kuo-Ch'ueh; E. H. Parker, *op.cit.* G.E. Gerini, "Shan and Siam," *Asiatic Quarterly Review*, 3rd series V (January-April 1898), p. 156; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 156.

ปี.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1643	1
1652	1
1653	1
รวมทั้งหมด	7

ตารางที่ 9¹¹⁴
สมัยอยุธยา

ข. ตั้งแต่ปี.ศ. 1656-1688

ปี.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1659	1
1663	2
1664	1
1665	1
1667	2
1668	1
1671	1
1672	1
1673	1
1684	1
รวมทั้งหมด	12

นับตั้งแต่.ศ. 1656 - 1688 อัตราเฉลี่ย 1 ชุดในทุก ๆ 3 ปี การผูกขาดการค้าของพระมหากษัตริย์ กิจการค้าขายกับชาวต่างประเทศที่เฟื่องฟูขึ้น และความมั่นคงภายในที่มีติดต่อกันมาเป็นเวลานานพอควร โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จึงทำให้อัตราการส่งคณะทูตของไทยเพิ่มขึ้นอีก

ตารางที่ 10¹¹⁵
สมัยอยุธยา

ข. ตั้งแต่ปี.ศ. 1689-1709

ปี.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1708	1
รวมทั้งหมด	1

¹¹⁴Kuang-hsi shih-lu; Ch 'ing Shih kao; Hung-ch 'ao wen-hsien-t 'ung kao; Kuang-tung t 'ung-chih; Hsien-lo kuo chih; Ta Ch'ing hui-tien, G.E. Gerini, op.cit. p. 156; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม : G.Jamieson, op.cit, pp. 100-103 และ J.K. Fairbank and Teng Ssü yu, op.cit.

¹¹⁵Yüeh-hai kuan chih; Hung-Ch 'ao wen-hsien t 'ung kao; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม และ ท.รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม.

ในค.ศ. 1689 ภายหลังสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต ได้เกิดรัฐประหารขึ้นในพระราชวัง และมีการต่อสู้ยึดเยื้อต่อไปในระหว่างขุนนางกลุ่มต่าง ๆ เหตุการณ์นี้มีผลกระทบต่อการส่งคณะทูตบรรณาการอย่าง มาก นับจากปี ค.ศ. 1689-1709 ไทยส่งทูตไปเพียงชุดเดียวใน ค.ศ. 1708 (ดูตารางที่ 10 หน้า 68)

นับจากปีค.ศ. 1710 จนถึงสิ้นสุดสมัยอยุธยาในค.ศ. 1767 แนวโน้มของอัตราความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยไปจีนเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อย ไทยส่งคณะทูตไปจีนรวมทั้งสิ้น 13 ชุดในเวลาทั้งหมดรวม 58 ปี ซึ่งไม่อาจ ถือได้ว่าบ่อยนัก แต่ในกรณีนี้ก็ยังแสดงให้เห็นถึงอัตราความถี่ที่เพิ่มขึ้นจากระยะที่ชบเซาระหว่างค.ศ. 1689-1709 (ดูตารางที่ 10 หน้า 68) ความต้องการข้าวไทยมากขึ้นมีอิทธิพลให้การค้าของพ่อค้าจีนเอกชน

ตารางที่ 11¹¹⁶

สมัยอยุธยา

ณ. ตั้งแต่ปีค.ศ. 1710-1766

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1720	1
1722	1
1724	1
1729	1
1736	1
1748	1
1749	1
1753	1
1756	1
1757	1
1762	1
1765	1
1766	1
รวมทั้งหมด	13

ขยายตัวมากขึ้น และการค้าโดยรัฐก็รุ่งเรืองขึ้นเช่นเดียวกัน¹¹⁷ ดังนั้นการส่งทูตไทยไปจีนที่มีเพิ่มขึ้นบ้าง นี้ ก็มีสาเหตุมาจากการขยายตัวของการค้าข้าวนั่นเอง

¹¹⁶Kang-hsi-shih-lu; Yung-cheng shih-lu; Ch'un-lung shih-lu; Kuang-tung t'ung-chih Yüeh-hai kuan chih; Ch'ing Shih kao; Hung-Ch'ao wen-hsien t'ung kao; Hsien-lo-kuo-chih; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม; G. Jamieson, op.cit และ ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม.

¹¹⁷G.W. Skinner, op. cit., p. 45.

ตารางที่ 12¹¹⁸

สมัยธนบุรี และ สมัยรัตนโกสินทร์

ตั้งแต่ปีค.ศ. 1777-1853

ปีค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
1777	1
1781	1
1782	1
1784	1
1785	1
1786	1
1787	1
1788	1
1789	1
1790	1
1791	1
1792	1
1793	1
1795	1
1796	1
1797	1
1798	1
1799	1
1800	1
1801	1
1802	1
1804	1
1805	1
1807	1
1809	1

¹¹⁸ Ch 'len-lung Shih-lu; Chia-Ch 'ing Shih-lu; Tao-kuang Shih-lu; Hsien-feng Shih-lu; Yüeh-hai kuan chih; Ch'ing-Shih kao; ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4; *The Chinese Repository*, op.cit.; E.H. Parker, op.cit., G.Jamieson, op.cit และ ท.รจนาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม.

ปี ค.ศ.	จำนวนครั้งในการส่งคณະทูต
1810	1
1811	1
1812	1
1813	1
1814	1
1815	1
1816	1
1817	1
1819	1
1821	1
1822	1
1823	1
1825	1
1827	1
1828	1
1829	1
1830	1
1831	1
1832	1
1834	1
1836	1
1837	1
1838	1
1840	1
1841	1
1843	1
1844	1
1848	1
1850	1
1852	1
1853	1
รวมทั้งหมด	56

นับตั้งแต่ค.ศ. 1777 - 1853 ไทยส่งคณะทูตไปจีน 56 ชุดเป็นของสมัยธนบุรีซึ่งเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ เสีย 2 ชุด อัตราน้อยในการส่งทูตในช่วงเวลาทั้งหมดคือ 2 ชุดในทุก ๆ 2 ปี จากตารางที่ 12 หน้า 70 และ 71 นั้นปรากฏชัดว่า คณะทูตไทยเดินทางไปจีนเกือบจะทุกปี และเป็นระยะเวลาติดต่อกันยาวนานกว่าสมัยก่อน ๆ แนวโน้มเช่นนี้คงอยู่ตลอดมาเกือบศตวรรษ การที่คณะทูตไทยเหล่านี้เดินทางไปจีนบ่อย ๆ นั้นมีแรงจูงใจมาจากวัตถุประสงค์ทางการค้า¹¹⁹ ที่จริงแล้วในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี 3 รัชกาลแรก ได้สร้างความเจริญให้กับกิจการค้าของรัฐและการผูกขาดของหลวงอย่างมาก โดยใช้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจที่จีนให้อย่างเต็มที่ เป็นครั้งแรก เมื่อการค้ากับจีนตกต่ำลงถึงจุดที่ไม่มีผลกำไรอีกต่อไป รัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรีก็ทรงให้ความสนพระทัยต่อการส่งทูตไปจีนน้อยลง ในทางตรงกันข้าม ยิ่งไทยมีการติดต่อทางการทูตกับตะวันตก ซึ่งมีผลให้ปริมาณการค้าขายเพิ่มพูนมากขึ้น และยังได้รับความคิดใหม่ ๆ ตลอดจนแนวความคิดในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากตะวันตกก็ยังมีผลให้ไทยยุติการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนลงอย่างสิ้นเชิงหลังจากค.ศ. 1853

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับ ราชสำนักหยวน ค.ศ. 1282-1323

คำอธิบายที่กล่าวมาแล้วซึ่งเกี่ยวกับวิวัฒนาการความสัมพันธ์กับต่างประเทศของจีน และ ไทยอย่างสังเขป และรูปแบบสัมพันธ์ภาพระหว่างจีนกับไทยอย่างกว้าง ๆ นั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นภูมิหลังที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และการอภิปรายในเรื่องนี้ต่อไป โดยข้าพเจ้าจะพยายามวิเคราะห์ถึงลักษณะทางการเมือง และ ทางเศรษฐกิจในสัมพันธ์ภาพระหว่างจีนกับไทยเป็นสมัย ๆ ไป

ทางการเมือง

อาณาจักรสุโขทัยสถาปนาขึ้นเรียบร้อยแล้วก่อนหน้าที่จักรพรรดิคุบไลข่านจะทรงกำจัดผู้อ้างสิทธิว่าเป็นเชื้อสายราชวงศ์ซ่งของค์สุดท้ายได้สำเร็จในปีค.ศ. 1279 คนไทยได้ก่อตั้งรัฐเล็ก ๆ หรือ “รัฐหัวหาด” ในดินแดนไทยปัจจุบันหลายรัฐซึ่งมีฐานะกึ่งเอกราชโดยยอมรับอำนาจของกัมพูชา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา¹ รัฐเหล่านี้ค่อย ๆ เข้มแข็งขึ้นทีละน้อย เนื่องจากมีคนไทยสมทบเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลาสำหรับบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนนั้น ก่อนที่จะมีการก่อตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีสมัยพ่อขุนบางกลางหาว² มีหลักฐานว่าบริเวณนั้นรวมกันเป็นรัฐเล็ก ๆ ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีนาวนามสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยอย่างเป็นทางการ³ จึงทำให้ได้รับการยอมรับจากบรรดารัฐใกล้เคียงจนมีกำลังเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง สุโขทัยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรใหม่ของไทยเมื่อประมาณ ค.ศ. 1253³ ตลอดรัชสมัยพ่อขุนบางกลางหาวซึ่งทรงได้รับพระนามว่า ศรีอินทราทิตย์ ทรงอุทิศเวลาในการปราบอิทธิพลเขมรที่ยังหลงเหลืออยู่ตลอดจนรัฐอิสระอื่น ๆ นโยบายนี้ดำเนินต่อไปในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง พระราชโอรสองค์หนึ่งของพระองค์ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่สามของสุโขทัย คนจีนเรียกอาณาจักรสุโขทัยว่า “เซียน” หรือ “เสียน” (Hsien) ในสมัยสุโขทัยตอนต้นยังมีอาณาจักรอีกแห่งหนึ่งซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี เป็นที่รู้จักของจีนตั้งแต่ปีค.ศ. 1001 ในนาม “หลอ-หู”⁴ ในบันทึกของจีนระบุ

¹ ขจร สุขพานิช, “รัฐหัวหาดของคนไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 11-12,” ศิลปากร, I ฉบับ 3 (กันยายน 2500), p. 77 ; L.P. Briggs, “The Khmer Empire and the Malay Peninsular,” FEQ, IX, no. 3 (May 1950), p. 300.

² ดูรายละเอียดใน ขจร สุขพานิช, “Was Nom Thom the First King of Sukhodaya?,” อนุสรณ์ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช วรณฤพชา สนิทวงศ์ และ วุฒิชัย มุลศิลป์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2521), หน้า 159-168.

³ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, Siamese History Prior to the Founding of Ayuthaya, แปลจาก ประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา โดย J. Crosby, JSS, XIII, pt. 2 (September 1919), p. 40.

⁴ P. Pelliot, “Deux Itinéraires de Chine en Inde à la Fin du VIIIe Siècle,” BEFEO, tome IV, nos. 1-2 (1904), p. 233.

* ประเสริฐ ผนคร “เรื่องเกี่ยวกับจารึกสุโขทัย” รายงานผลการสัมมนา..., เรื่องเดิม, หน้า 46.

ว่า หลอ-หู ส่งทูตไปจีนสม้าเสมอ ในระยะที่พ่อขุนรามคำแหงทรงขยายพระราชอำนาจมาทางใต้ หลอ-หู ตกอยู่ใต้อำนาจรัฐไทยอีกรัฐหนึ่งซึ่งอยู่ทางใต้ (อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทอง หรือ สุพรรณภูมิ) รัฐทางใต้นี้จึงได้รับมรดกชื่อหลอ-หู ในหลักฐานจีนด้วย นับตั้งแต่ค.ศ. 1280 เป็นต้นมา อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทอง หรือ สุพรรณภูมิ คงจะอยู่ในฐานะรัฐประเทศราชแต่ในนามของอาณาจักรสุโขทัย มิฉะนั้นการขยายอำนาจทางด้านใต้ของพ่อขุนรามคำแหงก็ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จได้ถ้าหากไม่ได้รับความร่วมมือจากอาณาจักรสุพรรณภูมิ แต่ก็มีหลักฐานระบุว่า อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งทูตไปจีนในค.ศ. 1289 หลักฐานน้อยอย่างน้อยเป็นการยืนยันถึงฐานะกึ่งเอกราชของอาณาจักรแห่งนี้⁵

ในปีค.ศ. 1282 จักรพรรดิคุบไลข่านทรงส่งคณะทูตชุดแรกซึ่งมี เหอ จี จี เป็นหัวหน้ามายังสุโขทัย ลักษณะการส่งทูตครั้งนี้มีท่าทีที่เป็นมิตรแม้ว่าคณะทูตชุดนี้มิได้มาถึงสุโขทัยดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่น่าสังเกตว่านโยบายของจักรพรรดิคุบไลข่านต่อสุโขทัยนั้นเป็นนโยบายสันติ ซึ่งตรงกันข้ามกับนโยบายที่ใช้กับประเทศอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง⁶ แม้ก่อนที่จักรพรรดิคุบไลข่านจะทรงได้ชัยชนะเหนือจีนอย่างสมบูรณ์ ในปีค.ศ. 1279 พระองค์ยังทรงส่งกองทัพเรือไปโจมตีญี่ปุ่น แต่ปราศอย่างย่อยยับ ในค.ศ. 1281 หลังจากพระองค์สถาปนากรุงปักกิ่งเป็นเมืองหลวงได้ 1 ปี กองทัพของพระองค์พยายามโจมตีญี่ปุ่นอีกครั้งเป็นครั้งที่สอง แต่ก็ถูกบดขยี้แหลกราญด้วยฝีมือของชาวญี่ปุ่นผู้กล้าหาญ เมื่อจักรพรรดิคุบไลข่านทรงส่งเหอ จี จี เป็นทูตนั้น เป็นระยะที่อำนาจของพระองค์เริ่มเสื่อมอย่างเห็นได้ชัด แต่กระนั้นก็ตามการส่งคณะทูตชุดนี้ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชโบายของพระองค์ที่ทรงต้องการได้รับการอ่อนน้อมจากพระมหากษัตริย์ต่างชาติซึ่งเคยยอมอ่อนน้อมต่อราชวงศ์ซุง อาจเป็นไปได้ว่า ความปราชัยในญี่ปุ่น ความแตกแยกที่มีมากขึ้นภายในชนเผ่ามองโกล และสถานการณ์ที่เลวลงในจีน มีอิทธิพลให้จักรพรรดิคุบไลข่านใช้นโยบายผ่อนปรนต่อสุโขทัย ยิ่งกว่านั้นกองทัพของพระองค์ที่เข้าโจมตีพม่าตั้งแต่ปีค.ศ. 1277 และเข้าโจมตีอันหนาดั้งแต่ปีค.ศ. 1280 ก็ยังไม่ปรากฏผลว่าได้ชัยชนะที่แท้จริงหรือถาวรแต่อย่างใด จักรพรรดิคุบไลข่านทรงตระหนักในความจริงข้อนี้ดี ดังนั้นพระองค์จึงไม่ทรงปรารถนาที่จะมีความขัดแย้งทางทหารกับสุโขทัย การที่สุโขทัยเรื่องอำนาจเด่นขึ้นมาในคาบสมุทรอินโดจีนนั้นจักรพรรดิคุบไลข่านทรงทราบดีตลอดมา⁷ ดังนั้นพระองค์อาจจะทรงเห็นว่า การเป็นมิตรกับสุโขทัยจะเป็นผลดีอย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ของพระองค์ในภูมิภาคนี้

เมื่อเกิดปัญหาว่า คณะทูตชุดแรกของจักรพรรดิคุบไลข่านไม่มีโอกาสเดินทางมาถึงสุโขทัย เราไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะยืนยันว่า พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงทราบถึงความพยายามของจักรพรรดิคุบไลข่านหรือไม่ อย่างไรก็ตามเราทราบแน่นอนว่า ในทศวรรษแรกหลังจากความล้มเหลวของการส่งคณะทูตของมองโกล สุโขทัยมิได้ส่งทูตไปจีนแต่อย่างใด ในขณะที่เดียวกันมองโกลก็กำลังติดพันสงครามกับพม่า และ

⁵ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 47; Yüan Shih, ch. 15, p. 15a.

⁶ ดูการวิเคราะห์ในบทที่ 2

⁷ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 50-51; K.G. Tregonning, "Kublai Khan and Southeast Asia," *History today*, VII, no. 3 (March 1957), p. 169. สำหรับรายละเอียดเรื่องการขยายอำนาจของสุโขทัย ดู G. Coedès, *The Indianized States of Southeast Asia*, trans. S.B. Cowring (Honolulu: East West Center Press, 1967), p. 189.

อันหน้า หลังจากพม่าพ่ายแพ้กองทัพมองโกลครั้งใหญ่ในค.ศ. 1287 พ่อขุนรามคำแหงทรงผูกมิตรกับบรรดาผู้นำรัฐไทยทางเหนือ คือ เชียงใหม่ และพะเยา⁸ การเป็นพันธมิตรครั้งนี้คงจะมีจุดมุ่งหมายที่จะป้องกันตนเองจากการรุกรานของจีนที่อาจเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ดี สมพันธภาพดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสุโขทัยกับรัฐไทยเพื่อนบ้านทางเหนือด้วย ทำให้พ่อขุนรามคำแหงทรงมั่นใจว่า ชายแดนทางด้านเหนือของสุโขทัยปลอดภัยเพียงพอแล้ว จึงได้ทรงขยายพระราชอำนาจลงทางใต้มากขึ้น ในค.ศ. 1291 อาณาจักรสุพรรณภูมิได้ส่งทูตไปปักกิ่งเพื่อขอความช่วยเหลือจากจีนในการต่อต้านสุโขทัย⁹ แสดงให้เห็นว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงพยายามที่จะผนวกหรือลดสถานะภาพกึ่งเอกราชของรัฐไทยทางใต้ ความขัดแย้งระหว่างสุโขทัยกับสุพรรณภูมิ คงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจพระทัยของพ่อขุนรามคำแหงในการส่งทูตไปจีน พระองค์คงจะทรงตระหนักว่าจักรพรรดิคุบไลข่านอาจทรงสนับสนุนสุพรรณภูมิ โดยได้ตัวอย่างจากผลลัพธ์ที่พม่าประสบความพ่ายแพ้เมื่อปฏิเสฐที่จะยอมรับอำนาจของพวกมองโกล และกรณีเช่นนี้ยังเกิดขึ้นกับอันหน้า และ จามปา แม้ว่าจักรพรรดิคุบไลข่านยังไม่ได้ช่วยชนะเหนืออาณาจักรทั้งสามอย่างเด็ดขาดก็ตาม แต่สงครามก็มีผลเสียหายต่ออาณาจักรเหล่านั้นมาก พ่อขุนรามคำแหงอาจเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายที่จะทรงปล่อยให้อาณาจักรสุโขทัยซึ่งพระราชบิดาของพระองค์ทรงสถาปนาขึ้นมา และซึ่งพระองค์ทรงขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางนั้นต้องถูกพวกมองโกลรุกราน ปรากฏชัดว่า พระองค์ทรงมีทางเลือกก่อนน้อยมากนอกจากส่งคณะทูตสุโขทัยไปยังราชสำนักมองโกล ดังนั้นคณะทูตชุดแรกของสุโขทัยก็มาถึงเมืองกวางตุ้งในปีค.ศ. 1292 ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับจากผู้สำเร็จราชการเมืองกวางตุ้งอย่างอบอุ่น¹⁰ ราชสำนักมองโกลพอใจอย่างมากจึงตอบแทนด้วยการส่งคณะทูตจีนมาสุโขทัยอีกชุดหนึ่งในปีค.ศ. 1293 เพื่อเจรจาสถาปนาสมพันธไมตรีและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างสุโขทัยกับสุพรรณภูมิ¹¹ วัตถุประสงค์ประการแรกได้รับผลสำเร็จ แต่ในประการที่สองนั้นไม่มีความจำเป็นเพราะอาณาจักรสุพรรณภูมิยอมรับอำนาจของสุโขทัย¹² หลังจากนั้นอาณาจักรสุพรรณภูมิได้ส่งทูตไปจีนอีกเป็นเวลาหลายปี ในค.ศ. 1296 อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งทูตไปจีนอีก และหลักฐานระบุไว้ว่า ในการเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ 23 มกราคม ค.ศ. 1297 ราชทูตได้รับพระราชทานเสด็จจากจักรพรรดิ¹³ และได้รับความโปรดปรานมาก ในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันนั้น มีหลักฐานระบุว่า ทูตสุโขทัยก็ได้รับพระราชทานเสด็จเช่นเดียวกัน¹⁴ ในค.ศ. 1299 อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่ง และดูเหมือนจะเป็นคณะทูตชุดสุดท้าย เพราะหลังจากนั้นไม่มีการระบุถึงคณะทูตจากอาณาจักรสุพรรณภูมิอีกเลย การที่อาณาจักรสุพรรณภูมิส่งคณะทูตในค.ศ.

⁸ C.N. Spinks, *The Ceramic Wares of Siam* (Bangkok : The Siam Society, 1965), p. 6.

⁹ คณะทูตจากอาณาจักรสุพรรณภูมิอัญเชิญพระราชสาสน์พร้อมเครื่องราชบรรณาการซึ่งมีสินค้าพื้นเมือง เช่น งาช้าง นกกระเรียน นกแก้วห้าสี ชนคนกระเต็น นอแรด และอำพัน ดู *Yüan Shih*, ch. 16, p. 13a.

¹⁰ *Yüan Shih*, ch. 17, p. 13b and P. Pelliot, "Deux Itinéraires...", *op.cit.*, p. 242.

¹¹ *Yüan Shih*, ch. 17, p. 19a; สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 16 หน้า 202.

¹² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

¹³ *Yüan Shih*, ch. 19, p. 9a and P. Pelliot, *op.cit.*, pp. 242-243.

¹⁴ *Yüan Shih*, ch. 19, pp. 9a, 12b.

1296 1297 และ 1299 แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า เมื่ออาณาจักรสุพรรณภูมิจะยอมรับอำนาจสุโขทัยแล้วก็ตาม แต่อาณาจักรนี้ยังมีอำนาจพอที่จะส่งคณะทูต 3 ชุดไปจีน อย่างไรก็ตาม หลังจากปีค.ศ. 1299 สุโขทัยคงจะมีอำนาจเหนือสุพรรณภูมิมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งอาจเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้สุพรรณภูมิต้องยุติการส่งทูตบรรณาการ

ในสวนความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับจีนนั้น หลังจากที่ได้มีการสถาปนาสัมพันธไมตรีกันแล้ว จักรพรรดิกุบไลข่านทรงเปิดเผยให้เห็นถึงพระราโชบายที่แท้จริงของพระองค์ที่มีต่อสุโขทัย โดยที่พระองค์ทรงเรียกร้องให้พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปจีนเป็นการส่วนพระองค์ หรือส่งตัวประกันแทนพระองค์ไปก็ได้¹⁵ การเรียกร้องเช่นนี้สอดคล้องกับข้อกำหนดที่จักรพรรดิกุบไลข่านทรงกำหนดขึ้นไว้ตั้งแต่ค.ศ. 1267 ให้รัฐบาลบรรณาการปฏิบัติ¹⁶ นอกจากนั้นยังเป็นการแสดงให้เห็นความพยายามอย่างจริงจังของจักรพรรดิกุบไลข่านที่จะให้สุโขทัยเป็นรัฐบาลบรรณาการ คำเรียกร้องนี้ คณะทูตจีนนำมาทูลเกล้าฯ ถวายภายหลังที่คณะทูตของสุโขทัยชุดปีค.ศ. 1294 เดินทางกลับจากจีนได้ไม่นานนัก¹⁷ หลักฐานไทยบางชิ้น¹⁸ เชื่อว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงนำเสด็จคณะทูตชุดปีค.ศ. 1294 ไปจีนด้วยพระองค์เอง ซึ่งดูเหมือนมีหลักฐานสนับสนุนน้อยมาก และอาจเกิดขึ้นเพราะการแปลข้อความผิดพลาดก็เป็นได้ ในประการแรก หลักฐานจีนมิได้ระบุไว้ในที่ใดเลย หนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวน (หยวน ฉื่อ) ระบุแต่เพียงว่ามีพระบรมราชโองการเชื้อเชิญให้พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปยังราชสำนักมองโกล หรือส่งตัวประกันแทนพระองค์ก็ได้ ซึ่งแสดงว่าการแปลเป็นไทยผิดพลาด ประการที่สอง พ่อขุนรามคำแหงซึ่งขณะนั้นกำลังรณรงค์ที่จะพิชิตมลายู คงจะไม่ทรงล้มเลิกพระราโชบายในการขยายอาณาเขตกลางคัน ยิ่งกว่านั้นการเดินทางไปจีนในสมัยนั้นใช้เวลาเตรียมการเดินทางไปและกลับประมาณปีเศษ พระองค์คงจะไม่ทรงอยู่ในฐานะคุกคามมลายูในปีค.ศ. 1295 ได้ ซึ่งการคุกคามมลายูคงเกิดขึ้นจริงเพราะมลายูร้องเรียนให้จีนช่วยเหลือ¹⁹ ประการที่สาม พระบรมราชโองการของจักรพรรดิฉินจงนับที่ส่งมาในค.ศ. 1294 นั้น ลงวันที่ 18

¹⁵ Yuan Shih, ch. 18, p. 7a. ป. เปลลิโยต์ได้อธิบายว่าพระบรมราชโองการที่ส่งมาในปีค.ศ. 1294 นั้นเป็นข้ออ้างที่คล้ายคลึงกับข้ออ้างในการยกทัพของพวกมองโกลไปลงโทษชาว (On sait que c'est une prétention analogue qui aména la guerre des Mongols contre Java) ดู P. Pelliot, *op. cit.*, p. 242.

¹⁶ Yuan Shih, ch. 209, pp. 1b-19b.

¹⁷ *Ibid.*, ch. 18, p. 4b. หนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนระบุว่า “กัน มู่ ดิง แห่ง บี ซา บู้ หลี” ส่งคณะทูตนำบรรณาการไปในวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1294 ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เชื่อว่า “กัน มู่ ดิง” เป็นคำเดียวกับคำเขมร “กมรเต็ง” ซึ่งเป็นพระนามอีกพระนามหนึ่งของพ่อขุนรามคำแหง ดูใน *Les États Hindouisés d'Indochine et d'Indonesie* (Paris: E.de Boccard, 1948), p. 343. คำว่า “บี-ซา-บู้-หลี” คือเพชรบุรี ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของไทยซึ่ง C.N. Spinks, *op. cit.*, p. 12. กล่าวว่าเป็นเมืองที่พ่อขุนรามคำแหงทรงตั้งกองบัญชาการระหว่างการรณรงค์ขยายอำนาจจากรัฐมลายูตอนเหนือ

¹⁸ พระวิเชียรปรีชา, พงสาวดารเหนือในพงสาวดารอยุธยาและพงสาวดารเหนือ, เล่ม 2, หน้า 329-331.

¹⁹ Yuan Shih, ch. 210, p. 11a.

* คือ พระเจนจันทร (สุดใจ) ได้แปลข้อความในหนังสือ “คิมเชียวชกทงจี” (บันทึกเหตุการณ์ทั่วไปในประวัติศาสตร์จีนฉบับย่อ) ซึ่งคัดลอกข้อความมาจากหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนฉบับเก่าอีกทอดหนึ่ง การแปลดังกล่าวปรากฏอยู่ในประชุมพงสาวดารภาค 5 ซึ่งเป็นคำแปลที่ผิดพลาด ที่ถูกต้องจะต้องแปลดังนี้ “(จักรพรรดิ) มีพระบรมราชโองการให้กัน มู่ ดิง (พ่อขุนรามคำแหง) กษัตริย์แห่งเสียน (สุโขทัย) มาเฝ้า ถ้ามีเหตุขัดข้องให้ส่งโอรสหรืออนุชาหรืออำมาตย์ผู้ใหญ่มาเป็นตัวจ่านา”

สิงหาคม แต่คณะทูตไทยชุดที่นักประวัติศาสตร์บางท่านเชื่อว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จนำไปด้วยพระองค์เอง นั้น ไปถึงจีนในวันที่ 5 กรกฎาคม ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จไปจีนในค.ศ. 1294 เพราะถ้าเสด็จไปจริงก็ถึงก่อนที่จักรพรรดิจะมีพระบรมราชโองการ และเหตุใดจักรพรรดิจึงต้องออกพระบรมราชโองการอีก ประการที่สี่ พระบรมราชโองการฉบับค.ศ. 1294 นั้น เป็นพระบรมราชโองการของจักรพรรดิองค์ใหม่ซึ่งครองราชย์เมื่อ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1294 แทนจักรพรรดิกุบไลخانซึ่งสวรรคตไปแล้ว ตั้งแต่ วันที่ 18 กุมภาพันธ์ ปีนั้น พระบรมราชโองการดังกล่าวจึงเป็นการแจ้งให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงในจีน การเรียกร้องให้กษัตริย์ของรัฐบรรณาการไปเผ่าก็เป็นไปตามธรรมเนียมจีนที่ปฏิบัติกันมา ประการสุดท้าย พ่อขุนรามคำแหงทรงส่งคณะทูตไปจีนก่อนหน้านั้นเพียงสองปีเท่านั้น ไม่น่าเชื่อว่าการติดต่อเพียงสองปี จะทำให้พระองค์ทรงทราบข้อมูลเพียงพอที่จะเสด็จไปจีนได้ ฉะนั้นการที่จะเชื่อว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปจีนตามที่กล่าวอ้างไว้ ไม่อาจเชื่อถือได้ นอกจากจะมีหลักฐานอื่น ๆ มาสนับสนุนมากกว่านี้

ในปีค.ศ. 1294 พระราโชบายของพ่อขุนรามคำแหงในการขยายอาณาเขตซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ค.ศ. 1280 ประสบความสำเร็จพอสมควร ในศิลาจารึกของพระองค์ในปีค.ศ. 1292 พระองค์ทรงระบุว่า เขตแดนทางใต้ของอาณาจักรสุโขทัยแผ่ขยายลงมาถึงเมืองราชบุรี เพชรบุรี และนครศรีธรรมราช และรวมถึง “เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ริมทะเลทั้งหมด”²⁰ ที่จริงแล้วการอ้างสิทธิ์ของพ่อขุนรามคำแหงเหนือดินแดนเหล่านี้ อาจหมายความว่า อาณาจักรสุโขทัยสามารถควบคุมคาบสมุทรมลายูทั้งหมด* อย่างไรก็ตามขอบเขตอำนาจของไทยก็ดูเหมือนมีแต่ในนามเท่านั้น รัฐต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายูก็ยังคงมีฐานะกึ่งเอกราชในระหว่งที่ยอมรับอำนาจของสุโขทัย หลักฐานชิ้นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าอำนาจควบคุมของไทยต่อคาบสมุทรมลายูไม่มั่นคงนักก็คือข้อมูลที่ว่า ในปีค.ศ. 1295 มลายูร้องเรียนต่อจีนว่าไทยรุกราน²¹ คำร้องของมลายูหมายความว่า ชัยชนะของสุโขทัยในคาบสมุทรมลายูนั้นไม่เด็ดขาด และไม่สมบูรณ์

เพื่อเป็นการสนองตอบต่อคำร้องเรียนของมลายู จักรพรรดิองค์ใหม่คือพระเจ้า เซ็ง-จุง (Ch'eng-Tsung) (ค.ศ. 1295-1307) ได้ทรงส่งทูตจีนมาในทันที ทูตจีนผู้นี้ออกเดินทางจากจีนก่อนหน้าคณะทูตจากสุโขทัยปีค.ศ. 1295 จะไปถึงจีนเล็กน้อย ทูตจีนผู้นี้อัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่ทรงเตือนสุโขทัยมิให้รุกรานมลายูอีก คณะทูตไทยซึ่งไปจีนในค.ศ. 1295 นั้น อัญเชิญพระราชสาสน์ร้องขอให้ราชสำนักจีนส่งคณะทูตไปสุโขทัยอีกชุดหนึ่ง ซึ่งที่จริงคณะทูตจีนกำลังเดินทางมาสุโขทัยอยู่ในขณะนั้น แต่คณะทูตสุโขทัยไม่ทราบ²² ไม่ปรากฏหลักฐานว่า เหตุใดอาณาจักรสุโขทัยจึงเสนอคำขอเช่นนั้น เหตุผลที่อาจเป็นไปได้ก็คือ สุโขทัยรับรู้คำร้องเรียนของมลายู และการขออัญเชิญจีนส่งคณะทูตไปสุโขทัยอีกเช่นนี้อาจเกี่ยวพันกับความขัดแย้งระหว่างสุโขทัยกับมลายูในทางใดทางหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อแสดงให้เห็น

²⁰ G. Coedès, *Recueil des Inscriptions du Siam*, tome I; *Inscriptions de Sukhodaya* (Bangkok, 1924), p. 48 and L.P. Briggs, "The Khmer....", *op. cit.*, p. 301.

²¹ Yuan Shih, ch. 210, p. 11a.

²² Ibid; P. Pelliot, "Deux Itinéraires....", *op. cit.*, p. 242 and G. Coedès, "The Empire of the South Seas," *JSS*, XXXV, pt. 1 (1944), pp. 12-13.

* ดูแผนที่หน้า 17.

ว่า สุโขทัยพยายามที่จะยุติปัญหาความขัดแย้งนั้น และในขณะที่เดียวกันก็เป็นการป้องกันมิให้จีนเข้าแทรกแซงด้วย ทั้งนี้ที่คณะทูตสุโขทัยได้รับแจ้งว่า คณะทูตจีนได้เดินทางออกจากสุโขทัยแล้ว คณะทูตสุโขทัยก็ออกเดินทางจากจีนอย่างเร่งรีบ และพยายามที่จะติดตามคณะทูตจีนให้ทัน²³ พระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่ราชทูตจีนนำมาถวายแด่สุโขทัยนั้นมีเนื้อความดังต่อไปนี้

พลเมืองของเสียน (สุโขทัย) และมาลียูเออร์ (มลายู) ทะเลาะเบาะแว้งกัน และต่อสู้กันมาเป็นเวลานาน บัดนี้ทั้งสองประเทศได้ยอมอ่อนน้อม (ต่อจีน) แล้ว²⁴ ดังนั้น จักรพรรดิจึงทรงมีพระบรมราชโองการต่อสุโขทัยว่า : จงอย่าทำร้ายชาวมาลียูเออร์ จงอย่าเหยียบย่ำสัญญาของท่านเอง²⁵

เราไม่มีหลักฐานว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่รุกรานมลายูตั้งแต่เมื่อใด จีนอาจจะถือเอาว่า รัฐบรรณาการไม่ควรที่จะรุกรานซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม คำเตือนข้างต้นนั้นก็ไม่มีผลบังคับ และมีลักษณะเป็นบันทึกช่วยความจำให้สุโขทัยรักษาสัญญาของตนเอง ยิ่งกว่านั้น จีนก็ไม่ได้แสดงท่าทีว่าจะเข้าแทรกแซงด้วยกำลังทหารโดยตรง ในขณะที่เดียวกัน พ่อขุนรามคำแหงก็มีได้แสดงท่าทีว่าจะทรงยินยอมปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของจักรพรรดิจีน เนื่องจากพระองค์ยังคงดำเนินนโยบายขยายอำนาจในคาบสมุทรมลายูต่อไป ข้อเท็จจริงนี้ทำให้เห็นได้ชัดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับจีนนั้นเป็นเรื่องทางการทูตและทางการเมืองเหนือสิ่งอื่น สุโขทัยอาจจะยอมเป็นรัฐบรรณาการแต่เพียงในนามของจีน แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่ไม่ได้มีผลกระทบต่อความเป็นเอกราชของสุโขทัย แม้ว่าสุโขทัยอาจจะมีความผิดในฐานะไม่ยอมเชื่อฟังพระบรมราชโองการ แต่คณะทูตของสุโขทัยก็ยังคงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นใน ค.ศ. 1297 และจักรพรรดิจีนยังได้พระราชทานเสด็จศึกให้แก่คณะทูตนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย พ่อขุนรามคำแหงอีกด้วย²⁶ ในวันที่ 2 พฤษภาคม ปีเดียวกันนั้นมีหลักฐานระบุว่า คณะทูตชุดเดียวกันนี้ได้รับความโปรดปรานเป็นพิเศษเช่นเดียวกับคณะทูตของอาณาจักรสุพรรณภูมิ²⁷ ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1299 คณะทูตของสุโขทัยอีกชุดหนึ่งเดินทางไปถึงจีน ในคราวนี้รัชทายาทของสุโขทัยซึ่งเป็นหัวหน้าคณะทูตได้รับการยกย่องจากจักรพรรดิเป็นพิเศษ พระองค์ทรงพระราชทานตรารูปเสือ (หู-ฟู (hu - fu)) ให้แก่รัชทายาทด้วย คณะทูตสุโขทัยชุดนี้อัญเชิญพระราชสาส์นทูลขอพระราชทาน ม้าขาวพร้อมอานบังเหียนและเสื้อด้ายกรองทอง* ซึ่งสิ่งของทั้งหมดนี้เคยพระราชทานให้พระราชบิดาก่อนหน้านั้นหลายปีมา

²³ Yüan Shih, ch.210, 11a and P.Pelliot, *op.cit.*, p.242 ; G.Coedès, *op.cit.*, pp. 12-13.

²⁴ Yüan Shih. *loc. cit.*, as translated by G.H.Luce, "The Early Syam in Burma's History," *JSS*, XVI, pt. 2. (November, 1958), p. 140.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Yüan Shih, ch. 19, p. 9a ; L.P. Briggs, "The Ancient Khmer Empire," *Transactions of the American Philosophical Society*, XLI (Feb. 1951), p. 242.

²⁷ Yüan Shih, ch. 19, p. 12b.

ความเป็นหลอมจากระบบ T.J. Digital Collections

* หัวหน้าคณะทูตชุดนี้ที่ระบุว่าป็นองครักษ์ทายาทของสุโขทัยนั้นคงเป็นพระเชษฐาของพระยาสิทธิไทย ซึ่งต่อมาครองราชย์ก่อนได้ครองราชสมบัติ ส่วนพระยาสิทธิไทยครองราชย์ราวค.ศ. 1347 ฉะนั้นใน ค.ศ. 1298 พระองค์คงยังไม่เจริญพระชันษาพอที่จะเสด็จไปจีนได้

แล้ว²⁸ เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ (เซ็ง-เสียง (Ch'eng - hsiang)) ของจีนท่านหนึ่งชื่อ หวัน-เซ-ตา-ลา-หัน (Wan-tse-ta-la-han) ไม่เห็นด้วยกับคำร้องขอดังกล่าวโดยกราบบังคมทูลว่า สุโขทัยเป็นอาณาจักรเล็ก ไม่เหมาะที่จะได้รับพระราชทานผ้าขาว ดังนั้นจักรพรรดิจึงพระราชทานเฉพาะเสื้อดำยกรองทองให้แก่พระองค์²⁹ ในวันที่ 15 มิถุนายนปีเดียวกัน หลักฐานของจีนระบุชื่อของสุโขทัยเป็นครั้งแรก³⁰

ในปีค.ศ. 1300 คณะทูตของสุโขทัยเดินทางไปส่งบรรณาการแก่จีน³¹ หลักฐานไทยบางชิ้น อ้างว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนพร้อมกับคณะทูตชุดนี้ และนำช่างปั้นหม้อชาวจีนกลับไทยด้วย³² หลักฐานชิ้นหนึ่งบรรยายถึงเหตุการณ์การนำช่างปั้นหม้อชาวจีนกลับมาไทยไว้ดังนี้:-

พระองค์ (พ่อขุนรามคำแหง) ทรงได้รับพระบรมราชานุญาตจากจักรพรรดิจีนให้นำชาวจีนพร้อมด้วยครอบครัว เดินทางไปยังเมืองไทย ถ้าหากพวกเขาปรารถนาในสมัยโบราณมีการห้ามอพยพพลเมืองออกจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งอย่างเข้มงวด ดังนั้นพระบรมราชานุญาตดังกล่าว จึงเป็นการอนุญาตที่ได้การยกเว้นเป็นพิเศษจากจักรพรรดิจีน³³

เราไม่อาจหาหลักฐานที่เชื่อถือได้มาสนับสนุนว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปจีนร่วมกับคณะทูตชุดค.ศ. 1300 ดังวิเคราะห์เหตุผลมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้น ถ้าหากพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปจีนจริง เหตุใดจึงมีทรงระบุเหตุการณ์ที่สำคัญเช่นนั้นไว้ในศิลาจารึกของพระองค์ ปัญหาหนึ่งยังไม่อาจคลี่คลายได้ และยังต้องสืบค้นต่อไป

อีกประการหนึ่ง การอ้างว่ามีช่างจีนมาช่วยพัฒนาเครื่องสังคโลกในสุโขทัยโดยเดินทางมาพร้อมกับคณะทูตชุดที่พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปจีนนั้นก็ยังเป็นปัญหาอยู่ จากการวิเคราะห์ข้างต้นพิสูจนแล้วว่า พ่อขุนรามคำแหงมิได้เสด็จไปจีนแต่ประการใด ปัญหาจึงมีอยู่ว่าช่างจีนเข้ามาในสุโขทัยได้อย่างไร จากการค้นคว้าพบว่า ไม่มีหลักฐานใด ๆ ของจีนที่บันทึกถึงพระบรมราชานุญาตจากจักรพรรดิให้ช่างจีนเดินทางมากับทูตชุดใด ๆ สิ่งที่เป็นไปได้บ้างก็คือ ช่างจีนอาจหนีภัยจากพวกมองโกลมาสุโขทัย ถ้าเป็นกรณีนี้ช่างที่หนีมาได้คงมีจำนวนน้อย และมีมืออยู่ในระดับรอง ทำให้การผลิตเครื่องสังคโลกคงอยู่ในระดับเพียงขั้นริเริ่มทดลอง และมีจำนวนการผลิตไม่มากนัก ซึ่งจะเห็นได้จากการย้ายเตาเผาจากสุโขทัยไปยังศรีสัชนาลัยซึ่งมีดินที่ดีกว่า³⁴

²⁸ Yüan Shih, ch. 20, p. 1a.

²⁹ Yüan Shih, ch. 210, pp. 11a-11b and P. Pelliot, *op., cit.*, p. 243.

³⁰ จดหมายเหตุจีนระบุว่า ในวันนั้นมีชาวต่างชาติหลายคนจากทะเลใต้ และ สุ-กุ-โต (สุโขทัย?) นำบรรณาการมาถวาย ซึ่งมี เสื้อ ข้าง เรือทำด้วยไม้สละ ดู Yüan Shih, ch. 20, p. 4a.

เหตุการณ์ตอนนี้เกิดขึ้นหลังจากพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตไปแล้ว และพระยาเลอไทยขึ้นครองราชสมบัติแล้ว

³¹ *Ibid.*, ch. 20, p. 8a.

³² ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 53.

³³ ล. ชุนตระกูล, บันทึกประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย (พระนคร : ไทยพิทยการพิมพ์, 2496), หน้า 103.

³⁴ สืบแสง พรหมบุญ "ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับจีน และ...", เรื่องเดิม, หน้า 110-111.

หลังจากปีค.ศ. 1300 ไปแล้ว อาณาจักรสุโขทัยหยุดการส่งทูตไปจีนลงชั่วคราว คำอธิบายที่เป็นไปได้แห่งหนึ่งสำหรับการหยุดชะงักนี้ ก็คือ ในระยะนี้สุโขทัยอาจตระหนักดีว่า การข่มขู่ของพวกมองโกลลดน้อยลงหลังจากจักรพรรดิคุบไลข่านสวรรคตในค.ศ. 1294 และดังนั้นการส่งคณะทูตไปเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองเป็นเบื้องต้นก็ไม่มีควมจำเป็นอีกต่อไป³⁵

พระเจ้าเลอไทยผู้ครองราชสมบัติต่อจากพ่อขุนรามคำแหงทรงส่งคณะทูตไปจีน 5 ครั้งด้วยกันในรัชสมัยของพระองค์³⁶ และในรัชสมัยของพระองค์นี้เองที่การส่งคณะทูตไปจีนของสุโขทัยยุติลง โดยส่งไปในปีค.ศ. 1299, 1300, 1314, 1319, และ 1323* อาณาจักรสุโขทัยยุติการส่งทูตไปจีนในค.ศ. 1323 พระเจ้าเลอไทยทรงสนพระทัยเรื่องศาสนา มากกว่าความแข็งแกร่งทางการทหารของสุโขทัย ขณะนั้นอาณาจักรสุพรรณภูมิ ได้ฟื้นตัวมีอำนาจขึ้นมาอีก และเริ่มทำหายอำนาจของสุโขทัย อาณาจักรไทยทางใต้ก็คงจะเป็นอิสระในค.ศ. 1323 เพราะในปีค.ศ. 1351 ก็สามารถรวบรวมทรัพยากรและสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อยุธยาได้ อาณาจักรใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทางตอนใต้ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สำคัญจากสุโขทัยไปจีน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้สุโขทัยต้องยุติการส่งทูตไปจีนเร็วขึ้น

ทางเศรษฐกิจ

ดังที่เราเห็นแล้วว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับราชวงศ์หยวนของจีนนั้นมีเรื่องการเมืองเป็นสำคัญ กระนั้นก็ตามเราก็ไม่ควรมองข้ามข้อเท็จจริงว่า ภายในระบบบรรณาการของจีนนั้น เรื่องทางการเมือง และเรื่องทางเศรษฐกิจแทบจะแยกจากกันไม่ได้เลย คณะทูตบรรณาการต่างชาติ ถ้าหากได้รับการยอมรับจากจีนแล้ว ก็จะได้รับสิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจเสมอ ๆ แต่สุโขทัยไม่ได้ใช้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจอย่างจริงจัง เนื่องจากรัฐไม่ได้ยุ่งเกี่ยวโดยตรงในการค้าขายกับจีน ซึ่งเจริญเติบโตมาจากการติดต่อทางการเมือง กระนั้นก็ตามการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการอำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าเอกชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน แม้กระทั่งก่อนตั้งอาณาจักรสุโขทัย พ่อค้าจีนก็มีใช้คนแปลกหน้าสำหรับภูมิภาคนี้เลย ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมกิจการค้าของพ่อค้าจีนในสมัยแรก ๆ ก็คือ ดินแดนซึ่งต่อมาอยู่ในอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญ มีท่าเรือหลายแห่งทางตอนใต้ของไทย เส้นทางบกนั้นก็มียพ่อค้าจากจีน และประเทศอื่น ๆ ใช้กันมากเพื่อหลีกเลี่ยงการเดินทางผ่านช่องแคบมะละกาที่ยากลำบาก และเต็มไปด้วยอันตราย³⁷ ซึ่งมักเผชิญกับลมพายุและโจรสลัดอยู่เสมอ ๆ ท่าจอดเรือที่สำคัญเช่น ตะกั่วป่า ตรัง ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลาและปัตตานี

³⁵ Yüan Shih, ch. 25, p. 1b.

³⁶ Ibid., ch. 26, p. 12b; ch. 28, p. 10a; P. Pelliot, *op.cit.*, pp. 243-244.

³⁷ G. Coedès, "The Empire of the South Sea," *JSS* XXXV, pt. 1. (1944), 2 and L. Stemstein, "Krung Kao: The Old Capital of Ayuthaya," *JSS*, LIII, (January, 1965), p. 109.

* พระยาเลอไทยครองราชย์ในค.ศ. 1299 (พ.ศ. 1842) ถึงปีใดยังไม่เป็นที่แน่ชัด ต่อจากนั้นเป็นรัชสมัยพระเจ้าว้ นำตาม ครอบงำจนถึงค.ศ. 1347 (พ.ศ. 1890) พระยาธิไทยจึงครองราชย์ต่อมา ดูรายละเอียดเกี่ยวกับปีเสวยราชย์กษัตริย์สุโขทัยได้ใน ประเสริฐ ณ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย..., เรื่องเดิม.

เป็นท่าเรือที่รู้จักกันดี³⁸ นอกจากนั้นบรรดาพ่อค้าอินเดีย จีน และ ประเทศอื่น ๆ ก็ใช้เส้นทางบกที่เชื่อมต่อท่าเรือในอ่าวไทยกับท่าเรือในมหาสมุทรอินเดียอยู่บ่อย ๆ³⁹ ปัจจุบันที่สำคัญอื่น ๆ ซึ่งส่งเสริมให้ทางภาคใต้ของไทยเป็นศูนย์กลางการค้าต่อมาก็คือ ลมมรสุม เวื่อสินค้าจากจีนจะแล่นมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว หลังจากมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว พ่อค้าจีนก็มีเวลาอีก 2-3 เดือน ที่จะดำเนินธุรกิจการค้าก่อนที่จะอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในฤดูร้อนแล่นเรือกลับบ้าน ช่วงระยะเวลาตอนปลายฤดูหนาวและเริ่มลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในฤดูร้อน ทำให้พ่อค้ามีเวลาเพียงพอที่จะขายสินค้า ซื้อสินค้า ซ่อมแซมเรือ และหยุดพักผ่อนก่อนที่จะแล่นเรือกลับบ้านอีกครั้งหนึ่ง ถ้าหากพ่อค้าต้องการไปค้าขายกับลังกา และ อินเดีย ก็ไม่อาจกลับมาทันลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งกำลังจะเปลี่ยนทิศทางแล้ว ดังนั้นพ่อค้าจึงเห็นว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าของตนกับของลังกา และ อินเดีย นั้นจะได้สะดวก และ ประหยัดเวลาว่า ถ้าหากใช้ท่าเรือของไทยในอ่าวไทยเป็นแหล่งให้พ่อค้า ซึ่งเป็นคนกลางในการขนส่งได้ขนถ่ายสินค้าข้ามแดนไป⁴⁰

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดว่า เมื่ออาณาจักรสุโขทัยก่อตั้งขึ้นนั้น พ่อค้าชาวจีนรู้จักคุ้นเคยกับภูมิภาคแห่งนี้เป็นอย่างดีแล้ว และอาจจะมีอิทธิพลในกิจการค้าขายในแถบนี้ด้วย การค้าของจีนกับสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นอีก เนื่องจากจักรพรรดิราชวงศ์หยวนทรงส่งเสริมการค้าทางทะเลมากขึ้น⁴¹ แม้ว่าจะยังไม่มีการค้าติดต่อทางการค้าอย่างเป็นทางการระหว่างสองอาณาจักร และราชทูตสุโขทัยก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการค้าโดยตรงก็ตาม สมาชิกในคณะทูตอาจจะประทับใจในความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุของจีน และทูลเกล้าฯ ถวายรายงานความประทับใจนั้นต่อพ่อขุนรามคำแหง ยิ่งกว่านั้น คณะทูตมักเดินทางกลับมาพร้อมกับนำสินค้าจีนที่สวยงามนอกเหนือจากของพระราชทานเสมอ ๆ⁴² ในบรรดาสินค้าทั้งหมดนั้นคงมีเครื่องปั้นดินเผาของจีนที่สวยงามบางชิ้นซึ่งเป็นที่สนพระทัยของพ่อขุนรามคำแหง พระองค์คงจะทรงเห็นว่า เครื่องปั้นดินเผาของจีนมีคุณภาพดีกว่า และรูปแบบสวยงามกว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ช่างสุโขทัยทำ พ่อขุนรามคำแหงทรงคาดคะเนว่า ถ้าหากสุโขทัยสามารถเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาของจีนซึ่งเป็นที่ต้องการในตลาดอย่างมากในเวลานั้น ก็จะทำให้สุโขทัยกลายเป็นศูนย์กลางการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญ

³⁸A. Lamb, "Takuapa : The Probable Site of a Pre-Malaccan Entrepôt in the Malay Peninsula," in J.S. Bastin and R. Roolvink, ed. **Malayan and Indonesia Studies** (Oxford : Clarendon Press, 1964), pp. 76-86; G. Gerini, "Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia," **Asiatic Society Monographs**, I (1909), pp. 85-94; P. Wheatley, *The Golden Khersonese.... op.cit.*, passim and J. Kuwabara, "On P'u Shou-keng, A Man of the Western Region..., together with A General Sketch of Trade of Arabs in China during the T'ang and Sung Eras," **Memoirs of the Tōyō Bunko**, VII (1935), p. 83.

³⁹G. Coedès, **op. cit.**, pp. 2-3 and L. Sternstein, **op. cit.**, pp. 111-112.

⁴⁰W. Nunn, "Some Notes Upon the Development of the Commerce of Siam," **JSS**, no. 2(1922), p. 80; L. Sternstein **op.cit.**, p. 112 and Chen Su-Ching, **China and Southeast Asia** (Chungking : China Institute of Pacific Relations, 1965), p. 7.

⁴¹สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับนโยบายทางการค้าของราชวงศ์หยวน โปรดดู Ho Ping-yin, **The Foreign Trade of China** (Shanghai : The Commercial Press, 1935), pp. 4-5; Wu Yu-kan, "China's Overseas Inter-course and Trade in Olden Times," **Eastern Horizon**, IV, n. 2 (February 1965), p. 16; Lo Jung-pang, "The Emergence of China as a Sea Power during the Late Sung and Early Yuan Periods," **FEQ**, XIV, n. 4 (August 1955), p. 500 and Wang Gung-wu, **A Short History.... op.cit.**, p. 4.

⁴²C.N. Spinks, *The Ceramic.... op.cit.*, p. 13.

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่จะบรรลุเป้าหมายนี้ได้อย่างรวดเร็วก็คือ นำช่างจีนเข้ามา เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงอุปถัมภ์ช่างจีนในการทำเครื่องสังคโลก พระราชดำริของพ่อขุนรามคำแหงที่จะสร้างความเจริญให้กับอุตสาหกรรมการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยความช่วยเหลือของช่างจีนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในพระราชโบายของพระองค์ที่จะส่งเสริมการค้าของสุโขทัย พระราโบายทางด้านเศรษฐกิจของพระองค์ปรากฏจากการที่พระองค์ทรงยกเลิกภาษีจกอบ หรือ ภาษีค่าผ่านด่านทุกชนิด ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกของพระองค์หลักหนึ่งอย่างแจ่มชัด ซึ่งมีข้อความระบุว่า

เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ไครจกัไครค้าข้างค้ำ
ไครจกัไครค้ำม้าค้ำ ไครจกัไครค้ำเงินค้ำทองคำ...⁴³

พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จไปจีนตั้งความเชื่อของคนไทยที่กล่าวอ้างกันหรือไม่ก็ตาม แต่การเข้ามาของช่างจีนคงจะเกิดขึ้นระหว่างรัชสมัยของพระองค์⁴⁴ การเดินทางเข้ามาในสุโขทัยของช่างจีนนี้มีข้อพิสูจน์หลายประเด็นที่เพียงพอ เครื่องปั้นดินเผาที่ทำในระหว่างและหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่าเครื่อง “สังคโลก” นั้นได้รับอิทธิพลในด้านรูปแบบจากจีนอย่างมาก และวิธีการเคลือบเครื่องปั้นดินเผาทั้งหมดมีลักษณะแตกต่างไปจากเครื่องปั้นดินเผาที่ช่างสุโขทัยทำขึ้นในสมัยแรก ๆ ช่างจีนนำวิธีการเคลือบน้ำยา และวิธีการเผาเครื่องปั้นดินเผาให้ได้ผลดี ซึ่งเป็นเทคนิคใหม่สำหรับช่างสุโขทัย ตามหลักฐานของ ซี.เอน.สปิงค์⁴⁵ เครื่องสังคโลกเหล่านี้มีรูปแบบคล้ายคลึงกับเครื่องปั้นดินเผาแบบ Lung - Ch'üan ของจีนในแคว้นซู่โจว (Tzu chou) และแคว้นจืหลี (Chihli) อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในแคว้นทั้งสองนี้เป็นแคว้นที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ดีที่สุดของจีน นับตั้งแต่ราชวงศ์ซุงมาถึงราชวงศ์หมิง สปิงค์อธิบายต่อไปอีกว่า เครื่องปั้นดินเผาแบบ Lung - Chuan เป็นที่นิยมของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลานาน และกระตุ้นให้พ่อขุนรามคำแหงทรงมีพระราชประสงค์จะได้ช่างจีนมาทำเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบในสุโขทัยเพื่อการค้าโดยเฉพาะ⁴⁶

เป็นที่น่าสังเกตที่ราชสำนักหยวนได้ยอมอนุญาตให้ช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผาที่มีความชำนาญสูงของจีนเดินทางมายังสุโขทัย เพราะย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า ราชวงศ์จินทุกราชวงศ์จะไม่ยอมอนุญาตให้ชาวจีนออกไปตั้งถิ่นฐานต่างประเทศ ยิ่งช่างฝีมือยิ่งไม่ยอมอนุญาต คำตอบที่พอจะอธิบายได้ก็คือ พวกมองโกลพอใจการที่สุโขทัยตัดสินใจส่งเครื่องราชบรรณาการมากกระทั่งยอมอนุญาตให้บรรดาช่างเครื่องปั้นดินเผา

⁴³ G. Coedès, *Recueil...*, *op. cit.*, I, p. 44, as translated by H.G.Q. Wales, *Ancient Siamese Government and Administration* (New York: Paragon Book Reprint Corp., 1965), p. 197. (หนังสือเล่มนี้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว)

⁴⁴ จำนวนช่างปั้นเครื่องดินเผาชาวจีนนั้น Nak'on Prah Ram, ในบทความเรื่อง "Tai Pottery: Preliminary Remark," *JSS*, XXIX (1937), p. 13 ระบุว่ามีประมาณ 300-400 คน

⁴⁵ C.N. Spinks, "Siam and the Pottery Trade of Asia," *JSS*, XLIV, pt. 2 (1956), p. 70.

⁴⁶ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องเครื่องสังคโลก ดู R.S. Le May, "A Visit to Sawankalok," *JSS*, XIX, pt. 2 (1925), pp. 63-82; C.N. Spinks, *op. cit.*, pp. 61-111; and *The Ceramic Wares of Siam, op. cit* และ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *เรื่องเดิม...*, เล่ม IV, V.

ชาวจีนเดินทางกลับมากับคณะทูตสุโขทัย อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ พวกมองโกลมีจุดประสงค์จะใช้ความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมของจีนสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในอาณาจักร ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวทางวัฒนธรรมจีนไปเกือบทั่วเอเชียและบางส่วนของยุโรป⁴⁷

อันที่จริงแล้ว การอนุญาตให้ช่างปั้นเครื่องดินเผาชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศก็มีใช้เป็นสิ่งที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 ฮูลากู (Hulagu) ชาวมองโกลผู้ครองทาบรีซได้รับอนุญาตให้นำบรรดาช่างปั้นเครื่องดินเผาชาวจีน และช่างทำกระดาษและอื่นๆ เข้าไปในเมืองหลวงของตนได้⁴⁸ อย่างไรก็ตามก็อาจกล่าวได้ว่า พวกมองโกลซึ่งมิใช่ชาวจีนแท้ๆ นั้น แม้พยายามที่จะปกครองจีนตามวิถีทางแบบจีน ก็มีได้ให้ความสนใจต่อพลเมืองจีนมากนัก และอาจยอมอนุญาตในเรื่องดังกล่าวอย่างง่ายดาย ถ้าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความมั่นคงหรือการขยายอำนาจของจักรวรรดิของตน

แรกที่เดียวพ่อขุนรามคำแหงทรงมีบัญชาให้บรรดาช่างจีนทำเครื่องปั้นดินเผา อยู่ทางด้านเหนือกำแพงเมืองสุโขทัย แต่ไม่นานก็พบว่าดินเหนียวที่สุโขทัยมีคุณภาพต่ำ จึงย้ายเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาไปที่แห่งใหม่ทางเหนือเมืองสวรรคโลกเก่า (ศรีสัชนาลัย) ประมาณ 2-3 ไมล์ ซึ่งเป็นแหล่งมีดินเหนียวคุณภาพดี เตาเผาทั้งที่สุโขทัยและที่สวรรคโลกเรียกว่า เตาทูเลียง ซึ่งหมายถึง เตาเผาทูเลียง⁴⁹ เครื่องปั้นดินเผาที่ทำจากแหล่งเหล่านี้รู้จักกันว่า สังกโลก มีผู้เสนอความเห็นว่าคุณภาพ สังกโลก นั้นมาจากคำว่า ซ้อง ซึ่งเป็นคำในภาษาไทยที่เรียกราชวงศ์ซุง และคำว่า โกลก หมายถึง เตาเผา ดังนั้นคำว่า สังกโลก หมายถึง “เตาเผาของซ้อง” คงหมายถึงอิทธิพลและวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาของราชวงศ์ซุง ซึ่งตามความเป็นจริงนั้น เครื่องปั้นดินเผาของจีนก็ผลิตขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ซุง⁵⁰

ต่อมาภายหลังจากเริ่มทำการผลิตเครื่องสังคโลกขึ้นแล้ว มีการขยายกิจการการผลิตกว้างขวางขึ้น เนื่องจากความต้องการสินค้าเครื่องเคลือบในเอเชียเพิ่มสูงมากขึ้น ภายหลังจากการพบรักกับโบลข่านสวรรคตแล้ว สถานการณ์ในจีนวุ่นวายมากทำให้การส่งสินค้าเครื่องเคลือบจากจีนมีอุปสรรคอย่างมาก⁵¹ จึงทำให้เครื่องเคลือบของสุโขทัยที่เลียนแบบจีนเป็นที่ต้องการในตลาดมากขึ้น

สุโขทัยส่งเครื่องสังคโลกไปทางบกไปยังเมืองเมาะตะมะเมืองท่าในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งเมืองนี้ต่อมา

⁴⁷ C.N. Spinks, "Siam....," *op. cit.*, p. 68.

⁴⁸ S. Jenyns, *Ming Pottery and Porcelain* (London : Faber & Faber, 1953), pp. 22-23.

⁴⁹ จี.อี. เจริญ ได้อธิบายว่า คำว่า ทูเลียง เป็นชื่อที่ตั้งเตาเผาเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ก่อตั้งโรงงาน ตามความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น มีชายแก่ชื่อ ทูเลียง เป็นชาวจีนและมาสุโขทัยในระหว่างรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง เจริญยังให้ข้อคิดต่อไปอีกว่า คำนี้อาจมาจากคำว่า ฟู่-เลียง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของจีนซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ดู G.E. Gerini, "Siam's Inter-course with China," (Seventh to nineteenth centuries), *Asiatic Quarterly Review*, Series 3, XIII (April 1902), p. 361; สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ ดูบทความของผู้เขียนคนเดียวกันนี้ใน *Asiatic Quarterly Review*, Series 3, XIII (April 1902), pp. 361-368; XIV (July-October 1902), pp. 391-395.

⁵⁰ พ. พงศบุตร, "พ่อขุนรามคำแหง" บทความซึ่งได้รับรางวัลรัชกาลที่ ๖ (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2504), หน้า ๓๖ ปรากฏมาจากระบบ TU Digital Collections

⁵¹ L. Locsin, *Oriental Ceramics Discovered in the Philippines* (Rutland: Charles E. Tuttle Co., 1967), p. 11; C.N. Spinks, *The Ceramic Wares...., op. cit.*, p. 89.

อยู่ได้อำนาจของสุโขทัย⁵² ส่วนทางน้ำคงจะล่องมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาออกสู่อ่าวไทยและนำไปขายตลาดภายนอก แต่การค้าของสุโขทัยกับประเทศต่าง ๆ ทั้งหลายนั้นส่วนใหญ่กลับตกอยู่ในมือของพ่อค้าจีน พ่อค้าเหล่านี้ไม่เพียงแต่ขายสินค้าของสุโขทัยเท่านั้นแต่ยังขายสินค้าของจีนด้วย อีกนัยหนึ่งบรรดาสินค้าจีนทั้งหลายถูกนำมาที่สุโขทัย และขายที่สุโขทัยเพียงเล็กน้อย ปริมาณส่วนใหญ่จะถูกส่งออกไปอีกครั้งหนึ่ง ทั้งเครื่องสังคโลกและถ้วยชามของจีนจะถูกส่งออกไปยังท่าเรือเมืองเมาะตะมะซึ่งบรรดาพ่อค้าจะเรียกเมืองนี้ว่า มาร์ตะบานี จี.เอ.เจรีนีย์ ให้คำจำกัดความคำนี้ว่าหมายถึง “เครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ หลากหลายชนิด” ซึ่งผลิตในระดับท้องถิ่นเท่านั้น (คือผลิตในสุโขทัย) ในขณะที่สินค้าชนิดที่ดีที่สุดคือ ....สินค้าที่ดีที่สุดของจีนแท้ ๆ ที่ถูกส่งผ่านไทยก่อน...⁵³

จะเห็นว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างสุโขทัยกับราชสำนักหยวนนั้น ถึงแม้ว่าจะเริ่มต้นทางการเมืองแต่ก็มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเจริญให้กับกิจการด้านการส่งสินค้าออกของสุโขทัย นี่เป็นผลโดยตรงทางด้านเศรษฐกิจที่ได้จากสัมพันธ์ภาพระหว่างสุโขทัยกับจีน เท่าที่ทราบนั้นไม่มีการติดต่อทางการค้าอย่างเป็นทางการโดยรัฐ จากการส่งคณะทูตของสุโขทัยไปจีนไม่มีหลักฐานใด ๆ ระบุว่า ราชทูตของสุโขทัยหรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในคณะทูตทำการติดต่อทางด้านเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ขององค์ประมุขของตน มีเพียงการค้าของเอกชนเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์จากการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นทางการระหว่างสุโขทัย-จีน บรรดาพ่อค้าจีนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรสุโขทัย หรือในจีน ผู้ซึ่งเคยเดินทางมายังสุโขทัยหรือกลับจากสุโขทัยโดยต้องเสี่ยงภัยเอาเองก็สามารถเรียกร้องขอความคุ้มครองบางอย่างในเวลานั้นได้ จากความสัมพันธ์ฉันมิตรกันนี้ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงนั้น ความถี่ในการส่งคณะทูตของสุโขทัยไปจีนลดน้อยลงมากแล้ว ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 และหลังปีค.ศ. 1323 สุโขทัยก็มีได้ส่งคณะทูตไปจีนอีกเลย แต่บรรดาพ่อค้าเอกชนชาวจีนก็ยังคงเดินทางมาค้าขายในไทยตั้งแต่ก่อนจนกระทั่งสิ้นสุโขทัยราชวงศ์หยวน

ตามข้อมูลจากวารสาร TU Digital Collections

⁵² Nak 'on Prah Ram, Praya, **op. cit.**, p. 33 and G. E. Gerini "Siam's Intercourse...", **op. cit.**; XIII (April 1902), pp. 363-368.

⁵³ G.E. Gerini, "Siam's Intercourse...", **op. cit.**, XIII (1902), p. 368.

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับ
ราชสำนักหมิงและราชสำนักชิง ค.ศ. 1370-1767

ทางการเมือง

ในขณะที่อาณาจักรสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 อาณาจักรสุพรรณภูมิซึ่งอยู่ทางใต้ และเชื่อกันว่ามีอำนาจครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างแยกตัวเป็นอิสระ และขยายอำนาจไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ และทางใต้อย่างรวดเร็วจนสามารถรุกรานพวกเขมรและพวกมลายูได้ มีหลักฐานว่าก่อนย้ายเมืองหลวงใหม่ไปที่อยุธยาเมื่อประมาณค.ศ. 1351 นั้น อาณาจักรสุพรรณภูมิ คงมีอำนาจยิ่งใหญ่ตลอดคาบสมุทรมลายูแทนที่อาณาจักรสุโขทัย นักเดินทางชาวจีนคนหนึ่งชื่อ หวาง ต้า หยวน (Wang Ta-yüan) บันทึกไว้ในค.ศ. 1349 ว่า “เสียน” (สยาม) โจมตี ตัน-มา-สี (Tan-ma-hsi) ในช่วงทศวรรษของปี ค.ศ. 1330 หรือ 1340¹ แบลกเคน² และ วิทลีย์³ สันนิษฐานว่า ตัน-มา-สี เป็นชื่อเก่าของสิงคโปร์ คือ “ตุมาสิค หรือ ตุมาสะ” อย่างไรก็ตาม “เสียน” ในที่นี้ดูเหมือนว่าจะเป็นอาณาจักรสุพรรณภูมิไม่ใช่อาณาจักรสุโขทัย เพราะว่าหวางบรรยายถึงพลเมืองของเสียนว่ามีความรู้ความชำนาญการทะเล ซึ่งดูจะเหมาะกับอาณาจักรสุพรรณภูมิซึ่งอยู่ใกล้ทะเลมากกว่าอาณาจักรสุโขทัยที่อยู่ลึกเข้าไปในผืนแผ่นดิน การขยายอำนาจอย่างรวดเร็วของอาณาจักรสุพรรณภูมิในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 นั้น หวาง ต้า หยวน อาจจะยังไม่ทราบก็ได้ หวางเขียนบรรยายถึงพลเมืองของเสียนไว้ (ด้วยความเข้าใจผิด) ว่า

พลเมืองเป็นโจรสลัดกันมาก เมื่อใดก็ตามที่มีเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นในเมืองอื่น พวก
นี้จะลงเรือหลายร้อยลำที่บรรทุกสาอูจันเพียบแป้ว (ใช้เป็นเสบียงอาหาร) และเข้า
โจมตีอย่างกล้าหาญ จนได้ทุกสิ่งที่ต้องการ⁴

แม้เสียนจะโจมตี ตัน-มา-สี ไม่สำเร็จ แต่อิทธิพลของอาณาจักรสุพรรณภูมินั้นก็ครอบคลุมเกือบ
ตลอดคาบสมุทรมลายู⁵

¹ Wang Ta-Yüan, *Tao-i-chih lüch Chiao-chu* (Description of the Island Barbarians) in *Hsüeh-t'ang ts'ung-k'o*, tsè 10.

² C.O. Blagden, "Note on Malay History," *JRASGB*, LIII (September, 1909), pp. 155-156, LXXIII (July 1916), p. 128.

³ P. Wheatley, *The Golden Khersonese...*, *op. cit.*, p. 301.

⁴ Wang Ta Yüan, *op. cit.* as Translated by W.W. Rockhill, "Notes on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean during the Fourteenth Century" *T'oung Pao*, XVI (March 1915), p. 100.

⁵ P. Wheatly, *op. cit.*, p. 301.

ในปีค.ศ. 1351 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ที่หนองโสน⁶ ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นทางการว่า “อยุธยา” แต่บรรดาพ่อค้าและนักผจญภัยในสมัยนั้น ในบางครั้งเรียกชื่อเมืองหลวงใหม่ตามชื่อสถานที่เก่า เช่น ชาวมาเลย์เรียกว่า “ซาเออร์ อัล-นาวีร์”⁷ พ่อค้าเปอร์เซียเรียกว่า “ซาซร์-อิ-นาว”⁸ เฟอร์นานโด เมนเดซ บินโต ชาวโปรตุเกส เรียกอยุธยาว่า “ซอร์นาว” หรือ “ซิออน”⁹ ในขณะที่ดาร์เด บาร์โบซา ชาวโปรตุเกสอีกคนหนึ่งเรียกว่า “อัน ซิม” ซึ่งเขาอาจจะได้ยินจากพ่อค้าอาหรับซึ่งเรียกอาณาจักรอยุธยาเป็นภาษาอาหรับว่า “อัล-ไซแอม”¹⁰ ในทำนองกลับกัน ชาวอาหรับคงได้ยินการเรียกชื่ออาณาจักรนี้จากคนจีนซึ่งเรียกอาณาจักรไทยว่า “เสียน”

ชื่อเรียกเมืองหลวงใหม่นั้นมีมากมาย แต่ก็เพียงพอแล้วที่จะแสดงว่าอาณาจักรสุพรรณภูมิหรือลลอบุ เดิมนั้น ต่อมาเรียกชื่อตามเมืองหลวงใหม่ว่า อยุธยา หลังจากก่อตั้งอยุธยาขึ้นแล้ว ในไม่ช้าก็ปรากฏชัดว่าการติดต่อกับจีนในแบบต่างๆ จะมีอยู่หรือไม่ มีเหตุผลเพียงพอที่จะให้ข้อสันนิษฐานว่า การค้าอย่างไม่เป็นทางการโดยพ่อค้าจีนยังคงดำเนินต่อไปดังเช่นแต่ก่อนแม้ว่าจะไม่มากนักก็ตาม จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏว่าจีนตกอยู่ในภาวะความไม่สงบในช่วงก่อนการสถาปนาราชวงศ์หมิงในปี ค.ศ. 1368 สถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยที่จะมีการติดต่อกันทางการเมือง แม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยอาจทรงมีพระราชประสงค์เช่นนั้นก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ผู้ทรงสถาปนาอยุธยาขึ้นมาขึ้นนั้น พระองค์ก็ทรงมีพระราชภารกิจอยู่กับการก่อสร้างกรุงศรีอยุธยาให้เสร็จสมบูรณ์ และ การรวบรวมอาณาจักรให้มั่นคง

เมื่อสถานการณ์ในจีนกลับคืนสู่สภาพปกติเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์หมิงในปีค.ศ. 1368 แล้วจักรพรรดิยงหวู(ค.ศ. 1368-1398) ประมุขจักรพรรดิราชวงศ์หมิงทรงส่งคณะทูตไปประเทศโพ้นทะเลต่างๆ ทันทีเพื่อแจ้งให้รับรู้ถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ และเหตุผลที่แท้จริงก็เพื่อเตือนประเทศราชจีนดั้งเดิมให้ส่งบรรณาการ ในปีค.ศ. 1370 ราชทูตจีนคนหนึ่งคือ หลู-จุง-จุน (Lü Tsung-chün) อัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิ ผ้าไหมหลากสีและปฏิทินหลวง¹¹ มาทูลเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ไทย ที่สำคัญคือ พระบรมราชโองการนั้นทูลเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ของอาณาจักร “เสียน-หลอ-หู”¹² ซึ่งหมายความว่า จักรพรรดิยงหวูทรงทราบถึงการฟื้นตัวใหม่ของสุพรรณภูมิหรือ ลลอบุ เดิม และยอมรับว่าอาณาจักรนี้เป็นอาณาจักรสืบต่ออาณาจักรสุโขทัยอย่างชอบธรรม¹³ จักรพรรดิยงหวูทรงยอมรับว่า “เสียน”

⁶ “หนอง” หมายถึง “ที่ลุ่ม” “โสน” หมายถึง “ต้นโสน” ตามหลักฐานของจี.อี. เจริญ คำว่า “Sola” หรือ “Shola” นั้นเป็นคำเบงกาลีเรียกชื่อต้นไม้เมืองร้อน (เอสซีโนเมน แอสปารา)... ซึ่งในภาษาไทยก็คือ “โสน” รายละเอียดอื่น ๆ ดู G.E. Gerini, “Siam’s Intercourse...,” *op. cit.*, XIII (January 1902), pp. 126-128.

⁷ *Ibid.*, p. 128.

⁸ Naguib al-Atlas Lyed, “Note on the Opening of Relations between China and Malacca, 1403-1405,”

JRASMB XXXVIII, pt. 1 (July 1965), p. 260.

⁹ Fernando Mendez Pinto, *The Voyages and Adventures of Ferdinand Mendez Pinto, the Portuguese*, Trans. Henry Cogan (London: T Fisher Unwins, 1663), pp. 182-185. For further discussion, see G.E. Gerini, *op. cit.*, pp. 128-129.

¹⁰ Duarte Barbosa, *The Book of Duarte Barbosa, An Account of the Countries Bordering on the Indian Ocean and Their Inhabitants A.D. 1518*, 2 d.ed, trans. M. L. Dames, II (London: The Hakluyt Society, 1921), pp. 162-169.

¹¹ Hung-wu shih-lu, ch. 55, p. 3a.

¹² Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 70 สำหรับการพิจารณารายละเอียด ดู G.E. Gerini, *op. cit.*, pp. 129-132.

¹³ G.W. Skinner, *op. cit.*, p. 3.

และ “หลอหู่” หรือ “สุโขทัย” และ “อยุธยา” เป็นอาณาจักรเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่อยู่ยากกับสุโขทัยยังมีได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนกระทั่งในอีกเกือบ 30 ปีต่อมา ดังนั้นการที่จักรพรรดิของหวู่ทรงเรียกพระมหากษัตริย์ไทยที่อยู่ยากเป็นพระมหากษัตริย์แห่ง “เสียน หลอ หู่” นั้นเป็นการถวายพระเกียรติอันสูงส่งให้แก่พระมหากษัตริย์อยุธยาอย่างแท้จริง*

เมื่อราชทูตจีนเดินทางมาถึงในปีค.ศ. 1370 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ค.ศ. 1370-1388) ทรงครองราชย์อยู่ในหลักฐานของจีนเอ่ยพระนามของพระองค์ว่าเป็น “ซ่าน-เลียจี้-ปิ-ยา” (Ts'an lie chao-pi-ya)¹⁴ ซึ่งน่าจะหมายถึง “สมเด็จพระเจ้าพระยา” อันเป็นพระอิสริยยศขององค์พระมหากษัตริย์¹⁵ การริเริ่มของจักรพรรดิของหวู่ได้รับการสนองตอบจากไทยเป็นอย่างดี ในเดือน 9 ปี ค.ศ. 1371 ราชทูตไทยชื่อ เจ้ายั้น-กู-มัน (yen-ku-man) (อินทรกุมาร?) ได้ร่วมเดินทางไปจีนพร้อมกับหลู จง-จุ่น¹⁶ และอัญเชิญพระราชสาสน์ไปถวายแด่จักรพรรดิในพระราชสาสน์นั้นกราบทูลจักรพรรดิว่า ประชาชนชาวไทยบิบบังคับให้สมเด็จพระรามาเมศวร (ค.ศ. 1369-1370) พระมหากษัตริย์ผู้ทรงไร้ความสามารถองค์ก่อนให้สละราชบัลลังก์แก่สมเด็จพระบรมราชาที่ 1 พระปิตุลาของสมเด็จพระรามาเมศวร¹⁷ ซึ่งครองราชย์อยู่ในขณะนี้ เพียงอีก 3 เดือนต่อมาไทยก็ส่งราชทูตคือ นาย ชู-หลี (นาย?) ไช-ลา (นาย?) ฉือ ซี ตี (Szu-li, Ch'ai-la, Shih-hsi-ti) ไปจีน เพื่ออัญเชิญคำถวายพระพรชัยมงคลในพระราชวโรกาสวันขึ้นปีใหม่ไปทูลเกล้าถวายแด่องค์จักรพรรดิ¹⁸ ในปีต่อมา เบา-ไช-ฟู (Pao-ts'ai-fu) เดินทางไปจีนอีกในฐานะราชทูตไทยและนำหมี่ดำ ษะนิไม้ฝาง และสินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ ไปเป็นของบรรณาการ¹⁹

การส่งคณะทูตไปจีนอีกหลังจากได้หยุดชะงักลงไปเป็นเวลาเกือบ 50 ปีนั้นอาจถือได้ว่าเป็นการดำเนินรอยตามอย่างธรรมเนียมสมัยสุโขทัย แต่ก็ยังมีแรงจูงใจอื่น ๆ ด้วยเช่นกันคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1

¹⁴ *Ta Ming hui-tien*, ch. 105, p. 9b; *Tung-hsi-yang k'ao*, ch. 2, p. 63.

¹⁵ สมเด็จพระรามาเมศวรราชานุกาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : โอเดียนสโตร์ 2505), เล่ม 1, หน้า 384.

¹⁶ *Hung-wu shih-lu*, ch. 68, p. 4b. หลักฐานจีนบันทึกไว้ว่าไทยเป็นอาณาจักรหนึ่งในบรรดาอาณาจักร 15 แห่งที่สนองตอบพระบรมราชโองการการขึ้นเสวยราชย์ของจักรพรรดิของหวู่โดยการส่งคณะทูตถวายเครื่องบรรณาการ ดู *Ta Ming hui-tien*, ch. 105, p. 1b.

¹⁷ *Hung-wu shih-lu*, ch. 68, p. 4b; *Ming Shih*, ch. 324, p. 14b ประมุขพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 56. บรรณาการของไทยนั้นมี ข้างฝักอย่างดี 6 เชือก เต่าหกขาและสินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ ต่อมาสมเด็จพระรามาเมศวรทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองลพบุรี ดู สมเด็จพระรามาเมศวรราชานุกาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *ศาสน์สมเด็จพระ*, เล่ม 16 หน้า 205.

¹⁸ *Hung-wu shih-lu*, ch. 70, p. 1a; *Ming Shih*, ch. 324, p. 14b; ท. รัตนสันต์ และอ. ประมวลวิทย์ ระบุว่าราชทูตนั้นคือ นายศรี นายจิรา และนายสิทธิ ดู ท. รัตนสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, *ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย...*, หน้า 201-202. อย่างไรก็ตาม ชื่อยาว ๆ นี้อาจเป็นบรรดาศักดิ์ เช่น “นายศรีจรัสทริ” หรือ “นายศรีจรัสทริ” ก็ได้

¹⁹ *Hung-wu shih-lu*, ch. 71, p. 2b; *Hsien-lu-kuo-chih*, ch. 3, p. 70.

* เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่จักรพรรดิของหวู่ทรงใช้ชื่อเรียกอาณาจักรไทยที่แสดงว่า สุโขทัยและอยุธยาเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นการสอดคล้องหลักฐานบางชิ้น (นิทานพระพุทธรูปหนึ่ง) ที่ว่าวัดตึกเดชมอญ (ขุนหลวงพะงั่ว) ไปตีสุโขทัยได้ ในขณะที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ครองราชย์อยู่ จักรพรรดิของหวู่ทรงเรียกชื่อรวมเช่นนี้ เข้าใจว่าอยุธยาคงจะอ้างสิทธิ์ว่ามีอำนาจเหนือสุโขทัย แม้ว่าจะยังไม่ได้ผนวกรวมเข้าด้วยกันก็ตาม

ทรงมีพระราชโองบายที่จะมีอำนาจเหนือสุโขทัย เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงคาดคะเนว่าการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนเช่นที่เคยปฏิบัติมาจะเป็นหนทางที่จะกันเงินไว้มิให้ช่วยเหลือสุโขทัย* หลังจากที่ทรงส่งคณะทูตไปจีนในปีค.ศ.1371 สมเด็จพระบรมราชาที่ 1 ทรงรุกรานสุโขทัยทันทีในปีเดียวกันนั้นเอง²⁰ แรงจูงใจประการหนึ่งซึ่งไม่ควรจะมองข้ามก็คือ การได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าอันเนื่องมาจากการส่งคณะทูตบรรณาการกำโรงดามทางการค้าที่พ่อค้าเอกชนได้รับนั้นเป็นที่ทราบกันดีในขณะนั้น และเป็นแรงจูงใจอย่างเพียงพอที่ทำให้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนใหม่อีกครั้งหนึ่ง²¹ ยิ่งกว่านั้นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจในราชบัลลังก์ระหว่างพระญาติพระวงศ์ทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างมากเพื่อให้ได้รับความโปรดปรานและการยอมรับจากจีน ซึ่งมีผลให้การส่งคณะทูตเพิ่มจำนวนสูงขึ้น บัจจุบันอื่น ๆ ซึ่งอาจจะมิผลกระทบต่อพระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์ไทยอยู่บ้างก็คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 ทรงขึ้นครองราชย์ด้วยวิธีปราบดาภิเษก พระองค์อาจทรงเกรงว่าจีนอาจจะงดการให้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจแก่ไทยเสีย เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงพยายามหาหนทางให้ได้รับการยอมรับจากจีนเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิพิเศษทั้งหลายดังกล่าว ที่จริงแล้วความปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับจากจีนนั้น ไม่มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์ไม่ว่าในทางการเมือง หรือทางการทหาร การที่ จี.ดับเบิลยู สกินเนอร์²² และจี.เอ็น สไตเกอร์²³ เชื่อว่า พระมหากษัตริย์ไทยที่ขึ้นครองราชย์โดยการปราบดาภิเษกทั้งหลายทรงพยายามที่จะได้รับการยอมรับจากจีน เพราะทรงเกรงกลัวว่าจะเสียบัลลังก์แก่ศัตรูของพระองค์นั้นเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ความจริงนั้นพระมหากษัตริย์ไทยทรงให้ความสำคัญต่อรายได้ของแผ่นดินที่ได้รับจากการค้าโดยอาศัยสิทธิพิเศษเป็นส่วนใหญ่แม้ว่าจะไม่ใช่แหล่งรายได้ทั้งหมดก็ตาม จริงอยู่ ผลกำไรจากการค้าอาจช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับราชบัลลังก์แต่ก็เป็นผลลัพธ์ของการรับรองของจีนในทางเศรษฐกิจมิใช่ทางการเมือง เราจะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงด้วยว่าพระมหากษัตริย์ไทยไม่ว่าขึ้นครองราชย์อย่างชอบธรรมหรือไม่ก็ตาม เมื่อราชบัลลังก์มั่นคงปลอดภัยแล้วจึงจะมีการส่งคณะทูตบรรณาการไปทูลขอพระราชทานการยอมรับจากจีน หรือนัยหนึ่งการยอมรับจากจีนเป็นธรรมเนียมทางการเมืองเพื่อยืนยันฐานะของพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่ขณะนั้น และเป็นเงื่อนไขที่จะต้องกระทำก่อนจะได้รับสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจ ดังนั้นแม้จะปรากฏว่า การขอพระราชทานการยอมรับจากจีนนั้นโดยปกติแล้วจะเกิดขึ้นหลังจากที่พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นขึ้นครองราชย์จริง ๆ เป็นเวลาหลายปี อันเป็นข้อเท็จจริงซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงครองราชบัลลังก์อย่างมั่นคงปลอดภัยแล้ว ก่อนที่จะทรงทูลขอการยอมรับจากจีน ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือข้อเท็จจริงที่ว่า จีนแทบจะไม่เคยแทรกแซงในปัญหาการสืบราชบัลลังก์ของไทยเลย หลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการยอมรับของจีนไม่มีผลใด ๆ เลยต่อการเมืองของไทยก็คือข้อมูลที่ว่าหลายครั้งหลายหนที่จักรพรรดิจีนทรงยอมรับหรือทรงแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ไทยผิดองค์ แต่ก็ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชย์แท้จริงยังคงมีอำนาจมั่นคงอยู่ในบัลลังก์เช่นเดิม

²⁰ R.B. Smith, *Siam or the History of the Thais from Earliest Times to 1569 A.D.*, I (Bathesda: Decatur Press, 1966), p. 49.

²¹ G.W. Skinner, *op. cit.*, p. 2.

²² G.W. Skinner, *op. cit.*, p. 12, n. 66.

²³ G.N. Steiger, et al; *A History of the Orient* (New York : Ginn & Co., 1926), p. 165.

ปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเป็นมูลเหตุที่ไทยส่งคณะทูตมากมายหลายชุดในสมัยอยุธยาตอนต้น ภายหลังที่ไทยได้ส่งคณะทูตติดต่อกันไปจีน 3 ชุดในปีค.ศ. 1371 และค.ศ. 1372 แล้ว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงมีพระบัญชาให้ราชทูตชื่อ เจ้าเหวย จี (Chao Wei-chih) เดินทางไปจีนอีกในปีค.ศ. 1373²⁴ คณะทูตชุดนี้พระองค์อาจทรงส่งไปจีนเนื่องมาจากการที่ ซาน-เลีย-ซู-หนิง (Ts'an-lie-ssu-ning) พระราชมารดาของสมเด็จพระรามาเมศวร* ได้ส่งคณะทูตไปจีนเพื่อร้องเรียนจักรพรรดิจีนเกี่ยวกับเรื่องการแย่งชิงราชสมบัติของพระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชย์อยู่²⁵ แต่ปรากฏว่าจักรพรรดิจีนและมเหสีมิได้ทรงต้อนรับคณะทูตทั้ง 2 ชุด²⁶ ซาน-เลีย-ซู-หนิง ส่งคณะทูตไปจีนอีกชุดหนึ่งซึ่งก็ได้รับผลเช่นเดียวกันแต่จักรพรรดิทรงมีรับสั่งให้ขุนนางจีนมอบของกำนัลให้และเลี้ยงดูคณะทูตอย่างดี²⁷ ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเพราะเหตุใดจักรพรรดิไม่ทรงยอมรับคณะทูตจากพระมหากษัตริย์ไทย ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงยอมรับคณะทูตไทยก่อนหน้านั้นแล้วถึง 3 ชุด ที่. กริมม์. เสนอไว้ว่า การปฏิเสธครั้งนี้เป็นการป้องกันการค้าต่างประเทศที่หลีกเลี่ยงการควบคุมของรัฐ²⁸ อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของข้าพเจ้า การที่จักรพรรดิชิงหวูไม่ทรงยอมรับคณะทูตไทยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงพระราโชบายที่สุขุมรอบคอบของพระองค์ ที่ทรงรอคอยให้สถานการณ์ในไทยคลี่คลาย เมื่อเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพระมหากษัตริย์องค์ที่ทรงครองราชย์อยู่นั้นทรงมีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง พระองค์จึงทรงยอมรับคณะทูตบรรณาการจากพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งส่งไปจีนในปลายปีเดียวกันนั้น²⁹ หนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง (หมิง ฉื่อ) บรรยายถึงสถานการณ์ในไทยซึ่งเป็นที่เคลือบแคลงพระราชหฤทัยของจักรพรรดิชิงหวู และการที่พระองค์ไม่ทรงยอมรับคณะทูตจากไทยในต้นปีค.ศ. 1373

²⁴ *Hung-wu shih-lu*, ch. 85, p. 7b; ท. รัตนสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 202. ระบุว่า ราชทูตคนนั้นคือ “เจ้าวิจิตร”

²⁵ คนจีนเข้าใจผิดไปว่าท่านเป็นพระกนิษฐา(พี่สาว)ของพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่ แต่สมเด็จพระมหาราชดำรงทรงเห็นว่าท่านเป็นพระชนิษฐาของขุนหลวงพะงั่วและเป็นพระราชมารดาของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ท่านคุ้นเคยกับราชสำนักจีนเมื่อครั้งเป็นมเหสีพระเจ้าอู่ทองผู้ก่อตั้งอยุธยา ดู สมเด็จพระมหาราชดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *สาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์*, *สาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์*, *สาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์*, เล่ม 1, หน้า 384-385 ; *Hung-wu Shih-lu*, ch. 85, p. 6b ; *Ming Shih*, ch. 324, pp. 14b-15a. ใน *Hung-wu shih-lu* และ *Ming Shih* บันทึกพระนามของกษัตริย์ว่า “ซาน-เลีย-ปอ-ปี-ยา-ซู-หลี่-เช-โล-ลา” (Ts'an-lie-pao-pi-ya-ssu-li-ch'e-lo-la) ซึ่งตามหลักฐานของสมเด็จพระมหาราชดำรงราชานุภาพ คือ “สมเด็จพระเจ้าพระยาสุรินทราวารี” ซึ่งเป็นพระอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ ดู สมเด็จพระมหาราชดำรงราชานุภาพ, *พระราชพงศาวดาร*, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 384. แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าขุนหลวงพะงั่วเพียงแต่เกี่ยวข้องกับพระมารดาของพระรามาเมศวร ดูรายละเอียดใน *สืบแสง พรหมบุญ*, “ประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้นในหลักฐานจีน : การวิเคราะห์เบื้องต้น” บทความประกอบการสัมมนา “ประวัติศาสตร์อยุธยา” ณ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, วันที่ 26-29 มกราคม พ.ศ. 2523 (เอกสารฉบับที่ 14), หน้า 8.

²⁶ *Ming Shih*, loc. cit.

²⁷ *Ming Shih*, ch. 324, p. 15a; *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 70.

²⁸ T. Grimm, *op. cit.*, p. 3, n. 19.

²⁹ ไป-คุน-กั้ง-สิน (P'o-k'un Kang-hsin) เป็นราชทูตไทยผู้เยี่ยมเยียนคำถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันขึ้นปีใหม่และนำแผนที่ของอาณาจักรไทยไปด้วย ดู *Hung-wu shih-lu*, ch. 86, p. 9b; *Ming Shih*, ch. 324, p. 15a.

* ในหลักฐานไทยระบุว่าท่านเป็นพระชนิษฐาของขุนหลวงพะงั่ว (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1) แต่หลักฐานจีนระบุว่าท่านเป็นพระกนิษฐา แต่ผู้เขียนเชื่อว่าพระราชมารดาของสมเด็จพระรามาเมศวรอาจจะมีได้เกี่ยวข้องกับขุนหลวงพะงั่วเลย ดูรายละเอียดใน *สืบแสง พรหมบุญ*, “ประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้นในหลักฐานจีน...,” เรื่องเดิม, หน้า 8.

ไว้ดังต่อไปนี้

ในเวลานั้น พระมหากษัตริย์ของพวกเขาไม่กล้าหาญและไม่เชี่ยวชาญการสงคราม ประชาชนในอาณาจักรนั้นจึงเลือกพระปิตุลา (สมเด็จพระบรมราชาที่ 1) ของพระมหากษัตริย์ขึ้นปกครองประเทศ พระองค์ทรงส่งคณะทูตมาแจ้งให้ทราบ (ถึงความเปลี่ยนแปลงในราชบัลลังก์) และส่งสินค้าพื้นเมืองมาให้ (ในปีค.ศ. 1371 และค.ศ. 1372) คณะทูตได้รับการเลี้ยงดู และได้รับของกำนัลตอบแทนเช่นที่เคยปฏิบัติมา แต่หลังจากนั้นพระมหากษัตริย์ทรงส่งทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาเพื่อแสดงความระลึกในพระมหากรุณาธิคุณและอัญเชิญพระราชสาส์นมาทูลเกล้าถวายจักรพรรดิ พระองค์กลับไม่ทรงยอมรับ³⁰

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในครั้งแรกทูตจากพระมหากษัตริย์ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากจีน แต่เมื่อพระชนิษฐา*ของพระองค์ทรงกราบทูลร้องเรียนจักรพรรดิ อาจทำให้จักรพรรดิทรงเกิดความคลือบแคลงพระทัยขึ้นมาว่าใครคือผู้มีอำนาจในราชบัลลังก์ของไทยอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การปฏิเสธไม่ยอมรับคณะทูตไทยในต้นปีค.ศ. 1373 อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จักรพรรดิยังหวงจะทรงควบคุมและเข้มงวดกับคณะทูตถวายเครื่องราชบรรณาการก็เป็นได้ในปี ค.ศ. 1374 จักรพรรดิยังหวงไม่ทรงยอมรับคณะทูตไทยอีกชุดหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่า คณะทูตขาดหลักฐานรับรองที่เพียงพอ ทูตไทยชื่อ ชา-หลี-ปา (Sha-li-pa) ซึ่งเดินทางไปจีนในปี ค.ศ. 1374 ถวายรายงานว่า

ในเดือน 8 ปีที่แล้ว(ค.ศ. 1373) ราชทูตไทยคือนายชู-หลี (นาย)ไช-ลา และ (นาย)ฉือ ชี ตี ได้นำบรรณาการไปจีน เมื่อเรือแล่นมาถึงทะเลหมุดดำ (หวู จู หยาง) Wu chu-yang) ก็ถูกพายุพัดกระหน่ำจนเรือเสียหาย ลอยไปบริเวณเกาะไหหลำ บรรดาขุนนางจีนที่นั่นได้ช่วยชีวิตไว้ และให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้า ข้าพเจ้า (ชา-หลี-ปา)³¹ ได้รวบรวมเครื่องราชบรรณาการที่เหลือจากการประสบวาทภัย เช่น ไม้ฝาง กายาน ผ้าฝ้ายขนสัตว์ ผ้าปัก และสิ่งอื่นๆ แล้วนำมาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการ³²

ชา-หลี-ปาถวายรายงานดังกล่าวผ่านขุนนางเมืองกวางตุ้งชื่อ ยี่-เหวิน (Yi-wen) ซึ่งขุนนางผู้นี้ได้ทูลเกล้าถวายรายงานความเห็นเพิ่มเติมต่อจักรพรรดิจีนว่า ตัวเขามีความสงสัยในพฤติกรรมของทูตนี้ และเครื่องราชบรรณาการนั้นอาจเป็นข้ออ้างเพื่อการค้าก็ได้ หลังจากที่ได้สืบสวนแล้วพบว่า ชา-หลี-ปา ไม่ได้นำสินค้าอื่น ๆ มาอีก ซึ่งโดยปกติแล้ว คณะทูตนำบรรณาการอย่างเป็นทางการจะต้องนำไปด้วย และข้ออ้างของเขา

³⁰ Ming Shih, ch. 324, p. 15a as translated by T. Grimm, *op. cit.*, p. 3.

³¹ สันนิษฐานว่า ราชทูต 3 คนเสียชีวิตไปและชา-หลี-ปาก็เป็นบุคคลหนึ่งในคณะทูต T. Grimm, *op. cit.*, pp. 3-4. อ้างว่า ทะเลหมุดดำตั้งอยู่ที่ทิศเหนือของหมู่เกาะปาราเซล (Paracel Islands).

³² Ming Shih, ch. 324, p. 15a; Tung-hsi-yang k 'ao, ch. 2, pp. 63-64.

* ที่ถูกแล้ว อาจจะมีได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระองค์ โปรดดูเชิงอรรถ หน้า 89.

ที่ว่าสามารถกู้เครื่องราชบรรณาการจากเรือที่อัปปาง ก็ไม่อาจทำให้จักรพรรดิทรงวางพระทัยได้ พระองค์ทรงสงสัยว่าเขาเป็นเพียงพ่อค้าต่างชาติ (ฟาน-ฉาง) (Fan-Shang) จากไทยคนหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้นจักรพรรดิจึงทรงมีพระบัญชาให้กองราชเลขาธิการและขุนนางในกรมพิธีการปฏิเสฐที่จะต้อนรับพระบรมราชโองการของจักรพรรดิมีข้อความว่า

ในสมัยโบราณบรรดาขุนนาง (เจ้าผู้ครองนครสมัยศักดินา) ไปเฝ้าโอรสแห่งสวรรค์อย่างไม่เป็นทางการทุก ๆ 2 ปี และไปเฝ้าอย่างเป็นทางการทุก ๆ 3 ปี สำหรับนอกเมืองจีนนั้น (นอกดินแดน 9 แห่งในอาณาจักรจีน) ไปเยือนจีน 30 ปีครั้งหนึ่ง³³ การถวายผลผลิตท้องถิ่นต่าง ๆ หมายความว่าพวกเขามีความจริงใจ และมีความอ่อนน้อมมิได้มีความหมายอื่นนอกจากนั้น มีเพียงแต่เกาหลีเท่านั้นที่รู้พิธีการ และดนตรี (ในพิธีการแห่งรัฐ) เป็นอย่างดี ดังนั้นเราจึงมีค้ำบัญชาให้พวกเขาจัดส่งคณะทูตนำบรรณาการมาทุก ๆ 3 ปี สำหรับอาณาจักรที่อยู่ห่างไกล เช่น จามปา อันหน่า อินเดียดู ไชลีชวา บอร์เนียว ศรีวิชัย ไทยและกัมพูชานั้นเนื่องจากได้ส่งคณะทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาสมาเสมอเป็นความเหนื่อยยากและเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป บัดนี้จึงไม่มีความจำเป็นสำหรับอาณาจักรเหล่านั้นที่จะส่ง (คณะทูตบรรณาการ) มาอีก พวกท่าน (บรรดาขุนนาง) ควรจะแจ้งให้อาณาจักรต่าง ๆ ทั้งหมดเหล่านี้ทราบโดยทั่วกัน³⁴

พระบรมราชโองการดังกล่าวของจักรพรรดิแสดงให้เห็นว่า เหตุผลประการหนึ่งในการออกกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดต่อคณะทูตต่างประเทศนั้นก็คือ การที่จีนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการต้อนรับบรรดาทูตเป็นจำนวนมาก กระนั้นก็ตาม คณะทูตบรรณาการจากไทยก็ได้ลดจำนวนลงแต่อย่างใด ในเดือน 11 ปีเดียวกันนั้น (ค.ศ. 1374) เจ้า หลู-ชุ่น-หยิง (Chao-lu-chün-ying) หรือ เจ้านครอินทร์ รัชทายาท (ฉือ-ชื่อ Shih-tzu) ของเจ้าเมืองสุพรรณบุรี (ซู-เมน-ปัง-หวาง Su-men-pang-wang)³⁵ ได้ส่งเจ้าสี-หลี่-จิ-ฉาง (Chao Hsi-li-chi-shang)³⁶ เป็นราชทูตของพระองค์นำบรรณาการไปถวายแด่กษัตริย์ราชกุมารจีน นับจากสมัยนี้เป็นต้นไป ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนแนบสนิมากกว่าแต่ก่อน ในปีค.ศ. 1375 ไทยส่งคณะทูตถึง 3 ชุด เจ้านครอินทร์ทรงนำคณะทูตชุดแรก (ของปีค.ศ. 1375) ไปด้วยพระองค์เอง ซึ่งเดินทางไปถึงจีนใน

³³T. Grimm แปลข้อความตอนนี้ว่า “หนึ่งในดินแดน” ซึ่งไม่ถูกต้อง คำว่า ฉือ-อิ (Shih-i) ในภาษาจีนหมายความว่า “หนึ่งชั่วอายุคน” หรือ “ระยะเวลาประมาณ 30 ปี”

³⁴Ming Shih, ch. 324, pp. 15a-15b และ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 70, as translated by T. Grimm, *op. cit.*, p. 4.

³⁵เจ้าเมืองสุพรรณบุรีองค์ขณะนั้นคือ พระอนุชาของพระมหาทักษัตริย์ (อนุชาของขุนหลวงพะงั่วซึ่งครองเมืองสุพรรณบุรีขณะนั้น)

³⁶Hung-wu chih-lu, ch. 94, p. 4b.

เดือนแรกของปีค.ศ. 1375³⁷ พระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งคณะทูตชุดที่สองไปจีนในเดือน 10 ปีเดียวกันนั้น³⁸ รัชทายาทของสมเด็จพระรามาธิบดี พระมหากษัตริย์องค์ก่อนทรงพระนามว่า เจ้าโป-โล-จู (Po-lo-chü) (สมเด็จพระรามาธิบดีซึ่งครองราชย์ในปีค.ศ. 1395) ทรงส่งนายป้า-ลุน (Pao-lun) เป็นทูตของพระองค์ในเดือน 11 ปีเดียวกันนั้น³⁹ สิ่งที่น่าสนใจที่พบในหลักฐานต่าง ๆ ของจีนก็คือ คณะทูตจากรัชทายาทของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ได้รับการเลี้ยงต้อนรับ และได้รับพระราชทานของที่ระลึกเช่นเดียวกับบรรดาทูตจากพระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชย์อยู่ในขณะนั้น⁴⁰ แสดงให้เห็นว่า ยังมีการแก่งแย่งแข่งขันกัน (ระหว่างราชวงศ์สุพรรณภูมิ และราชวงศ์อู่ทอง) เพื่อได้ความโปรดปรานจากจักรพรรดิจีน ในขณะที่จักรพรรดิจีนทรงพยายามปฏิบัติต่อบรรดาทูตโดยยุติธรรมอย่างดีที่สุด⁴¹ ในเดือน 9 ปี ค.ศ. 1377 เจ้านครอินทร์ได้เสด็จไปจีนอีกครั้ง ซึ่งทำให้จักรพรรดิทรงยินดีอย่างมากจนมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาดังต่อไปนี้

อาณาประชาราษฎร์มีความสุขเนื่องจากได้รับพรจากสวรรค์และผืนแผ่นดิน พลเมืองชาวจีนและชาวต่างประเทศอาจมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดก็มีสิทธิ์ที่ได้รับพรจากสวรรค์ถ้าหากเรากตัญญูต่อสวรรค์ต่อไป เราและอาณาประชาราษฎร์ของเราจะได้รับรางวัลตอบแทนด้วยความสุขชั่ววันจันทร์ ท่านชาน-เลี่ย เจ้า-ปิ-หย่า (Ts'an-lei chao-pi-ya) (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1) บรรลุผลสำเร็จในหลักการเหล่านี้โดยการทำให้พลเมืองชาวไทยมีความสุขและถวายเครื่องราชบรรณาการอย่างสม่ำเสมอ ถ้าจะเปรียบเทียบกับกษัตริย์อาณาจักรอื่น ๆ ท่านได้รับความสำเร็จอย่างมหาศาลและสมควรได้รับคำสรรเสริญและรางวัลจากเรา เราเลือกโอกาสซึ่งคณะทูตของท่านนำขางมามอบเป็นเครื่องราชบรรณาการ มอบตราจารึก “เสียน-หลอ-กว้อ-หวาง-จิ-หิง” (Hsien-lo-kuo-wang-chih-ying) (ตราสำหรับพระมหากษัตริย์แห่งเสียน-หลอ) แก่ท่าน พร้อมด้วยเสื้อคลุมปัก นับจากนี้ไปท่านควรจะปกครองพลเมืองของท่านด้วยสันติสุขชั่ววันจันทร์ต่อไป⁴²

หวาง-เฮง (Wang - Heng) เลขานุการชั้นที่สองแห่งกรมพิธีการ ชวน-ฉือ-ไส (Hsüan - Shih - tsai) แห่งกองราชเลขาธิการและ ชา-ฉือ-หมิน (ch'a Shih - min) ผู้ตรวจการประจำมณฑลเป็นทูตจีน

³⁷ Hung-wu shih-lu, ch. 96, p. 4b; Ming Shih, ch. 324, p. 15b.

³⁸ Hung-wu shih-lu, ch. 101, p. 3a. ไป คุณ กัง ลิน ซึ่งเป็นราชทูตไปจีนในปีค.ศ. 1373 ถูกส่งไปจีนอีกในปีค.ศ. 1375 เมื่อเรือแล่นมาใกล้ถึงชายฝั่งอาณาจักรจามปา ก็ถูกพายุพัดกระหน่ำอย่างรุนแรงทำให้เดินทางล่าช้าไป เรือของอุปทูตคือ เจ้าชาน โด โส (Shan-to-lo) ได้ลมตักว่าจึงเดินทางถึงก่อนเป็นลำแรกในเดือน 8 ปีเดียวกัน อีก 2 เดือนต่อมาเรือของราชทูตจึงเดินทางมาถึง

³⁹ Hung-wu shih-lu, ch. 102, p. 3a; Ming Shih, ch. 324, p. 15b.

⁴⁰ Ming Shih, Ibid.

⁴¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สารานุกรมไทย, เล่ม 16, หน้า 206.

⁴² Hung-wu shih-lu, ch. 115, p. 2a. จักรพรรดิได้พระราชทานค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้แก่เจ้านครอินทร์ รวมทั้งเสื้อคลุม 8 ชุด ดู ท. รัตนสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย..., หน้า 206-207.

ซึ่งอยู่เวียงสาสน์ตรา ของพระราชทาน และพระราชกฤษฎีกาของจักรพรรดิมาถวายแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1⁴³

หลังจากปีค.ศ. 1377 คำ “เสียน-หลอ” ถูกใช้อย่างเป็นทางการในตราตั้ง แม้ว่าหลักฐานเงินย้งมิได้ใช้คำว่า “เสียน-หลอ-หู” จนกระทั่งปลายรัชสมัยจักรพรรดิยงหวู⁴⁴ การระบุเช่นนี้สอดคล้องกับความจริงที่อยุธยาได้ชัยชนะเหนือสุโขทัยในปีค.ศ. 1378 ซึ่งเป็นปีที่อาณาจักรทั้งสองรวมกันเป็นอาณาจักรเดียวกัน⁴⁵ หลังจากสมัยนี้ไปแล้วไทยก็ยังส่งคณะทูตไปจีนอยู่แต่มิได้เป็นไปตามตารางที่กำหนดไว้⁴⁶ หรือนัยหนึ่งกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งทูตไปในโอกาสที่พระองค์มีพระราชประสงค์ ซึ่งหมายความว่าแม้ว่าจักรพรรดิทรงพยายามที่จะกำหนดตารางเวลาสำหรับการส่งคณะทูตของไทย แต่พระมหากษัตริย์ไทยมิได้ทรงปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของจักรพรรดิอย่างเห็นได้ชัด พระบรมราชโองการของจักรพรรดิเมื่อสามปีก่อนหน้านั้นให้ไทยส่งบรรณาการไป 3 ปีต่อครั้ง ก็ไม่เกิดผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใดดังที่เราจะเห็นในภายหลังว่า ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงนั้น จักรพรรดิจีนและขุนนางจีนยิ่งกระชับข้อบังคับในการส่งบรรณาการครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ไทยมักส่งทูตตามอำเภอใจ

ในปีค.ศ. 1378 ไทยส่งคณะทูตไปจีน 2 ชุด⁴⁷ และในปีต่อไปส่งคณะทูตไปอีกชุดหนึ่ง⁴⁸ ในปีค.ศ. 1382 ทูตชื่อ บัน-จิ ซาน (Pan - chi san) เป็นหัวหน้านำคณะทูตไทยอีกชุดหนึ่งไปจีน⁴⁹ ในปีค.ศ. 1383 จักรพรรดิยงหวูทรงริเริ่มใช้ระบบหนังสือเดินทาง (tally system = คำหับ) เพื่อให้สามารถตรวจสอบทูตจากต่างประเทศได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น และที่สำคัญก็คือพระองค์ทรงพระราชทานหนังสือเดินทางดังกล่าวแก่ไทยเป็นประเทศแรก ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิด⁵⁰ จักรพรรดิได้โปรดให้ทำหนังสือเดินทาง 200 ฉบับและหนังสือคู่มือ 4 ฉบับขึ้นสำหรับใช้กับการติดต่อกับไทย⁵¹ เมื่อคณะทูตไทยมาถวายบรรณาการในค.ศ. 1383 จักรพรรดิทรงพระราชทานหนังสือเดินทางดังกล่าว ฝ่าใหม่มีรูป เครื่องเคลือบ และทรงสั่งให้ไทยส่งบรรณาการเพียง 3 ปีต่อครั้ง⁵² กระนั้นก็ตามพระมหากษัตริย์ไทยก็ยังคงส่งคณะทูตไปตามที่พระองค์ทรงปรารถนาโดยมิได้สนพระทัยต่อคำสั่งของจักรพรรดิเท่าใดนัก ในปีค.ศ. 1384 ไทยส่งคณะทูตไปอีก 2 ชุด เจ้านครอินทร์ทรงเป็นหัวหน้านำคณะทูตชุดแรกไป และพระองค์ได้รับการต้อนรับ

⁴³ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 8a... Hung-wu Shih-lu, ch. 115, p. 2a. ในสมัยนี้ปรากฏพระนามของพระมหากษัตริย์ว่า ซาน-เสียน-เบา-ปิ-ทยา-ซุ-ลิ-โต-หลี่-ลุ (Ts'an-lie-pao-p'i-ya-szu-li-to-li-lu) (สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมราชาธิราช)

⁴⁴ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 70: ประชุมพงศาวดารภาค 5, เรื่องเดิม, หน้า 63.

⁴⁵ พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 3.

⁴⁶ Hsien-lo-kuo-chih, loc. cit., ประชุมพงศาวดาร, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁴⁷ เจ้าฉือ บัน (Shih-pan) เป็นราชทูตในคณะทูตชุดแรก ดู Hung-wu Shih-lu, ch. 117, p. 5b; ch. 121, p. 3b.

⁴⁸ Hung-wu Shih-lu, ch. 126, p. 5b. ในสมัยนี้พระนามของพระมหากษัตริย์ไทยที่ระบุในบันทึกจีนคือ ซาน-เสียน-ฉือ-ปิ-ทยา-ซุ-หลี่-เซ-โล-ลุ (Ts'an-lie-shih, pi-ya-szu-li-ch'e-lo-lu) (เป็นคำเพี้ยนจากคำว่าบรมราชาธิราชที่ 1) ราชทูตคือ ยา-ลา เออร์-เวน-จิ-หลี่ (Ya-la-erh-wen-chih-li).

⁴⁹ Hung-wu shih-lu, ch. 146, p. 3a.

⁵⁰ Ta Ming hui-tien, ch. 108, p. 20b. สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการใช้หนังสือเดินทาง ดูหน้า 54-55.

⁵¹ Ibid; Ming Shih, ch. 324, p. 16a.

⁵² Ta Ming hui-tien, ch. 105, p. 10a; Hung-wu Shih-lu, ch. 151, p. 3b; Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8,

อย่างอบอุ่น และจักรพรรดิยังทรงพระราชทานพระราชหัตถเลขามายังพระมหากษัตริย์ไทยด้วย⁵³ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว การเดินทางไปนั้นเป็นการขัดต่อคำสั่งของจักรพรรดิอย่างเห็นได้ชัด เจ้าลู-ไน-ไอ-กวน (Lu - nai - ai - kuan) เป็นหัวหน้าคณะทูตชุดที่สอง⁵⁴ ในปีค.ศ. 1385⁵⁵ และค.ศ. 1386⁵⁶ ไทยส่งคณะทูตอีก 2 ครั้ง ในค.ศ. 1387 ขุน ชู-หลี-จิ-ลา-ฉือ-ฉือ-ตี⁵⁷ (K'un Szu - li - chi - la - shih - shih - ti) ส่งพริกไทยดำ 100 หาบ และไม้ฝาง 100 หาบ เป็นบรรณาการ ซึ่งทำให้จักรพรรดิทรงพอพระทัยอย่างมากจนพระองค์ถึงกับทรงส่งทูตจีนมาแสดงความขอบพระทัยต่อพระมหากษัตริย์ไทย⁵⁸

ในปีค.ศ. 1388 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 เสด็จสวรรคต พระราชโอรสของพระองค์คือ สมเด็จพระเจ้าทองลัน ครองราชสมบัติต่อมาในช่วงเวลาอันสั้น รัชสมัยของพระองค์มีอายุเพียงแค่ว่า 7 วัน ก่อนที่สมเด็จพระรามเมศวรพระมหากษัตริย์องค์ก่อนจะยกพลมาจากลพบุรี เพื่ออ้างสิทธิในราชบัลลังก์อีกครั้ง และจับพระองค์สำเร็จโทษเสีย ทันทันที่สมเด็จพระรามเมศวรขึ้นเสวยราชย์อีกครั้งหนึ่ง (ค.ศ. 1388-1395) พระองค์ทรงส่งคณะทูตเพื่อนำบรรณาการช้าง 30 เชือก และควาญช้าง 60 คน⁵⁹ ไปทูลเกล้าถวาย เจ้านครอินทร์ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ทรงคอยโอกาสที่จะครองบัลลังก์อยู่ ทรงถือว่า การขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระรามเมศวรนั้นไม่ชอบธรรม ดังนั้น พระองค์จึงทรงส่งนายเหมย-โล่ (Mei-lo) เป็นทูตของพระองค์ไปกราบทูลร้องเรียนต่อจักรพรรดิ และจักรพรรดินี้แสดงความผิดหวังอย่างยิ่งของพระองค์ พระองค์กราบทูลขอให้จักรพรรดิแต่งตั้งพระองค์⁶⁰ เมื่อสมเด็จพระรามเมศวรทรงทราบข้อเท็จจริงนี้ พระองค์จึงทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกชุดหนึ่งในทันที เพื่ออธิบายว่า พระองค์มีสิทธิอันชอบธรรมในการครองราชบัลลังก์ และเป็นไปตามกฎการสืบราชสมบัติ⁶¹ พระบรมราชาธิราชผู้นี้ดูเหมือนทำความพอพระทัยให้องค์จักรพรรดิอย่างมาก พระองค์ไม่เพียงแต่ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระรามเมศวรส่งบรรณาการไปเท่านั้น แต่ยังทรงพระราชทานเครื่องขังตวงวัดมาตรฐานของจีนตามทีคณะทูตไทยชุดปีค.ศ. 1391⁶² ทูลขอพระราชทานเอาไว้ ในปีค.ศ. 1393⁶³ ไทยส่งคณะทูตอีก 2 ชุด

⁵³ W.A.R. Wood, **A. History of Siam** (2 nd.ed; Bangkok: The Siam Barnakich Press, 1933), pp. 70-71; **Hung-wu Shih-lu**, ch. 159, p. 1a.

⁵⁴ **Hung-wu Shih-lu**, ch. 164, pp. 2a-2b.

⁵⁵ **Ibid.**, ch. 170, p. 3a. เจ้า-ลู-ปา-ไอ (Chao-lu-pa-ai) เป็นทูต

⁵⁶ **Ibid.**, ch. 177, p. 2b. เจ้า-ยี่-เหิน (Chao yi-jen) เป็นทูต

⁵⁷ **Ibid.**, ch. 183, p. 4a, **Ming Shih**, ch. 324, p. 16a.

⁵⁸ C.R. Dibble, **The Chinese in Thailand against the Background of Chinese Thai Relations** (unpublished) Ph.D thesis, John Hopkins University, 1961, p. 115.

⁵⁹ **Hung-wu shih-lu**, ch. 193, p. 1a; **Ming Shih**, ch. 324, p. 16a.

⁶⁰ **Hung-wu Shih-lu**, ch. 195, p. 2a; **Ming Shih**, **op.cit.**

⁶¹ **Ming Shih**, **Ibid.**; ล. โดตซัน, **อภิธานประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2...**, หน้า 647. เครื่องราชบรรณาการนั้นประกอบด้วย พริกไทยดำ 17,000 ชั่ง ไม้ฝาง และไม้หอม

⁶² **Hsien-lo-kuo-chih**, ch. 3, p. 70. Etienne Aymonier, "Le Siam Ancien", **Journal Asiatique**, series X, I (March-April 1930), p. 224 and W.Wunn, **op.cit.**, pp. 80-81.

⁶³ **Hung-wu Shih-lu**, ch. 224, p. 1a; ch. 230, p. 5b. หลี-ซาน-ชี่ (Li San-ch'i) เป็นราชทูตในคณะทูตชุดแรก และ เมา-เกา (Mou kou) เป็นราชทูตในคณะทูตชุดที่สอง.

หลังจากที่จักรพรรดิยงหวู ทรงทราบข่าวการสวรรคตของพระราชบิดาของเจ้านครอินทร์จากคณะทูตไทย⁶⁴ ในปีค.ศ. 1395 แล้ว พระองค์ทรงมีบัญชาให้ขันที เจา ต้า (Chao Ta) และขันที ซุง ฟู่ (Sung Fu) อัญเชิญเครื่องค่านับศพมาถวายและแต่งตั้งเจ้านครอินทร์เป็นพระมหากษัตริย์⁶⁵ นี่เป็นการเข้าพระทัยผิดอีกครั้งของจักรพรรดิฉิน ข้อเท็จจริงที่สมเด็จพระราเมศวรและพระราชบิดาของเจ้านครอินทร์ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุพรรณบุรีเสด็จสวรรคตในปีเดียวกัน⁶⁶ นี้ทำให้จักรพรรดิฉินเกิดความสับสนจนทำให้พระองค์เข้าพระทัยผิดว่า พระราชบิดาของเจ้านครอินทร์คือกษัตริย์องค์ที่สวรรคตไปแล้ว แต่กระนั้นก็ตามตราตั้งของจักรพรรดิฉินก็มีได้ผลต่อการสืบราชบัลลังก์ สมเด็จพระรามาธิบดีของสมเด็จพระราเมศวรได้สถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า การยอมรับของจักรพรรดิฉินมิได้มีอิทธิพลทางการเมืองต่อกิจการภายในของไทย

อย่างไรก็ตาม พระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่พระราชทานแด่เจ้านครอินทร์ด้วยความเข้าพระทัยผิดในโอกาสนี้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ไทยโดยเฉพาะตัวเจ้านครอินทร์เป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิอย่างมากทีเดียว พระบรมราชโองการระบุว่า

นับตั้งแต่เราขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ได้มีคำสั่งให้ราชทูตเดินทางจากจีนไปยังเมืองต่าง ๆ ทั้ง 4 ทิศ ดินแดนที่เข้าของราชทูตไปถึงที่หมายมี 36 แห่ง (หมายความว่าราชทูตทั้งหลายของจีนแวะเยือน 36 อาณาจักร) และอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งบรรดาราชทูตไปถึงนั้น มาถึงหุเรา 31 แห่ง (หมายความว่าจักรพรรดิทรงเคยได้ยินชื่ออาณาจักรต่าง ๆ ที่ราชทูตแวะเยือนเพียง 31 แห่งเท่านั้น) ถ้าหากเราเปรียบเทียบสมัยปัจจุบันบรรดาอาณาจักรใหญ่ ๆ ทั้ง 18 แห่งและบรรดาอาณาจักรเล็กทั้ง 149 แห่งซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีและอุปนิสัยของพลเมืองแตกต่างกันและแปลก ๆ แต่เสียน-หลอ เป็นอาณาจักรที่เราคุ้นเคยมากที่สุดแห่งหนึ่ง เมื่อคณะทูตชุดที่แล้วเดินทางไปถึง เราทราบข่าวพระมหากษัตริย์องค์ก่อนของพวกท่านเสด็จสวรรคตไปแล้ว พระมหากษัตริย์ (องค์ใหม่) ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระมหากษัตริย์องค์ก่อน และทรงปกครองอาณาจักรโดยธรรม ทำให้บรรดาขุนนางและอาณาประชาราษฎร์มีความสุข ในโอกาสนี้เราได้ส่งเจ้าหน้าที่ให้นำคำสั่ง (ดังต่อไปนี้) ของเรามามอบแด่ท่าน: “ขอให้พระมหากษัตริย์อย่าทรงละเลยหลักกฎหมาย ขอย้ำทรงปฏิบัติพระองค์ในทางอบายมุข และขอให้พระองค์เทิดทูนบูชาบรรพบุรุษผู้เป็นแบบอย่าง”⁶⁷

⁶⁴ นายไป-ลิ่ง-จิ-ฉือ-ตี (Nai P 'o-lang-chih-shih-t'i)

⁶⁵ Hung-wu shih-lu, ch. 243, p. 3a; Tung hsi-yang k 'ao, ch. 2, p. 65; Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 3a.

⁶⁶ ประชุมพงศาวดารภาค 1, หน้า 66 ดูรายละเอียดใน T. Grimm, op. cit., 5, n. 31 ด้วย

⁶⁷ Ming Shih, ch. 324, pp. 16a-16b. as translated by T. Grimm, op. cit., pp. 5-6. See also Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, pp. 7b-8a; Tung-hsi-yang k 'ao, ch. 9, pp. 450-451.

หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างจีนกับไทยก็คือ พระราชปรารภของจักรพรรดิยฺหฺงในป.ศ. 1397 เกี่ยวกับเรื่องที่ชาวและศรีวิชัยไม่ส่งคณะทูตบรรณาการ⁶⁸ ในพระราชปรารภนี้พระองค์ทรงระบุออกมาอย่างชัดเจนว่า ไทยไม่เหมือนกับขวาและศรีวิชัยตรงที่เชื่อฟังจีนอยู่เสมอและส่งคณะทูตบรรณาการอย่างสม่ำเสมอ⁶⁹ จักรพรรดิยฺหฺงทรงมีรับสั่งให้กรมพิธีการขอร้องให้ราชทูตไทยซึ่งเดินทางนำบรรณาการมาในปีนั้นช่วยอัญเชิญพระราชสาสน์ของจักรพรรดิไปให้แก่ชาวด้วย⁷⁰

ในขณะที่เดียวกันการแข่งขันกันเพื่อให้ได้รับความโปรดปรานจากจักรพรรดิจีนระหว่างราชวงศ์สุพรรณบุรีและราชวงศ์อู่ทองก็ยังคงดำเนินต่อไป เจ้านครอินทร์ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุพรรณบุรีแล้วทรงส่งคณะทูตไปชุดหนึ่งในเดือนอ้ายปี.ศ. 1398 แต่จักรพรรดิทรงประชวรมากจนไม่อาจรับคณะทูตได้⁷¹ สมเด็จพระรามาธิบดีซึ่งครองราชย์อยู่ทรงส่งนายซุ-หฺว-โล่ (Szu-wu-lo) เป็นราชทูตและเดินทางไปถึงจีนในเดือน 4 ปีเดียวกันนั้น ซึ่งเป็นเวลาที่จักรพรรดิยฺหฺงเสด็จสวรรคตไปแล้วถึง 2 เดือน⁷²

ระหว่างค.ศ. 1399 ถึงค.ศ. 1402 ตลอดระยะเวลา 4 ปีนั้น ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตเลยเนื่องจากเกิดสงครามกลางเมืองในจีนระหว่างจักรพรรดิเจียน-เหวิน (Chien-wen) และจักรพรรดิยฺหฺง-โล่ (Yung-lo) พระปิตุลาเมื่อจักรพรรดิยฺหฺง-โล่ทรงสามารถแผ่อำนาจครอบคลุมจีนทั้งหมด. ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1402 จึงทรงส่งราชทูตไปยัง ไทย ขวา หมู่เกาะริวกิว ญี่ปุ่น และประเทศอื่น ๆ ทั่วทิศเพื่อประกาศถึงชัยชนะของพระองค์และเพื่อเตือนให้ประเทศต่าง ๆ ส่งบรรณาการไปจีนเช่นที่เคยปฏิบัติมาด้วย⁷³ ปรากฏว่าเจ้านครอินทร์ทรงสนองตอบก่อนพระมหากษัตริย์ไทยเสียอีกโดยส่งคณะทูตของพระองค์ไปในเดือนอ้ายปี.ศ. 1403 จักรพรรดิยฺหฺง-โล่ทรงดีพระทัยมากและได้พระราชทานตราเงินกะไหล่ทองรูปอูฐ (โต เนี้ยว) (To niu)⁷⁴ ในโอกาสเดียวกันนั้น จักรพรรดิยฺหฺง-โล่ทรงย้ายที่ตั้งระเบียบข้อบังคับของระบบบรรณาการและทรงเตือนให้ไทยส่งบรรณาการไปกวางตุ้ง⁷⁵ ทุก ๆ 3 ปีต่อครั้ง แต่คำเตือนของพระองค์ก็ไม่มีผลใด ๆ ดังที่เราจะเห็นต่อไป

⁶⁸ Hung-wu chih-lu, ch. 254, pp. 6a-7b.

⁶⁹ พระราชสาสน์อันยัศยานของจักรพรรดิถึงพระมหากษัตริย์ไทยนั้นมีบันทึกอยู่ใน Ming Shih, ch. 324, pp. 25b-26b.

⁷⁰ Hung-wu shih-lu, ch. 254, pp. 6a-7b. นอกจากเป็นการเตือนให้ชาวส่งคณะทูตบรรณาการแล้ว ในพระราชสาสน์ยังมีบัญชาให้ชาวห้ามปรามศรีวิชัยซึ่งเป็นรัฐประเทศราชของขวา มิให้โจมตีคณะทูตซึ่งรัฐบาลของจีนอื่น ๆ ส่งไปจีน ตามข้อเท็จจริงแล้ว ศรีวิชัยเพิ่งจะหมดอำนาจก่อนหน้าที่พระราชสาสน์จะมาถึงเล็กน้อย ดูจาก Wang Gung-wu, "The Opening..." op. cit., pp. 90-91.

⁷¹ Hung-wu Shih-lu, ch. 256, p. 1a.

⁷² Ibid; ch. 257, p. 4b.

⁷³ Wang Gung-wu, op. cit., p. 92.

⁷⁴ Kuo-ch 'üeh (Studies of Foreign Countries) by T'an ch'ien, pp. 1594-1657 (104 chüan, Peking, 1958), ch. 13, p. 895 and Hsien-lo-kuo-chih, ch. 3, p. 70. ตั๋วที่รับของดวงตราเป็นรูปอูฐ จึงเรียกว่า ตราอูฐ

⁷⁵ Ming shih (ch. 324, p. 166) ระบุพระนามของพระมหากษัตริย์ว่า โต-โล-ตี-ลา (To-lo-ti-la) ซึ่งเป็นพระอิสริยยศของเจ้านครอินทร์บางส่วน (นครินทราธิราช) ดังนั้น ดูเหมือนว่าจักรพรรดิยฺหฺง-โล่ทรงเข้าพระทัยผิดเช่นเดียวกับที่จักรพรรดิยฺหฺงเคยเข้าพระทัยมาแล้วว่า เจ้านครอินทร์เป็นพระมหากษัตริย์อยู่ในเวลานั้น ดู Ta Ming hui-tien, ch. 105, p. 10a. ประกอบด้วย

จักรพรรดิหย่ง-ไต้ทรงพยายามที่จะสร้างพระเกียรติยศของพระองค์ พระองค์ทรงถวายพระยศให้กับจักรพรรดิยฺหวี่ซึ่งสวรรคตไปแล้ว และทรงส่งราชทูตจีนไปแจ้งให้ประมุขอาณาจักรต่าง ๆ ทราบถึงพระกรณียกิจดังกล่าว ราชทูตจีนอัญเชิญพระบรมราชโองการดังกล่าวมาถึงไทยในเดือนหกปีค.ศ. 1403⁷⁶ ในอีก 2 เดือนต่อมา หวาง เจอะ (Wang che) และเซ็งหวู (Ch'eng wu) ได้อัญเชิญของที่ระลึกจากจักรพรรดิคือ ผ้าไหมยกดอกเงินมาทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ไทย⁷⁷ ในเดือน 9 ปีเดียวกันนั้น ชันที่หลี่ เสียง (Li Hsiang) ซึ่งเป็นราชทูตจีนอัญเชิญพระบรมราชโองการ และของที่ระลึกมาทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ไทย รวมทั้งขุนนางทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร⁷⁸

ในทางตรงกันข้ามพระมหากษัตริย์ไทยกลับมิได้ทรงส่งคณะทูตไปจีนเลยจนกระทั่งในเดือน 9 ปีค.ศ. 1403 เมื่อพระองค์ทรงมีคำสั่งให้ทูตชื่อนายไอ-จี-ลา (Ai-Chi-la) เดินทางมาจีน⁷⁹ ในปีนี้ปรากฏว่าจีนได้ใช้คำว่า “เสียน-หลอ” กันทั่วไปแล้วในจดหมายโต้ตอบทางราชการของจีน และในหลักฐานต่าง ๆ ของจีนนับจากนี้ไปจีนได้ยอมรับอย่างเป็นทางการแล้วถึงการผนวกลัทธิขงจื้อของอาณาจักรอยุธยา⁸⁰

ตลอดรัชสมัยของจักรพรรดิหย่ง-ไต้ ไทยส่งคณะทูตเพิ่มมากขึ้นและมีกิจกรรมในจีนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ในปีค.ศ. 1404 หลักรฐานเงินบันทึกว่ามีคณะทูตไทย 2 ชุด ทูตชื่อนายปี (Nai Pi) เดินทางไปจีนในเดือน 9 ปีนั้นเองเพื่อแสดงความระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของจักรพรรดิที่ทรงพระราชทานของที่ระลึกแก่พระมหากษัตริย์ไทยในปีที่ผ่านมา⁸¹ คณะทูตชุดที่สองนำโดยนายไอ-นา-โป-ลา (Nai Ai-na-po-la)⁸² เดินทางไปถึงจีนในเดือน 11 เพื่อสนองตอบคำติเตียนของจักรพรรดิคณะทูตชุดนี้ได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษต่อกรกระทำผิดของไทยในอดีต คณะทูตชุดนี้ได้รับของพระราชทานจากจักรพรรดิมากกว่าปกติ ของพระราชทานจากจักรพรรดิประกอบด้วยของหลายสิ่งรวมทั้ง “หนังสือประวัติของสตรีที่มีคุณธรรม” 100 ฉบับ (เลี่ย-นุ-จ้วน Lieh-nü-chuan) และเครื่องชั่งเครื่องวัดมาตรฐานของจีนด้วย⁸³

คำติเตียนไทยของจักรพรรดิจีนนั้นเดือนไทยในปีค.ศ. 1404 (พ.ศ. 1947) ว่า มะละกา* สุมาตรา และจามปา ร้องเรียนไปจีนว่าไทยเข้าโจมตีหรือและรุกรานดินแดนของตน พระบรมราชโองการของจักรพรรดิระบุว่า

⁷⁶ Yung-lo shih-lu, ch. 21, p. 5b; Ming Shih, ch. 324, p. 16b.

⁷⁷ Yung-lo shih-lu, ch. 22, p. 2b; Kuo ch 'üeh, ch. 13, p. 909.

⁷⁸ Yung-lo shih-lu, ch. 23, p. 5b; Kuo-ch 'üeh, ch. 13, p. 913.

⁷⁹ Yung-lo shih-lu, ch. 23, p. 5a.

⁸⁰ อยุธยาได้ชัยชนะเหนือสุโขทัยอย่างเด็ดขาดในปีค.ศ. 1378 (พ.ศ. 1921) ดู พงศาวดารอยุธยาฉบับหลวง ประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 5 (พระมหากษัตริย์สุโขทัยในเวลานั้นได้รับพระบรมราชานุญาตให้ครองราชย์ในฐานะเจ้าประเทศราช และรัชทายาทของพระองค์ก็ยังคงปกครองสุโขทัยต่อไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนที่สุโขทัยจะถูกผนวกเข้ากับอยุธยาในที่สุด)

⁸¹ Yung-lo Shih-lu, ch. 34, p. 3a.

⁸² Ibid, ch. 36, p. 6a.

⁸³ Ming Shih, ch. 324, p. 17a; Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 70.

* หลักรฐานจีนใช้คำว่า มาน-จู-เจีย-กัวอ (Man-chu-chia Kuo) ซึ่งเป็นชื่อที่จีนใช้เรียกมะละกา แต่เมืองมะละกาจะตั้งขึ้นแล้วหรือยังในขณะนั้นยังเป็นที่ยกเถียงกันอยู่

จามปา สุมาตรา มะละกา และท่าม (พระมหากษัตริย์ไทย) ล้วนแต่ได้รับพระบรมราชโองการจากจักรพรรดิ ท่านถือสิทธิในอำนาจอย่างไรจึงจับบรรดาทูตบรรณาการของอาณาจักรเหล่านี้ หรือขโมยสาสน์แต่งตั้งและตราตั้ง... ท่านจะต้องปล่อยทูตของจามปาและคืนตราและสาสน์แต่งตั้งให้แก่สุมาตรา และมะละกา นับจากนี้ต่อไป ท่านจะต้องเคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามหลักการที่ถูกต้อง รักษาอาณาเขตของท่านไว้ให้ดี จงชื่อตรงต่อเพื่อนบ้านของท่าน แล้วท่านจะได้รับพรแห่งสันติสุขอันยิ่งใหญ่ชั่วนิรันดร์⁸⁴

คำเตือนข้างต้นนี้ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยเสื่อมลงแต่อย่างใดแต่ยังคงดำเนินต่อไปอย่างใกล้ชิดเช่นแต่ก่อน หลักฐานที่สนับสนุนข้อเท็จจริงนี้ก็คือ ในปีเดียวกันนั้นจักรพรรดิทรงห้ามขุนนางจีนยึดเรือไทยซึ่งหลงไปแถบชายฝั่งฟูเกี้ยนในขณะที่จะแล่นไปหมู่เกาะริวกิว⁸⁵ ข้อมูลนี้ยืนยันได้ว่าคำเตือนของจักรพรรดิอย่างมากที่สุดก็เป็นเพียงการแสดงออกอย่างเป็นทางการของพระองค์ ซึ่งทรงแสดงความห่วงใยในเรื่องความปลอดภัย และความเป็นอยู่ของรัฐบาลการของพระองค์ทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นคำเตือนของจักรพรรดิก็แทบจะไม่มีผลอะไรเลย ดังที่พิสูจน์ได้ในกรณีของไทย ทั้ง ๆ ที่มีคำเตือนอย่างแข็งขันจากจักรพรรดิ และไทยก็ได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษต่อเรื่องที่ตนกระทำลงไปแล้ว แต่ความขัดแย้งระหว่างไทยกับอาณาจักรทั้ง 3 ดังที่กล่าวมาข้างต้นก็ยังดำเนินต่อไป จามปาและสุมาตรายังคงร้องเรียนถึงพฤติกรรมของโจรสลัดไทยในทะเลใต้อยู่ ตามข้อเท็จจริงแล้วยังน่าสงสัยอยู่ว่า โจรสลัดเหล่านั้นเป็นคนไทยจริงหรือไม่ พวกเขาโจรสลัดทั้งหลายอาจจะใช้ภูมิภาคทางตอนใต้ของไทยเป็นฐานสำหรับโจมตีเรือที่ผ่านไปมา โจรสลัดเหล่านี้อาจจะเป็นคนมาเลย์ซึ่งชำนาญในการเดินเรือทะเลมากกว่าคนไทยซึ่งโดยปกติแล้วก็มักจะว่าจ้างชาวจีนในการเดินเรือ ถ้าการสันนิษฐานนี้ถูกต้องก็เป็นเรื่องแน่นอนว่า แม้ไทยปรารถนาจะเชื่อฟังคำสั่งของจักรพรรดิจีน ไทยก็ไม่อยู่ในวิสัยที่จะกำจัดพวกโจรสลัดลงได้โดยปราศจากความเชี่ยวชาญในเทคนิคการเดินเรือซึ่งก็ดูเหมือนว่าคนไทยจะไม่มีควมชำนาญในเรื่องนี้เอาเสียเลย ความจริงปรากฏว่าเรือของไทยก็ถูกโจรสลัดปล้นเช่นกัน ซึ่งไทยก็อ้างว่าเป็นโจรสลัดจากชายฝั่งจามปาและอันหน่า เมื่อใดก็ตามที่เรือของราชทูตไทยแตกในที่ใกล้เคียงกับ 2 ประเทศนี้ เรือจะถูกปล้นและผู้คนในเรืออาจถูกฆ่าหรือไม่ก็ถูกจับ ตัวอย่างเช่น ประมาณปีค.ศ. 1404 เรือของคณะทูตไทยแตกนอกชายฝั่งอันหน่า สมาชิกในคณะทูตทั้งหมดยกเว้นโป-เฮอะ (Po-he) ถูกโจรสลัดฆาตกรรมหมด⁸⁶ ต่อมากองทหารจีนซึ่งเข้าโจมตีอันหน่าในปีค.ศ. 1406 และค.ศ. 1407⁸⁷ ได้ให้ความช่วยเหลือโป-เฮอะออกจากคุก

⁸⁴ Ming Shih, loc. cit and Hsien-lo kuo chih, ch. 3, pp. 70-71; as Translated by T. Grimm, op. cit., p. 7.

⁸⁵ Yung-lo Shih-lu, ch. 34, pp. 1b-2a and Ming Shih, ch. 324, p. 16b.

⁸⁶ ดูรายละเอียดเรื่องกลุ่มโจรนี้ได้ใน D.G.E. Hall, A. History of Southeast Asia (2 nd ed; London:MacMillan, 1964), p. 173.

⁸⁷ Ming Shih, ch. 324, p. 17a; Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, 71. นายพลของจีนคนหนึ่งชื่อ จาง ฟู (Chang Fu) ได้เข้าโจมตีอันหน่าในระหว่างค.ศ. 1406-1407 การที่เขาได้ชัยชนะเหนืออันหน่าอย่างราบคาบนั้นทำให้จีนกล้าที่จะตั้งเดินไปยังชวา และไทยในเวลาต่อมา ดู Ming Shih, ch. 154, pp. 1b-5a.

สำหรับในกรณีมะละกา⁸⁸ ไทยยังคงดำเนินนโยบายคุกคามอยู่เช่นเดิม ในปีค.ศ. 1455 ไทยได้มะละกาอยู่ในปกครองชั่วระยะสั้น จากนั้นมะละกาก็เป็นอิสระอีก⁸⁹ ไทยมักจะไมยอมรับรองว่ามะละกาเป็นรัฐอธิปไตย และไทยพยายามอยู่เสมอ ๆ ที่จะควบคุมมะละกาให้อยู่ใต้อำนาจทั้ง ๆ ที่ไทยส่งกองทหารไปปราบหลายครั้ง ก็ยังไม่อาจมีอำนาจเหนือมะละกาได้อย่างมั่นคง เมื่อไรก็ตามที่ไทยเข้มแข็ง มะละกาก็จะยอมรับในความเป็นเจ้าประเทศราชของไทยพอเป็นพิธีเท่านั้น แต่ต่อมาไม่นานก็จะเพิกเฉยเสีย ไทยส่งคณะทูตบรรณาการ 2 ชุดในค.ศ. 1405⁹⁰ และในปีถัดมา⁹¹ ในค.ศ. 1407 จักรพรรดิจีนได้รับคำร้องเรียนจากจามปา สุมาตราและมะละกาว่า ไทยรุกรานอีก เมื่อคณะทูตไทยไปถึงจีนในปีนั้น จักรพรรดิตรัสแก่ราชทูตให้กราบทูลพระมหากษัตริย์ไทยอย่าได้ทรงรุกรานอาณาจักรทั้งสามเลย⁹² ในปีค.ศ. 1408 จีนส่งคณะทูตมาไทย 2 ชุด ในขณะที่ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียงชุดเดียว ในวันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1408 ชันทีจางหยวน (Chang Yüan) นำโบ-เฮอะสมาชิกคนหนึ่งในคณะทูตไทยซึ่งกองทหารของจักรพรรดิช่วยเหลือออกจากที่คุมขังในอันหน่ากลับมายังไทย พร้อมกับอัญเชิญพระบรมราชโองการของจักรพรรดิขอให้พระพระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานรางวัลแก่ครอบครัวของสมาชิกในคณะทูตที่ถูกฆ่าตายมาก ๆ⁹³ ในปีปลายปีค.ศ. 1408 คณะทูตจีนอีกชุดหนึ่งเดินทางมาถึงไทยนำโดยเจิ้ง โห ชันทีผู้มีชื่อเสียง⁹⁴ เจิ้งโหน่ากองเรือสำรวจทางทะเลครั้งที่สองออกจากฟูเกี้ยนในปีค.ศ. 1407 ซึ่งมีเรือถึง 62 ลำและลูกเรือมากกว่า 27,000 คนแวะมาเมืองไทยในเดือน 9 ปีค.ศ. 1408 หลักฐานชิ้นหนึ่งยืนยันว่า เจิ้งโหเข้าเฝ้าเจ้านครอินทร์เป็นการส่วนพระองค์ เนื่องจากเคยทรงนำคณะทูตไปจีนด้วยพระองค์เองหลายครั้งมาแล้ว⁹⁵ การเข้าเฝ้าเจ้านครอินทร์เป็นการส่วนพระองค์ของเจิ้งโหน่าทำให้ไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า ใครเป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิจีน (ระหว่างเจ้านครอินทร์กับพระมหากษัตริย์) สมเด็จพระรามาธิบดีซึ่งครองราชย์อยู่นั้นทรงให้การต้อนรับคณะของเจิ้งโหอย่างอบอุ่น แต่ดูเหมือนพระองค์ได้รับการถวายพระเกียรติจากคณะของเจิ้งโหไม่มากนัก การให้ความสนิทชิดเชื้อที่จีนมีต่อเจ้านครอินทร์มากขึ้น อาจเป็นสาเหตุทำให้ความขัดแย้งระหว่างพระมหากษัตริย์

⁸⁸ จีนเรียกในชื่อว่า มั่น-จู เจีย (Man-shu-chia) จะหมายถึง “มะละกา” หรือไม่ยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะว่ายังเป็นที่ถกเถียงกันมากกว่า มะละกาตั้งขึ้นเมื่อใด ดูรายละเอียดเรื่องความขัดแย้งระหว่างไทยกับมะละกาได้ใน M.A. Meilink-Roelofs, *Asian Trade and European Influence* (The Hague: Maritimes Nijhoff, 1962)

⁸⁹ สมจัย อนุমানราชชนน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร : ไทยเกษม, 2493), p.3 และสมเด็จพระมหาพรยาจารย์ราชานาถ, พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 417.

⁹⁰ ทูตไทยซึ่งเดินทางไปจีนในเดือนเจ็ดปีค.ศ. 1405 ได้รับแต่งตั้งในชื่อจีนว่า เซ็ง จู-เสียน (Ts'eng Shou-hsien) ขณะเดียวกันคณะทูตชุดที่สองซึ่งไปถึงจีนในเดือน 11 ปีเดียวกันนั้นมีคนไทยชื่อนายโบ-ล้ง-จิ-ฉือ-ตี (Po-lang-chih, Shih-ti) ดู *Yung-lo Shih-lu*, ch. 44, p. 3a; ch. 48, p. 1a.

⁹¹ *Ibid*; ch. 59, p. 3a ทูตชื่อ ฮู-ตุ-บู เต-(หรือ ตี) มา-นา-นา (Hu-tu-pu-te (or ti) mao-na-na) เจ้านครอินทร์เมืองอินทบุรีส่งไปจีน

⁹² *Ibid*; ch. 72, pp. 4b-5a.

⁹³ *Ibid*; ch. 82, pp. 6a-6b; *Ming Shih*, ch. 324, p. 17b.

⁹⁴ *Ibid*.

⁹⁵ ท.รณาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย..., หน้า 214. ม้าฮวน (Ma Huan) สมาชิกคนหนึ่งในคณะของเจิ้งโหเขียนบันทึกไว้ในสมัยนั้นเกี่ยวกับไทย ดูในภาคผนวกที่ 1 สำหรับการพิจารณารายละเอียดเรื่องการเดินทางทางเรือของเจิ้งโห ดู *Chung-kuo nan-yang chiao-t'ung shih* (History of Communication between ching and the Southern Ocean) by Feng Ch'eng-chün (1963 reproduction), ch. 5 and ch. 10.

กับเจ้านครอินทร์ซึ่งมีอยู่แล้วให้แตกหักเร็วขึ้น พระมหากษัตริย์ทรงถือว่าภารกิจพรดิจินไม่ถวายพระเกียรติ แสดงความอาลัยในการสวรรคตของสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ในปีค.ศ. 1395 แต่กลับถวายพระเกียรติต่อพระราชบิดาของเจ้านครอินทร์นั้น เป็นสิ่งที่น่าขุ่นเคืองพระทัยมาก และพระองค์ไม่ทรงวางพระทัยในตัวเจ้านครอินทร์นับตั้งแต่นั้นมา ความไม่ไว้วางพระทัยมีมากขึ้นเมื่อทูตจีนนำของพระราชทานมามอบให้กับขุนนางฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารในปีค.ศ. 1403 พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ของพระราชทานเหล่านี้เป็นความพยายามของจีนที่จะเกลี้ยกล่อมพวกขุนนางทั้งหลายให้เป็นพวกเจ้านครอินทร์ การที่เจิ้งโหย่เข้าเฝ้าเจ้านครอินทร์ครั้งนั้นเท่ากับเป็นการทวีความขัดแย้งให้รุนแรงขึ้น หลังจากเจิ้งโหย่เดินทางกลับไปแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงมีคำสั่งให้จับกุมบรรดาขุนนางหลายคนที่ทรงกล่าวหาว่าเป็นพวกของเจ้านครอินทร์ และทรงสั่งประหารชีวิตพวกนี้เสีย ต่อมาขุนนางผู้ใหญ่บางคนก็ถูกกล่าวหาว่าเข้าข้างเจ้านครอินทร์อีก ในปีค.ศ. 1409 เจ้าพระยามหาเสนาบดีหลบหนีจากการจับกุมไปได้อย่างหวุดหวิดและไปเข้ากับเจ้านครอินทร์อย่างเปิดเผย ในปีเดียวกันนั้นเสนาบดีผู้หนึ่งได้นำกองทหารของเจ้านครอินทร์จากอินทบุรีมาโจมตีเมืองหลวง และในท้ายที่สุดก็สามารถยึดเมืองหลวงได้หลังจากสู้รบนองเลือดบ้างเล็กน้อย ก่อนที่สมเด็จพระรามาธิบดีจะหมดพระราชอำนาจ พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีน 2 ชุดในปลายปีค.ศ. 1408 และต้นปีค.ศ. 1409 คณะทูตชุดแรกส่งไปในเดือน 12* ปีค.ศ. 1408 นำโดยราชทูตชื่อ ฮู-ตุ-หวู-เสี่ย-เหมย (Hu-tu-wu-hsia-mei) และนายอิ (ยี่)-เสี่ย-ฉือ (I(Yi)-hsia-shih) คณะทูตชุดนี้ส่งไปเพื่อกราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษต่อการกระทำผิดของไทยที่ผ่านมา⁹⁶ การกระทำนี้คงจะเป็นความพยายามของพระองค์ที่จะประจบประแจงจีนเพื่อให้ได้รับความโปรดปรานจากจีน นายฉือ-ไล-ซู (Nai Shih-lai-tsu) เป็นราชทูตนำคณะทูตชุดที่สองของพระองค์ไปจีนในเดือน 1 ปีค.ศ. 1409 เพื่อทูลเกล้าถวายเครื่องสักการะแด่พระศัพพะรมเหสี เหมริน-เสี่ยว (Jen-hsiao)⁹⁷ และกราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษต่อความผิดพลาดของไทยในอดีตที่ผ่านมา⁹⁸

ในทันทีที่เจ้านครอินทร์ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงส่ง คุณเหวิน กุน (K'un Wen K'un) ไปจีนในเดือน 10 ปีค.ศ. 1409 นั้นเองเพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะของพระองค์⁹⁹ ในโอกาสนี้จักรพรรดิมีพระบรมราชโองการถึงเจ้านครอินทร์ซึ่งบัดนี้ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็น สมเด็จพระอินทราชา ให้ทรงส่ง โฮ-ปา กวน (Ho pa kuan) และพรรคพวกซึ่งก่ออาชญากรรมในจีนแล้วหนีมาไทยกลับคืนให้จีน¹⁰⁰ พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ทรงปฏิบัติตามพระบรมราชโองการ และได้แต่งตั้งชาวจีนคนหนึ่งชื่อ เสิ่ง ฉาว-เสียน (Ts'eng Shou-hsien) เป็นทูตนำ โฮ-ปา-กวน และพรรคพวกกลับไปจีนในปีค.ศ. 1410¹⁰¹ จักรพรรดิทรงพอ

⁹⁶ Yung-lo shih-lu, ch. 86, p. 3b; Ming Shih, loc. cit.

⁹⁷ เมล็ดของจักรพรรดิหยงไล้สวรรคตในปีค.ศ. 1407 ดู Ming Shih, ch. 113.

⁹⁸ Yung-lo shih-lu, ch. 87, p. 3b; Ming Shih, loc. cit ; Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 8b.

⁹⁹ Yung-lo shih-lu, ch. 97, p. 1b; Shu-yü chou-tzu-lu, loc. cit.

¹⁰⁰ Hsien-lo kuo chih, ch. 3, p. 71.

¹⁰¹ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 8b; Tung-hsi yang k' ao.

* เป็นการนับเดือนตามระบบของจีนซึ่งถือวันตรุษจีนเป็นวันขึ้นปีใหม่ หลังจากวันตรุษจีนไปแล้วจะนับเป็นเดือน 1 2

พระทัยมากและทรงมีรับสั่งให้จาง หยวน ให้รางวัลแก่ราชทูตและผู้ติดตาม¹⁰² ในปีค.ศ. 1411 เจิ้งโหวได้เดินทางมาเยือนดินแดนทางตอนใต้ของไทยอีกครั้งหนึ่ง¹⁰³ และไทยก็ได้ส่งคณะทูตไปจีนอีกชุดหนึ่ง¹⁰⁴

ในปีค.ศ. 1412 รัชทายาทของไทยได้เสด็จไปจีนร่วมกับราชทูตคุน-เหวิน-คุน จักรพรรดิทรงมีรับสั่งให้ขันที ฮุง-เป่า (Hung Pao) นำเสด็จรัชทายาทกลับมาไทย¹⁰⁵ ในระหว่างปีค.ศ. 1413-1415 หลักฐานจีนไม่ได้ระบุถึงคณะทูตจากไทยเลย ในปีค.ศ. 1416 หลักฐานจีนระบุว่าพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ชื่อ ซาน-โล-โป-โล-โม-ลา-ชา-ตี้-ไล (Ts'an-lai-po-lo-mo-la-cha-ti-lai) (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ค.ศ. 1424-1448) ซึ่งครองราชย์ในปีค.ศ. 1424 ทรงส่งทูตชื่อนายฉือ-เสียน (Shih-hsien) ไปกราบบังคมทูลให้จักรพรรดิทรงทราบว่ามีสมเด็จพระอินทราชา สมเด็จพระราชาบิดา¹⁰⁶ ของพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว เป็นการยากที่จะสอบค้นว่าเหตุใดผู้บันทึกของจีนจึงบันทึกเรื่องราวผิดพลาดอยู่บ่อยๆ ตามข้อเท็จจริงที่ทราบกันนั้น ผู้บันทึกเหตุการณ์ของจีนคำนึงถึงความถูกต้องอย่างมากทีเดียว บางทีอาจจะเป็นความผิดพลาดของผู้คัดลอก หรือการจัดลำดับเหตุการณ์ในการบันทึกเหตุการณ์ของราชสำนักผิดพลาด ดังที่ ที. กริมม์ ตั้งข้อสังเกตไว้¹⁰⁷ อย่างไรก็ตาม หลักฐานต่าง ๆ ของจีนก็ระบุต่อไปว่า จักรพรรดิทรงมีรับสั่งให้ขันทีกัว-เหวิน (Kuo-Wen) เดินทางไปพร้อมกับคณะทูตไทยที่เดินทางกลับ และถวายคำไว้อาลัยต่อพระมหากษัตริย์ผู้สวรรคตไปแล้ว และมีรับสั่งให้ขุนนางจีนอีกคนหนึ่งประกาศให้ทราบกันทั่วไปว่า รัชทายาทนั้นเป็นผู้สืบราชบัลลังก์ และพระมหากษัตริย์ไทยทรงได้รับการทูลเกล้าถวายคำแนะนำให้ส่งคณะทูตไทยไปจีนอีกชุดหนึ่งเพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของจักรพรรดิที่ทรงแต่งตั้งพระองค์¹⁰⁸ ในปีค.ศ. 1418 คณะทูตไทยเดินทางถึงจีนแต่ไม่มีรายละเอียดอื่นใดเกี่ยวกับคณะทูตไทยชุดนี้ในหลักฐานของจีน¹⁰⁹

ความขัดแย้งระหว่างไทยกับมะละกาที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ทราบถึงพระกรรมของจักรพรรดิจีนอีกในปีค.ศ. 1416 เมื่อมะละกากราบทูลขอให้จักรพรรดิลงโทษไทย¹¹⁰ จักรพรรดิจึงมีรับสั่งให้ขันที ยาง หมิน (Yang Min) ร่วมเดินทางมากับคณะทูตไทยที่กำลังเดินทางกลับไทยในปีค.ศ. 1419 เพื่อทูลเกล้าถวายพระราชดำรัสตำหนิไทยที่โจมตีมะละกา พระราชดำรัสตีเตียนตอนหนึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้:-

เรา (จักรพรรดิจีน) ปฏิบัติต่อข้าประเทศทั้งหมดด้วยความรักใคร่เท่าเทียมกัน (ยี่ฉือ-ตง-เหวิน Yi-shih-tung-jen)... บัดนี้ สุลต่านแห่งมะละกาและราชวงศ์ของพระองค์ ได้มาเฝ้าร้องเรียนต่อเราด้วยพระองค์เอง...ว่า ท่าน (พระมหากษัตริย์) ส่งกองทหาร

¹⁰² Yung-lo shih-lu, ch. 111, p. 1b.

¹⁰³ Chung-kuo nan-yang chiao-t'ung shih, ch. 10, p. 95.

¹⁰⁴ ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 73.

¹⁰⁵ Yung-lo shih-lu, ch. 135, p. 1b; Ming Shih, ch. 324, p. 17b.

¹⁰⁶ Yung-lo shih-lu, ch. 176, p. 1a.

¹⁰⁷ T. Grimm, op. cit., p. 8, n. 48.

¹⁰⁸ Ming Shih, loc. cit.; Yung-lo-shih-lu, ch. 495, p. 1a. นายเซี่ยว (Nai Chiao) เป็นทูต

¹⁰⁹ ประชุมพงศาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 74.

¹¹⁰ Tung-hsi-Yang k'uo, ch. 2, p. 66.

ไปรุกรานเขาโดยไม่มีเหตุผล ท่านควรจะทราบว่าเป็นสิ่งผิดศีลธรรม และเป็นเหตุให้ผู้ล้นล้มตายทั้งสองฝ่าย เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างมากสำหรับบุคคล ที่มีใจกรุณาที่จะทำสงคราม ยิ่งกว่านั้น (สุดต่าน) มะละกาก็เป็นประเทศราชของเรา (เช่นเดียวกับท่าน) ถ้าหากเขาทำสิ่งใดไม่เหมาะสมท่านควรจะร้องเรียนมายังเราแทนที่จะใช้กองกำลัง มิฉะนั้นอาจหมายความว่าท่านไม่เชื่อฟัง กระนั้นก็ตาม การโจมตีมะละกาอาจมีอยู่ต่อไปโดยผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านโดยที่ท่านไม่ทราบ เราเชื่อมั่นในตัวท่านว่าท่านจะจริงใจต่อเพื่อนบ้านของท่านเพื่อทั้งสองฝ่ายจะมีสันติสุขชั่ววันจิณรินันต์ เราหวังว่าท่านจะเอาใจใส่ต่อเรื่องนี้¹¹¹

คำตักเตือนของจักรพรรดิจีนข้างต้นนี้หยุดยั้งไทยไม่ให้รุกรานมะละกาเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้นต่อมาไม่นานไทยบีบบังคับมะละกาอีก แต่เพื่อตอบสนองต่อพระราชดำริข้างต้น ไทยจึงส่งทูตชื่อนาย ไอ-นา (Ai-na) ไปพร้อมกับคณะผู้ติดตาม 80 คน ไปยังจีนในปีค.ศ. 1450 เพื่อกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษที่ไทยโจมตีมะละกาที่แล้ว ๆ มา¹¹² ในเดือน 3 ปีต่อมาไทยส่งนายไหว (Huai) เป็นราชทูตเดินทางมาขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้ง¹¹³ อีก 4 เดือนต่อมาไทยส่งคณะทูตไปจีนอีก ซึ่งทำให้จักรพรรดิต้องทรงย่ำถึงระเบียบข้อบังคับของระบบบรรณาการอีกครั้งว่า ไทยควรส่งเครื่องราชบรรณาการเพียง 3 ปีต่อครั้ง แทนที่จะส่งปีละ 2 ครั้ง¹¹⁴ เช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่จักรพรรดิทรงเตือนย้ำ แต่ไทยก็ยังส่งคณะทูตไปจีนอีก 2 ชุดในปีค.ศ. 1422¹¹⁵ และในปีค.ศ. 1423¹¹⁶ จักรพรรดิทรงย่ำถึงคำชี้แจงของพระองค์ในตอนต้นอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ไทยดูเหมือนจะเชื่อฟังและส่งคณะทูตไปจีนตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ คณะทูตจากไทยเดินทางไปจีนอีกในปีค.ศ. 1426¹¹⁷ และค.ศ. 1428¹¹⁸ คณะทูตทั้งสองชุดนี้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ค.ศ. 1424-1448 พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ทรงส่งไป

ในปีค.ศ. 1431 สุดต่านแห่งมะละกาส่งทูตไปจีน 3 คนเพื่อกราบทูลต่อจักรพรรดิว่า ไทยกำลังเตรียมการโจมตีมะละกาอีก¹¹⁹ ดังนั้นจักรพรรดิจึงทรงมีรับสั่งให้เจิ้งโหวซึ่งกำลังจะนำกองสำรวจทางทะเลไปอีกครั้งหนึ่งนำทูตทั้ง 3 คนกลับมะละกาและได้ส่งพระราชสาสน์เตือนไทยมาด้วย เจิ้งโหวแหวะพักที่ท่าเรือทางภาคใต้ของไทยและมอบพระราชสาสน์ให้กับขุนนางไทยเพื่อนำไปทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ไทย¹²⁰ หลังจากได้รับพระราชสาสน์ตักเตือนจากจักรพรรดิจีนพระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งนายซาน-โต (San-to) ไปจีนเพื่อกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษในปีค.ศ. 1433 แต่โชคร้ายที่เรือของราชทูตถูกพายุกระหน่ำ

¹¹¹ Yung-lo shih-lu, ch. 217, pp. 1a-2a; Tung-hsi yang k'uo, ch. 2, pp. 66-67.

¹¹² Ibid; ch. 2, 67; Yung-lo shih-lu, ch. 224, p. 2a.

¹¹³ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 9a.

¹¹⁴ Tung-hsi-yang-k'ao, loc. cit.

¹¹⁵ Yung-lo shih-lu, ch. 250, p. 4a; คุณ ชู ลี (K'un ssu-li) เป็นทูต

¹¹⁶ Shu yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 9a.

¹¹⁷ Hsien-lo-kuo-chih, ch. 3, p. 71.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ming Shih, ch. 325, p. 7b.

¹²⁰ ท.รจนานันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 224; Ming Shih, loc. cit.

และพัดพาเรือไปยังท่าเรือซิน-โจว (Hsin-Chou) ในจามปา ชาวจามปาปล้นสะดมของในเรือจนหมด¹²¹ ต่อมาในปีเดียวกันนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกชุดหนึ่ง¹²² ในปีค.ศ. 1434 และค.ศ. 1435 หลักฐานเงินบันทึกลงถึงคณะทูตจากไทยไว้อีก¹²³

นายขาน-โต ซึ่งถูกชาวจามปาปล้นเรือในปีค.ศ. 1433 สามารถเดินทางหลบหนีมาถึงจีนด้วยเรือเล็ก และกราบถวายรายงานต่อจักรพรรดิจนถึงพฤติการณ์แย่งโจรสลัดของชาวจามปา ด้วยเหตุนี้ จักรพรรดิ จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้กษัตริย์แห่งจามปาส่งสมาชิกในคณะทูตไทยที่จับกุมไว้และสินค้าต่าง ๆ คืนให้แก่ไทยเสีย หลังจากนั้นไม่นาน กษัตริย์จามปาส่งพระราชสาส์นตอบมาดังต่อไปนี้

เมื่ออาณาจักรของเราส่งทูตไปสุมาตราเมื่อปีที่แล้ว ทูตถูกโจรสลัดไทยปล้นสะดม ฉะนั้น ไทยจะต้องชดใช้สิ่งที่ยึดไปเสียก่อน แล้วอาณาจักรของเราก็จะทำการสิ่งเดียวกัน อย่างแน่นอน¹²⁴

พระราชสาส์นตอบจากกษัตริย์จามปาอาจส่งมาถึงในปลายปีค.ศ. 1437 หรือไม่ก็ต้นปีค.ศ. 1438 เพราะ ว่าทูตไทยซึ่งเดินทางไปถึงจีนในปีค.ศ. 1437 ไม่ได้รับการบอกกล่าวถึงข้อความในพระราชสาส์นตอบนั้น แต่อย่างใด¹²⁵ อย่างไรก็ตามในปีค.ศ. 1438 ทูตไทยก็ได้รับแจ้งถึงเงื่อนไขของจามปาพร้อมกับคำแนะนำ ของจักรพรรดิที่ให้ไทยคืนทรัพย์สินให้จามปา¹²⁶

หลังจากปีค.ศ. 1438 ไปเป็นเวลาติดต่อกัน 5 ปี ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตไปจีนเลย อาจเนื่องมาจากพระ มหากษัตริย์ไทยทรงมีพระราชภารกิจในการเตรียมการโจมตีเชียงใหม่ในปีค.ศ. 1442 และปีค.ศ. 1443¹²⁷ ไทยเริ่มส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีกในปีค.ศ. 1444¹²⁸ ค.ศ. 1446¹²⁹ และค.ศ. 1447¹³⁰ ในปีค.ศ. 1448 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. 1448-1488) ขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 แต่พระองค์มิได้ทรงส่งคณะทูตเลยจนกระทั่งปีค.ศ. 1452 ในปีนั้นพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีนเพื่อกราบ บังคมทูลให้จักรพรรดิทรงทราบถึงการสวรรคตของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ในปีค.ศ. 1452 จักรพรรดิ ทรงมีรับสั่งให้ หลิว-จิ่ว (Liu chiu) และ หลิว-ไท (Liu Tai) อัญเชิญพระราชสาส์นคำไว้อาลัยแด่พระมหากษัตริย์ องค์ที่สวรรคตไปแล้ว ซึ่งในพระราชสาส์นระบุพระนามพระองค์ว่า โป-โล-โม-ลา-จา-ตี้-ไล (Po-lo-mo-

¹²¹ Ming Shih, ch. 324, p. 18a.

¹²² Ming Shih, ch. 324, p. 17b. ระบุพระนามของพระมหากษัตริย์ว่าคือ ฮี-หลี-มา-โฮ-ไล (Hsi-li-ma-ho-lai) ซึ่งดู เหมือนว่าจะเป็น "ศรีมหาราช" ซึ่งเป็นอีกพระนามหนึ่งของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ดู Hsien-lo-kuo Chih, ch.3, p. 71 ประกอบด้วย

¹²³ Kuo-ch 'üeh, ch. 22, p. 1467; Tung-hsi-yang k 'ao, ch. 2, p. 67.

¹²⁴ Ming Shih, ch. 324, p. 18a; Hsien-lo-kuo chih, loc. cit.

¹²⁵ Kuo Ch 'üeh, ch. 23, p. 1542.

¹²⁶ Ming Shih, ch. 324, p. 18a; Hsien-lo kuo chih, ch. 3, p. 71.

¹²⁷ พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 6.

¹²⁸ Kuo-Ch 'üeh, ch. 26, p. 1660.

¹²⁹ Ming Shih, loc. cit; Hsien-lo-kuo-chih, loc. cit, ระบุพระนามของพระมหากษัตริย์ว่า ฮู ลี โป โล มา นา เม จี ลา = สมเด็จพระบรมราชาที่ 2.

¹³⁰ Kuo-ch 'üeh, ch. 26, p. 1727.

la-cha-ti-lai) (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2) และทรงแต่งตั้งรัชทายาทคือ ปา-โล-ลัน-มี-ซุน-ลา (Pa-lo-lan-mi-sun-la) (พระบรมรามศวร หรือ พระรามศวร ซึ่งเป็นพระนามของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อพระองค์เป็นรัชทายาท) เป็นพระมหากษัตริย์องค์ใหม่¹³¹

นับตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นไป การส่งทูตไทยลดลงและเว้นระยะห่างออกไป มีอยู่หลายครั้งที่ไทยหยุดชะงักการส่งทูตหลายปีติดต่อกัน ในระหว่างกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ไทยไม่เคยส่งทูตไปจีนสองปีติดต่อกัน ซึ่งผิดไปจากที่เคยปฏิบัติอยู่เสมอมาก่อนหน้านั้น

หลักฐานจีนบันทึกว่าคณะทูตไทยที่พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ทรงส่งไปนั้น ไปถึงจีนในปีค.ศ. 1455¹³² และค.ศ. 1457¹³³ และหลังจากนั้นไทยก็ได้ส่งทูตไปอีกจนกระทั่งถึงปีค.ศ. 1462¹³⁴ นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1452 ถึง 1473 ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนเลย เนื่องจากระหว่างนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีพระราชภารกิจในการทำสงครามกับอาณาจักรเชียงใหม่ซึ่งเป็นอาณาจักรไทยทางเหนือ¹³⁵ เมื่อพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกในปีค.ศ. 1473 พระองค์ทรงแนะนำให้ราชทูตกราบทูลขอพระราชทานคำหับฉบับใหม่ เพื่อใช้แทนของเก่าที่พระราชทานให้ตั้งแต่ปีค.ศ. 1457 และถูกแมลงกัดทำลายหมดแล้วซึ่งคำกราบบังคมทูลขอครั้งนี้ก็ได้รับพระบรมราชานุญาต¹³⁶ ในปีค.ศ. 1475 ไทยส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่งเพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในการพระราชทานคำหับ¹³⁷ ในปีค.ศ. 1477 ชาวจีน 2 คนที่เคยเป็นพ่อค้าเกลือมาก่อนคือ เชียะ-ตี-สุ (Hsieh-t'i-su) และ เชียะ-เหวิน-ปิ่น (Hsieh-wen-pin) ได้เดินทางไปจีนในฐานะเป็นทูตของไทย¹³⁸ ชาวจีนทั้ง 2 นี้เดินทางไปจีนอีกครั้งในปีค.ศ. 1480 แต่ในระหว่างเดินทางกลับไทยในต้นปีค.ศ. 1481 เขาทั้งสองได้กระทำความผิดขึ้นออกฤทธิ์ โดยลักลอบซื้อเด็กและผู้หญิงจีนหลายคน และลักลอบซื้อเกลือโดยไม่ได้รับอนุญาต¹³⁹ เมื่อจักรพรรดิทรงรับทราบรายงานการละเมิดกฎหมายจีนเช่นนี้ พระองค์ทรงมีพระบัญชาไปยังบรรดาขุนนางในหัวเมืองในทันทีให้ประกาศแก่ทูตต่างชาติทั้งหมดไม่ให้ประพฤติในทางที่ผิดกฎหมายเช่นนั้น¹⁴⁰

ผู้บันทึกเหตุการณ์หรือผู้คัดลอกของจีนทำงานผิดพลาดอีกครั้งหนึ่งในปีค.ศ. 1482 โดยบันทึกไว้ว่าในปีนั้นทูตไทยคือ ขุน หวาง-ซุน-เซียะ-ตี (Kun Wang-Ch'ün-hsieh-ti) และบุคคลอื่น ๆ เดินทางมาจีน

¹³¹ Ching-t'ai shih-lu, ch. 225, p. 11a; Ming Shih, ch. 324, p. 18a.

¹³² Kuo-Ch'ueh, ch. 31, p. 1992.

¹³³ Ming Shih, loc. cit.; Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 71.

ทูตไทยปรารภเรื่องที่โจรสลัดจามปาคอยโจมตีเรือไทยด้วย

¹³⁴ Ming Shih, ch. 324, pp. 18a-18b; Hsien-lo-kuo chih, loc. cit. ในที่นี้พระนามของพระมหากษัตริย์กลับกลายเป็น โป-ลา-ลัน-โล-เจ-จิ-โป-จิ (Po la-lan-lo-che-chih-po-chih)

¹³⁵ พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 7-8.

¹³⁶ Ming Shih, ch. 324, p. 18b; Hsien-lo-kuo-chih, loc. cit.

¹³⁷ Kuo-ch'ueh, ch. 37, p. 2352.

¹³⁸ Ibid., ch. 37, p. 2380; Shu-yü chou-tzu-lu II, ch. 8, pp. 9a-9b.

¹³⁹ ทั้งหนังสือหมิง-ฉือ (บทที่ 324 หน้า 18 บ) และเสียน-หลอ กว้อ ฉือ (บทที่ 3, หน้า 71) พูดถึงประวัติของเซียะ-เหวิน-ปิ่น ว่าเป็นคนพื้นเมืองในตำบลจิง-โจว (Ting-chou) และลักลอบนำเกลือออกนอกประเทศจีน เรือของเขาถูกลมพายุพัดไปติดฝั่งไทย ต่อมาเขารับราชการในไทยและได้รับยศทางราชการว่า "ออกขุน"

¹⁴⁰ Ming Shih, ch. 324, p. 18b.

เพื่อแจ้งข่าวการสวรรคตของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งในความเป็นจริงพระองค์ยังคงครองราชย์อยู่จนถึงปีค.ศ. 1488¹⁴¹ และบันทึกต่อไปว่า หลิน เสี่ยว (Lin Hsiao) และเหยา ลุง (Yao Lung) เป็นทูตจีนที่เดินทางมาไทยพร้อมกบฏอัญเชิญพระราชสาสน์คำไว้อาลัยของจักรพรรดิและตราแต่งตั้งพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่คือ กวอ-ลุง-โป-ลา-ลัว-คุน-สี-ลา-ยา-ติ (ยา) (Kuo-lung-po-la-lüa-k'un-hsi-la-ya-ti-(ya))¹⁴² สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (ค.ศ. 1488-1491) ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปีค.ศ. 1488 และมีได้ทรงส่งคณะทูตไปจีนเลย แต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (ค.ศ. 1491-1529)¹⁴³ รัชทายาทของพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีนรวมทั้งหมด 7 ชุด ตลอดเวลา 38 ปีหรือเฉลี่ย 5 ปีต่อครั้ง พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปครั้งแรก 2 ชุดเดินทางไปถึงจีนในปีค.ศ. 1491¹⁴⁴ และค.ศ. 1493¹⁴⁵ ตามลำดับ ในปีค.ศ. 1497 เมื่อไทยส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่งในคราวนี้ปรากฏว่าไม่มีขุนนางในแผนกภาษาต่างประเทศของจีน (ซู-อิ-กวน) (Ssu-i-Kuan) สามารถอ่านหรือแปลพระราชสาสน์ได้เลย ดังนั้นราชเลขาธิการคือ ซู-ปู้ (Hsü-P'ü) กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อแจ้งไปยังมณฑลทงกวางตุ้งให้จัดหาล่ามแปลที่เชี่ยวชาญภาษาเขียนและภาษาพูดของไทย¹⁴⁶ คำกราบบังคมทูลนี้ได้รับพระบรมราชานุญาต แต่เราไม่ทราบผลว่าเป็นประการใด แต่การที่เกิดปัญหาเช่นเดียวกันนี้อีกในสมัยต่อมา เราอาจจะสันนิษฐานได้ว่า ความพยายามแปลพระราชสาสน์ที่กล่าวมาแล้วนั้นคงไม่สำเร็จ ตามข้อเท็จจริงแล้วยากที่จะเข้าใจว่าทำไมจึงเกิดปัญหาขึ้นหลังจากมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาถึง 200 ปีแล้ว ซึ่งตลอดเวลาในการติดต่อนั้นก็ไม่เคยมีปัญหายุ่งยากมาก่อน อย่างไรก็ตามมีหลักฐานบางอย่างที่แสดงว่าปัญหานี้เกิดขึ้นทั้งในราชสำนักไทยและราชสำนักจีน หลักฐานชิ้นหนึ่งยืนยันว่าในต้นสมัยอยุธยาจักรพรรดิทรงส่งขุนนางจีนจากราชสำนักมา 4 คนอยู่ประจำการเพื่อรับใช้พระมหากษัตริย์ไทยในการติดต่อสัมพันธ์กับจีน¹⁴⁷ หลักฐานเดียวกันนี้ระบุต่อไปว่า

คนเหล่านี้ (ขุนนางจากราชสำนักจีน 4 ท่าน) ได้รับการยอมรับในราชสำนัก และได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ได้เมื่อเขาปรารถนา เหมือนกับขุนนางจีน

¹⁴¹ Ch 'eng hua shih-lu, ch. 229, p. 4a.

¹⁴² Ming Shih, ch. 324, p. 18b; Yüeh-hai-kung chih, ch. 21, p. 4a; Shu yü chou tzu lu II ch. 8, p. 9b.

ตรงกับภาษาไทย คือ “พระเจ้ากรุงมหานครอยุธยา” ซึ่งมีความหมายว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าแผ่นดินของอยุธยา” ซึ่งเป็นพระอิสริยยศของพระองค์มิใช่พระนามจริง พระอิสริยยศต่อมาปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในหลักฐานจีนโดยที่อาจจะออกเสียงแตกต่างกันไปบ้างเพียงเล็กน้อย ในบางครั้งก็มีคำว่า “ผู้ใหญ่” เท่ากับ ผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดเดิมอยู่ด้วย บรรดาพระมหากษัตริย์ไทยทรงถือว่าพระนามส่วนพระองค์นั้นศักดิ์สิทธิ์เกินกว่าที่จะเขียนลงในพระราชสาสน์ไปยังต่างประเทศ และ “การเอ่ยเรียกพระนามจากปากของสามัญชน” ดังนั้น จะมีการใช้พระอิสริยยศโดยทั่ว ๆ ไปในพระราชสาสน์ไปต่างประเทศ ดู G.E. Gerini, “Shan and Siam” *Asiatic Quarterly Review*, 3rd series, r. (Jan-April, 1898), p. 158.

¹⁴³ พระอิสริยยศของพระองค์คือ ลัง-โป-ลา-ลัว-คุน-สี-หลี่-ยู่-ติ-ยา (Lang po-la-lüa-k'un hsi-li-yü ti-ya) ดู Kuo ch 'üeh, ch. 42, p. 2622.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Kuo Chi üeh, ch. 42, p. 2650.

¹⁴⁶ Ming Shih, ch. 324, p. 18b.

¹⁴⁷ Jeramias Van Vliet, “Description of the Kingdom of Siam,” trans. L.F. Van Ravenswaay, *JSS*, pt. I (1910), p. 50.

คนอื่น ๆ ดังนั้นพวกเขาจึงคุ้นเคยกับภาษาตลอดจน เข้าใจธรรมเนียมประเพณี
ของประเทศและมารยาทชั้นสูงเป็นอย่างดี จนสามารถที่จะแปลจดหมายภาษาไทย
เป็นภาษาจีนได้โดยตลอดและตรงกับต้นฉบับเดิม¹⁴⁸

ข้อความข้างต้นนั้นดูเหมือนเป็นการระบุว่า ในสมัยก่อน พระราชสาสน์ของไทยนั้นขุนนางจากราช
สำนักจีนในไทยเหล่านี้เป็นผู้แปลเป็นภาษาจีนเพราะว่าบรรดาขุนนางจีนทั้งหลายสามารถอ่านหรือทำความเข้าใจ
เข้าใจได้ ในขณะที่เดียวกันพระราชสาสน์ของจักรพรรดิก็แปลออกเป็นภาษาไทยในไทย ในสมัยต่อมาพระมหากษัตริย์
อาจจะทรงยกเลิกการปฏิบัติเช่นนี้ ไม่ให้มีการแปลพระราชสาสน์เป็นสำเนาภาษาจีนแนบไป ดังที่เราจะ
เห็นต่อไปว่าปัญหาเช่นเดียวกันนี้เกิดขึ้นในราชสำนักจีนครั้งแล้วครั้งเล่า

ในปีค.ศ. 1509 ได้มีล่ามภาษาไทยไปประจำการอยู่ที่ปักกิ่งอย่างถาวร¹⁴⁹ ซึ่งช่วยแก้ปัญหาคความยุ่งยาก
ในด้านภาษาไปได้ชั่วระยะหนึ่ง นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1497-1526 ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียง 2 ชุดเท่านั้น ชุด
หนึ่งไปถึงจีนในปีค.ศ. 1503¹⁵⁰ อีกชุดหนึ่งไปถึงในปีค.ศ. 1515¹⁵¹ ซึ่งเฉลี่ย 14 ปีต่อครั้ง ในปีค.ศ. 1515
ปัญหาในเรื่องการแปลพระราชสาสน์ของไทยเกิดขึ้นอีก สันนิษฐานว่าล่าวาซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ตั้งแต่ปีค.ศ. 1509
คงถึงแก่กรรมไปและคงไม่ได้มีการฝึกสอนภาษาให้แก่ขุนนางในกรมภาษาต่างประเทศไว้ทดแทน เมื่อคณะ
ทูตไทยนำเครื่องราชบรรณาการและพระราชสาสน์บนแผ่นทองคำล้นเกล้าถวายในปีค.ศ. 1515 จึงไม่มีผู้ใด
สามารถแปลพระราชสาสน์ได้เลย¹⁵² ด้วยเหตุนี้ เหลียง ชู (Liang Ch'u) ราชเลขาธิการจึงกราบทูลจักรพรรดิ
ให้พระองค์ทรงมีพระบัญชาให้สมาชิกในคณะทูตไทย 1 หรือ 2 คนอยู่ในจีนเพื่อสอนภาษาไทยให้แก่ขุนนางจีน
และกราบทูลเสนออีกว่า แต่ละกรมควรส่งขุนนางของตนมาเรียนภาษาไทยกับคณะทูตไทย¹⁵³ คำกราบบังคมทูล
นี้มีได้รับความเห็นชอบจากจักรพรรดิ ก่อนที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จะสวรรคตในปีค.ศ. 1529 พระองค์
ได้ทรงส่งคณะทูตอีก 2 ชุดในปีค.ศ. 1526¹⁵⁴ และค.ศ. 1527¹⁵⁵ ตามลำดับ

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1527-1553 เป็นเวลาถึง 26 ปีติดต่อกัน ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตเลยแม้แต่ชุดเดียว
ตลอดช่วงสมัยนี้เกิดการรัฐประหารในพระราชวังหลายครั้งและความขัดแย้งกับพม่าก็มีเพิ่มมากขึ้น
ซึ่งทำให้เสียทรัพยากรทั้งกำลังคนและกำลังทรัพย์ไปมาก และมีผลให้สัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนไม่
ได้รับความสนใจ สถานการณ์ภายในกลับคืนสู่สภาพปกติอยู่ชั่วระยะหนึ่งในตอนต้นรัชสมัยสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ (ค.ศ. 1548-1567) พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีพระเกียรติในเรื่องว่ามีช้างเผือกหลายเชือก
ในสมัยของพระองค์ ในปีค.ศ. 1553 พระองค์ทรงส่งช้างเผือก 1 เชือกถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการแด่
จักรพรรดิ แต่โชคร้ายที่ช้างเผือกเชือกนั้นล้มเสียชีวิตระหว่างทาง คุณ ชู-หลี่ (K'un Sui-li) ซึ่งเป็นทูตไปครั้งนั้น

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ E.H. Parker, "Siam," *Asiatic Quarterly Review*, 3rd series; IV, nos. 7-8 (July-October 1897), p. 116

¹⁵⁰ Kuo Ch 'ueh, ch. 45, p. 2801.

¹⁵¹ Ming Shih, ch. 324, p. 19a.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 4a-4b; Hsien-lo kuo chih, ch. 3, p. 71; Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 10a.

¹⁵⁴ Kuo-ch 'ueh, ch. 53, p. 3344-K'ung Ssu-yüeh-la-chi-lai-ti-li. (ขุนศรียอดไมตรี) เป็นราชทูต

¹⁵⁵ Tung-hsi-yang-k 'ao, ch. 2, p. 67.

พยายามเก็บรักษาขางข้างไว้อย่างดีที่สุด และตกแต่งขางข้างด้วยทับทิม 10 เม็ด ไข่มุก 10 เม็ด พลอย 4 เม็ด และฝังเข็มเพชรตรงปลายขางข้างแต่ละข้าง¹⁵⁶ และเก็บขางข้างไว้ในหีบทองเพื่อพิสูจน์ว่าเป็นขางเคื่องจริง ๆ หลังจากจักรพรรดิทรงทราบรายงาน พระองค์พอพระทัยอย่างมากจึงพระราชทานของขวัญแก่พระมหากษัตริย์ไทย และ ทูตไทยอย่างมากมาย¹⁵⁷

ในช่วงเวลาที่เหลือของรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีน 4 ชุดในปี ค.ศ. 1554¹⁵⁸ ค.ศ. 1558¹⁵⁹ ค.ศ. 1559¹⁶⁰ และค.ศ. 1560¹⁶¹ ตามลำดับ หลังจากปีค.ศ. 1560 ไปแล้ว สงครามระหว่างอยุธยา กับพม่ารุนแรงมากขึ้นจนที่สุดในที่สุดอยุธยาเสียแก่พม่าในค.ศ. 1569 พม่าได้สถาปนา พระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิษณุโลกซึ่ง ได้ให้ความช่วยเหลือแก่พม่าขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์อยุธยาในฐานะ ประเทศราชของพม่า สมเด็จพระนเรศวรพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่นี้ถูกนำตัวไปพม่าในฐานะตัวประกัน ในค.ศ. 1573 สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีก และทรงทูลขอพระราชทานตราตั้งใหม่ ซึ่งก็ได้รับพระราชทาน¹⁶² ดูเหมือนว่าจีนเข้าใจผิดอีกว่า พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ก็คือ พระมหินทราริราช พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งครองราชย์เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก่อนเสวยกรุงศรีอยุธยา และได้ถูกนำตัวไปพม่าในฐานะตัวประกันเมื่อกรุงแตก¹⁶³

ในปีค.ศ. 1575 ไทยส่งคณะทูตไปจีนอีกครั้งหนึ่งเพื่อทูลขอพระราชทานตราตั้งซึ่งจักรพรรดิทรงพระราชทานให้ตั้งแต่ปีค.ศ. 1573 แต่ปรากฏว่ามีได้ให้ไปกับคณะทูตไทยชุดปีค.ศ. 1573 นั้น¹⁶⁴ กรมพิธีการกราบบังคมทูลต่อจักรพรรดิว่า ตราเก่าที่พระราชทานไปให้ไทยนั้นเป็นเวลานานแล้ว ฉะนั้นจึงยากที่จะตรวจสอบหลักฐานและรูปแบบตราได้ จักรพรรดิทรงมีพระบัญชาให้พระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งรูปแบบ

¹⁵⁶ Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 12a; Ming Shih, ch. 324, p. 19a. สำหรับรายการของขบวนบรรณาการจีนนั้น ดูใน ท.รจนาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย..., หน้า 232.

¹⁵⁷ Ming Shih, loc.cit; Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 5b. เมื่อคณะทูตไทยเตรียมตัวออกเดินทางจากจีนในปลายปีค.ศ. 1552 บาทหลวง ฟรานซิส ซาเวียร์ ซึ่งเป็นพระนิกายเยซุอิตที่มีชื่อเสียง “กำลังพยายามใช้เส้นทางทวิติทางที่จะเดินทางไปพร้อมคณะทูตด้วย” แต่บังเอิญโชคไม่ดีที่ท่านถึงแก่กรรมเสียก่อน ดู Matteo Ricci, China in the Sixteenth Century: The Journal of Matthew Ricci : 1583-1610, trans. L.J. Gallagher (New York : Random House, 1953), p. 125.

¹⁵⁸ Ta Ming hui-tien, ch. 109, p. 8a.

¹⁵⁹ Kuo ch 'üeh, ch. 62, p. 3912. สำหรับรายการเครื่องราชบรรณาการของไทยอันยืดยาว ดู ท.รจนาสันต์ และ อ.ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม. สำหรับรายละเอียดทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับประเพณีของคนไทย และอาณาจักรไทยในสมัยนี้ดู Shu-yü chou-tzu lu, II, ch. 8, p. 12a.

¹⁶⁰ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 71.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ming Shih, ch. 324, p. 19a; Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, หน้า 71-72. หลักฐานจีนระบุว่า มหินทราริราช (ซุง-เลย-ไป-โม-สิง-โต-โล-ตี-โล-เซ สมเด็จพระมหินทราริราช) เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ส่งทูตไปในปีค.ศ. 1573 ซึ่งไม่ถูกต้อง

¹⁶³ พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 21; Ming Shih, ch. 324, pp. 19a-19b. ได้ระบุว่า การต่อสู้เพื่อเอกราชของไทยประสบความสำเร็จด้วยสงครามยุทธหัตถี ซึ่งรัชทายาทของพม่าสิ้นพระชนม์ในสนามรบ สงครามนี้เกิดขึ้นในค.ศ. 1593 (พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 27)

¹⁶⁴ Kuo-ch 'üeh, ch. 69, 4276 และ Yüeh-hai kuan shih, ch. 21, pp. 5b-6a.

และ ตัวหนังสือจีนในตราเก่า และครูสอนภาษาไทยไปจีน¹⁶⁵ สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากก็คือ ทั้ง ๆ ที่เคยมีความพยายามมาหลายครั้งในการจัดให้มีล่ามไทยในปักกิ่ง แต่ปัญหาทางด้านภาษาก็ยังคงมีอยู่ นอกจากนั้นแล้ว การที่จักรพรรดิทรงทูลขอแบบ และ ตัวหนังสือจีนในตราเก่า ก็ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรเสื่อมโทรมลงเป็นเวลาหลายปีติดต่อกัน ดังปรากฏว่าอัตราเฉลี่ยของการส่งคณะทูตไทยไปจีนลดต่ำลงมากหลังจากประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 ไปแล้ว

ในค.ศ. 1577 คณะทูตไทยได้นำตราที่ชำรุดแล้ว* ไปจีน บรรดาทูตและล่ามพักอยู่ในปักกิ่งเพื่อสอนภาษาไทยให้ขุนนางจีน บุคคลเหล่านี้ได้รับพระราชทานหมวก เสื้อคลุมและเข็มขัด ซึ่งเป็นเครื่องหมายว่าเป็นขุนนางในราชสำนักจีน หรือนักปราชญ์¹⁶⁶ สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงส่งคณะทูตไปสองชุดสุดท้าย ในรัชสมัยของพระองค์ในค.ศ. 1578¹⁶⁷ และค.ศ. 1579¹⁶⁸

เพื่อที่จะแก้ปัญหาเรื่องการแปลภาษาไทยให้ลุล่วง ขุนนางจีนกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดตั้งแผนกไทยในกรมต้อนรับคณะทูตต่างประเทศในค.ศ. 1579 ซึ่งก็ได้รับพระบรมราชานุญาต¹⁶⁹

ในค.ศ. 1584 สมเด็จพระนเรศวรรัชทายาททรงประกาศอิสรภาพของไทยจากการเป็นประเทศราชของพม่า พระองค์ทรงครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระราชบิดาในค.ศ. 1590 และต่อมาในค.ศ. 1593 ทรงทำสงครามยุทธหัตถีชนะพม่า ก่อนที่พระองค์จะทรงครองราชย์พระองค์ทรงใช้เวลาเกือบทั้งหมดติดต่อบังการุณของเขมรซึ่งเกิดขึ้นอย่างน้อย 6 ครั้งในระหว่างค.ศ. 1586-1602 และต่อต้านการรุกรานจากพม่าหลายครั้ง¹⁷⁰ เมื่อพิจารณาพระราชภารกิจในการปกป้องเขตแดนของอาณาจักรไทยแล้ว แทบไม่น่าเชื่อเลยว่าพระองค์ทรงสามารถส่งคณะทูตไทยซึ่งประกอบด้วยคนในคณะทูต 27 คน ไปจีนในปีค.ศ. 1592 เพื่อเสนอจะเข้าโจมตีโอบล้อม ฮิเดะโยชิ (Hideyoshi) จากด้านหลัง¹⁷¹ ตัน เซียน (Tan Ch'ien) เขียนถึงข้อเสนอของพระองค์ในอีก 50 ปีต่อมาว่า

เสี่ยว เยียน (Hsiao Yen) อุปราชแห่งมณฑลกวางทั้งสอง (กวางตุ้งและ กวางสี) นำความขึ้นกราบบังคมทูลถวายจักรพรรดิว่า (พระมหากษัตริย์) ไทยมีความโกรธเคืองผู้สำเร็จราชการ กัมปาคุ (Kampaku) (ของญี่ปุ่น) อย่างมาก ความรู้สึกสำคัญในหน้าที่ที่เกิดขึ้นเพราะเห็นใจประเทศเพื่อนบ้านทำให้พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีความปรารถนาจะช่วยเหลือจักรพรรดิ¹⁷²

¹⁶⁵ ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 234.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁶⁷ ประชุมพงศาวดารภาค 5..., หน้า 86.

¹⁶⁸ *Ta Ming hui tien*, ch. 105, pp. 10a-11b; *Ming Shih*, ch. 324, p. 19b.

¹⁶⁹ *Ibid* and *Hsien-lo kuo chih*, ch. 3, p. 72.

¹⁷⁰ พระราชพงศาวดารอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 21-29; O.W. Wolters, "Ayudhya and the Rearward Part of the World" *JRASGB*, pts. 3 & 4, (1968), p. 170.

¹⁷¹ *Wan-li Shih-lu*, ch. 252, p. 10b; ch. 253, p. 6a.

¹⁷² *Kuo-ch'üeh*, ch. 76, p. 4691. ฮิเดะโยชิอยู่ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ หรือกัมปาคุ จนกระทั่งถึงปีค.ศ. 1591

* ตราชำรุดไปในระหว่างสงครามไทยกับพม่า

หนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง (หมิง ฉือ) บันทึกเหตุการณ์เดียวกันนี้ว่า

ในปี ค.ศ. 1592 ญี่ปุ่นรุกรานเกาหลี ไทยเสนอที่จะส่งกองทัพลอบเข้าโจมตีญี่ปุ่น
ทางด้านหลัง¹⁷³

ในระยะแรก ฉือ ลิง (Shih Hsing) เสนอบดักลาโหมสนับสนุนข้อเสนออย่างกระตือรือร้นมาก แต่เสียว-เอียน คัดค้านข้อเสนอนี้ด้วยเหตุผลว่า เขาเคลือบแคลงต่อจุดมุ่งหมายของไทยและมีความสงสัยในข้อเสนอของแผนการนี้อยู่มาก¹⁷⁴ ในท้ายที่สุด หลังจากมีการประชุมปรึกษาหารือกันแล้วก็ลงมติไม่รับข้อเสนอของไทย

กระนั้นก็ดี ข้อเสนอของสมเด็จพระนเรศวรก็ไม่ควรถูกพิจารณาว่าเป็นเรื่องไม่มีทางเป็นไปได้หรือไม่ น่าเชื่อว่าจะทำได้จริง มีหลักฐานอีกมากมายที่เชื่อได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรพระมหากษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงขจรขจายในด้านความกล้าหาญ และ การตัดสินใจพระทัยเฉียบขาด ทรงมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือจักรพรรดิจีนอย่างแท้จริง และทรงมีพระทัยในประสิทธิภาพของกองทัพเรือของพระองค์ความปรารถนาอย่างจริงใจของพระองค์แสดงออกอย่างแจ่มชัดจากความขุ่นเคืองของคณะทูตไทยเมื่อข้อเสนอนั้นได้รับการปฏิเสธ สมเด็จพระนเรศวรทรงเสียดพระทัยเช่นเดียวกัน และหลังจากที่จีนไม่ยอมรับข้อเสนอแล้ว พระองค์ก็มีได้ทรงส่งคณะทูตไทยไปจีนอีกเลยจนกระทั่งปีค.ศ. 1604 สำหรับเรื่องประสิทธิภาพของกองทัพเรือไทยนั้น เราจะต้องนำมาพิจารณาด้วยเช่นกันว่า กองทัพเรือญี่ปุ่นก็เชื่อว่าเข้มแข็งกว่ากองทัพเรือไทย ที่จริงจุดอ่อนที่สำคัญของญี่ปุ่นในการโจมตีเกาหลีอยู่ที่ว่ากองทัพเรือประสบความสำเร็จยากลำบากจนกระทั่งทำให้การเสริมกำลังทางทหารของญี่ปุ่นในเกาหลีเป็นไปอย่างล่าช้า และไร้ผล สมเด็จพระนเรศวรทรงมีทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่นหลายร้อยคนในกองทัพของพระองค์ ฉะนั้นพระองค์จึงทรงทราบถึงความอ่อนแอด้านนี้ของญี่ปุ่นเป็นอย่างดี¹⁷⁵ ยิ่งกว่านั้น เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรดีขึ้นในสมัยต่อมา และโชกุนของปืนใหญ่จากไทยก็แสดงให้เห็นว่า กองทัพเรือของทั้งสองประเทศอย่างน้อยก็อยู่ในฐานะเท่าเทียมกัน ถ้าหากสมเด็จพระนเรศวรทรงนำกองทัพเรือของพระองค์โจมตีกองทัพเรือญี่ปุ่น การกระทำของพระองค์อาจทำให้การโจมตีเกาหลีของฮิเดะโยชิต้องประสบกับความยุ่งยากมากขึ้นก็ได้

สำหรับเรื่องเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพระราชวินิจฉัยของสมเด็จพระนเรศวรดังกล่าวนั้น เหตุผลของโอดับเบิ้ลยู วอลเตอร์ส ดูจะน่าเชื่อมากที่สุด¹⁷⁶ เขาอธิบายว่า ฮิเดะโยชิมีความทะเยอทะยานที่จะพิชิตประเทศต่าง ๆ ในเอเชียทั้งหมด ทำให้สมเด็จพระนเรศวรทรงตระหนักถึงภัยรุกรานจากญี่ปุ่นในอนาคตอันใกล้ ชาวแผนการของฮิเดะโยชิที่จะบุกเกาหลีแพร่มาสู่อยุธยาซึ่งอยู่ในเส้นทางการค้า เสริมความเชื่อของ

¹⁷³ Ming Shih, ch. 324, p. 19b.

¹⁷⁴ Ibid ; Hsien-lo-kuo-chih, ch. 3, p. 72. and O.W. Wolters, *op. cit.*, p. 169.

¹⁷⁵ อี.ดับเบิ้ลยู.ซาตาว์ (E.W. Satow) ระบุไว้ในบทความของเขาว่าในปีค.ศ. 1779 มีทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่นถึง 500 คน ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรในการต่อต้านการรุกรานจากพม่า ดู E.W. Satow, "Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the Seventeenth Century," *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, XIII (1885), pp. 139-210.

¹⁷⁶ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีของวอลเตอร์ส และเหตุการณ์ทั้งหมดโปรดดู O.W. Wolters, *op. cit.*, p. 166-178.

พระองค์ว่าอาจได้รับภัยจากการรุกรานของญี่ปุ่นมากขึ้น โอ.ดับเบิลยู.วอลเตอร์ส อธิบายต่อไปว่า สัมพันธภาพอันดีระหว่างไทยกับจีนในทางการเมือง และในทางเศรษฐกิจนับศตวรรษ ๆ นั้น ก็มีสวนสนับสนุนให้สมเด็จพระนเรศวรทรงมีพระราชดำริที่จะช่วยเหลือจีน

หลังจากที่จีนไม่ยอมรับข้อเสนองของสมเด็จพระนเรศวรแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยก็ห่างเหินมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (ค.ศ. 1605-1610)¹⁷⁷ และรัชสมัยสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ซึ่งครองราชย์เพียง 2-3 เดือน¹⁷⁸ ในปีค.ศ. 1610 ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตไปจีนเลย จวบจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมซึ่งครองราชย์ระหว่างปีค.ศ. 1610 ถึงค.ศ. 1628¹⁷⁹ จึงส่งทูตไปจีนอีกเพียง 4 ชุด คือในค.ศ. 1611¹⁸⁰ ค.ศ. 1617¹⁸¹ ค.ศ. 1619¹⁸² และค.ศ. 1622¹⁸³ ตามลำดับ

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ค.ศ. 1630-1655) พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกสามปีติดต่อกันในค.ศ. 1634¹⁸⁴ ค.ศ. 1635¹⁸⁵ และค.ศ. 1636¹⁸⁶ อย่างไรก็ตามการส่งคณะทูตบรรณาการติดต่อกันเช่นนี้ก็ดำเนินไปได้ไม่นานนัก หลังค.ศ. 1636 ความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยไปจีนก็ลดน้อยลงอีก ระหว่างค.ศ. 1636 ถึงค.ศ. 1644 ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียงครั้งเดียวเท่านั้นคือในค.ศ. 1643 ก่อนหน้าที่ราชวงศ์หมิงจะสิ้นอำนาจเพียง 1 ปี¹⁸⁷ นับจากค.ศ. 1643 ไปแล้ว การส่งทูตไปจีนของไทยหยุดชะงักลงระยะหนึ่ง เนื่องจากสถานการณ์ของจีนสมัยต้นราชวงศ์ชิงมีความวุ่นวาย ในปีค.ศ. 1652 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงส่งคณะทูตไทยไปจีนอีก และทูลขอพระราชทานคำหับใหม่ซึ่งก็ได้รับพระราชทาน¹⁸⁸ ในค.ศ. 1653 ไทยส่งคณะทูตไปจีนอีกครั้งหนึ่งเพื่อขอบพระทัยสำหรับการพระราชทานคำหับ¹⁸⁹ สมเด็จพระนารายณ์ (ค.ศ. 1656-1688) ทรงส่งคณะทูตชุดแรกไปจีนในปีค.ศ. 1659¹⁹⁰ อย่างไรก็ดีตามในปีค.ศ. 1663 คณะทูตชุดที่สองของพระองค์ได้ถูกขุนนางจีนที่ช่องแคบประตู่ห้าเสือ (หวู่-หู-เหมิน) ส่งกลับโดยไม่มีเหตุผล¹⁹¹ ในเดือน 12 ปีเดียวกันนั้น คณะทูตไทยอีกชุดหนึ่งอัญเชิญพระราชสาส์นจารึกลงบนแผ่นทอง และ เครื่องราชบรรณาการจำนวนมากไปถึงเมืองกวางตุ้ง ในคราวนี้คณะทูตได้รับ

¹⁷⁷ สมโชติ อ๋องสกุล, "การศึกษาใหม่เกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ พระศรีเสาวภาคย์ และพระเจ้าทรงธรรม," วารสารประวัติศาสตร์ 1, ฉบับ 2 (พ.ค.-ค.ศ. 2519), หน้า 7.

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

¹⁸⁰ Kuo-ch'üeh, ch. 81, p. 5040.

¹⁸¹ Ibid., ch. 83, p. 5112.

¹⁸² Ibid., ch. 83, p. 5140.

¹⁸³ ประชุมพงสาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 88 และ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 72.

¹⁸⁴ Kuo-ch'üeh, ch. 93, p. 5659.

¹⁸⁵ ประชุมพงสาวดารภาค 5..., เรื่องเดิม, หน้า 89.

¹⁸⁶ Kuo-ch'üeh, ch. 95, p. 5772.

¹⁸⁷ Ming Shih, ch. 324, p. 19b.

¹⁸⁸ Shun chih Shih-lu, ch. 70, p. 21b.

¹⁸⁹ Kuang-tung 'ung chih. (อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ของมณฑลกวางตุ้ง) โดย รวน หยวน (Juan Yuan) (เสร็จในปีค.ศ. 1818 ตีพิมพ์ในปีค.ศ. 1822 ยาว 334 เล่ม ในปีค.ศ. 1864 ได้ตีพิมพ์ใหม่จากต้นฉบับเดิม), ch. 170, p. 3088b.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid.

การต้อนรับอย่างอบอุ่น¹⁹² ในขณะที่เดียวกันจักรพรรดิทรงเตือนให้ไทยปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของระบบบรรณาการซึ่งอนุญาตให้ไทยส่งบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง ในค.ศ. 1664 สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งคณะทูตไปอีกครั้งหนึ่ง¹⁹³

ในค.ศ. 1665 คณะทูตไทยเดินทางไปจีนอีกครั้ง และอัญเชิญพระราชสาสน์ซึ่งมีข้อความว่า

ตัวเรา (พระมหากษัตริย์ไทย) ซาน-เลี่ย-โป-โล-เจ้า-กุ-ลุง-โป-ลา-มา-หุ-คุน-สู-ยู-ตี-ยา-ปู-ไอ¹⁹⁴ (Ts'an-lie-po-la-chao-ku-lung-po-la-ma-hu-k'un-ssu-yu-ti-ya-pu-ai) ได้ส่งคณะทูตนำบรรณาการมาถวายด้วยความคารวะโดยมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ เราได้แต่งตั้ง โว-คุน-ซู่-หลิน-ลา-เย-ไม-ตี้-หลี่¹⁹⁵ (Wo k'un ssu-lin la-yeh-mai-ti-li) เป็นราชทูต โว-คุน-ซิน-วู-ตุน-วา-ตี้¹⁹⁶ (Wo k'un-hsin-wu-t'un-wa-ti) เป็นอุปทูต โว-คุน-ซี-โบ-วา-ตี้¹⁹⁷ (Wo k'un ch'ih-po-wa-ti) เป็นตรีทูต และ เชียะ-ติ-เตียน¹⁹⁸ (Cheeh Ti-tien) เป็นล่าม ร่วมกับบรรดาขุนนางอื่น ๆ เพื่ออัญเชิญพระราชสาสน์ซึ่งเขียนลงบนแผ่นทองของเรา และคำแปลภาษาจีนฉบับ รวบรวมทั้งสินค้าพื้นเมืองมาถวายแต่ท่าน (จักรพรรดิ) ผ่านทางกวางตุ้ง...¹⁹⁹

ในตอนต้นปีค.ศ. 1667 สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกชุดหนึ่งประกอบด้วยเรือ 4 ลำ ซึ่งเกินกว่าจำนวนที่ระบุไว้ในข้อบังคับ กรมพิธีการจึงอนุญาตให้เรือผ่านเข้าไปเพียง 3 ลำพร้อมลูกเรือไม่เกิน 100 คนเข้าไปแวะท่าเรือเมืองกวางตุ้ง และอนุญาตให้สมาชิกในคณะทูตเพียง 20 คนเดินทางไปปักกิ่งได้²⁰⁰ ในเดือน 6 ปีเดียวกันนั้น ไทยส่งคณะทูตอีก 1 ชุดอัญเชิญพระราชสาสน์ถวายพระพรเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของจักรพรรดิ²⁰¹

ในค.ศ. 1688 กรมพิธีการกราบบังคมทูลถวายรายงานต่อจักรพรรดิว่า เครื่องราชบรรณาการของไทยในปีนั้นไม่สอดคล้องกับที่ระบุไว้ในข้อบังคับ และกราบบังคมทูลเสนอแนะว่า ไทยควรส่งสิ่งของสดใช้จากที่ขาดหายไป ในรายการในคราวต่อไป จักรพรรดิไม่ทรงเห็นชอบด้วย และทรงมีพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลว่า

ไทยเป็นเพียงอาณาจักรเล็ก เครื่องราชบรรณาการบางอย่างที่ส่งมาแต่ก่อนนั้นได้

¹⁹² ท. รจนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 239-240.

¹⁹³ Kang-hsi shih-lu, ch. 12, p. 24b.

¹⁹⁴ = สมเด็จพระเจ้ากรุงพระมหานครศรีอยุธยาผู้ใหญ่ (พระมหากษัตริย์ผู้ครองอยุธยาผู้ยิ่งใหญ่)

¹⁹⁵ = ออกขุนศรีราชไมตรี

¹⁹⁶ = ออกขุนสมทวาที

¹⁹⁷ = ออกขุนศรีศกาวาที

¹⁹⁸ 才冠帝典

¹⁹⁹ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 72.

²⁰⁰ Kuang-tung-t'ung-chih, ch. 170, p. 3089a.

²⁰¹ ท. รจนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 241-242.

จากอาณาจักรอื่น เพราะฉะนั้นรายการเครื่องราชบรรณาการที่นำมาปีนี้อาจแตกต่างจากปีที่แล้ว เราขอสงวนไว้ว่า ไทยไม่จำเป็นต้องขอใช้สิ่งของที่ขาดรายการเลยภายหลังไทยควรนำเฉพาะสินค้าพื้นเมืองมาเป็นเครื่องราชบรรณาการก็พอ²⁰²

หลักฐานจีนบันทึกไว้ว่า ไทยส่งคณะทูตไปจีนในปีค.ศ. 1671²⁰³ ค.ศ. 1672²⁰⁴ และค.ศ. 1673²⁰⁵ ในค.ศ. 1673 สมเด็จพระนารายณ์ทรงทูลขอพระราชทานตราตั้ง และ พระองค์ก็ได้รับพระราชทานตราตั้งจากจีนหลังจากครองราชย์แล้วถึง 17 ปี ทูตไทยรับพระราชทานตราตั้งแทนองค์สมเด็จพระนารายณ์ ณ. ด่านนอกประตูเมริเดียนโดยมีพิธีการอย่างหรูหราเช่นปกติ²⁰⁶ ในโอกาสนี้จักรพรรดิ กัง-สี (K'ang hsi) ทรงมีพระบรมราชโองการ ซึ่งจะแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่าพระองค์ทรงปฏิบัติต่อไทยด้วยพระเมตตากรุณา พระบรมราชโองการนั้นระบุว่า

(เนื่องจาก) พระมหากษัตริย์ไทยทรงส่งเรือของพระองค์เดินทางมาในทะเลอันแสนไกลเพื่อถวายความจงรักภักดี และถวายเครื่องราชบรรณาการ เครื่องราชบรรณาการ ซึ่งถูกแมลงกินนั้นก็ไม่จำเป็นต้องนำมาขอใช้อีก นับจากนี้ไป ให้ถือเป็นกฎสำหรับชาติทุกชาติทั้งหมด²⁰⁷

หลังจากได้รับพระราชทานตราตั้งแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ทรงหยุดการส่งคณะทูตบรรณาการลงชั่วคราวเป็นเวลาถึง 10 ปี ในช่วงเวลานั้นพระองค์ทรงสนพระทัยการส่งเสริมมิตรภาพกับฝรั่งเศสเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับฮอลันดา ในค.ศ. 1684 พระองค์จึงทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกครั้งและทูตชื่อ คุณ-โป-ชู-เลียะ-วา-ตี้ (K'un-po-shu-lieh-wa-ti) (ขุนพัฒน์วาที) ได้กราบทูลขอให้จักรพรรดิทรงผ่อนผันกฎเกณฑ์การค้าที่เข้มงวดลงบ้าง²⁰⁸ นอกจากนั้นทูตผู้นี้ยังกราบทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เรือบรรทุกเครื่องราชบรรณาการของไทยจอดในแม่น้ำ (เพิร์ล) หน้าเมืองกวางตุ้ง หลังจากที่ย่างงานต่อขนนางอย่างถูกระเบียบแล้ว เพื่อว่าจะได้ขนถ่ายสินค้าได้ง่าย คำกราบบังคมทูลนี้ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต²⁰⁹ คำอธิบายข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงหยุดการส่งคณะทูตบรรณาการประมาณ 10 ปีติดต่อกัน แต่ธุรกิจทางการค้ากับจีนก็ยังคงดำเนินต่อไปเป็นปกติ และไทยก็ยังอยู่ในฐานะได้รับความ

²⁰² K'ang-hsi shih-lu, ch. 27, pp. 14a-14b.

²⁰³ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 16b.

²⁰⁴ K'ang-hsi shih-lu, ch. 38, p. 16b.

²⁰⁵ Ibid., ch. 41, p. 8b.

²⁰⁶ Ta Ch'ing hui-tien, ch. 392 และ K'ang hsi Shih-lu, ch. 42, pp. 5a-5b; พร้อมด้วยคำสดุดีสมเด็จพระนารายณ์ ของจักรพรรดิ

²⁰⁷ Kuang-tung t'ung chih, ch. 170, p. 3089a and Ta Ch'ing hui-tien, ch. 393.

²⁰⁸ K'ang hsi shih-lu, ch. 115, pp. 24b-25a. ปีค.ศ. 1684 เป็นปีเดียวกับที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงส่งราชทูตฝรั่งเศสชื่อ เซอวาเลีย เดอโชมองด์เป็นทูตมาไทย

²⁰⁹ Ibid.

โปรดปรานจากจักรพรรดิจีนอย่างมากอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ว่าจักรพรรดิทรงแสดงความเป็นห่วง
คณะทูตไทยก่อนที่จะออกเดินทางจากปักกิ่ง พระองค์ตรัสว่า

ถ้าหากท่านซี้มาไม่เป็น ก็จะจัดเกี้ยวมาให้ ยิ่งกว่านั้นนอกจากจะมีผู้พิทักษ์ชาวจีน
ร่วมเดินทางอย่างเคยมีแล้วก็มีขุนนางชั้นสูงและบุคคลอื่น ๆ ในกรมพิธีการร่วมเดิน
ทางไปกับท่าน (กลับไปยังกวางตุ้ง) และหลังจากนี้ไม่ต้องนำนกยูง และ กระตอง
เต่ามาถวายเป็นบรรณาการอีกแล้ว²¹⁰

ยิ่งกว่านั้นในค.ศ. 1685 ยี ฟู่-เส็ง (Yi Fu-tseng) เสนาบดีคนหนึ่ง กราบบังคมทูลขอพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตต่อจักรพรรดิให้เพิ่มการพระราชทานผ้าไหมต่อไทยอีก 50 พัน²¹¹ พระองค์ทรงมี
พระบรมราชานุญาต หลักฐานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างไทยกับจีนอย่างเห็นได้ชัด

หลังจากปีค.ศ. 1684 ไม่นาน สมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวร ได้เกิดเหตุการณ์การแย่งชิงอำนาจ
ระหว่างเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่คือ คอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งเป็นเชื้อสายกรีก กับพระเพทราชา พระเพทราชา
มีความระแวงว่า ฟอลคอนเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับฝรั่งเศสที่จะยึดอำนาจในไทย เพราะฉะนั้นพระเพทราชาไม่
เพียงแต่ต่อต้านฟอลคอนเท่านั้น ยังต่อต้านพวกฝรั่งเศสด้วย เมื่อสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตในค.ศ. 1688
ฟอลคอนก็ถูกประหารชีวิต และพระเพทราชาสถาปนาตนเองเป็นพระมหากษัตริย์ ตลอดรัชสมัยของพระองค์
(ค.ศ. 1688-1703) ต้องทรงเผชิญกับความยุ่งยากในราชสำนัก และทรงพยายามที่จะกำจัดอิทธิพลฝรั่งเศส
ยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังสิ้นพระทัยในการหาความสำราญส่วนพระองค์มากกว่าการบริหารบ้านเมือง²¹² ด้วย
เหตุนี้อยุธยาจึงตกอยู่ในยุคความเสื่อมอย่างรวดเร็ว ได้เกิดรัฐประหารนองเลือดในพระราชวังบ่อยครั้ง และ
พระมหากษัตริย์หลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงอ่อนแอเกินไป ทั้งหมดนี้ทำให้ไทยอ่อนแอและแตกความ
สามัคคีอย่างมาก จนไม่อาจต่อต้านการโจมตีของพม่าครั้งใหญ่ในทศวรรษของค.ศ. 1760 ได้ ในค.ศ. 1767
อยุธยาจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนี้ได้รับภัยพิบัติใหญ่หลวงยิ่งกว่าครั้งก่อน

กระนั้นก็ตาม ในช่วงของความเสื่อมนี้ พระมหากษัตริย์ไทยบางพระองค์ก็ทรงจัดส่งคณะทูตไปจีนอยู่
บ้าง เพียงเพื่อรักษาสัมพันธ์ภาพกับจีน สมเด็จพระเจ้าเสือ (ค.ศ. 1703-1708) ทรงส่งคณะทูต 1 ชุดใน
ค.ศ. 1708²¹³ หลังจากที่หยุดชะงักไป 23 ปี พระเจ้าท้ายสระ (ค.ศ. 1708-1732) ทรงส่งทูตรวมทั้ง
4 ชุดในค.ศ. 1720²¹⁴ ค.ศ. 1722²¹⁵ ค.ศ. 1724²¹⁶ และค.ศ. 1729²¹⁷ ตามลำดับ

แม้ว่าการส่งทูตของไทยจะลดจำนวนลงเรื่อย ๆ แต่สัมพันธ์ภาพระหว่างสองอาณาจักรนี้ก็ยังคงเป็น

²¹⁰ Yüeh hai-kuan chih, ch. 21, pp. 20a-20b และ ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 245.

²¹¹ K'ang-hsi-shih-lu, ch. 123, pp. 18b-19a.

²¹² สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ ดู พระราชพงศาวดารอยุธยา, เล่ม 2 (พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2508).

²¹³ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 21a.

²¹⁴ Ibid. ผลิตมาจากระบบ TU Digital Collections

²¹⁵ Ibid., ch. 21, pp. 21a-21b and K'ang-hsi shih-lu, ch. 279, p. 11b.

²¹⁶ Kuang-tung t'ung-chih, ch. 170, p. 3090b.

²¹⁷ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 23b-24a; Yung cheng shih-lu, ch. 83, pp. 32a-32b.

ไปอย่างฉันทมิตร หลักฐานชิ้นหนึ่ง คือ พระบรมราชานุญาตของจักรพรรดิซึ่งพระราชทานในปีค.ศ. 1724 ให้กลุ่มชาวจีน 96 คนซึ่งทำงานอยู่ในเรือของทูตไทยที่แล่นไปจีนในปีนั้น ตั้งถิ่นฐานในไทยได้ตามที่พวกเขากราบทูลขอ²¹⁸ พระบรมราชานุญาตครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนพระราชาบายของจักรพรรดิจีนทุกราชวงศ์ที่เคยปฏิบัติมา ซึ่งเดิมห้ามชาวจีนอพยพไปตั้งถิ่นฐานโพ้นทะเลอย่างเห็นได้ชัด เพราะฉะนั้นพระราชวินิจฉัยของจักรพรรดิอาจจะตีความหมายได้ว่า เป็นความโปรดปรานโดยเฉพาะที่มีต่อไทย ยิ่งกว่านั้นจักรพรรดิทรงตรัสชื่นชมความกล้าหาญของทูตที่สามารถเดินทางไกล ๆ และทรงชื่นชมความพยายามในการฟื้นฟูอุปสรรคนานัปการ²¹⁹

หลังจากที่ได้รับเครื่องราชบรรณาการจากไทยในค.ศ. 1729 จักรพรรดิหยง-เจิ้ง ได้พระราชทานของที่ระลึกแก่พระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งมีผ้าไหม ผ้าแพร ภาชนะหยก ถ้วยชาจีน และแผ่นจารึกคำสดุดีว่า“เทียน-หนาน-โล-กัวอ์” (เมืองสวรรค์ทางทิศใต้)²²⁰ ในขณะที่เดียวกันจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการซึ่งแสดงถึงความกรุณาของพระองค์ที่มีต่อไทยโดยระบุว่า

ไทยนั้นอยู่ไกล และเส้นทางเดินเรือก็ยากลำบาก และเต็มไปด้วยอันตราย การส่งบรรณาการเป็นงานที่ยุ่งยาก เราปรารถนาที่จะแสดงความกรุณาของเราต่อประเทศราชที่อยู่ห่างไกลโดยให้ลดจำนวนเครื่องราชบรรณาการลง แต่เนื่องจากพวกเขาได้นำบรรณาการมาแล้วในเวลานี้ จึงไม่เหมาะที่จะขนกลับไปอีก เพราะฉะนั้นเราก็จะขอรับไว้ แต่สินค้าพื้นเมืองเช่น จิวพระ เครื่องหอม ผ้ามัสลิน กายาน ไม่จำเป็นต้องนำมาอีกต่อไป²²¹

ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมโกศ (ค.ศ. 1732-1758) ไทยยังคงส่งคณะทูตบรรณาการไปน้อยครั้ง พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปยังราชสำนักจักรพรรดิเฉียน-หลง (Ch'ien-lung) รวมทั้งหมด 6 ชุด คณะทูตไทยเดินทางไปถึงจีนในค.ศ. 1736 ค.ศ. 1748 ค.ศ. 1749 ค.ศ. 1753 ค.ศ. 1756 และค.ศ. 1757 ในค.ศ. 1736 เจ้าปี-ยา-ตา-กู (Chao-p'i-ya-ta-k'u) ได้เป็นราชทูตไปจีน และได้ทูลเกล้าฯถวายฎีกาว่า

แต่ก่อนนั้น จักรพรรดิทรงพระราชทานเสื้อของราชสำนัก (มั่ง-ลุง-ตา-เป่า Mang-lung-ta-p'oa = เสื้อคลุมสวมในพิธี ปักเป็นลายมังกรแต่พระมหากษัตริย์ (ไทย) ซึ่งพระองค์จะทรงเก็บรักษาไว้ในห้องพระโรง เจิ้ง-อัน (Cheng-en)* มหาหลายชั่วอายุคนแล้ว ในบัดนี้เสื้อคลุมนั้นชำรุดไปแล้วตามอายุขัย และพระมหากษัตริย์ (องค์ปัจจุบัน) ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทูลขอพระราชทานเสื้อราชสำนักตัวใหม่

²¹⁸ Yung-cheng shih-lu, ch. 25, pp. 20a-20b.

²¹⁹ Ibid.

ตามบันทึกบรรณาการระบบ TU Digital Collections

²²⁰ Hsien-lo-kuo-chih, ch. 3, p. 73.

²²¹ Yung-cheng shih-lu, ch. 82, pp. 32a-32b; Hsien-lo-kuo chih, loc. cit.

* ห้องพระโรงแฉนี้มีชื่อเป็นภาษาไทยว่า “บุญญฤทธิ์” ดู ท. รจนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 249.

1 หรือ 2 ตัว ยิ่งกว่านั้นไทยกำลังสร้างวัดใหม่หลายวัดและจำเป็นต้องใช้ทองแดง เพื่อเขียนอักษร “ฟู (Fu)” (ความสุข) และวางไว้ในวัดที่สร้างใหม่ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมา เพราะฉะนั้น พระมหากษัตริย์ทรงมีพระประสงค์จะทูลขอให้พระองค์ทรงผ่อนผันกฎเกณฑ์ในการซื้อขายทองแดงเพื่อว่าคณะทูต (ไทย) สามารถซื้อทองแดงในกวางตุ้งได้²²²

กรมพิธีการปฏิเสฐที่จะปฏิบัติตามฎีกานี้ แต่จักรพรรดิไม่ทรงเห็นด้วย พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการว่า

ไทยเป็นอาณาจักรที่อยู่ห่างไกล และเดินทางทางเรือมาจีนด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง แต่ไทยก็ยังคงส่งบรรณาการมานอกเหนือจากของขวัญธรรมดาแล้วเพื่อที่จะแสดงถึงความภักดีของเรา เรามีบัญชาให้มอบเสื้อคลุมแพรแก่เขาไป 4 ตัว (มั่ง-ตวน-ตา-เปา Mang-tuan-ta-p'ao) และทองแดง 800 ซึ่งเป็นของที่ระลึก อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์คุณเช่นนี้ก็ไม่เคยมีมาก่อน²²³

คณะทูตไทยในปีค.ศ. 1736 ได้กราบบังคมทูลถึงปัญหาการขาดในราชสำนักต่อจักรพรรดิบรรดาทูตไทยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีฐานะเท่าเทียมกับทูตเกาหลี คือมีสิทธิพิเศษที่จะร่วมพิธีน้ำชาในท้องพระโรง จักรพรรดิเขียน-หลงทรงมีพระราชวินิจฉัยโดยมีพระบรมราชโองการว่า สิทธิพิเศษเช่นนั้น ไม่อาจพระราชทานให้กับคณะทูตไทยซึ่งไม่เคยชินกับประเพณีของจีนและ มารยาทในพิธีน้ำชาตัก แต่ในทางตรงข้าม ชาวเกาหลีคุ้นเคยต่อสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นพวกเขาจึงเหมาะสมที่จะเข้าร่วมในพิธีน้ำชา อย่างไรก็ตามจักรพรรดิเขียน-หลงทรงมีพระราชธิบายต่อไปว่า ถ้าพระมหากษัตริย์ไทยส่งพระอนุชาหรือพระราชโอรสมาเป็นทูตของพระองค์ ทูตนั้นก็ได้รับการปฏิบัติในฐานะเท่าเทียมกับราชทูตเกาหลีมิฉะนั้นคณะทูตของไทยจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปเกินกว่าธรณีประตูพระราชวัง²²⁴

ในปีค.ศ. 1748 เมื่อคณะทูตไทยไปถึงจีน หลังจากที่หยุดชะงักไปเป็นเวลา 12 ปี ปรากฏว่าเกิดปัญหาเรื่องการแปลพระราชสาสน์เป็นภาษาไทย ซึ่งได้ทำความลำบากใจให้กรมภาษาต่างประเทศมาแล้วนับศตวรรษขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้จีนพยายามที่จะจัดตั้งวิทยาลัยฝึกกล่าวภาษาไทย และ ภาษาอื่น ๆ ของรัฐบาลมากขึ้นในปักกิ่งอย่างเป็นทางการ วิทยาลัยแห่งนี้มี 8 แผนก มีนักศึกษา 96 คน²²⁵ เราไม่ทราบว่าคุณภาพของใหม่นี้สัมฤทธิ์ผลมากน้อยเพียงใด

หลังจากที่จักรพรรดิเขียน-หลงทรงรับเรื่องราวบรรณาการจากไทยในปีค.ศ. 1749 แล้ว พระองค์ทรงมอบของที่ระลึกซึ่งมีมูลค่ามหาศาลแต่พระมหากษัตริย์ไทย รวมทั้งคำสดุดีจารึกบนแผ่นไม้ว่า “เหยิน

²²² Ch'ien-lung shih-lu, ch. 21, p. 7b และ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 73.

²²³ Ch'ien-lung shih-lu, ch. 21, pp. 7b-8a; Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, pp. 24b-25b.

²²⁴ Ta Ch'ing hui-tien, ch. 393.

²²⁵ Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, p. 26b และ John Bowring, Sir, op. cit., I, p. 80.

-ฝู-ปิง-ฟาน (Yen-fu-p'ing fan)" (ผู้พิทักษ์รัฐที่ยอมอ่อนน้อมทางใต้)²²⁶

คณะทูตไทยซึ่งนำเครื่องราชบรรณาการไปจีนในค.ศ. 1753 นั้น ได้ทูลขอพระราชทานโสมจิน (เหริน-ฉิน Jen-Shen) ขนจามรี (หยิง-นิว Ying-niu) และ ม้าพันธุ์ดี (เหลียง-มา Liang-ma) นอกจากนี้ที่นำสนใจก็คือ ได้ทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตระเบียบข้อบังคับของแผนกชั้นที่ กรมพิธีการ พิจารณาคำกราบบังคมทูลขอพระราชทาน โดยเฉพาะเรื่องการขอระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับชั้นที่ ว่าเป็นคำขอที่มากเกินไปไม่เหมาะสม ดังนั้นจึงไม่อนุญาต กระนั้นก็ตาม จักรพรรดิเฉียน-หลงมิได้ทรงยอมตามคำปฏิเสธรของกรมพิธีการ พระองค์ทรงมีพระบัญชาให้ขุนนางเพิ่มรายการสิ่งของพระราชทานมากมาย ให้กับพระมหากษัตริย์ไทย รวมทั้งโสมจิน 400 ซั่งด้วย²²⁷ ส่วนข้อเสนออื่น ๆ นั้นก็ทรงปฏิเสธ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ทรงส่งคณะทูต 2 ชุดสุดท้ายในรัชสมัยของพระองค์ใน ค.ศ. 1756²²⁸ และ ค.ศ. 1757²²⁹ ตามลำดับ

สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (ค.ศ. 1758-1767) พระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรอยุธยา ทรงจัดส่งคณะทูตไทยไปจีน 3 ชุด ในปีค.ศ. 1762²³⁰ ค.ศ. 1765²³¹ และค.ศ. 1766²³² คณะทูตไทยซึ่งไปถึงจีนในค.ศ. 1766 เป็นคณะทูตชุดสุดท้ายของอยุธยาก่อนที่จะตกอยู่ในอำนาจของพม่าในค.ศ. 1767 อย่างไรก็ตามอุปสรรคขัดขวางนี้ก็เพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ในทันทีที่ไทยเป็นเอกราชอีกครั้งหนึ่ง ไทยได้ทูลขอส่งทูตบรรณาการไปจีนอีก ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยก็ก้าวสู่ยุคใหม่ซึ่งเป็นยุครัตนโกสินทร์ ดังจะอธิบายต่อไป

²²⁶ Ch'ien-lung shih-lu, ch. 344, p. 10a.

²²⁷ Ch'ien-lung shih-lu, ch. 433, p. 12b; Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 73; Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, pp. 28a-2b.

²²⁸ J.K. Fairbank and Teng Ssü-yu, *op. cit.*, p. 167.

²²⁹ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 28b-29a; Ch'ing Shih kuo. (บันทึกลำดับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ราชวงศ์ชิง) by Chao Erh-hsün, 1844-1927, ed (1960 reproduction of 1927 edition in 2 vols), p. 53.

²³⁰ Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, p. 29a.

²³¹ Hung-ch'ao wen-hsien t'ung-k'ao, ch. 297, p. 7462 และ Hsien-lo kuo-chih, ch. 3, p. 73; บู-ยา-ซุง-ตุง-โฮ-เปย เป็นทูต (Pu-ya-sung-t'ung-ho-pei)

²³² Yüeh-hai-kuan chih, *loc. cit.*

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับ ราชสำนักหมิง และ ราชสำนักชิง ค.ศ. 1370-1767

ทางศรัทธา

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยในสมัยสุโขทัย มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างเด่นชัด แต่ในสมัยอยุธยา ความสำคัญของการค้ามีมากขึ้นเรื่อย ๆ และเหนือกว่าการเมืองในที่สุด แม้กระทั่งก่อนการตั้งอาณาจักรอยุธยาในปีค.ศ. 1351 บริเวณนี้เคยเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของพ่อค้าชาวจีนซึ่งแทบจะผูกขาดการค้าเพียงกลุ่มเดียวก็ว่าได้ การที่อยุธยาเติบโตจากศูนย์กลางการค้ามาเป็นเมืองหลวงใหม่ของอาณาจักรสุพรรณภูมิเก่านั้น ทำให้อยุธยากลายเป็นท่าจอดเรือสินค้าที่สำคัญมากขึ้น อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์ 2-3 พระองค์แรก ๆ ของอาณาจักรอยุธยาทรงมีพระราชกรณียกิจด้านการสถาปนาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความมั่นคงของอาณาจักรมากจนเกินไป จนมิได้ทรงสนพระทัยต่อการค้ามากนัก ในปีแรก ๆ ของการก่อตั้งอยุธยาปรากฏแต่การชิงตีชิงเด่นและการแก่งแย่งอำนาจกัน ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการนี้ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับจีนในระยะแรก ๆ หนักไปในด้านการเมือง กระนั้นก็ตามความสนใจทางการค้าก็มีเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ เรื่อยมา ในขณะที่พระมหากษัตริย์สุโขทัยมิได้ทรงแสวงประโยชน์จากสิทธิพิเศษทางการค้าในการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนเป็นประจำ แต่พระมหากษัตริย์อยุธยาตอนต้นกลับสนพระทัยในผลกำไรจากสิทธิพิเศษต่าง ๆ เหล่านั้น พระองค์ทรงตระหนักดีว่า สินค้าจีนนั้นเป็นที่ต้องการสูงมากในตลาดของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ พระองค์ทรงสามารถที่จะขายสินค้าจีนได้ในราคาสูง นอกจากนั้นพระองค์ทรงพึงพอใจในคุณภาพและคุณค่าของสินค้าจีนซึ่งได้รับพระราชทานเป็นของขวัญจากจักรพรรดิจีนตั้งแต่แรกเริ่ม ในความเป็นจริงแล้ว การที่คณะทูตไทยเดินทางไปจีนบ่อย ๆ ในต้นสมัยราชวงศ์หมิงซึ่งมีผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนของพระราชทานในระดับที่เท่าเทียมกันบ่อย ๆ นั้น นับเป็นธุรกิจการค้าในขั้นเริ่มต้น ยิ่งกว่านั้นยังมีคณะทูตจากไทยไปจีนมากขึ้น คณะทูตก็ยิ่งเกี่ยวข้องกับการค้าขายมากขึ้น เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าในระยะแรก คณะทูตไทยอาจจะนำผลผลิตบางอย่างของไทยหรือของต่างประเทศไปกำหนดบรรดาขุนนางจีน หรือขายในจีนเพื่อผลกำไรส่วนตัว และในเที่ยวกลับก็ซื้อสินค้าจีนบางอย่างกลับมา เมื่อมาถึงไทยก็ขายสินค้าได้กำไรสูงมาก วิธีการดังกล่าวกระตุ้นให้ความสนใจที่จะค้าขายกับจีนมีเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน นอกจากนั้นบรรดาพ่อค้าจีนในไทยอาจจะชักนำให้พระมหากษัตริย์ไทยมีบทบาทในการค้ากับจีนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งก็เป็นประโยชน์ต่อชาวจีนด้วยอย่างแน่นอน ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้นนั้น การค้าจะทำได้เฉพาะในรูปบรรณาการเท่านั้น เพราะฉะนั้นชาวจีนซึ่งรับใช้พระมหากษัตริย์ไทยในฐานะเป็นผู้นำเรือสำเภาหลวงออกไปค้าขาย ก็สามารถติดต่อธุรกิจของเขาภายใต้กฎข้อบังคับของการค้าแบบบรรณาการด้วย

ประเด็นสำคัญที่ควรกล่าวถึงอีกประการหนึ่งก็คือ ในการส่งคณะทูตบรรณาการ รวมทั้งการติดต่อค้าขายในจีนนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานในไทยหรือที่มาค้าขายในไทยในสมัยนั้นเป็นส่วนมาก ความไม่ชำนาญในการเดินทะเล และการค้าขายของคนไทยทำให้พระมหากษัตริย์ไทยทรงจำยอมให้การค้าขายต่างประเทศอยู่ในความรับผิดชอบของชาวจีน ซึ่งมีความชำนาญในการเดินเรือมากที่สุดใเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ดับเบิลยู.นันน์ (W. Nunn) บรรยายถึงชาวจีนว่าอยู่ในฐานะผู้ควบคุม และมีบทบาทในการค้าต่างประเทศของไทยส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการค้าของรัฐ หรือการค้าเอกชนมาตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์พัฒนาการทางการค้าของไทย¹ ในความเป็นจริงนั้น ชาวจีนมีบทบาทในการค้าของเงินอยู่ตลอดเวลาในช่วงสมัยสุโขทัย ซึ่งไทยยังไม่สนใจในด้านการค้ามากนัก หรือช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์แบบบรรณาการกับจีนหยุดชะงักลงนั้น ชาวจีนเหล่านั้นแหละที่ยังติดต่อค้าขายส่วนตัวกับจีน ชาวจีนเหล่านั้นเป็นผู้ส่งเสริมการค้าเครื่องถ้วยชามสังคโลกที่สำคัญของไทย² และมีส่วนในกาจกระตุ้นให้การค้าระหว่างไทยกับจีนได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนมีความสำคัญมากที่สุดในบรรดาการค้าต่างประเทศของไทย

ประเด็นอื่น ๆ ที่มีความสำคัญเช่นเดียวกันในทัศนะของข้าพเจ้าซึ่งบางครั้งถูกมองข้ามก็คือ การค้าที่เรียกว่า “ของกำนัล” หรือ การแลกเปลี่ยนของพระราชทานระหว่างจักรพรรดิจีนและพระมหากษัตริย์ไทย มีหลักฐานที่น่าสนใจของไทยระบุว่า การแลกเปลี่ยนของพระราชทานเท่ากับเป็นการค้าขายที่มีความสำคัญไม่น้อยระหว่างราชสำนักทั้งสอง ในหนังสือประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หมิง (หมิง ฉื่อ) ระบุว่ารายการสิ่งของบรรณาการของไทยยาวมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรายการสิ่งของบรรณาการจากประเทศอื่น ๆ และยังมีคุณภาพดีกว่า ในการพิจารณาถึงคุณค่าของของพระราชทานที่แลกเปลี่ยนกันระหว่างจักรพรรดิและกษัตริย์ เราจะต้องไม่ลืมว่า ของพระราชทานจากจักรพรรดิซึ่งส่วนใหญ่มีผ้าไหม ผ้าแพรนั้นมีใช้สิ่งที่มีคุณค่ามากนักสำหรับจีน เนื่องจากเป็นสิ่งของที่มีมากมายจนเหลือเฟือในจีน ในทำนองเดียวกัน ของพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งมีไม้ฝาง พริกไทย ก็มีมากมาย หรืออีกนัยหนึ่ง ของขวัญบรรณาการจากไทยซึ่งนักวิชาการตะวันตกผู้หลงใหลผ้าไหมจีนถือเอาว่ามีคุณค่าน้อยกว่าผ้าไหมนั้น ในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีราคาแพงในจีน และเป็นที่ปรารถนาสำหรับราชสำนักจีน ผลผลิตของไทยส่วนหนึ่งเช่น พริกไทย ไม้จันทน์ ไม้หอม ไม้กฤษณา นอแรด ไม้ฝาง รง กระวาน เท่าที่ระบุมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งของที่ราชสำนักจีนปรารถนาอย่างมาก³

ในส่วนเกี่ยวกับรายการสิ่งของบรรณาการนั้น ในขณะที่ในหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงระบุว่ารายการสิ่งของบรรณาการตามปกติของไทยนั้นมี 44 ประเภท แต่ในหนังสือประมวลกฎหมายราชวงศ์หมิงระบุว่า มี 58 ประเภท⁴ อย่างไรก็ตามรายการสิ่งของจะมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรายการสิ่งของจากรัฐบรรณาการอื่น ๆ สำหรับคุณภาพของเครื่องราชบรรณาการนั้นมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสมัยและไม่

¹W. Nunn, "Some Notes upon the Development of the Commerce of Siam," *JSS*, XV, no. 2 (1922), pp. 78-101.

²C.N. Spinks, "Siam and the Pottery Trade of Asia", *JSS*, XLIV, pt. 2 (1956), p. 78.

³ สำหรับรายการเครื่องราชบรรณาการของไทยอันยาวเหยียดนั้น ดู **Ming Shih**, ch. 324, p. 20a.

⁴*Ibid.*, **Ta Ming hui-tien**, ch. 105, pp. 10a-11b; also **Hsi-yang chao-kung tien-lu** (Record of the Tributary Nation of the West) by Huang Hsing-tseng, pp. 1490-1540 (Completed in 1520), ch. 10 and **Tung-hsi-yang k'ao**

ได้บันทึกไว้ในหลักฐานของจีน เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความรู้สึกที่ว่าราชสำนักยุ่งเกี่ยวกับการค้าขาย แต่โชคดีที่เรามีหลักฐานบางอย่างกล่าวถึงปริมาณของของพระราชทานของไทย แม้ว่าได้เพียงภาพที่ไม่สมบูรณ์นักก็ตาม แต่ก็ให้ความกระจ่างในเรื่องนี้อยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น ในปีค.ศ. 1387 มีหลักฐานระบุว่า เครื่องราชบรรณาการของไทยมีพริกไทยดำ 1 หมื่นชั่ง ไม้ฝาง 1 หมื่นชั่ง ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นที่พอพระทัยจักรพรรดิซ่งหวูอย่างมากจนพระองค์ได้ทรงส่งทูตพิเศษมาแสดงความขอบพระทัยในพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ไทย⁵ ในปีค.ศ. 1390⁶ มีการส่งบรรณาการเป็นพริกไทยดำ ไม้ฝาง และ ไม้หอม อย่างละ 17,000 ชั่ง ในปีค.ศ. 1533 ไทยนำไม้ฝาง 14,200 ชั่ง ไม้ย้อมผ้า 3600 ชั่ง พริกไทย 800 ชั่ง ไม้กฤษณา 680 ชั่ง รง 480 ชั่ง ฯลฯ⁷ ทูลเกล้าถวายแด่จักรพรรดิ นอกจากนั้นแล้วเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ไทยจะต้องนำของขวัญบรรณาการทูลเกล้าถวายแด่แม่เหล็กจักรพรรดิมีจำนวนครั้งหนึ่งที่ถวายแด่จักรพรรดิ ถ้าเรารวมจำนวนของขวัญที่ทูลเกล้าถวายฯ จักรพรรดิ และแม่เหล็กจักรพรรดิเข้าด้วยกันแล้ว จะพบว่าปริมาณทั้งหมดนั้นน่าสนใจมาก

ความสัมพันธ์ทางการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 14

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า พ่อค้าชาวจีนซึ่งดำเนินธุรกิจการค้าอยู่ระหว่างไทยกับจีนนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย และก่อนการสถาปนาอยุธยาขึ้น ได้ค่อย ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยอย่างช้า ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนใต้และแถบอ่าวไทย ณ. บริเวณแถบนี้ คนจีนบางคนมีบทบาทสำคัญในการพบแร่ดีบุก และพัฒนาการทำเหมืองแร่ในราวประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14⁸ เมื่ออาณาจักรอยุธยาตั้งขึ้นในปีค.ศ. 1351 ชุมชนชาวจีนในไทยได้ขยายตัวมากขึ้นเพราะราชสำนักต้องการบริการของชาวจีนในการคุมเรือหลวงไปจีน และสินค้าจีนเพิ่มมากขึ้น⁹ ทั้ง ๆ ที่พระราชโบายทางการค้าของจักรพรรดิราชวงศ์หมิงองค์แรก ๆ เข้มงวดมาก แต่การค้าระหว่างไทยกับจีนก็เพิ่มปริมาณและความสำคัญมากขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่จักรพรรดิซ่งหวูทรงวางกฎเกณฑ์เข้มงวดทางการค้าเพื่อที่จะทำให้พวกมองโกลซึ่งเป็นศัตรูของพระองค์ทางเหนือ และทางตะวันตกเฉียงเหนือ ตลอดจนพวกโจรสลัดญี่ปุ่นที่อยู่ตามชายฝั่ง¹⁰ อ่อนกำลังลง พระองค์ก็ยังคงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศต่าง ๆ ถวายเครื่องราชบรรณาการอย่างสม่ำเสมอเหมือนเดิม สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดช่องทางที่จะทำการค้าแบบหลบเลี่ยงในรูปบรรณาการได้ การค้าเอกชนยังคงดำเนินต่อไปได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาล และอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับที่เข้มงวด¹¹ แต่เพื่อที่จะกระตุ้นให้มีการส่งทูต จึงจำเป็นต้องอนุญาตให้มีการค้าในระบบบรรณาการอยู่เพื่อเป็นสิ่งจูงใจ กระนั้นก็ตามจักรพรรดิซ่งหวูทรงเกรงว่า พระ

⁵ Hung-wu Shih-lu, ch. 183, p. 4a.

⁶ Ming Shih, ch. 324, p. 16a.

⁷ ท. รจนสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย..., หน้า 232.

⁸ G.W. Skinner, *Chinese Society...*, op. cit., p. 2.

⁹ G.W. Skinner, *Leadership and Power...*, op. cit., p. 1.

¹⁰ Wang Gung-wu, *A Short History...*, op. cit., p. 5; B. Wiet-hoff, op. cit., pp. 59-60. สำหรับนโยบายทางการค้าที่เข้มงวดของจักรพรรดิซ่งหวู ดู Shu-yü chou-tzu-lu, II, ch. 8, p. 13a.

¹¹ Wu Yu-kan, "China's Overseas Intercourse and Trade in Older Times", *Eastern Horizon*, IV, no. 2 (February 1965), p. 16.

องค์อาจจะทรงควบคุมการค้าในรูปบรรณาการไม่ได้ ฉะนั้นพระองค์จึงทรงพยายามที่จะออกกฎข้อบังคับควบคุมการค้าในรูปบรรณาการหลายครั้ง พระราโชบายในการควบคุมการค้าอย่างเข้มงวดของพระองค์ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนจากคำพูดติดปากในหมู่ขุนนางจีนสมัยหนึ่งว่า “แม้แต่เพียงแผ่นกระดาษสัก 1 นิ้วก็ไม่ได้รับอนุญาตให้หลุดไปสู่ทะเล”¹² แต่พระราโชบายทางการค้าของพระองค์กลับมีผลดีต่อการค้าต่างประเทศของไทย เพราะพ่อค้าชาวจีนจำเป็นต้องร่วมมือกับพระมหากษัตริย์ไทยอย่างใกล้ชิดด้วยการเสนอตัวรับใช้ดูแลกิจการค้ากับจีนของพระมหากษัตริย์ และในขณะเดียวกันก็ยังสามารถดำเนินการค้าส่วนตัวภายใต้ข้ออ้างนั้นได้

ในการวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการค้าในแบบบรรณาการนั้น จักรพรรดิซ่งหวู่ทรงกำหนดจำนวนลำเรือจำนวนคน และกำหนดเวลาสำหรับรัฐบรรณาการแต่ละรัฐ¹³ ส่วนการติดต่อค้าขายนั้นจำกัดสถานที่และเวลาไว้ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของกรมการเดินเรือ ถึงแม้ว่าจักรพรรดิจะไม่ทรงสนับสนุนการค้า แต่ก็มิได้หลักฐานบางประการที่น่าสนใจอยู่มากว่า พระองค์ทรงส่งเสริมการค้าขายอยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น “พระองค์ทรงโปรดให้สร้างอยู่ต่อเรือ โปรดให้ปลูกต้นน้ำมันมะเยา 10,000 ต้น (ใช้ในการต่อเรือ) ที่นานกิงซึ่งเป็นเมืองหลวงสมัยของพระองค์¹⁴ และทรงมีรับสั่งให้สร้างบ้านพักขนาดใหญ่ที่สุดกว่าที่เคยสร้างเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยของบรรดาพ่อค้าต่างชาติ¹⁵

ในการติดต่อค้าขายกับไทย ผู้อำนวยการการเดินเรือที่เมืองกวางตุ้งจะต้องรับผิดชอบ และดูแลอย่างเต็มที่¹⁶ ตลอดรัชสมัยจักรพรรดิซ่ง-หวู่ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนนั้นสนิทสนมกันมาก ดังปรากฏจากจำนวนความถี่ในการส่งคณะทูตบรรณาการ การค้าระหว่างไทยกับจีนอยู่ในสภาวะการณ์ที่น่าพึงพอใจ ตลอดรัชสมัยจักรพรรดิซ่ง-หวู่ ไทยได้ส่งคณะทูต 32 ชุด หรือโดยเฉลี่ยแล้วปีหนึ่งส่งมากกว่าหนึ่งชุดเล็กน้อย ตามตัวเลขนี้แสดงว่าไทยละเมิดกฎข้อบังคับของระบบบรรณาการซึ่งกำหนดให้ไทยส่งทูตไปได้เพียง 1 ชุดในทุก ๆ 3 ปี แต่การที่ไทยสามารถส่งทูตเกือบจะทุก ๆ ปี และบางครั้งส่งไปปีละ 2 หรือ 3 ชุดแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า กฎข้อบังคับมิได้เข้มงวด หรือไม่ก็เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยเป็นไปอย่างฉันทมิตรมาก หรืออาจจะเป็นทั้งสองประการประกอบกัน ตามหลักฐานปรากฏว่า จักรพรรดิจินทรงตักเตือนไทยให้รักษากฎข้อบังคับอยู่เสมอ แต่ไทยก็ยังคงส่งคณะทูตไปตามความสะดวก และไม่ถูกลงโทษแต่อย่างใดเลย บางครั้งเราก็พบว่า ขุนนางจีนจะระมัดระวังในการติดต่อกับคณะทูตไทย ซึ่งบางครั้งดูน่าสงสัยว่าเดินทางไปเพื่อค้าขายมากกว่าส่งเครื่องราชบรรณาการ ในขณะเดียวกันเราก็พบว่า จักรพรรดิทรงมีนโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนต่อไทย ตัวอย่างประเภทแรกเกิดขึ้นในปีค.ศ. 1373 และค.ศ. 1374 ในปีค.ศ. 1373 นั้นจักรพรรดิทรงมีบัญชาให้ขุนนางจีนปฏิเสธที่จะต้อนรับคณะทูตไทย 2 ชุด คณะทูตชุดหนึ่งนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 พระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชบัลลังก์อยู่ทรงส่งไป และอีกชุดหนึ่ง

¹² Ibid.

¹³ Ts'ao Yung-ho, "Chinese Overseas Trade in the Late Ming Period," *International Association of Historians of Asia* (second biennial conference, Taipei, 1962), p. 403.

¹⁴ Hsiang Ta, "A Great Chinese Navigator," *China Reconstructs* VII (July 1956), p. 12.

¹⁵ Chang-Te-ch'ang, op. cit., p. 270.

¹⁶ Ibid., p. 267.

นั้นพระชนิษฐาของพระองค์ซึ่งเป็นพระราชมารดาของพระมหากษัตริย์องค์ที่ถูกลดออกจากราชบัลลังก์ (สมเด็จพระรามาเมศวร-ผู้แปล) ทรงส่งไป¹⁷ คณะทูตไทยสองชุดนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงถึงการแก่งแย่งอำนาจกันอย่างรุนแรงในกลุ่มเชื้อพระวงศ์ของไทย ในสมัยอยุธยาตอนต้น มีคนไทยหลายกลุ่มที่ต้องการกระตุ้นให้มีการค้าขายกับจีน นอกเหนือจากกลุ่มสุพรรณบุรี กลุ่มราชวงศ์สุพรรณบุรี และราชวงศ์อยุธยาแล้ว บรรดาเจ้าเมืองในท้องถิ่นทางภาคใต้ของไทยเช่นที่เมืองนครศรีธรรมราช และปัตตานีก็มีความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในกิจการค้าที่ได้กำไรอย่างงดงามด้วยเช่นกัน¹⁸ จากข้อเท็จจริงเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่า การปฏิเสธรของจักรพรรดิซุง-หวู่ที่จะต้อนรับคณะทูตไทย 2 ชุดนั้นแสดงถึงพระราโชบายที่รอบคอบของพระองค์เพื่อป้องกันมิให้มีการให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่ผู้ส่งเครื่องราชบรรณาการที่ไม่ชอบธรรม และไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ และเพื่อที่จะทรงวินิจฉัยอย่างรอบคอบเสียก่อนว่า ใครคือผู้ที่มีอำนาจแท้จริงในการเมืองของไทย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการรับรองผิดตัวบุคคล ในปี ค.ศ. 1374 นั้นมีคนไทยคนหนึ่งชื่อ ชา-หลี-ปา (sha-li-pa) อ้างตัวว่าเป็นราชทูตและขออนุญาตทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชบรรณาการที่ตนกู้จากเรือบรรทุกเครื่องราชบรรณาการที่อัปปาง แต่จักรพรรดิจีนทรงปฏิเสธที่จะรับเครื่องราชบรรณาการของเขาด้วยเหตุผลว่าเขาไม่มีรายการสินค้าซึ่งโดยปกติคณะทูตนำบรรณาการจะต้องนำมาแสดงด้วยเสมอ ยิ่งกว่านั้นจักรพรรดิทรงระแวงพระทัยว่า เขาเป็นพ่อค้าต่างชาติที่ปลอมตัวเป็นราชทูตไทย¹⁹

ท่าที่จักรพรรดิทรงโปรดปรานคณะทูตไทยนั้น ปรากฏเด่นชัดในเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1377 ค.ศ. 1383 ค.ศ. 1387 และค.ศ. 1391 ในปี ค.ศ. 1377 จักรพรรดิซุง-หวู่ทรงอนุญาตให้ราชทูตไทย คือ เจ้า นครอินทร์นำช่างปั้นหม้อชาวจีนกลับมาไทย ซึ่งพวกนี้ต่อมาจะเป็นผู้ผลิตเครื่องดินเผาที่แม่น้ำน้อยในจังหวัดสิงห์บุรี²⁰ พระบรมราชานุญาตนี้ขัดแย้งกับพระราโชบายของพระองค์ที่ไม่ยอมให้ชาวจีนอพยพไปพึ่งพิงทะเลอย่างเห็นได้ชัด พระราชดำริของพระองค์นั้นอาจตีความได้ว่า เป็นความโปรดปรานไทยเป็นพิเศษ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ฉันมิตรทางการค้าและทางการเมือง ในโอกาสเดียวกันนี้เจ้านครอินทร์ได้กระตุ้นให้บรรดาพ่อค้าจีนค้าขายกับไทย และมีหลักฐานจีนระบุว่า มีบรรดาพ่อค้าจีนหลายคนแล่นเรือมาไทยพร้อมทั้งพระองค์²¹ ในปี ค.ศ. 1383 เมื่อจักรพรรดิซุง-หวู่ทรงริเริ่มระบบหนังสือเดินทางเพื่อสามารถตรวจสอบทูตต่างประเทศได้ไม่ผิดตัว พระองค์ทรงพระราชทานหนังสือเดินทางให้แก่ไทยเป็นอาณาจักรแรกก่อนรัฐบรรณาการอื่น ๆ ทั้งหมด²² ในค.ศ. 1387 เมื่อนายอำเภอจีนในเหวิน-โจว (Wen-chou)* ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกล่าวโทษชาวจีนบางคนที่ยุ่งเกี่ยวกับการซื้อไม้กฤษณา

¹⁷ Ming Shih, ch. 324, pp. 14b-15a.

¹⁸ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สารนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สารนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เล่ม 16, หน้า 206 และ T. Grimm, op. cit., n. 27.

¹⁹ Ming Shih, ch. 324, p. 15a.

²⁰ Hsien-lo-kuo-chih, ch. 3, p. 70 และ จ. ไชยชนะ, ประวัติศาสตร์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3, พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2506), หน้า 94.

²¹ Ibid.

²² Ming Shih, ch. 324, p. 16a; Hung-wu Shih-lu, ch. 151, 3b และ Ta Ming hui-tien, ch. 108, p. 20b.

* เมืองท่าในมณฑลซีเกียงตอนใต้

และผลผลิตอื่น ๆ อย่างผิดกฎหมายจากคณะทูตไทย จักรพรรดิไม่ทรงเห็นชอบด้วย และทรงออกพระบรมราชโองการดังต่อไปนี้

เหวิน-โจวเป็นที่ซึ่ง (คณะทูตจาก) ไทยเดินทางผ่าน (เพื่อไปหรือกลับจากเมืองหลวง) เนื่องจากมีคณะทูตไทยเดินทางกลับไปและเข้ามาจึงทำให้ชาวจีนต้องมีธุรกิจการค้า (กับพวกเขา) ซึ่งมีใช้การสมรู้ร่วมคิดกันอย่างผิดกฎหมายกับบรรดาชาวต่างประเทศ แต่อย่างใดเลย²³

การที่ทรงพระราชทานเครื่องชั่ง ตวง วัดมาตรฐานให้แก่ไทยในค.ศ. 1391 ทำให้การติดต่การค้าขายระหว่างสองอาณาจักรมีความสะดวกขึ้น นับจากปีค.ศ. 1391 เป็นต้นไป สินค้าต่าง ๆ ของทั้งสองอาณาจักรใช้การชั่ง ตวง วัดด้วยมาตรฐานเดียวกัน²⁴

ปรากฏชัดว่า หลังทศวรรษแรกของรัชสมัยจักรพรรดิสูง-หวุนั้น พระราโชบายทางการค้าของพระองค์ต่อไทยนั้นค่อนข้างผ่อนปรน ซึ่งผิดกับพระราโชบายทางการค้าต่างประเทศของพระองค์ที่ทรงมีต่อประเทศอื่น ๆ ทั่วไป ความไม่สอดคล้องดังกล่าวปรากฏชัดในปีค.ศ. 1394 กล่าวคือ ในขณะที่พระองค์ทรงย้าถึงพระราโชบายของพระองค์ที่ว่า การค้าโพ้นทะเลของเอกชนนั้นผิดกฎหมายและทรงห้ามชาวจีนใช้ไม้หอม²⁵ แต่กลับระบุถึงไทยในปีเดียวกันว่า ยังคงมีสัมพันธภาพที่ดีกับจีน และเดินทางมาค้าขายกับจีนอยู่เสมอ²⁶

ในช่วงรัชสมัยจักรพรรดิสูง-หวุ สินค้าต่าง ๆ ของไทยซึ่งคณะทูตนำไปนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามกฎข้อบังคับ คือ สินค้าที่เป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระมหากษัตริย์และบรรดาทูตทูตเกล้าฯ ถวายแต่ราชสำนัก และสินค้าเพื่อการค้าขาย²⁷ บรรดาทูตจะนำเครื่องราชบรรณาการไปยังเมืองหลวง และจะมีผู้ได้รับการคัดเลือกแล้วอย่างดี 7 คนคอยดูแลเครื่องราชบรรณาการเหล่านี้²⁸ ในขณะที่จักรพรรดิทรงปฏิบัติตามประเพณีในการรับบรรณาการ และพระราชทานของขวัญเป็นการตอบแทนแต่พระมหากษัตริย์ไทย แต่สำหรับของที่ถวายโดยทูตนั้น จักรพรรดิสูง-หวุจะพระราชทานเงินตอบแทนเป็นมูลค่ากึ่งหนึ่ง ซึ่งนับเป็นการค้าในวงจำกัดระหว่างจักรพรรดิกับราชทูต ส่วนสินค้าที่นำไปเพื่อการค้านั้นจะต้องเก็บรักษาไว้ในคลังสินค้าที่วางตั้ง โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมการเดินเรือ สำหรับสมาคมพ่อค้า (Hong Organization) ซึ่งรับผิดชอบกับการค้าต่างประเทศในสมัยหลังถูกห้ามเกี่ยวข้องกับการค้าโดยเด็ดขาดตลอดรัชสมัยจักรพรรดิสูง-หวุ

²³ Ming Shih, loc. cit.

²⁴ E. Aymonier, "Le Siam Ancienne," *Journal Asiatique*, series X, I (March-April 1903), p. 224; W. Nunn, op. cit., pp. 80-81.

²⁵ Wang Gung-wu, "The Opening...", op. cit., p. 90.

²⁶ Hung-wu Shih-lu, ch. 254, pp. 6b-7a. ในคราวเดียวกันนี้จักรพรรดิจึงได้ทรงส่งพระราชสาสน์ไปชวามาด้วย

²⁷ Chang Te-ch'ang, op. cit., p. 272.

²⁸ Ibid., p. 274.

ความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอยุธยาในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญชี้ให้เห็นว่าการค้าขายกับจีนจะต้องเพิ่มปริมาณและความสำคัญมากขึ้น เพราะว่าการค้าขายกับจีนเป็นสาขาที่สำคัญที่สุดในการค้าต่างประเทศของไทย ซี.เอ็น.สปิงค์ส บรรยายถึงการค้าขายที่เฟื่องฟูในอยุธยาในช่วงสมัยนี้ว่า

ที่อยุธยานั้นมีผ้าไหม และเครื่องเคลือบของจีนถูกส่งมาแลกเปลี่ยนค้าขายกับบรรดาสินค้าจากไทย อินเดีย และดินแดนอื่นๆ อีก และต่อจากนั้นก็ถูกขนถ่ายไปลงเรือสำเภา หรือไม้กั้นไปทางบกไปยังปรางมบุรี หรือกยทางทิศตะวันตกของอ่าวไทย เพื่อให้กองคาราวานชนข้ามคอคอดที่แคบที่สุดไปยังเกาะตะมะ และจากนั้นก็ลงเรือเล็ก ๆ ล่องไปตามน้ำสู่ท่าเรือเมืองมะริด จากเมืองมะริด สินค้าต่าง ๆ จะถูกขนถ่ายไปต่างประเทศอีกต่อหนึ่งโดยเรือของชาวอินเดีย ชาวอาหรับ และในสมัยหลังโดยเรือของชาวยุโรปเพื่อนำไปขายในตลาดสินค้าใหญ่ในอินเดียและในตะวันตก สินค้าเงินและสินค้าจากประเทศอื่น ๆ ที่อยุธยาจะแลกเปลี่ยนค้าขายกับสินค้าของปัตตานี มะละกา ชาวต๋วยเซ่นกัน ในขณะที่เดียวกันสินค้าบางอย่างซึ่งเหลือจากไปสู่เมืองมะริดแล้วก็ถูกขนลงเรือไปขายให้แก่ชาวอัจเงห์ในสุมาตรา²⁹

จากข้อมูลข้างต้นนี้ เราจะพิสูจน์ให้เห็นว่า ไทยได้รับกำไรอย่างมหาศาลจากการส่งสินค้าเงินออกไปขายอีกต่อหนึ่งพอ ๆ กับสินค้าพื้นเมืองของไทย ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 มีเรือสำเภาของไทยกว่า 30 ลำแล่นไปค้าขายกับรัฐในคาบสมุทรมลายูทุก ๆ ปี³⁰ จากการที่ดร. เอช.โอ.เบเยอร์ (H.O. Beyer) ได้พบเครื่องสังคโลกของไทยประมาณ 40% ในบรรดาเครื่องเคลือบที่ขุดพบในฟิลิปปินส์และชวาย่อมพิสูจน์ได้ว่า ไทยคงมีการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมากมายในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ด้วยเช่นกัน เนื่องจากเครื่องถ้วยชามเหล่านั้นมีอายุนับจากสมัยนั้นลงมา³¹ ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วสรุปได้ว่า การค้าขายระหว่างไทยกับจีน และระหว่างไทยกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญมาก และแผ่ขยายออกไปมากขึ้นตามลำดับในประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14

ความสัมพันธ์ทางการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 15

การค้าขายระหว่างไทยกับจีนซึ่งมีเพิ่มมากขึ้นในปลายรัชสมัยจักรพรรดิฮง-หวูกระทบกระเทือนชั่วระยะหนึ่ง เนื่องจากสงครามกลางเมืองระหว่างจักรพรรดิเจียน-เหวิน และจักรพรรดิหยง-โล้ในระหว่างปีค.ศ. 1399-1402 ไทยจึงมิได้ส่งทูตไปจีนเลย การค้าขายของรัฐบาลก็อาจจะหยุดชะงักไปด้วยเนื่องจากสถานการณ์อันไม่แน่นอนนี้ เมื่อจักรพรรดิหยง-โล้ขึ้นครองราชย์ในปีค.ศ. 1402 พระองค์ทรงส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศอีก จึงเป็นเหตุให้ธุรกิจการค้ากลับเฟื่องฟูขึ้นดังเดิม หลักฐานชิ้นหนึ่งระบุว่า พระราโชบาย

²⁹ C.N. Spinks, "Siam and the Pottery Trade...", *op. cit.*, p. 83.

³⁰ P. Wheatley, *op. cit.*, p. 316.

³¹ H.O. Beyer, "A Preliminary Catalogue of the Pre-Spanish Ceramic Wares Found in the Philippine Islands," *JSS*, XXV, pt. 2 (July 1932), pp. 230-232.

การส่งเสริมการค้าขายกับต่างประเทศที่แข่งขันมากขึ้นของจักรพรรดิหยง-โล่นั้น ที่จริงแล้วมีอิทธิพลมาจาก การที่พระองค์มีพระประสงค์ที่จะสนองพระราชโอรสของจักรพรรดิสูง-หวู่ที่จะทรงผ่อนคลายกฎข้อบังคับ ทางการค้าที่เข้มงวดลง ก่อนที่พระองค์จะสวรรคตให้บรรลุผลสำเร็จ³²

จักรพรรดิหยง-โล่ทรงมีพระบัญชาให้เปิดกรมการเดินเรือ ซึ่งถูกปิดไปในรัชสมัยจักรพรรดิสูง-หวู่ ใหม่อีก ต่อมาพระองค์ทรงยกเลิกข้อห้ามก่อตั้งสมาคมการค้า และยังทรงให้หน่วยงานนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของทางราชการ³³ ยิ่งกว่านั้น จักรพรรดิหยง-โล่ทรงพระราชทานเงินตอบแทนให้แก่ทูตานุทูตตามมูลค่าของของขวัญที่นำขึ้นทูลเกล้าถวายแด่พระองค์ ของขวัญส่วนพระองค์เหล่านี้ต่างกับของขวัญจากพระมหากษัตริย์ แต่เป็นของขวัญที่บรรดาทูตนำทูลเกล้าถวายแด่องค์จักรพรรดิ วิธีการนี้กระตุ้นให้บรรดาทูตต่างประเทศนำของขวัญจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้มาทูลเกล้าถวายจักรพรรดิ เพราะจะได้รับกำไรอย่างงดงามจากการพระราชทานเงินให้เต็มจำนวน ที่น่าสนใจมากที่สุดเห็นสิ่งอื่นใดก็คือ ในช่วงปีค.ศ. 1403-1433 พระองค์ได้ทรงจัดส่งกองเรือไปสำรวจโพ้นทะเล 7 ชุด ซึ่งนักวิชาการก็ยังไม่อาจอธิบายจุดมุ่งหมายของการส่งกองเรือเหล่านี้ได้เพียงพอ³⁴ แต่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึงนโยบายทางการค้าใหม่ของทางราชการ มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า ราชสำนักตัดสินใจที่จะดำเนินขั้นตอนอย่างไม่เคยปฏิบัติมาก่อนที่จะส่งเสริมการค้าของชาวจีนระดับเอกชนกับต่างประเทศโดยเฉพาะกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากพบว่าการค้าในระบบบรรณาการในลักษณะจำกัดในช่วงรัชสมัยจักรพรรดิสูง-หวู่ นั้นทำให้ไม่อาจได้สินค้าที่มีคุณค่าจากต่างประเทศมาสนองความต้องการของตนเองอย่างเพียงพอได้³⁵ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1405-1433 ราชสำนักจึงได้สั่งซื้อสินค้าจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดโดยตรงเลยทีเดียว กองเรือดังกล่าวช่วยส่งเสริมการค้าพาณิชย์ และเกียรติภูมิของจีนอย่างมีอาจประมาณค่าได้

ตลอดรัชสมัยจักรพรรดิหยง-โล่ ไทยส่งคณะทูตบรรณาการไป 34 ชุด หรือในอัตราเฉลี่ยปีละ 1 ชุด ความถี่ของการส่งคณะทูตนั้นหมายความว่า การค้าขายของจีนซึ่งถูกระทบกระเทือน เนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติภายในหลังการสวรรคตของจักรพรรดิสูง-หวู่ นั้นกลับฟื้นตัวขึ้นใหม่ และเฟื่องฟูเช่นแต่ก่อน ในตอนต้นปีค.ศ. 1403 จักรพรรดิหยง-โล่ทรงพระราชทานเครื่องชั่ง ตวง วัด ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการค้าขายกับจีนให้แก่ไทย³⁶ ยิ่งกว่านั้นจักรพรรดิหยง-โล่ทรงให้การปฏิบัติอย่างโปรดปรานต่อบรรดาพ่อค้าไทยในปีค.ศ. 1404 เมื่อเรือของไทยลำหนึ่งถูกคลื่นลมพัดกระหน่ำซัดจมลงที่ชายฝั่งเมืองฟูเกี้ยน ในระหว่าง

³² Wang Gung-wu, "The Opening..." *op. cit.*, p. 99.

³³ Chang Te-ch'ang, *op. cit.*, p. 276.

³⁴ สำหรับรายละเอียดในเรื่องแรงจูงใจให้มีการส่งกองเรือเหล่านี้ ดู J.K. Fairbank and Teng Ssu-yu, *op. cit.*, pp. 107-210; J.J.L. Duyvendak, *China's Discovery of Africa* (London-Arthur Probstain, 1949); L.C. Goodrich, *A Short History of the Chinese People* (New York: Harper & Brothers, 1959); Wang Gung-wu, "Early Ming Relations with Southeast Asia: A Background Essay," *The Chinese World Order*, *op. cit.*, pp. 34-62. สำหรับข้อความที่อธิบายไว้ตัดตอนมาจากพงศาวดารราชวงศ์หมิง ซึ่งระบุถึงคำอธิบายของทางราชการเรื่องการส่งกองเรือไปสำรวจโพ้นทะเล ดู H.E. Meyers, "Chinese Explorations of Indian Ocean during the Fifteenth Century," *China Review*, III (1874-1875), pp. 219-225, pp. 321-331; IV (1875), pp. 173-190. และ Wu Lien-teh, "Early Chinese Travellers and Their Successors," *JRASNB*, LXIV (1933), pp. 1-23.

³⁵ Wang Gung-wu, *A Short History...*, *op. cit.*, p. 7.

³⁶ *Ta Ming hui-fien*, ch. 105, p. 10a.

เดินทางไปหมู่เกาะริวกิว และขุนนางจีนยึดสินค้าในเรือไว้ทั้งหมด หลังจากที่จักรพรรดิทรงทราบข่าวนี้ พระองค์ทรงมีรับสั่งให้ขุนนางจีนคืนสินค้าของพ่อค้าไทยทันที และให้จัดช่างซ่อมเรือให้แก่พ่อค้าไทยด้วย พระราชโองการของพระองค์ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า

ถ้าหากอาณาจักรทั้งสองนี้ (ไทย และ ริวกิว) มีมิตรไมตรีกันก็เป็นสิ่งที่ดีอย่างมาก แต่โชคร้ายที่ (คนเหล่านี้) เผชิญกับพายุ ฉะนั้นควรจะส่งสารจึงจะเป็นธรรมและเหมาะสม เหตุไฉนท่านจึงใช้เหตุการณ์นี้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ขุนนางที่เกี่ยวข้องควรจะซ่อมแซมเรือ และจัดหาอาหารให้แก่พวกเขาให้เขาพักคอยลม และจากนั้นก็ส่งพวกเขาไปหมู่เกาะริวกิว³⁷

เมื่อเจิ้งโหวะมาเยือนไทยในค.ศ. 1405 นั้น ชุมชนชาวจีนในไทยกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว และชาวจีนบางคนได้รับตำแหน่งในทางราชการสูงขึ้น ในค.ศ. 1405 มีหลักฐานระบุว่าเป็นครั้งแรกที่ไทยแต่งตั้งชาวจีนคนหนึ่งชื่อ เส็ง ฉาว-เสียน (T'seng Shou-hsien) เป็นราชทูตไทย³⁸ แสดงให้เห็นว่า อิทธิพลและบทบาทของชาวจีนในทางการค้า และทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เส็ง ฉาว-เสียน เดินทางไปจีนในฐานะราชทูตอีกครั้งหนึ่งในปีค.ศ. 1410 และได้นำตัวโฮ บ้า-กวน และพรรคพวกซึ่งหนีจากการจับกุม มายังไทยในปีค.ศ. 1408³⁹ กลับไปส่งจีนด้วย การเยี่ยมเยียนของเจิ้งโหวในปีค.ศ. 1408 อย่างน้อยที่สุดก็เปิดเผยให้เห็นถึงการปฏิบัติอย่างเป็นทางการต่อชาวจีนของรัฐบาลไทย ซึ่งจะกระตุ้นให้บรรดาพ่อค้าจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น หลักฐานชิ้นหนึ่งซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า การเยี่ยมเยียนของเจิ้งโหวมีผลให้ชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในไทยเพิ่มมากขึ้นก็คือ ความเคารพยกย่องเจิ้งโหวในหมู่ชาวจีนในไทย นับตั้งแต่เวลานั้นจนถึงปัจจุบัน เจิ้งโหวได้รับการเคารพนับถือเสมือนพระผู้เป็นเจ้า มีการสร้างศาลเจ้าเพื่อเป็นเกียรติหลายแห่ง และให้ชื่อว่า “ซาน-ป่าว-กุง” (San-pao-kung) (ศาลรัตนตรัย)⁴⁰ ม้าฮวนซึ่งเดินทางมาไทยพร้อมกับเจิ้งโหวได้เขียนบันทึกรายละเอียดที่น่าสนใจอย่างมากเกี่ยวกับการค้าขายของไทยกับชาวจีนในไทย เขากล่าวไว้ว่า เรือของชาวจีนแล่นมาค้าขายอย่างสม่ำเสมอ และกองเรือของเจิ้งโหวเองก็ติดต่อกับค้าขายกับไทยอย่างมากมาย⁴¹ เขายังได้บรรยายไว้ด้วยเช่นกันถึงการปฏิบัติที่ดีของชาวไทยที่มีต่อชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทย เฟยฮิน (Fei Hsin) ซึ่งเดินทางแวะมาไทยในช่วงปี ค.ศ. 1412-1414 หรืออาจเป็นช่วงปี ค.ศ. 1415-1418 ในระหว่างเดินทางไปหรือกลับจากเบงกอลพร้อมกับกองเรือสำรวจไฟ้นทะเลชุดหนึ่งที่มีความรู้สึก

³⁷ Ming Shih, ch. 324, p. 16b, as translated by T. Grimm, *op. cit.*, p. 6; See also Yung-lo shih-lu, ch. 34, pp. 1b-2a.

³⁸ *Ibid.*, ch. 44, p. 3a.

³⁹ *Ibid.*, ch. 97, p. 1b; ch. 111, p. 1b.

⁴⁰ Hsien-lo tsa-chi (เรื่องราวเบ็ดเตล็ดของไทย) by Yang Wen-Ying (publish in 1937, *passim*, also Ming Shih, ch. 324, p. 20a)

⁴¹ Hsiang Ta, *op. cit.*, pp. 13-14 และ Ma Huan, Ying-Yai Sheng-lan chiao-chu (การสำรวจชายฝั่งมหาสมุทร) (1962 reproduction), และดูภาคผนวกที่ 1 ด้วย

เช่นเดียวกับม้าฮาน⁴²

หลังสมัยจักรพรรดิหยงไล นโยบายทางการค้าของจีนกลับคืนสู่ลักษณะที่เข้มงวดยิ่งขึ้นอีก เนื่องจากจากโจรสลัดญี่ปุ่นและพวกมองโกลคุกคามจีนบ่อยขึ้น จักรพรรดิฉินจึงออกพระบรมราชโองการจำกัดการค้าขายกับต่างประเทศหลายครั้ง ในปีค.ศ. 1432 ค.ศ. 1449 และค.ศ. 1452⁴³ นโยบายที่เข้มงวดนี้มีผลกระทบต่อการค้ากับจีนของไทยอยู่บ้างดังปรากฏว่า จำนวนคณะทูตของไทยค่อย ๆ ลดจำนวนความถี่ลงทีละน้อย นับจากปีค.ศ. 1424-1452 ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียง 12 ชุด หรือในอัตราเฉลี่ย 2 ปีต่อ 1 ชุด หลังจากปีค.ศ. 1452 ไปแล้วการค้าขายเริ่มคล่องตัวขึ้นอีกเนื่องจากมีการผ่อนคลายนโยบายที่เข้มงวดลง⁴⁴ แม้ว่าระหว่างค.ศ. 1455-1500 ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียง 11 ชุด จำนวนการส่งคณะทูตของไทยที่ลดลงนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากไทยกำลังติดพันการศึกษาสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา กิจการทางด้านหัตถกรรมและการพาณิชย์ภายในจีน⁴⁵ เจริญเติบโตขึ้นอย่างมาก ความก้าวหน้าเหล่านี้เกิดขึ้นควบคู่กับการผ่อนปรนนโยบายทางการค้า จึงเป็นเหตุให้ธุรกิจทางการค้ากับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มสูงขึ้น แม้แต่กรณีไทยก็ไม่มีข้อยกเว้นแต่อย่างใด การค้าขายที่เฟื่องฟูขึ้นระหว่างไทยกับจีนนั้น แสดงให้เห็นได้จากการที่ไทยออกกฎหมายเพื่อวางระเบียบ และ กำหนดยศ และ ตำแหน่งของบรรดาข้าราชการไทยที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในการค้าขายของรัฐเสียใหม่ ข้าราชการเหล่านี้ส่วนมากเป็นชาวจีน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นักปราชญ์ไทยที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งทรงตั้งข้อสังเกตในสมัยหลังว่า คงจะต้องมีลูกเรือและบรรดาขุนนางเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายจนจำเป็นต้องออกกฎหมายให้เป็นระเบียบ ซึ่งพระองค์ทรงชี้แนะว่า ในมุขลับจะแสดงถึงความเจริญทางการค้าที่มีมากขึ้นในสมัยนั้น ตามกฎหมายนั้นบรรดาลูกเรือและข้าราชการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายทางเรือจะถูกแบ่งออกเป็น 6 ชั้น แต่ละชั้นมีศักดิ์นาเป็นจำนวนไร่ของที่ดินตามกำหนด⁴⁶

ในสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 นั้นมีชาวจีนเข้าทำงานในด้านธุรกิจการค้ากับพระมหากษัตริย์ไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ตัวอย่างเช่น เราได้จากหลักฐานจีนว่าเซี่ยะ-ตี-สู (Hsieh T'i-ssu) และเซี่ยะ เหวิน-บิ้น (Hsieh Wen-pin) ซึ่งเป็นพ่อค้าเร่ถือมาก่อนทั้งสองคน ได้เดินทางไปจีนในฐานะราชทูตของไทยในปีค.ศ. 1477⁴⁷ และในปีค.ศ. 1480⁴⁸ โดยเฉพาะเซี่ยะ เหวิน-บิ้นนั้นมีหลักฐานระบุว่า ได้รับแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ไทยให้เป็น "ออกขุน"⁴⁹ อย่างไรก็ดีในปีค.ศ. 1481 ในขณะที่ เซี่ยะ เหวิน-บิ้น เดินทาง

⁴² Fei Hsin, *Hsing-ch'a sheng-lan chiao-chu* (คณะทูตที่ส่งไปต่างประเทศ : การวิเคราะห์อย่างกว้าง ๆ) (1962 reproduction) ดู ภาคผนวกที่ 2 ด้วย

⁴³ Chang te Ch'ang, *op. cit.*, pp. 267-268.

⁴⁴ B. Wiethoff, *op. cit.*, p. 60.

⁴⁵ Ts'ao Yung-ho, *op. cit.*, p. 430.

⁴⁶ ยศชั้นแรก (เช่นกับตันเรือ) ให้สิทธิในการถือครองที่นา 400 ไร่ ($2 \frac{1}{2}$ ไร่ = 1 เอเคอร์) ยศชั้นที่สอง (เช่นผู้ช่วยกับตัน) 200 ไร่ ยศชั้นที่สาม 80 ไร่ ยศชั้นที่สี่ 50 ไร่ ยศชั้นที่ห้า 30 ไร่ และยศชั้นที่หก 20 ไร่ ดู สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *สาสน์สมเด็จพระ...*, เล่ม 15, หน้า 76-78, 98.

⁴⁷ *Shu-yü chou-tzu-lu*, II, ch. 8, pp. 9a-9b และ *Yüeh-hai-kuan chih*, ch. 21, pp. 3b-4a.

⁴⁸ *Ming Shih*, ch. 324, p. 18b.

⁴⁹ *Ibid.*

กลับไทย เขาทำความผิดชั้นอุกฤษฏ์โดยลักลอบค้าขาย ลักลอบซื้อเด็ก ผู้หญิงจีน และเกลือโดยมิได้รับอนุญาต⁵⁰ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์นี้ก็เป็นอย่างที่ตีว่า ชาวจีนที่รับราชการกับรัฐบาลไทยนั้นในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะแสวงหาประโยชน์ทางการค้าขายส่วนตัวด้วย สิ่งนี้เป็นการปฏิบัติโดยทั่วไปของลูกเรือชาวจีนในเรือสำเภากลาง อย่างไรก็ตามการละเมิดกฎข้อบังคับทางการค้าของจีนเช่นนี้ก็แสดงให้เห็นว่า สัมพันธภาพอันดีระหว่างจีนกับไทยยังดำเนินต่อไป เนื่องจากว่ามีได้มีการห้ามการค้าขายระหว่างกัน หรือแม้แต่ถูกตัดเดือนอย่างรุนแรงจากจักรพรรดิจีน มีเพียงแต่ขุนนางจีนเท่านั้นที่เดือนทูตานุทูตไทยมิให้ละเมิดกฎข้อบังคับ นโยบายผ่อนปรนของจีนที่มีต่อไทยนั้นสะท้อนให้เห็นถึงภาวะทางการค้าที่ค่อนข้างราบรื่น นักเดินทางชาวตะวันตกที่มาเยือนไทยในประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ตั้งข้อสังเกตว่า การค้าในไทยโดยเฉพาะการค้ากับจีนคล่องตัวมาก⁵¹ไทยยังส่งสินค้าจีนออกไปขายยังประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในขณะเดียวกันสินค้ามีค่าบางอย่างของไทยก็ถูกนำไปขายยังจีนโดยผ่านทางประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ เช่น มะละกา และหมู่เกาะริวกิว กล่าวอีกนัยหนึ่ง การค้าขายระหว่างไทยกับจีนทำกันในสองทางทั้งทางตรงและทางอ้อมตัวอย่างเช่น หมู่เกาะริวกิวจะส่งสินค้า ไม้ฝาง และ พริกไทย ที่ตนซื้อจากไทยไปยังจีนอีกต่อหนึ่ง ในราคาที่ต่ำกว่าไอร้อย่างงาม ไม้ฝาง และ พริกไทยจะถูกขายในจีนในราคาสูงกว่าต้นทุนถึง 100-1500 เท่า⁵² แม้ว่าราคาประมาณนี้จะเกินความเป็นจริงไปบ้าง แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การค้าไม้ฝางและพริกไทยในจีนนั้นได้กำไรมาก

ความสัมพันธ์ทางการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 16

ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 แม้ว่า การค้าในแบบบรรณาการและการค้าเอกชนจะเฟื่องฟูอย่างมากแต่การค้าเอกชนก็ค่อย ๆ หมดบังการค้าแบบบรรณาการอย่างช้า ๆ แนวโน้มนี้ยังคงดำเนินต่อไปในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อการค้าเอกชนมีอิทธิพลและมีความสำคัญมากขึ้น สำหรับในไทยนั้นสถานการณ์ในประเทศในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 อยู่ในบรรยากาศที่น่าพึงพอใจสำหรับการค้าขายทั้งสองประเภท ขณะนั้นพม่ากำลังแตกแยกกันเป็นรัฐอิสระหลายรัฐ อันหนำกำลังประสบปัญหาภายในประเทศ และ กัมพูชาก็อ่อนแอเกินกว่าที่จะท้าทายอำนาจของไทย นักเขียนชาวโปรตุเกสทั้งหมดลงความเห็นเช่นเดียวกันว่า ขณะนั้นไทยเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจมากและเหมาะสมสำหรับการค้าต่างประเทศมาก⁵³ การลงนามสัญญาทางการค้ากับโปรตุเกสในปีค.ศ. 1516 ทำให้การค้าขายระหว่างไทยกับชาวโปรตุเกสเฟื่องฟูขึ้นซึ่งก็ส่งผลให้การค้านระหว่างไทยกับจีนขยายตัวมากขึ้น ชาวโปรตุเกสในยุคนี้ยังถูกห้ามค้าขายกับจีนโดยตรง ดังนั้นจึงต้องซื้อสินค้าจีนจากไทยและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทยจึงกลายเป็นแหล่งจัดหาสินค้าที่ยิ่งใหญ่สำหรับชาวโปรตุเกส การค้าขายที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้มีการริเริ่มใช้เงินเหรียญขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่ออำนวยความสะดวก

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ O. Guehler, "The Travels of Lodovico Di Varthema," *JSS*, XXXVI, pt. 2 (December 1947), p. 124.

⁵² Shumzo Sakamaki, "Ryukyu and Southeast Asia," *JAS*, XXIII, no. 3 (May 1964), p. 384. สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับการค้าขายระหว่างหมู่เกาะริวกิวกับไทยในช่วงสมัยนี้ และสมัยต่อมา ดูในบทความนี้ และใน S. Crawcour, "Notes on Shipping and Trade in Japan and the Ryukyu," *JAS*, XXIII, no. 3 (May 1964), pp. 377-381.

⁵³ J. de Campos, "Early Portuguese Accounts of Thailand," *JSS*, XXXII, pt. 1 (September 1940), pp. 1-27.

ในการค้าขาย⁵⁴ ยิ่งกว่านั้นได้มีการขุดคลองขึ้นหลายสายเพื่อปรับปรุงการเกษตร และเพื่อขนส่งสินค้าไปสู่ตลาด⁵⁵ ในสมัยเดียวกันนี้ โจรสลัดในช่องแคบมะละกาก็โจมตีเรือสินค้ารุนแรงมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นการบังคับให้พ่อค้าหลีกเลี่ยงที่จะแล่นเรือผ่านช่องแคบนี้ โดยหันไปใช้เส้นทางทางบกที่ปลอดภัยกว่า โดยข้ามคอคอดกระทางภาคใต้ของไทยข้อเท็จจริงนี้ทำให้อยุธยามีความสำคัญเพิ่มขึ้นในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้า⁵⁶

ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทั้ง ๆ ที่ราชวงศ์หมิงใช้นโยบายเข้มงวดต่อการค้ากับต่างประเทศอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศญี่ปุ่น แต่การค้าขายของไทยกับจีนก็ยังคงรุ่งเรืองอยู่ นักเดินเรือชาวโปรตุเกสซึ่งมาแวะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระหว่างปี ค.ศ. 1512-1515 ตั้งข้อสังเกตว่ามีเรือสำเภาของไทยประมาณ 6 หรือ 7 ลำแล่นไปค้าขายกับจีนในแต่ละปี⁵⁷ นอกจากนี้เขายังบรรยายว่า ชาวจีนในไทยนั้นได้รับสิทธิพิเศษอย่างมาก และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาชาวต่างประเทศทั้งหลาย⁵⁸ พ่อค้าชาวไทยก็ได้รับการปฏิบัติที่ดีจากรัฐบาลจีนด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่นเมื่อ ชุง-ชวน (Hsiung Hsuan) ขันทีในฝ่ายเรือเดินทะเลคนหนึ่งเรียกเก็บภาษีสินค้าไทยโดยมิได้รับคำสั่งในปีค.ศ. 1509 ราชสำนักก็สั่งถอดยศและปลดออกจากตำแหน่งทันที⁵⁹

ในขณะเดียวกัน การค้าขายของไทยกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้านก็คล่องตัวเหมือนแต่ก่อน เมืองปัตตานีซึ่งอยู่ในภาคใต้ของไทยได้รับสมญาว่าเป็น “แหล่งรวมสินค้าผ้าไหมชั้นน่านอกเหนือจากกวางตุ้ง”⁶⁰ ดังนั้นจึงน่าสนใจที่จะตั้งข้อสังเกตว่า ทั้ง ๆ ที่ในข้อเท็จจริงนั้น มีการส่งคณะทูตไทยเพียง 2 ชุดเท่านั้นในช่วงสองทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่การค้าระหว่างไทยกับจีนก็ยังคงรุ่งเรืองอยู่ เหตุผลที่ไทยลดการส่งทูตไปจีนลงอาจเนื่องมาจากไทยกำลังอยู่ในระหว่างถูกโปรตุเกสคุกคาม หลักฐานที่กล่าวถึงการค้าของไทยในค.ศ. 1509 ที่กล่าวถึงข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การค้าระหว่างกันมิได้กระทบกระเทือนแต่อย่างใดในช่วงสมัยต่อ ๆ มาที่ไทยไม่ได้ส่งคณะทูตไปเลยในระหว่างปี ค.ศ. 1516-1525 เรายังคงพบหลักฐานมากพอว่า การค้าขายยังคงเป็นปกติอยู่ เช่นในปีค.ศ. 1519 เรือไทยที่แล่นอยู่ใกล้เมืองกวางตุ้งถูกชาวโปรตุเกสซึ่งในระยะนั้นถูกห้ามค้าขายกับจีนโดยตรงรังควานอยู่บ่อย ๆ⁶¹ ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า การติดต่อค้าขายกับจีนยังคงดำเนินไปตามปกติ

⁵⁴ R.S. Le May, *The Coinage of Siam* (2 d ed., Bangkok : The Siam Society, 1932), p. 32.

⁵⁵ J. de Campos, *op. cit.*, p. 22.

⁵⁶ J.M. Braga, *The Western Pioneers and their Discovery of Macao* (Macao (Macao) : Imprensa Nacional, 1949), p. 54.

⁵⁷ Tomé Pires, *The Suma Oriental of Tomé Pires : An Account of The East from the Red Sea to Japan, Written in Malacca and India in 1512-1515* (London : The Hakluyt Society, 1964), I, p. 108.

⁵⁸ *Ibid.*, I, pp. 103-104. ตามความเห็นของ Tomé Pires ชาวจีนที่มาค้าขายในไทยเสียภาษีเท่ากับ 2 : 12 ในขณะที่ชาวต่างประเทศอื่น ๆ จะต้องเสียภาษี 2 : 9

⁵⁹ Ming Shih, ch. 324, pp. 18b-19a และ Cheng-teh shih-lu, ch. 48, p. 1b.

⁶⁰ D.K. Bassett, "European Influence in Southeast Asia, 1500-1630," *JSAR*, IV, no. 2 (September, 1963), p. 196.

⁶¹ Chang Tien-tse, "Malacca and the Failure of the First Portuguese Embassy to Peking," *JSAR*, III, no. 2 (1962), p. 52.

ระหว่างปี ค.ศ. 1520-1550 นโยบายทางการค้าของจีนเข้มงวดมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เมื่อจักรพรรดิเจีย-จิง (Chia-Ching) (ค.ศ. 1522-1567) ขึ้นครองราชย์ในปีค.ศ. 1522 พระองค์ทรงยกเลิกกรมการเดินเรือที่เมืองฟูเกี้ยนและเมืองจีเกียงเสียเพื่อตอบโต้ต่อการโจมตีของพวกโจรสลัดญี่ปุ่นที่มีเพิ่มมากขึ้น กรมการเดินเรือที่เมืองกวางตุ้งก็ถูกปิดลงด้วยไม่นานหลังจากนั้น⁶² ในขณะเดียวกันชาวโปรตุเกสก่อเหตุการณืแบบโจรสลัดคอยรังควานอยู่ตามชายฝั่งบ่อยขึ้นจนทำให้ราชสำนักจีนตระหนักถึงภัยคุกคามมากขึ้น ในท้ายที่สุด ราชสำนักจีนลงความเห็นว่าการค้าขายกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจจะนำไปสู่ความยุ่งยากอย่างมากเป็นแน่ จึงได้ประกาศห้ามการค้าขายตามชายฝั่ง ซึ่งในตอนแรกมีจุดประสงค์ที่จะใช้กับญี่ปุ่นเท่านั้น ให้ครอบครัวคลุมไปถึงประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย โดยจะยอมอนุญาตให้เฉพาะการค้าแบบบรรณาการที่จำกัดเท่านั้นที่ยังคงดำเนินต่อไปได้แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับที่เข้มงวด⁶³ การที่หวาง ฮี-เหวิน (Wang Hsi-wen) หัวหน้าฝ่ายตรวจสอบ (The Supervising Censor) ฎีกาต่อจักรพรรดิก่อนปี ค.ศ. 1530 นั้นแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า การค้าขายในลักษณะที่จำกัดนั้นยังคงอนุญาตให้ดำเนินต่อไปกับบรรดารัฐบรรณาการของจีน ในฎีกาของเขาคัดค้านการค้ากับต่างประเทศโดยทั่ว ๆ ไปอย่างแข็งขัน แต่เขาก็เสนอความคิดให้มีการขายแบบจำกัดกับรัฐบรรณาการ ในขณะเดียวกันเขาเสนอแนะว่าควรจะอนุญาตให้มีเรือจากแต่ละประเทศเข้ามาเพียงเที่ยวละ 1 ลำ และมีคนบนเรือไม่เกินไปกว่า 100 คนเท่านั้น การซื้อขายก็ควรอยู่ภายใต้การดูแลของขุนนางในหัวเมืองด้วย ไม่ควรอนุญาตให้พ่อค้าต่างประเทศใด ๆ ติดต่อกิจการค้ากับชาวจีนโดยตรง⁶⁴

กระนั้นก็ตาม คำประกาศห้ามซึ่งมีผลบังคับในช่วงแรกนั้นดูเหมือนว่าจะไม่มีความหมายยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ประสิทธิภาพของคำประกาศห้ามในช่วงปีแรก ๆ นั้นพิสูจน์ได้ชัดจากกรณีของไทย ในค.ศ. 1522 เมื่อ นิว หรง (Niu Jung) ขันทีคนหนึ่งซึ่งเป็นข้าราชการในฝ่ายเดินเรือที่เมืองกวางตุ้งยอมให้ครอบครัวของเขาติดต่อกับพ่อค้าจากไทย เขาถูกส่งประหารชีวิต⁶⁵ ในขณะเดียวกันน่าสังเกตว่า พ่อค้าไทยนั้นดูเหมือนจะไม่ได้รับการลงโทษแต่อย่างใดเลย นโยบายเข้มงวดทางการค้าของจีนนั้นคงจะมีผลกระทบต่อสัมพันธ์ภาพทางการค้าระหว่างไทยกับจีนอยู่บ้างอย่างแน่นอน กระนั้นก็ดี มีสิ่งที่พิสูจน์ได้หลายประการว่า พ่อค้าไทยได้รับการปฏิบัติอย่างฉันทมิตรในจีน เช่น เมื่อ หยาง เอ็น (Yang En) ข้าราชการจีนคนหนึ่งเสนอให้เก็บภาษีสินค้าไทยจากเรือซึ่งมากับขบวนคณะทูตไทย⁶⁶ ในค.ศ. 1527 กรมพิธีการไม่ให้ความเห็นชอบ อันที่จริงแล้ว การปฏิบัติอย่างฉันทมิตรที่ไทยได้รับจากรัฐบาลจีนนั้นเป็นสิ่งที่ทราบกันทั่ว ๆ ไป ดังนั้นจึงมีชาวโปรตุเกสซึ่งถูกห้ามติดต่อกับชาวจีนปลอมตัวเป็นคนไทยไปค้าขายในบางครั้ง⁶⁷ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

⁶² Chang Te-Ch'ang, *op. cit.*, p. 268.

⁶³ Wang Gung-wu, *A Short History...*, *op. cit.*, pp. 9-10 and B. Wiethoff, *op. cit.*, p. 60.

⁶⁴ สำหรับบันทึกความทรงจำของ หวาง ฮี-เหวิน ดู *Ao-men chi-lüeh* (A Brief Description of Macao) by Yin Kuang-jen, fl. 1744 and Chang Ju-lin, 1709-1769 (1968 reproduction), II, pp. 21a-22a.

⁶⁵ *Ming Shih*, ch. 324, p. 19a; *Shü-yü chou-tzu-lu*, II, ch. 8, p. 11a. ในครั้งนั้น รัฐบาลจีนได้ตัดเดือนบรรดาข้าราชการจีนเรื่องการใช้อำนาจในทางทุจริต ดู *Ibid.*, ch. 8, pp. 11a-11b.

⁶⁶ *Kuo-chüeh*, ch. 53, 3345 และ *Tung-hsi-yang k'ao*, ch. 2, p. 67.

⁶⁷ *T'ien-hsia chün-kuo li-ping shu* (A Critical Account of the Divisions and States of the Empire) by Ku T'ie-g'lin (Ku Yen-wu) (author's preface), p. 662, republished (879 in 120 chüan), ch. 119, p. 14a.

หลายครั้งระหว่างจีนกับโปรตุเกสดูเหมือนเพิ่มความสำคัญให้กับการค้าขายระหว่างไทยกับจีนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมเยี่ยงโจรสลัดของ ซิมาโอ เดอ อังตราเด (Simao de Andrade) ในค.ศ. 1515 เป็นเหตุให้ชาวจีนเกิดความรู้สึกต่อต้านชาวโปรตุเกสอย่างรุนแรง จนทำให้เรือสำเภาจีนซึ่งเคยเดินทางไปค้าขายกับมะละกา เดินทางมาค้าขายกับบรรดาเมืองท่าในตอนใต้ของไทยแทน⁶⁸ สำหรับในไทย พ่อค้าชาวจีนก็มีบทบาทในการค้าขายมากเช่นแต่ก่อน หลักฐานของชาวโปรตุเกสบรรยายถึงบรรดาพ่อค้าจีนเหล่านี้ว่า ตั้งถิ่นฐานอยู่ทุกหนทุกแห่งในไทย⁶⁹ ยิ่งกว่านั้นโจรสลัดชาวจีนซึ่งเคยตั้งฐานที่มั่นอยู่ในภาคใต้ของไทยโดยเฉพาะที่ปัตตานี ก็มีส่วนในการค้าขายในอ่าวไทยมากพอสมควร⁷⁰ พวกโจรสลัดเหล่านี้ดูเหมือนจะทำตัวเยี่ยงพ่อค้าเอกชนในขณะที่อยู่ในไทย แต่จะทำตัวเยี่ยงโจรสลัดในขณะที่ไปค้าขายกับจีน เป็นที่ประจักษ์ว่าถึงแม้ว่านโยบายที่เข้มงวดทางการค้าของจักรพรรดิเจีย-จิงอาจจะมิมีผลกระทบต่อการค้าระหว่างไทยกับจีนเจริญก้าวหน้าซ้าลง แต่กิจการค้าก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องกันโดยมิได้หยุดชะงักลงแต่อย่างใด สิ่งที่หน้าแปลกก็คือ จักรพรรดิเจีย-จิง ทรงพยายามที่จะกำจัดโจรสลัดโดยการควบคุมการค้ากับต่างประเทศ แต่กลับได้รับผลตรงข้ามอย่างสิ้นเชิง การโจมตีเยี่ยงโจรสลัดตามชายฝั่งมีบ่อยครั้งมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นการควบคุมการค้าที่เข้มงวดทำให้รายได้ต่าง ๆ ลดน้อยลงเพราะถูกใช้ไปเพื่อการต่อสู้กับพวกโจรสลัด เมื่อเป็นที่ตระหนักว่า ผลกระทบของคำประกาศห้ามนั้นให้ผลในทางลบ อุปราชแห่งมณฑลกวางตุ้งและกวางสีชื่อ หลิน ฟู่ (Lin Fu) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอเปิดท่าเรือที่เมืองกวางตุ้งอีก⁷¹ ในค.ศ. 1530 ฎีกาของเขাজักรพรรดิทรงเห็นชอบด้วย และสันนิษฐานว่าการค้าก็คงได้รับอนุญาตในลักษณะจำกัดอยู่ อย่างไรก็ตามก็ดูเหมือนว่านับจากปีค.ศ. 1530 ไปแล้ว การค้าขายค่อย ๆ แผ่ขยายวงกว้างออกไปทีละน้อย นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1540 เป็นต้นไป การค้าเพิ่มปริมาณมากขึ้นถึงจุดที่ จู หวัน (Chu Wan) ซึ่งเป็นผู้ต่อต้านการติดต่อกับต่างชาติต่างประเทศพยายามอย่างมากในค.ศ. 1547 ที่จะหยุดยั้งการค้ากับบรรดาชาวต่างประเทศของจีน⁷² แต่ก็ไร้ผลที่ปรากฏชัดก็คือ กระแสคลื่นของการค้ากับต่างประเทศมีมากขึ้นกว่าที่จะหยุดยั้งลงได้ อย่างไรก็ตาม การผ่อนคลายข้อบังคับที่เข้มงวดทางการค้าของจีนลงทีละน้อยหลังจากปีค.ศ. 1530 ก็เป็นประโยชน์ต่อการค้าของหลวงของไทยไม่มากนัก ในระยะเวลานั้น ไทยกำลังวุ่นวายอยู่กับการสะสางปัญหาภายในประเทศ และกับการรุกรานของพม่าจนไม่อาจที่จะแสวงหาประโยชน์อย่างเต็มที่จากการผ่อนคลายกฎเกณฑ์ทางการค้าของจีนได้ ตามข้อเท็จจริงนั้นไทยมิได้ส่งคณะทูตไปจีนเลยแม้แต่ชุดเดียวในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1528-1552 อย่างไรก็ตามสันนิษฐานได้ว่าชาวจีนในไทยก็คงดำเนินธุรกิจการค้าของตนเองตามปกติ และคงขยายอิทธิพลทางการค้าในไทยได้เรื่อย ๆ ขณะเดียวกันจำนวนชาวจีนก็คงเพิ่มมากขึ้น วิวัฒนาการดังกล่าวจะเห็นเด่นชัดมากขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 เป็นต้นมา ในปลายปีค.ศ. 1553 เมื่อเหตุการณ์ภายในไทยมีความสงบลงชั่วคราวหนึ่ง ไทยจึงส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีก การส่งคณะทูตบรรณาการไปอีกครั้งเป็นการสร้างความศรัทธากว่าด้านธุรกิจการค้าขึ้นมาอีก ในระยะนี้บรรดาพ่อค้าชาวไทยต้องเผชิญปัญหา

⁶⁸ C.R. Boxer, *Fidalgos in the Far East, 1550-1770* (The Hague : Martinus Nijhoff, 1948), p. 2.

⁶⁹ J. de Campos, *op. cit.*, pp. 1-27.

⁷⁰ G.W. Skinner, *Chinese Society...*, *op. cit.*, p. 7.

⁷¹ *Kuang-tung Yung-chih*, ch. 242, pp. 20a-21a; *Shu-yü chou-tzu-lu*, II, ch. 8, pp. 10a-11a.

⁷² สำหรับประวัติของ จู หวัน ดูใน *Ming Shih*, ch. 205, pp. 1a-2a and *Shu-yü chou-tzu-lu*, II, ch. 8, p. 12a.

การแทรกแซงของข้าราชการจีนอย่างหนัก ซึ่งพวกนี้ต้องการได้รับผลประโยชน์จากการผ่อนคลายนโยบายข้อบังคับทางการค้าที่เข้มงวดลงด้วยเช่นกัน ดังนั้นในปีค.ศ. 1554 คณะทูตไทยจึงได้ยื่นฎีกาว่า พวกข้าราชการที่กวางตุ้งแทรกแซงการค้ามากเกินไป และจะไม่ยอมนำเข้าเรือแฉะจอดที่เมืองท่าแห่งนี้ แต่ขอจอดที่เมืองฟูเกี้ยนแทน⁷³ ในขณะเดียวกันนั้น ชาวโปรตุเกสก็ได้รับอนุญาตให้ค้าขายที่เมืองกวางตุ้งในฐานะเดียวกับไทย⁷⁴ การแข่งขันทางการค้าระหว่างไทยกับโปรตุเกสกระทบกระเทือนฐานะของไทยที่เคยเป็นแหล่งสินค้าเงินที่สำคัญเป็นอย่างมาก การค้าของไทยกับจีนก็กระทบกระเทือนมากขึ้นเมื่อไทยมีความขัดแย้งกับพม่ามากขึ้น หลังจากปีค.ศ. 1560 ไทยหยุดส่งคณะทูตบรรณาการอีกเนื่องจากถูกพม่ารุกราน และอยุธยาได้เสียแก่พม่าไปในปี ค.ศ. 1569 พ่อค้าจีนในเมืองจีนได้รับความเสียหายจากการแข่งขันของชาวโปรตุเกสที่มีมากขึ้น จึงหันไปเรียกร้องรัฐบาลจีนให้ยกเลิกกฎข้อบังคับที่เข้มงวดในเรื่องการค้าโพ้นทะเลให้หมดสิ้น และให้หันมาริเริ่มส่งเสริมการค้าขายให้มากขึ้นรัฐบาลจีนในระยะนั้นต้องการได้รายได้อย่างเต็มที่จึงค่อยๆ ยอมตามทีละน้อยใน ค.ศ. 1560 กรมการเดินเรือที่เมืองฟูเกี้ยน จี้เกียง และกวางตุ้ง ก็ถูกจัดตั้งขึ้นอีก⁷⁵ และในปี ค.ศ. 1567 ก็มีกรยกเลิกคำประกาศห้ามการค้าขายโพ้นทะเล⁷⁶ แต่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลนั้นสายเกินไปชาวจีนสูญเสียความเป็นผู้นำทางการค้าในประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กับชาวโปรตุเกสเสียแล้วยกเว้นในไทยเท่านั้น ในไทยนั้นชาวจีนยังคงควบคุมการค้ากับต่างประเทศไว้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะการค้ากับจีน ถึงแม้ว่าการค้าของหลวงจะกระทบกระเทือนจากสงครามที่ยืดเยื้อกับพม่าก็ตาม⁷⁷

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาในค.ศ. 1569 การค้าของหลวงกับจีนหยุดชะงักลงไปด้วย และการค้าภาคเอกชนของชาวจีนก็ซบเซาลงชั่วระยะหนึ่งเนื่องจากสถานการณ์ภายในไม่มั่นคงและยุ่งเหยิง ในระหว่างช่วงเวลานั้นพื้นที่พม่าครอบครองไทยอยู่นั้น การค้าของพ่อค้าจีนเอกชนตามเมืองท่าทางภาคใต้ของไทยโดยเฉพาะที่ปัตตานีเท่านั้นที่ยังคงรุ่งเรืองต่อไป เนื่องจากไม่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ที่เมืองปัตตานีนั้นอิทธิพลของชาวจีนเด่นชัดมากขึ้น เราพบว่าในเมืองปัตตานีชาวจีนไม่เพียงแต่เป็นพ่อค้าเท่านั้นแต่ยังเป็นขุนนางโจรสลัด และ ผู้นำในศาสนาสุลติม หรือที่เรียกว่า ตะโตะ ด้วย⁷⁸ กระนั้นก็ตามชุมชนของทั้งชาวจีนและชาวไทยก็ฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากปราบชัยพม่า ในเวลานี้ นักเดินทางชาวจีนยังคงรายงานว่าชาวจีนตั้งบ้านเรือนทั้งสองข้างของถนนสายหนึ่งในอยุธยา และยังคงได้รับสิทธิพิเศษอย่างมากจากรัฐบาลไทย⁷⁹

เพียงสี่ปีหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา ในขณะที่ไทยยังอยู่ใต้อำนาจพม่า แต่พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ของไทยทรงจัดส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนในค.ศ. 1573 ซึ่งมีผลให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับ

⁷³ Ta Ming hui-tien, ch. 109, p. 8a.

⁷⁴ จดหมายของลีโอนเนล เดอ ซูซา (Leonel de Sousa) ลงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1555 ให้รายละเอียดที่มีประโยชน์เกี่ยวกับข้อตกลงนี้ระหว่างชาวโปรตุเกสกับชาวจีน ข้อตกลงนี้ตีพิมพ์อยู่ใน J.M. Braga, *op. cit.*, pp. 202-208.

⁷⁵ Chang Te Ch'ang, *op. cit.*, p. 268.

⁷⁶ Wang Gung-wu, *A Short History...*, *op. cit.*, pp. 9-10 and Wu Yu kan, *op. cit.*, pp. 16 and Ts'ao Yung-lo, *op. cit.*, p. 431.

⁷⁷ Wang Gung-wu, *op. cit.*, p. 10.

⁷⁸ *Ibid*; *Pei-ta-nien shih* (ประวัติศาสตร์ปัตตานี) by Hsü Yün-t'siao (Singapore: Nan Yang Book Co; 1946), pp. 121-122.

⁷⁹ Wang Gung-wu, *loc. cit.*

จีนถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ธุรกิจการค้าโพ้นทะเลของบรรดาพ่อค้าจีนมีเพิ่มมากขึ้น จำนวนใบอนุญาตค้าขายเพิ่มจากอัตราเฉลี่ยปีละ 50 ใบก่อนปีค.ศ. 1567 มาเป็นปีละ 100 ใบในปีค.ศ. 1575⁸⁰ ในค.ศ. 1567 แม้งัการพรตวิหวัน-หลี่ (Wan-li) ทรงริเริ่มใช้การเก็บภาษีแบบใหม่โดยคำนวณจากความกว้างของปากเรือ แต่บรรดาพ่อค้าจากรัฐบรรณาการของจีนรวมทั้งไทยด้วยก็ยังได้รับสิทธิพิเศษในการจ่ายภาษีน้อยกว่าอัตราภาษีที่บรรดาประเทศทางตะวันตกจะต้องจ่ายถึงสามส่วนสิบ⁸¹ หลังค.ศ. 1580 เป็นเวลาที่ไทยตระเตรียมที่จะประกาศเอกราช (ซึ่งทำได้สำเร็จในค.ศ. 1584 และป้องกันเขตแดนของตนเอง ฉะนั้นการส่งคณะทูตไปจีนของไทยจึงหยุดชะงักลงอีกจนกระทั่งถึงปีค.ศ. 1592 ในค.ศ. 1592 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงมั้นพระทัยในอำนาจของพระองค์เพียงพอแล้ว จึงทรงส่งคณะทูตไปจีนเพื่อเสนอความช่วยเหลือแก่จีนในการต้านทานการโจมตีเกาหลีของญี่ปุ่น⁸² หลังจากที่จักรพรรดิจีนไม่ทรงยอมรับข้อเสนอของพระองค์ พระองค์จึงทรงส่งคณะทูตไปจีนอีกเพียง 1 ชุดเท่านั้นในค.ศ. 1604 ก่อนพระองค์จะสวรรคตเพียง 1 ปี ไม่ปรากฏชัดว่าการปฏิเสธของจักรพรรดิจีนสร้างความขุ่นพระทัยให้พระองค์ หรือว่าพระองค์ทรงมีพระราชภารกิจในการป้องกันและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักรไทยกันแน่ ที่เป็นเหตุให้พระองค์ทรงระงับการส่งคณะทูตไปจีนเป็นเวลาถึง 13 ปี กระนั้นก็ดี จากพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนเรศวรแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่เพียงแต่ทรงเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่แต่เพียงด้านเดียว แต่ทรงเป็นพ่อค้าที่มองการณ์ไกลด้วยพระองค์หนึ่ง ในช่วงรัชสมัยของพระองค์นั่นเองได้มีการลงนามสัญญาทางการค้าเป็นครั้งแรกกับสเปน⁸³ การโจมตีเมืองหวาย ตะนาวศรี ของพระองค์นั้น ก็อาจตีความได้ว่าทรงตระหนักถึงความสำคัญของเมืองทั้งสองนี้ในทางการค้าในมหาสมุทรอินเดีย⁸⁴ ความมั่นคงภายในของไทยที่มีมากขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ช่วยกระตุ้นให้การค้าเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีการติดต่อในรูปบรรณาการกับจีน แต่ก็มีหลักฐานว่าการค้ากับจีนซึ่งเริ่มขึ้นใหม่หลังปีค.ศ. 1573 คงเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อสเปนพยายามที่จะตั้งสถานการค้าในเมืองกวางตุ้งในระหว่างปี ค.ศ. 1583-1599 ก็พยายามร้องขอ “ให้ได้รับการปฏิบัติจากจีนเช่นเดียวกับที่จีนปฏิบัติต่อไทย”⁸⁵ ข้อเสนออย่างน้อยที่สุดชี้ให้เห็นว่าพ่อค้าไทยค้าขายกับจีนโดยได้รับสิทธิพิเศษดังนั้นชาวสเปนจึงเรียกร้องที่จะได้รับการปฏิบัติจากจีนในลักษณะเดียวกัน

วิวัฒนาการทางการค้าต่างประเทศของไทยในอีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากสัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีนในสมัยสุโขทัยก็คือ เครื่องถ้วยชามสังคโลกที่มีชื่อเสียงของไทยเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในการค้าเครื่องเคลือบ เครื่องถ้วยชามสังคโลกซึ่งได้รับการพัฒนาโดยช่างชาวจีนในสมัยสุโขทัยและส่งเป็นสินค้าออกจนกลายเป็นสินค้าที่ชาวญี่ปุ่นนิยมในสมัยต่อมา นับจากประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมาเครื่อง

⁸⁰ Ts'ao Yung-ho, *op. cit.*, p. 431.

⁸¹ Chang Te Ch'ang, *op. cit.*, p. 279.

⁸² ตูวาลละเอียดยุคในบทที่ 4, หน้า 108-110.

⁸³ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิต*, เรื่องเดิม, หน้า 51.

⁸⁴ D.G.E. Hall, *A History of Southeast-Asia* (2 d ed, London : MacMillan, 1964), p. 253.

⁸⁵ C.R. Boxer, *The Great Ship from Amacon : Annals of Macao and the Old Japan Trade 1555-1640* (Lisboa : Centro de Estudos Historicos Ultramarinos, 1959), p. 61.

สังคมโลกมีชื่อเสียงมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับในญี่ปุ่นจนกระทั่งชาวญี่ปุ่นเรียกกันว่า “ซังโกโรกุ-ยากิ (Sonko-roku-yaki)”⁸⁶ ตามหลักฐานของซี.เอ็น.สปิงคส์ ระบุว่า ชาวญี่ปุ่น “ชื่นชมอย่างมากต่อความสวยงามแบบเรียบ ๆ” ของเครื่องถ้วยชามสังคโลก และแม้กระทั่ง “ชิ้นส่วนที่เสียหายโค้งงอไปจากรูปทรงเดิมเล็กน้อย ในขณะที่เผาไหม้ ก็เป็นความแปลกที่สวยงามสุดตาเป็นพิเศษในสายตาของผู้ที่มีสุนทรียศิลป์ไม่ติดอยู่กับรูปแบบที่ตายตัว”⁸⁷

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น ความรุ่งเรืองทางการค้าซึ่งเริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก็ยังคงดำเนินต่อไป ที่จริงแล้วอยุธยาก้าวขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการค้าในระดับนานาชาติมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการเป็นแหล่งรวมสินค้านานาชาติจากต่างประเทศ⁸⁸ ทั้ง ๆ ที่โปรตุเกสก็ได้รับอนุญาตให้ค้าขายกับจีนได้แล้ว แต่ไทยก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในฐานะเป็นแหล่งสินค้าจีนอยู่ เนื่องจากฮอลันดาและอังกฤษซึ่งเข้ามาติดต่อกับไทยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้นยังคงถูกห้ามค้าขายกับจีนอยู่นั่นเอง

ในขณะเดียวกัน ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็มีความสำคัญมากขึ้นอย่างรวดเร็ว บางครั้งการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็มีความสำคัญมากกว่าการค้ากับจีนด้วยซ้ำไป โดยเฉพาะในช่วง 2-3 ปีสุดท้ายของราชวงศ์หมิง และในช่วงเกิดสถานการณ์วุ่นวายในปีแรก ๆ ของราชวงศ์ชิง ในระหว่างนั้นฮอลันดา อังกฤษ และต่อมารวมทั้งฝรั่งเศสเริ่มที่จะทำทลายอิทธิพลทางการค้าของโปรตุเกสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ชาติเหล่านี้แข่งขันกันเปิดการค้ากับจีนและญี่ปุ่น โดยขอให้ไทยช่วยเหลือ แต่ไม่บรรลุผลสำเร็จ ความสัมพันธ์อันมิตรที่ไทยมีต่อจีนและญี่ปุ่นนั้น ทำให้ชาติตะวันตกทั้งหลายเกิดความหวังที่จะติดต่อกับจีนจึงแข่งขันกัน และมีผลให้ชาติตะวันตกเหล่านั้นมีสัมพันธไมตรีกับไทยเร็วขึ้น ด้วยความหวังที่จะมีส่วนร่วมในการค้ากับจีนที่ได้กำไรอย่างงดงาม จึงทำให้ทั้งฮอลันดาและอังกฤษเข้ามาตั้งบริษัทการค้าขึ้นในอยุธยาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17⁸⁹ ในค.ศ. 1604 ตัวแทนชาวฮอลันดาในไทยได้เดินทางร่วมกับคณะทูตไทยไปจีน เพื่อขอสิทธิพิเศษทางการค้าจากจีน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ⁹⁰ ในปีค.ศ. 1605 บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาผ่านมติด้วยความหวังว่า “การค้ากับจีนอาจจะได้รับความสนับสนุน ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทย”⁹¹ ในค.ศ. 1609 มีการผ่านมติอีกครั้งเรียกร้องให้เร่งรัดมติของบริษัทที่ผ่านในปีค.ศ. 1605 ให้เกิดผลในทางปฏิบัติโดยเร็ว ฮอลันดาได้ส่งคณะทูตมาไทย

⁸⁶ ซี.เอ็น.สปิงคส์ อธิบายว่า คำนี้เป็นคำเพี้ยนมาจากคำว่า สังคโลก ในภาษาไทย รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาของไทยดู C.N. Spinks, *The Ceramic...*, op. cit.; และบทความของเขาชื่อ “Siam and the Pottery Trade...” op. cit., pp. 61-111.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 100.

⁸⁸ D.W. Davies, *A Primer of Dutch Seventeenth Century Overseas Trade* (The Hague: Matinus Nijhoff, 1961), p. 78.

⁸⁹ L. Stemstein, “Krung Kao: The Old Capital of Ayutthaya,” *JSS*, LIII (January, 1965), p. 113.

⁹⁰ D.W. Davies, op. cit., p. 60.

⁹¹ As quoted in E.W. Hutchinson, *Adventures in Siam in the Seventeenth Century* (London: The Royal Asiatic Society, 1940), p. 27.

หลายครั้งเพื่อจุดประสงค์นี้ แต่ปรากฏว่าไม่บรรลุผลสำเร็จแต่ประการใดในความพยายามที่จะเปิดการค้ากับจีน โดยผ่านความช่วยเหลือจากไทย ทั้ง ๆ ที่ประสบกับความล้มเหลวหลายครั้ง แต่บันทึกของฮอลันดาชิ้นหนึ่งในปีค.ศ. 1622 แสดงให้เห็นว่า ฮอลันดาไม่เคยล้มเลิกความคิดนี้ หลักฐานนั้นระบุว่า

...อาจจะมีความหวังอยู่บ้างในการติดต่อกับจีน เนื่องจากสัมพันธ์ไมตรีที่มีต่อกันระหว่างจีนกับไทย และราชทูตอาจจะส่งไปพร้อมกับราชทูตของไทยเพื่ออัญเชิญพระราชสาสน์จากพระมหากษัตริย์ฮอลันดาไปทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์ไทย หรืออย่างน้อยก็ขอติดต่อกับขุนนางจีนที่กวางตุ้ง พวกขุนนางที่นั่นอย่างน้อยก็ได้รับทราบ และอาจให้คำตอบแก่เราได้...⁹²

ในอีกแห่งหนึ่ง ชาวอังกฤษเองก็ดูเหมือนมีความสนใจที่จะเปิดการค้ากับญี่ปุ่นโดยผ่านทางไทยมากขึ้น ในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1682 บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งสาสน์มาทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนารายณ์ กราบทูลขอความช่วยเหลือจากพระองค์อย่างตรงไปตรงมาในการติดต่อกับชายระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น⁹³ แต่หลังจากประสบกับความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงแล้ว ทั้งฮอลันดาและอังกฤษก็ล้มเลิกนโยบายนี้ และตัดสินใจที่จะติดต่อกับจีนและญี่ปุ่นโดยตรง

สำหรับการค้าระหว่างไทยกับจีนนั้นยังคงรุ่งเรืองต่อไปในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (ค.ศ. 1605-1610) แต่การค้าขายกับญี่ปุ่นเจริญรวดเร็วกว่า ในสมัยนี้เป็นสมัยของการติดต่อทางการค้าและทางการทูตที่ยิ่งใหญ่ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจนถึงค.ศ. 1630⁹⁴ เมืองฮิราโดะ (Hirado) ในญี่ปุ่นและเมืองปัตตานีในไทยได้รับสมญาว่า “เมืองท่าพี่น้อง” เนื่องจากกิจการค้าที่คล่องตัวอยู่ระหว่างท่าเรือทั้งสอง⁹⁵ ในระหว่างนั้นชาวจีนในไทยยังคงเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งอาจลงความเห็นได้ว่า การค้าเอกชนกับจีนนั้นยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ แม้จะมีการค้าของญี่ปุ่นเป็นคู่แข่งขึ้นอยู่ก็ตาม มีหลักฐานระบุเป็นครั้งแรกว่า ในเมืองปัตตานีนั้นจำนวนผู้อพยพชาวจีนมีมากกว่าชาวพื้นเมือง⁹⁶ ชาวจีนที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นนี้เข้ามารับใช้พระมหากษัตริย์ไทยในการควบคุมการค้าของรัฐ เช่น ในค.ศ. 1612 พ่อค้าฮอลันดาได้พบกับชาวจีนซึ่งได้รับยศทางราชการไทย 2 คนดำเนินธุรกิจการค้าให้กับพระมหากษัตริย์ไทย⁹⁷ อยู่ทางภาคใต้ของไทย หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งให้ข้อสังเกตไว้เช่นกันว่า มีเรือสำเภามาจากชาวจีนหลายลำแล่นจากจีนมาค้าขายกับไทยทุกปี⁹⁸

⁹² *Records of the Relations...*, op. cit., I, p. 139.

⁹³ *Ibid.*, III, p. 93.

⁹⁴ สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยนี้ ดู E.W. Satow, "Note on the Inter-course between Japan and Siam in the Seventeenth Century," *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, XIII (1885), pp. 139-120; ส. อนุমানราชธน, เรื่องเดิม.

⁹⁵ D.W. Davies, op. cit., p. 70.

⁹⁶ J. Anderson, *English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century* (London: Kegan Paul, Trench, Trübner, 1890), p. 80.

⁹⁷ Van Nyanrode's letter dated in 1612, as cited in F.H. Giles, "A Critical Analysis...", op. cit., pp. 276-277.

⁹⁸ Ts'ao Yung-ho, op. cit., p. 442.

ในรอบทศวรรษของปีค.ศ. 1620 การค้ากับญี่ปุ่นซึ่งเริ่มขึ้นในช่วงสองทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 17 เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ที่จริงแล้วในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ค.ศ. 1610-1628) การค้าของญี่ปุ่นอยู่ในระดับที่เด่นมากอย่างไม่เคยมีมาก่อน ส่วนหนึ่งเนื่องจากการค้าระหว่างไทยกับจีนทรุดต่ำลง สถานการณ์ภายในจีนไม่มั่นคงนัก ดังนั้นสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงทรงหันไปสนพระทัยส่งเสริมการค้ากับญี่ปุ่น ตลอดจนรัชสมัยของพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีนเพียงครั้งเดียวในค.ศ. 1623 อย่างไรก็ตามทั้ง ๆ ที่การค้าของหลวงกับจีนทรุดลง แต่หลักฐานของฮอลันดาชิ้นหนึ่งในค.ศ. 1622 ตั้งข้อสังเกตว่า สินค้าที่เมืองปัตตานีนั้นส่วนใหญ่มาจากจีน⁹⁹ ในช่วงสมัยนี้มีเรือสำเภาของชาวจีนจากจีนเพียง 4 ลำเท่านั้นที่แล่นมาค้าขายกับไทยในแต่ละปี¹⁰⁰ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า แม้การค้าขายกับจีนจะยังคงดำเนินต่อไป แต่ก็ทรุดลงเรื่อยๆ ยิ่งกว่านั้นความขัดแย้งระหว่างไทยกับสหภาพโปรตุเกสและสเปน* ก็มีมากขึ้นทำให้การค้ากับจีนต้องตกต่ำลง เรือของไทยที่แล่นไปจีน หรือแล่นกลับจากจีนถูกกองทหารสเปน-โปรตุเกสปล้นสะดมบ่อยครั้ง เช่น ในค.ศ. 1624 และค.ศ. 1628 เรือรบสเปน-โปรตุเกสถึงกับกล้าโจมตีกองเรือของไทยในแม่น้ำเจ้าพระยา¹⁰¹

ความเจริญเติบโตทางการค้าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอีกประการหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงพยายามควบคุมการค้าให้เข้มงวดยิ่งขึ้น จึงทรงออกประกาศว่า การค้าขายทุกชนิดจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเสนาบดีกรมพระคลัง¹⁰² พระองค์ทรงประกาศผูกขาดการส่งตึกเป็นสินค้าออก ในขณะที่ผลผลิตอื่น ๆ ยังคงซื้อขายกันได้ภายใต้การควบคุมของพระคลัง¹⁰³

อย่างไรก็ดี การค้าระหว่างไทยกับจีนซึ่งตกต่ำลงในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้นมิได้กระทบกระเทือนชาวจีนในไทยอย่างจริงจังนัก ในขณะที่การค้าขายกับญี่ปุ่นรุ่งเรืองขึ้น ชาวจีนได้รับส่วนแบ่งผลกำไรเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน เนื่องจากเป็นผู้คุมเรือ และดำเนินการค้าของพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นสำหรับพ่อค้าชาวจีนในไทย แม้การค้ากับจีนทรุดลงแต่ก็มีการค้ากับญี่ปุ่นทดแทน

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองซึ่งครองราชย์ในระหว่างปีค.ศ. 1630-1655 ทรงขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกจากไทยทันทีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ การขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกไปอย่างเฉียบขาดนี้มีสาเหตุมาจากการที่ชาวญี่ปุ่นสนับสนุนศัตรูของพระองค์ในการต่อสู้แย่งชิงราชสมบัติ การขับไล่ชาวญี่ปุ่นทำให้การค้าขายกับจีนฟื้นตัวขึ้นอีก และเป็นประโยชน์ต่อพ่อค้าจีนอย่างมาก¹⁰⁴ และยังเป็นการทำให้สัมพันธ์ภาพทางการทูตระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยุติลงด้วยเช่นกัน พ่อค้าไทยและเรือของไทยไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปยังเมืองท่าของ

⁹⁹ *Records of the Relations...*, op. cit., I, pp. 112, 138.

¹⁰⁰ Ts'ao Yung-ho, op. cit., p. 442 and M.A. Meilink-Roelofz, op. cit., n. 249.

จำนวนเรือสำเภาของชาวจีนที่แล่นมาไทยเพิ่มขึ้นเป็น 6 ลำใน ค.ศ. 1625 และลดลงเหลือ 4 ลำในปี ค.ศ. 1626 อันเป็นอัตราเฉลี่ยปกติในสมัยนี้.

¹⁰¹ C.R. Boxer, *The Great Ship...*, op. cit., pp. 111-112, 115.

¹⁰² V. Thompson, *Thailand: The New Siam* (New York: The MacMillan Co., 1941), p. 418.

¹⁰³ H.G.Q. Wales, *Ancient Siamese...*, op. cit., p. 210.

¹⁰⁴ R.B. Smith, op. cit., II, p. 83.

* ในช่วงเวลาดังกล่าว สเปนกับโปรตุเกสรวมเป็นประเทศเดียวกัน

ญี่ปุ่นอีกต่อไป ซึ่งส่งผลให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงจ้งเรือชาวจีนขนส่งสินค้าของพระองค์แทน¹⁰⁵ เพราะฉะนั้นพ่อค้าจีนก็ได้รับผลกำไรทั้งจากการสิ้นสุดสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และจากการฟื้นตัวของการค้าของรัฐบาลกับจีนทั้งสองทาง

ไทยส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีกในค.ศ. 1634 ค.ศ. 1635 และค.ศ. 1636 สามปีติดต่อกัน ในระยะเดียวกันนั้นสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงประกาศให้รัฐบาลผูกขาดการค้ามากขึ้นอีกครั้ง ซึ่งดูเหมือนจะกระทบกระเทือนการค้าชายภาคเอกชนของชาวจีนเป็นครั้งแรก¹⁰⁶ อย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาผ่านไป การผูกขาดการค้าของหลวงนั้นก็กลายเป็นสิ่งเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของชาวจีน พระมหากษัตริย์ทรงใช้ชาวจีนในการดำเนินงานตามนโยบายผูกขาดการค้าของพระองค์ไม่ว่าในการเดินเรือและในการขายสินค้า ธุรกิจเหล่านี้ทั้งหมดส่งเสริมให้ชาวจีนที่ช่วยรัฐบาลทำการค้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันชาวจีนก็ยังคงดำเนินการค้าส่วนตัวของตนเองไปด้วย ตามความจริงแล้ว ชาวจีนพอใจต่อการได้สิทธิพิเศษอย่างมากมายและผลกำไรทางการค้าในช่วงสมัยนี้ ในปีค.ศ. 1636 ฟอน ฟลิต บรรยายถึงสภาพการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวจีนดังนี้

...ชาวจีนหลายคน...พอใจต่อเสรีภาพที่ได้รับอย่างเพียงพอในทางการค้าทั่วพระราชอาณาจักร และได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีมาตั้งแต่แรกเช่นเดียวกับในรัชกาลปัจจุบัน (สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ดังนั้นชาวจีนบางคนจึงได้รับแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูง และบางคนก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าหน้าที่การค้า เป็นพ่อค้า และกะลาสีเรือที่ดีที่สุด¹⁰⁷

ในระแวกที่มีการฟื้นฟูการค้าขึ้นมาใหม่นี้ มีเรือหลวงประมาณ 3 ลำ และเรือของพ่อค้าชาวจีนประมาณ 3 ลำแล่นไปค้าขายยังเมืองจีนทุกปี¹⁰⁸ ในขณะที่มีเรือสำเภาค้าขายจากจีนประมาณ 5 ลำ¹⁰⁹ อย่างไรก็ตาม การฟื้นตัวทางการค้าใหม่นี้ก็เป็นไปในช่วงเวลาอันสั้น ใน 2-3 ปีสุดท้ายของราชวงศ์หมิงเกิดสถานการณ์วุ่นวายขึ้นในจีนอีก การค้าของรัฐบาลจึงตกล้มอีกครั้งหนึ่ง การค้ามีแนวโน้มทรุดลงไปในช่วงสองสามปีแรกของราชวงศ์ชิง สภาพเช่นนี้เป็นเวลาถึงสี่ทศวรรษก่อนหน้าที่ราชวงศ์ชิงจะสามารถปราบจีนได้อย่างสงบราบคาบ ผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงบางกลุ่มที่เหลืออยู่ยังคงประสบความสำเร็จในการต่อต้านราชวงศ์ชิงในบริเวณภาคใต้ของจีน ความสามารถในการต่อต้านของพวกนี้ทำให้จักรพรรดิราชวงศ์ชิงทรงเกิดความระแวงในกิจการค้าต่างประเทศโดยเฉพาะกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จักรพรรดิราชวงศ์ชิงทรงระแวงเป็นพิเศษว่าพวกจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงคงได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากผลกำไรทางการค้ากับบรรดาประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหวาดระแวงของพระองค์ส่งผลให้พระองค์ทรงดำเนินพระราชโบายทางการค้าที่เข้มงวด โดยเฉพาะในรัชสมัยจักรพรรดิองค์แรก ๆ

¹⁰⁵ W. Nunn, *op. cit.*, pp. 82-83.

¹⁰⁶ J. Anderson, *op. cit.*, p. 253. Collection's

¹⁰⁷ Jeremias Van Vliet, *op. cit.*, p. 51.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 92.

¹⁰⁹ Ts'ao Yung-ho, *op. cit.*, p. 442.

อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานหลายประการแสดงว่า การค้าขายบางประเภทระหว่างไทยกับจีนทางภาคใต้ ยังดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองยังคงทรงส่งคณะทูตบรรณาการไปอีกในค.ศ. 1652 หลังจากที่ได้หยุดชะงักไปถึง 9 ปี (เพื่อทูลขอพระราชทานหนังสือเดินทางใหม่) มีเหตุผลหลายอย่างที่เชื่อได้ว่า การค้าของรัฐและของเอกชนเพิ่มสูงขึ้นหลังจากปีค.ศ. 1652 หลักฐานชิ้นหนึ่งที่ระบุถึงกิจกรรมทางการค้าที่เพิ่มสูงขึ้นก็คือ ข้อมูลที่ว่าในค.ศ. 1655 เจิ้ง เจิ้ง-กุง (Cheng Cheng-kung) หรือโคซิงกะ (Koxinga) ผู้ซึ่งตั้งฐานที่มั่นในดินแดนจินตวนใต้ และเกาะไต้หวันในการต่อต้านพวกแมนจูนั้น ได้ส่งกองเรือ 24 ลำมาค้าขายกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเรือ 10 ลำในจำนวนนี้ได้แล่นมาค้าขายกับไทยด้วย¹¹⁰ ข้อมูลที่ว่ากองเรือของโคซิงกะเกือบครึ่งหนึ่งมาค้าขายกับไทยนั้นชี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า การค้าระหว่างไทยกับจีนกำลังกระเตื้องขึ้น แม้ว่าจะเป็นไปอย่างช้า ๆ ก็ตาม การค้าที่มีเพิ่มขึ้นอย่างเชื่องช้านี้ เนื่องจากนโยบายทางการค้าที่เข้มงวดของจักรพรรดิราชวงศ์ชิงองค์แรก ๆ นั่นเอง ในค.ศ. 1661 จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการประกาศใช้ยุทธวิธีปราบโคซิงกะด้วยการห้ามการค้าทางทะเล¹¹¹ ข้อห้ามที่เข้มงวดดังกล่าวเห็นได้จากที่ในปีค.ศ. 1663 เมื่อคณะทูตบรรณาการของไทยเดินทางไปจีนกลับไม่ได้รับการต้อนรับโดยไม่มีคำอธิบายใด ๆ ทั้งสิ้น แต่คณะทูตอีกชุดหนึ่ง que ไปถึงจีนในเดือน 12 ปีเดียวกันนั้นได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ในการยอมรับคณะทูตชุดที่สองนั้น จักรพรรดิก็สั่งได้ทรงเตือนให้ไทยปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของระบบบรรณาการซึ่งกำหนดเงื่อนไขว่า ไทยสามารถส่งคณะทูตไปจีนได้เพียง 1 ชุดทุก 3 ปีเท่านั้น¹¹² แต่ทั้ง ๆ ที่ถูกเตือน ไทยก็ยังคงส่งคณะทูตบรรณาการอีกชุดหนึ่งในปีต่อมา (ค.ศ. 1664) แต่ในครั้งนั้น จาง โก-สี (Chang Ko-hsi) ขุนนางจีนตำแหน่งสูงคนหนึ่งได้กล่าวหาว่า คณะทูตของไทยพยายามให้สินบนแก่เขา เราไม่ทราบว่าคุณคณะทูตไทยได้รับการลงโทษ หรือการดำเนินอย่างไรหรือไม่ จักรพรรดิทรงสนองตอบฎีกาของ จาง โก-สี โดยสั่งห้ามมิให้ขุนนางจีนรับสินบน หรือของกำนัลจากบรรดาชาวต่างชาติ แต่มิได้ระบุถึงคำสั่งลงโทษแต่อย่างใด¹¹³ ถ้าหากนี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แสดงว่าจักรพรรดิจีนทรงโปรดปรานไทยมาก อย่างไรก็ดี ความพยายามของคณะทูตไทยที่จะให้สินบนแก่ขุนนางจีนแสดงให้เห็นถึงความพยายามของไทยที่จะเลี่ยงกฎข้อบังคับทางการค้าที่เข้มงวด เพื่อที่จะทำการค้าในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นก็เป็นได้

ในขณะเดียวกัน การค้าทางชายฝั่งของไทยกับคาบสมุทรมลายู และกับประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ก็ขยายตัวมากขึ้นภายใต้ความอุปถัมภ์อย่างเอาใจจริงเอาใจของสมเด็จพระนารายณ์ (ค.ศ. 1651-1688) อย่างไรก็ดีตาม การค้าเหล่านี้ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของชาวจีนเกือบทั้งหมด พ่อค้าชาวจีนและชาวจีนที่รับราชการในองค์พระมหากษัตริย์ไทยจะเป็นผู้ทำการค้าแข่งขันพ่อค้าฮอลันดาในการค้ากับญี่ปุ่นที่สำคัญที่สุด นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1663 การแข่งขันนี้มีมากขึ้นจนกระทั่งชาวจีนซึ่งอาจได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์เข้าโจมตีบริษัทการค้าของฮอลันดาในอยุธยา¹¹⁴ เหตุการณ์นี้เป็นเหตุให้ฮอลันดาตอบโต้และนำกองทัพเรือ

¹¹⁰V. Thompson, *op. cit.*, pp. 441-442.

¹¹¹J.K. Fairbank, *Trade and Diplomacy...*, *op. cit.*, p. 48.

¹¹²ท. รจนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, *ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษไทย...*, หน้า 240.

¹¹³K'ang-hsi shih-lu, ch. 12, p. 24b.

¹¹⁴F.H. Giles, *op. cit.*, p. 323.

ปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา ในท้ายที่สุดสมเด็จพระนารายณ์ทรงยินยอมลงนามในสนธิสัญญากับฮอลันดาใน ค.ศ. 1664 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาไม่เสมอภาคฉบับแรกที่เคยทำกับต่างประเทศ¹¹⁵ ตามสนธิสัญญานี้ยอมให้ ฮอลันดามีสิทธิผูกขาดการค้าหนังกวาง และหนังวัวนอกเหนือจากสินค้าอื่น ๆ และที่สำคัญที่สุดเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ห้ามไทยใช้ลูกเรือชาวจีนในเรือหลวง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เท่ากับเป็นการทำลายการค้ากับต่างประเทศของไทยนั่นเอง อย่างไรก็ตามสมเด็จพระนารายณ์ทรงแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด พระองค์ยังคงทรง แต่งตั้งให้ชาวจีนอยู่ในหน่วยงานอื่น ๆ ของการค้าของรัฐยกเว้นในเรือหลวง พระองค์ทรงใช้สำเนาของ ชาวจีนบรรทุกสินค้าของพระองค์ไปขายเมืองจีน และญี่ปุ่น และแบ่งผลกำไรให้กับบรรดาเจ้าของเรือ¹¹⁶ ที่ นำขึ้นก็คือ ในขณะที่พวกฮอลันดาต้องการลดบทบาทของพ่อค้าจีนในการแข่งขันทางการค้า แต่พ่อค้าจีน กลับกลายเป็นคู่แข่งทางการค้าของฮอลันดามากขึ้นกว่าแต่ก่อนเสียอีก ในไม่ช้า ฮอลันดาตัดสินใจที่จะ ไม่เข้มงวดกับข้อห้ามไทยจ้างลูกเรือชาวจีนในเรือสำเภากลางอีก ความหวังเกรงว่าจะเป็นปรปักษ์กับจีน อาจจะเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ฮอลันดาผ่อนคลายนข้อห้ามดังกล่าว ดังนั้นในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระ นารายณ์ นักเดินทางชาวต่างประเทศสามารถบันทึกได้ว่า เรือของไทยนั้นมีลูกเรือชาวจีนควบคุมอยู่เกือบ ทั้งหมด¹¹⁷ ในปีค.ศ. 1679 มีหลักฐานระบุว่า ชาวจีนส่วนใหญ่ยังคงทำงานอยู่ในโรงสินค้าของพระมหา กษัตริย์ ในคลังสินค้าเป็นผู้ทำบัญชีอยู่ทั่ว ๆ ไปทั้งในไทยและในต่างประเทศ¹¹⁸ เพื่อที่จะควบคุมอิทธิ พลของฮอลันดา สมเด็จพระนารายณ์ทรงหันไปดำเนินกุศโลบายอื่น ๆ อีก ไม่เพียงแต่พระองค์จะทรง กระตุ้นให้ชาวอังกฤษมาค้าขายกับไทยเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แต่พระองค์ทรงจ้างให้เข้ามาเป็นกัปตันเรือของ ไทย¹¹⁹ ในส่วนความพยายามของพระองค์ทางหนึ่งที่จะเพิ่มการค้ากับอังกฤษนั้นจะเห็นได้คือ ในค.ศ. 1676 พระองค์ทรงให้บรรดาพ่อค้าชาวอังกฤษในอยุธยาืมเงินจำนวน 1 หมื่นปอนด์โดยไม่คิดดอกเบี้ย¹²⁰ ก่อน สิ้นสุทธรัชสมัยของพระองค์ สมเด็จพระนารายณ์ทรงหันไปหาฝรั่งเศสด้วยเช่นกัน เพื่อที่จะถ่วงดุลย์อำนาจ ฮอลันดาและอังกฤษ พระราโชบายของพระองค์ดังกล่าวดูเหมือนดำเนินไปด้วยดีในการป้องกันการค้าขาย อิทธิพลของฮอลันดาและอังกฤษในสมัยต่อมา แต่ก็ทำให้ขุนนางไทยเกิดความรู้สึกต่อต้านชาวต่างประเทศ ขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุนำไปสู่การจลาจลครั้งใหญ่ในปลายรัชสมัยของพระองค์

ในส่วนเกี่ยวกับการค้ากับจีนนั้น หลังจากที่สมเด็จพระนารายณ์ขึ้นครองราชย์ในค.ศ. 1651 แล้ว การ ค้ากับจีนก็ขยายตัวอย่างรวดเร็วขึ้น แม้ในช่วงที่เกิดความขัดแย้งกับฮอลันดาในค.ศ. 1663 ก็มีเรือสำเภา ของไทยถึง 12 ลำไปค้าขายกับจีน และบรรทุกสินค้าจีนกลับมาเป็นจำนวนมาก ฮอลันดาวางแผนที่จะโจมตี

¹¹⁵ ดูรายละเอียดของสนธิสัญญาใน *Records of the Relations...*, op. cit., II, pp. 66-71.

¹¹⁶ R.B. Smith, op. cit., II, p. 83.

¹¹⁷ N. Gervaise, op. cit., p. 29; Père Tachard, *Voyages de Siam des Pères Jesuits, Envoyés par le Roy aux Indes et à la Chine* (Paris : Daniel Horthemels, 1686), p. 365.

¹¹⁸ *Records of the Relations...*, op. cit., II, p. 209.

¹¹⁹ *Ibid.*, II, pp. 110, 119-120; III, p. 311 สำหรับรายชื่อเรือชาวอังกฤษที่รับราชการในองค์สมเด็จพระนารายณ์นั้น ดู *Records of Relations...*, op. cit., IV, pp. 128-129. ดูจากชื่อเรือหลวงบางลำที่ระบุอยู่ในหลักฐานจะเห็นถึงอิทธิพลของ ชาวยุโรป เช่น Doorea Dollat, Resistance, Satisfaction, Eagle, Resolution, Jerusalem เป็นต้น ดู *Records of the Relations...*, passim.

¹²⁰ *Ibid.*, II, p. 148.

กองเรือเหล่านี้ แต่เราไม่ทราบแน่ชัดว่าทำได้เช่นนั้นจริงหรือไม่¹²¹ ยิ่งกว่านั้น ยังมีหลักฐานเพียงพอที่แสดงให้เห็นว่า คณะทูตไทยทำการค้าโดยตรงด้วย คณะทูตไทยซึ่งเดินทางไปจีนในค.ศ. 1667 เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเรื่องนี้ ในปีนั้นคณะทูตได้นำเรือบรรทุกสินค้าเต็ม 4 ลำ จำนวนเรือที่ส่งไปนั้นก็เป็นการละเมิดกฎข้อบังคับของจีน ซึ่งเดือนย้ออยู่บ่อย ๆ ว่าไทยควรจะส่งเรือไปเพียง 3 ลำในการเดินทางแต่ละครั้งอย่างแจ่มชัด ไทยน่าจะรู้จักข้อบังคับดีจากการติดต่อกับจีนเป็นเวลานาน ดังนั้นการใช้เรือบรรทุกสินค้าที่เกินจำนวนนั้นแสดงถึงความพยายามของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้บรรดาทูตานุทูตในด้านการค้ามากยิ่งขึ้น แต่โชคร้ายที่เรือลำที่สี่ไม่ได้รับอนุญาตให้แวะจอดที่ท่าเมืองกวางตุ้ง¹²² อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ การส่งคณะทูตในเดือนหกปีเดียวกันนั้นอีกชุดหนึ่ง การส่งคณะทูตไปถึง 2 ชุดในปีเดียวนั้นเป็นการละเมิดกฎข้อบังคับอย่างเด่นชัดเช่นกัน แต่กระนั้นก็ตามจีนยังรับรองคณะทูตจากไทยชุดที่สองนี้¹²³ ความถี่ในการส่งคณะทูตนี้อาจตีความได้ว่าเป็นความพยายามที่จะติดต่อทางการค้ากับจีนมากขึ้น กล่าวโดยทั่วไป สัมพันธภาพระหว่างสองอาณาจักรในรัชสมัยจักรพรรดิถังเก๋นั้นเป็นไปอย่างฉันทมิตร จักรพรรดิถังเก๋ทรงปฏิบัติต่อคณะทูตไทยเป็นอย่างดี และได้ออกกฎหมายหลายข้อเกี่ยวกับการค้า และเรื่องบรรณาการซึ่งล้วนแต่เป็นประโยชน์แก่ไทย ตัวอย่างเช่น ในค.ศ. 1672 จักรพรรดิทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษแก่คณะทูตไทยดังนี้

สินค้าทั้งหมดที่คณะทูตไทยนำมานั้น ถ้าหากประสงค์จะขายในเมืองหลวงก็อนุญาตให้ขายได้ หรือถ้าหากพวกเขาต้องการขายในเมืองกวางตุ้งก็อนุญาตให้ขายได้เช่นเดียวกัน และบรรดาขุนนางจีนควรแนะนำในเรื่องการค้า¹²⁴

ในช่วงปี ค.ศ. 1674-1683 สมเด็จพระนารายณ์ทรงมุ่งส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับอังกฤษและฝรั่งเศสในระยะต่อมาเพื่อที่จะถ่วงดุลย์อำนาจฮอลันดา จึงไม่ได้ส่งคณะทูตไทยไปจีนเลย อย่างไรก็ตาม หนุ่ยตงชะงักการส่งคณะทูตลงสู่ระยะหนึ่งนี้มีได้มีผลกระทบใด ๆ ต่อการค้ากับจีนทั้งระดับรัฐบาลและเอกชนการค้าในช่วงเวลานี้ยังคงคล่องตัวเช่นแต่ก่อน เช่นในค.ศ. 1679 มีเรือสำเภาของชาวจีนประมาณ 7 หรือ 8 ลำมาค้าขายกับไทย¹²⁵ ข้อพิพาทอีกประการหนึ่งถึงการค้าขายที่มีต่อเนื่องกันมานี้ก็คือ ข้อมูลที่ว่าเครื่องถ้วยชามจีนซึ่งทำตามแบบที่ไทยสั่งตั้งแต่ปลายราชวงศ์หมิงนั้นไทยได้สั่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นในรัชสมัยจักรพรรดิถังเก๋¹²⁶ หลังค.ศ. 1684 การค้าขายตัวมากขึ้นเมื่อจักรพรรดิถังเก๋ทรงผ่อนผันคำประกาศห้ามการค้า

¹²¹ Ibid., II, p. 55.

¹²² Kuang-tung t'ung-chih, ch. 170, p. 3089a.

¹²³ ท. รัตนสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 241-242.

¹²⁴ K'ang-hsi shi-lu, ch. 38, p. 16b; Yüeh-hai-kuan chih, ch. p. 16b.

¹²⁵ Records of the Relations, op. cit., II, pp. 203-204.

¹²⁶ W.A. Graham, "Pottery in Siam," JSS, XVI, pt. 1 (1922), p. 21. สำหรับรูปแบบถ้วยชามของไทยต่าง ๆ นั้น ดูในบทความนี้

โพ้นทะเล เนื่องจากสามารถยึดเกาะได้ หน่นได้ในปีนั้น¹²⁷ (ซึ่งเดิมถูกพวกนิยมราชวงศ์หมิงยึดครองอยู่) เมืองท่าหลายแห่งในจีนได้เปิดขึ้นเพื่อการค้ากับต่างประเทศด้วยเช่นกัน

ความรุ่งเรืองในการค้าขายกับต่างประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น ทำให้พระองค์ทรงมีชื่อเสียงในฐานะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มั่งคั่งที่สุดพระองค์หนึ่งในตะวันออกไกล¹²⁸ พ่อค้าจีนได้รับผลกำไรจากความรุ่งเรืองทางการค้าอย่างมากด้วยเช่นกัน ทั้งมั่งคั่งมากขึ้นและมีจำนวนเพิ่มขึ้น ชาวจีนหลายคนรับราชการในไทยในตำแหน่งสูง ๆ เช่น นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1670 เป็นต้นไป หัวหน้าของกรมท่าเป็นคนจีนชื่อ พระศรีวิพัฒน์¹²⁹ จำนวนผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานชาวจีนมีเพิ่มมากขึ้นกว่าศตวรรษที่ผ่านมา ซี.ดับเบิลยู. สกินเนอร์ ประมาณว่ามีชาวจีนประมาณ 100,000 คนในทศวรรษของค.ศ. 1660 และจำนวนชาวจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว¹³⁰ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ชาวจีนถูกจัดให้มีแหล่งที่อยู่เป็นย่านไปเช่นเดียวกับชาวต่างประเทศอื่น ๆ¹³¹ อี.อาร์.เจมส์ กล่าวสรุปถึงรูปแบบและข้อบังคับของชุมชนเหล่านี้ไว้ดังต่อไปนี้

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีระบบหนึ่งซึ่งคงมีมาก่อนศตวรรษนี้อย่างแน่นอน แต่เป็นเงื่อนไขอยู่ในสนธิสัญญาหรือไม่บัดนี้ยังไม่เป็นที่ทราบกัน ภายใต้ระบบนี้จะอนุญาตให้ชาวต่างประเทศชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ในย่านที่อยู่ของตนได้ และชนชาตินั้นจะต้องตั้ง “หัวหน้า” คนหนึ่ง ซึ่งบุคคลผู้นี้จะต้องได้รับการรับรองจากพระมหากษัตริย์ไทย หัวหน้าผู้นี้จะเป็นผู้ตัดสินปัญหาความยุ่งยากทั้งหลายในหมู่ชนชาติตน แต่จะต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเองทุกอย่างต่อขุนนางไทย ซึ่งได้รับแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายนี้โดยเฉพาะ หัวหน้า หรือบางทีก็เรียกว่า “อำเภอ” ซึ่งเป็นตำแหน่งขุนนางฝ่ายปกครองชั้นผู้น้อยในสมัยปัจจุบัน ดูเหมือนจะต้องอยู่ใต้อำนาจของศาลไทย และแน่นอนทีเดียว ถึงแม้ว่าชาวต่างประเทศจะถูกถือว่าเป็นข้าราชการของไทย แต่ก็มิได้มีความสัมพันธ์กับรัฐบาลของไทยแต่อย่างใด¹³²

พ่อค้าจีนในไทยซึ่งได้รับผลกำไรอย่างงดงามจากการค้าขายกับจีนในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์กลับได้โอกาสที่ดีกว่าที่จะขยายอิทธิพลทางการค้าของตนหลังสมัยของพระองค์ ความรู้สึกต่อต้านชาวต่าง

¹²⁷ M. Mancall, *op. cit.*, p. 88. คณะทูตไทยถือโอกาสนี้ขออนุญาตจำหน่ายสินค้าในทันทีที่รายงานการมาถึงของพวกเขาแล้ว แทนที่จะรอคอยคำอนุญาตจากกรมพิธีการ เพราะบางครั้งสินค้าเน่าเปื่อยเสียก่อนที่จะได้รับอนุญาตให้ขาย คำขอครั้งนี้ได้รับความเห็นชอบ ดู *Kuang-tung t'ung-chih*, ch. 170, p. 3090a; *Yüeh-hai-kuan chih*, ch. 21, pp. 16b-17b, 20a.

¹²⁸ N. Gervaise, *op. cit.*, pp. 121-122.

¹²⁹ J. Anderson, *op. cit.*, pp. 42, 426.

¹³⁰ G.W. Skinner, *Leadership...*, *op. cit.*, p. 4.

¹³¹ สำหรับการศึกษารายละเอียดเรื่องคนในบังคับ ดู G.W. Skinner, *Chinese Society...*, *op. cit.*, pp. 13-14; J. Van Vliet *op. cit.*, p. 66; S. de La Loubère, *op. cit.*, p. 112. สำหรับแผนที่แสดงแหล่งที่อยู่ของชนชาติต่าง ๆ ดู E. Kampfer, *The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam* (1690-1692), trans. J.G. Scheuchzer Glasgow : James Maclehoose & Sons, 1906), I, p. 43.

¹³² E.R. James, "Jurisdiction over Foreigners in Siam," *American Journal of International Law*, XVI (October 1922), p. 587.

ประเทศเกิดขึ้นในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และระเบิดขึ้นหลังจากพระองค์สวรรคต เป็นผลให้เกิดการขับไล่ชาวฝรั่งเศสและชาวอังกฤษออกนอกประเทศ ในขณะเดียวกันโปรตุเกสและฮอลันดาก็อยู่ในยุคแห่งความเสื่อม จึงทำให้การค้ากับต่างประเทศของไทยตกอยู่ในมือของชาวจีนแต่เพียงชาติเดียว ชาวจีนนั้นเกือบจะไม่ได้ถูกรบกวนจากการรัฐประหารนองเลือดในพระราชวังในค.ศ. 1688 เลย และชาวจีนหลายคนก็ยังมีตำแหน่งสูง ๆ อยู่ในราชการ อี.แคมเฟอร์ ผู้ซึ่งเดินทางมาไทยในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ระบุว่าพระยามรราชซึ่งเป็นเสนาบดีกรมเมือง และขุนนางที่สำคัญ ๆ 1 ใน 7 ของพระมหากษัตริย์ก็เป็นชาวจีน¹³³

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการค้าของเอกชนที่เพิ่มจำนวนขึ้นหลังจากสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตแล้วกับการค้าของรัฐ พบว่าการค้าของรัฐเริ่มทรุดลงเนื่องจากความวุ่นวายภายในประเทศที่เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ อย่างไรก็ดีตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การค้าของรัฐก็ฟื้นตัวขึ้นมาบ้าง ในระยะเดียวกับที่จักรพรรดิถังสีทรงสนพระทัยการค้าต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งปรากฏชัดในเหตุการณ์ปีค.ศ. 1708 เมื่อพระองค์ทรงปฏิเสธที่จะรับข้อเสนอของขุนนางที่เสนอให้จีนหยุดค้าขายกับต่างประเทศ เพื่อที่จะตรึงราคาข้าวในเมณฑลจีเกียงและเกียงสูให้ลดต่ำลง¹³⁴ แต่จักรพรรดิถังสีกลับทรงเสนอแนะให้มีการควบคุมเมืองท่าค้าขายชายฝั่งอย่างใกล้ชิดแทนที่ ในปีเดียวกันนั้น เมื่อคณะทูตไทยเดินทางถึงจีนหลังจากที่หยุดชะงักไปเกือบ 23 ปีนั้น จักรพรรดิถังสีทรงแสดงท่าทีพอพระทัยที่จะค้าขายด้วย ทรงอนุญาตให้ชาวไทยขายสินค้าของตนเองได้ไม่ว่าในปักกิ่งหรือในกวางตุ้ง¹³⁵ นับจากสมัยนี้เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรก็ยังคงเป็นไปอย่างฉันมิตร จนกระทั่งอาณาจักรอยุธยาแตกในค.ศ. 1767 อย่างไรก็ดี สัมพันธภาพทางการค้าก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคบางประการ ในระหว่างปีค.ศ. 1712-1721 จักรพรรดิถังสีทรงหันกลับไปใช้นโยบายเข้มงวดทางการค้าขึ้นมาอีกครั้งชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง เพื่อพยายามที่จะห้ามการส่งไม้ของจีน (ไม้เนื้อแข็ง) ซึ่งใช้ต่อเรือออกนอกประเทศ¹³⁶ และเพื่อที่จะลงโทษชาวจีนโพ้นทะเลที่ยังคงต่อต้านพวกแมนจูอยู่¹³⁷ พระราโชบายของพระองค์ดูเหมือนมีผลกระทบต่อการค้ากับจีนของไทย ยิ่งกว่านั้นไทยก็มีได้ส่งคณะทูตไปจีนในช่วงเวลาระหว่างค.ศ. 1709-1719 ซึ่งอาจจะมิสาเหตุมาจากกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดครั้งใหม่นี้ก็เป็นได้ กระนั้นก็ดีใน ค.ศ. 1722 จักรพรรดิถังสีทรงเปลี่ยนนโยบายของพระองค์อีกครั้งหนึ่งอย่างน้อยที่สุดในพระราโชบายที่มีต่อไทย เมื่อพระองค์ได้ทรงทราบข่าวว่าข้าวในไทยราคาถูกลงและมีจำนวนมากมาย ในค.ศ. 1722 พระองค์ทรงขอร้องมายังพระมหากษัตริย์ไทยโดยตรงให้ทรงส่งข้าวไทยจำนวน 300,000 หาบไปขายยังเมืองฟูเกี้ยน กวางตุ้ง และนิงโป โดยให้คำมั่นสัญญาว่าจะยกเว้นภาษีให้¹³⁸

จักรพรรดิหยุง-เจิ้ง (ค.ศ. 1723-1735) ทรงสืบต่อนโยบายจากจักรพรรดิถังสีในการสั่งซื้อข้าวจากไทย นับตั้งแต่ระยะนี้เป็นต้นไป ข้าวกลายเป็นสินค้าออกสำคัญที่ไทยส่งไปและทำให้จักรพรรดิโปรดปราน

¹³³E. Kamper, *op. cit.*, I, p. 38.

¹³⁴M. Mancall, *op. cit.*, p. 88.

¹³⁵Hung-Ch'ao wen-hsien t'ung-k'ao, ch. 297, p. 7462.

¹³⁶M. Mancall, *loc. cit.*

¹³⁷G.W. Skinner, *Chinese Society....*, *op. cit.*, pp. 15-16.

¹³⁸Kuang-tung t'ung chich, ch. 170, p. 3090a.

ไทยมากขึ้น โดยทั่ว ๆ ไปแล้วพ่อค้าจีนในไทยมีอิทธิพลเหนือการส่งข้าวออกนอกประเทศเกือบทั้งหมด ซึ่งยังเป็นเช่นนี้แม้ในสมัยปัจจุบัน ในปีค.ศ. 1724 จักรพรรดิหยุง-เจ็งทรงมีพระบรมราชานุญาตอย่างไม่เคยทรงปฏิบัติมาก่อนต่อชาวจีนในไทย โดยที่พระองค์ทรงอนุญาตให้ลูกเรือชาวจีนจำนวน 96 คนในเรือบรรณาการของไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทยได้¹³⁹ พระบรมราชานุญาตนี้น่าสนใจเพราะในความเป็นจริงแล้ว นโยบายของราชวงศ์ชิงซึ่งห้ามชาวจีนอพยพไปโพ้นทะเลยังคงมีผลบังคับใช้สำหรับประเทศอื่น ๆ อยู่ จักรพรรดิหยุง-เจ็งทรงดำเนินการหลายประการที่จะสนับสนุนการค้าข้าวกับไทย พระองค์ทรงมีพระบัญชาให้บรรดาขุนนางเงินช่วยเหลือไม่ให้มีการกีดกันพ่อค้าไทยแต่อย่างใดทั้งสิ้น และยังทรงยกเว้นภาษีให้กับสินค้าข้าวและสินค้าอื่น ๆ จากไทย¹⁴⁰ ปัจจุบันที่เรืออานวยเหล่านี้ส่งเสริมการค้าข้าวให้เพิ่มปริมาณมากขึ้น ในค.ศ. 1728 มีหลักฐานระบุว่า บรรดาพ่อค้าไทยเป็นผู้ส่งข้าวให้เมืองเอ๋อหมิง (Amoy) ในมณฑลฝูเจี้ยน¹⁴¹ ในค.ศ. 1729 จักรพรรดิหยุง-เจ็งทรงแสดงความโปรดปรานต่อไทยอีกวาระหนึ่งด้วยการให้ลดรายการเครื่องราชบรรณาการ และให้ทูตานุทูตมีสิทธิพิเศษที่จะซื้อทองแดงในเมืองกวางตุ้งได้¹⁴² ในระยะนี้ชาวจีนในไทยมีจำนวนมากขึ้นและมีอิทธิพลมากจนกระทั่งเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแย่งชิงราชบัลลังก์ เมื่อเจ้าฟ้าอภัยซึ่งชาวจีนยกย่องมากไม่ได้รับการสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ บรรดาชาวจีนก็ก่อความวุ่นวายขึ้น มีชาวจีนประมาณ 300 คนเข้าเฝ้าต่อพระราชาวง แต่ถูกขับไล่ออกมา¹⁴³ การเข้ายุ่งเกี่ยวของชาวจีนในการเมืองไทยชี้ให้เห็นว่า ชาวจีนนั้นจะต้องมีจำนวนมากและมีอิทธิพลอยู่มากเพียงพอที่จะกล้าก่อความวุ่นวายอย่างทำหยา เช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่เกิดความวุ่นวายดังกล่าว ชาวจีนก็ยังคงได้รับสิทธิพิเศษอย่างมากอยู่ เอ็ม.ตูร์เปง (M. Turpin) เขียนถึงชาวจีนในค.ศ. 1771 ว่า

นิคมของชาวจีนเป็นนิคมที่มีคนอาศัยอยู่มากที่สุด และมีความรุ่งเรือง โดยพวกนี้ทำการค้าขายกันอย่างกว้างขวาง และโดยได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ การที่ชาวจีนโอนอ่อนตามประเพณี (ไทย) ลักษณะนิสัยและกิริยามารยาทที่ค่อนข้างอ่อนน้อม ทำให้เป็นหลักประกันว่า จะยังคงได้รับสิทธิพิเศษ และมีความเจริญมั่งคั่งสืบต่อไป¹⁴⁴

ในระยะที่จักรพรรดิเซียน-หลง (Ch'ien-lung) ครองราชย์สมบัติในปี ค.ศ. 1736 การค้าข้าวดำเนินไปอย่างมั่นคงแล้ว ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงมีพระราโชบายเข้มงวดต่อการค้ากับชาติอื่น ๆ แต่การติดต่อสัมพันธ์ทางการค้าและบรรณาการกับไทยก็เป็นไปอย่างใกล้ชิดทันทีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงความโปรดปรานที่มีต่อไทย ไม่ทรงฟังการคัดค้านของกรมพิธีการ โดยทรงยอมให้บรรดาทูตไทยได้รับอนุญาตพิเศษที่จะซื้อทองแดง พระราชกฤษฎีกาของพระองค์ทรงประกาศว่า

ไทยนั้นอยู่ไกล เส้นทางที่มายังจีนต้องมาทางทะเล(ซึ่งไม่สะดวกสายนัก) แต่ไทย

¹³⁹ Yung-Cheng Shih-lu, ch. 25, pp. 20a-20b; Hung-Ch'ao-wen-hsien t'ung-k'ao, ch. 297, p. 7462.

¹⁴⁰ Yung-Cheng Shih-lu, loc. cit.

¹⁴¹ Yung-Cheng Shih-lu, ch. 66, p. 10b. ns

¹⁴² Ibid., ch. 83, pp. 32a-32b.

¹⁴³ W.A.R. Wood, op. cit., p. 232.

¹⁴⁴ M. Turpin, *Histoire Civile et Naturelle du Royaume de Siam* (Paris: Costard, 1771), 9. A Translation of Turpin's account is found in J. Pinkerton, op. cit., XI, pp. 426-576.

ก็ยังคงส่งบรรณาการให้จีน เพราะฉะนั้นนอกเหนือจากของขวัญธรรมดาแล้ว เราจะให้ผ้าแพรแก่ไทย 4 พัน สำหรับทองแดงนั้นเราจะให้ 800 ชั่ง เพื่อแสดงน้ำใจของเรา แต่อย่าอ้างเป็นหลักฐานปฏิบัติเป็นปกติเป็นอันขาด

ความโปรดปรานเช่นนี้ช่วยส่งเสริมการค้าระหว่างไทยกับจีนมากขึ้น ตลอดช่วงรัชสมัยจักรพรรดิเฉียน-หลงนั้น เราจะเห็นว่ามีการกล่าวถึงธุรกิจการค้าข้าวซ้ำแล้วซ้ำอีก จักรพรรดิทรงปฏิบัติต่อพ่อค้าไทยด้วยพระเมตตาเช่นเดียวกับบรรดาพ่อค้าจีนทั้งหลาย ใน ค.ศ. 1742 พ่อค้าข้าว 2 คนจากไทยถูกบันทึกไว้ในหลักฐานว่าเป็นผู้ส่งข้าวไปจีน¹⁴⁶ ในปีต่อมาจักรพรรดิเฉียน-หลงทรงโปรดให้ลดอัตราภาษีข้าวไทยที่ส่งไปขายในจีนลงครึ่งหนึ่งต่อข้าวทุก ๆ 10,000 หาบ หรือ 3 ใน 10 ต่อข้าวทุก ๆ 5,000 หาบ¹⁴⁷ ใน ค.ศ. 1744 จักรพรรดิเฉียน-หลงทรงฝ่าฝืนขนบประเพณีที่ปฏิบัติสืบมาของราชวงศ์จีนต่าง ๆ โดยทรงสนับสนุนให้ชาวจีนเดินทางไปไทยและต่อเรือในไทย¹⁴⁸ เมื่อสิน จู (Hsin chu) ผู้บัญชาการทหารในฟูเกี้ยน ยื่นฎีกาใน ค.ศ. 1746 ให้ทรงเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีที่ออกประกาศใช้เมื่อ 3 ปีก่อนเสียเพราะว่าบรรดาพ่อค้าไทยบรรทุกข้าวในเรือแต่ละลำน้อยกว่า 5,000 หาบ จักรพรรดิเฉียน-หลงทรงตกลงพระทัยลดภาษีลงครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำกว่าอัตราภาษีที่ประกาศไว้ใน ค.ศ. 1743¹⁴⁹ ใน ค.ศ. 1747 เจิน ไต-ฉาว (Ch'en Tai-shou) ขุนนางจีนคนหนึ่งทูลเกล้าฯ ถวายรายงานแด่ราชสำนักว่า ไม้ที่ใช้ต่อเรือในไทยราคาถูกมากที่สุดและมีจำนวนมาก จึงกราบทูลเสนอว่า จักรพรรดิควรพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาวจีนออกไปต่อเรือในไทยมากขึ้น¹⁵⁰ จากการที่จักรพรรดิทรงส่งเสริมการค้าต่อเรือในไทยมาก่อนแล้วจึงทรงให้ความสนับสนุนฎีกาใน ค.ศ. 1747 ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงกระตุ้นให้บรรดาพ่อค้าจีนส่งสินค้าข้าวจากไทยโดยทรงออกพระราชกฤษฎีกาใน ค.ศ. 1751 ว่า พ่อค้าคนใดส่งข้าวจากไทยได้มากกว่า 2,000 หาบ จะได้รับพระราชทานรางวัลกระดุมขุนนาง ซึ่งมีความหมายเท่ากับบุคคลนั้นเลื่อนฐานะอยู่ในระดับขุนนาง¹⁵¹ ความรุ่งเรืองของการค้าและสัมพันธ์ภาพอย่างใกล้ชิดระหว่างไทยกับจีนนั้น ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งอาณาจักรอยุธยาเสียแก่พม่าใน ค.ศ. 1767

เราอาจสรุปได้ว่า นับตั้งแต่เริ่มสมัยอยุธยา การค้ากับจีนขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ หยุดชะงักลงไปบ้างเพียงชั่วระยะสั้น ๆ โดยส่วนใหญ่แล้ว บรรดาทูตไทยและบรรดาพ่อค้าไทยจะได้รับการปฏิบัติที่ดี และได้รับสิทธิพิเศษอย่างมากในจีน ซึ่งชาวจีนในไทยก็ได้รับเช่นเดียวกัน การค้าอันรุ่งเรืองกับจีนมีบทบาทสำคัญให้อยุธยากลายเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่ที่สุด และร่ำรวยที่สุดอาณาจักรหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสำคัญของยุศยุคนั้นอยู่ในฐานะศูนย์กลางด้านพาณิชย์ที่ตั้งจุดให้บรรดาพ่อค้าทุกเชื้อชาติเข้ามาค้าขาย และบางทีอาจจะจงใจให้พม่าเข้ามากรรณด้วยความพินาศของอยุธยาโดยนำมือพม่าใน ค.ศ. 1767 เป็นการยุติสัมพันธ์ภาพแบบบรรณาการและทางการค้าระหว่างไทยกับจีนในสมัยอยุธยา

¹⁴⁵ Ch'ien-lung Shih-lu, ch. 21, pp. 7b-8a.

¹⁴⁶ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 25b-26a.

¹⁴⁷ Ch'ien-lung shih-lu, ch. 200, pp. 5a-5b.

¹⁴⁸ John Bowring, Sir, op. cit., I, p. 78.

¹⁴⁹ Ch'ien-lung shih-lu, ch. 275, pp. 9a-9b.

¹⁵⁰ Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 73.

¹⁵¹ Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, pp. 26b-27a.

บทที่ 6

ความสัมพันธ์กับราชสำนักชิงในสมัยรัตนโกสินทร์

ค.ศ. 1782-1853

ทางการเมือง

สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับจีนที่หยุดชะงักลงเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ภายหลังจากอาณาจักรอยุธยาแตกในปี ค.ศ. 1767 นั้น ได้เริ่มขึ้นใหม่อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1777 เมื่อจักรพรรดิเฉียน-หลงทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระเจ้าตากสินพระมหากษัตริย์ไทยองค์ใหม่ ส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีนอีก¹ ที่จริงแล้ว พระเจ้าตากสินทรงทูลขอมีสัมพันธ์ไมตรีกับจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1771 เมื่อพระองค์โปรดให้พ่อค้าชาววางต้งอัญเชิญพระราชสาสน์ของพระองค์ไปทูลเกล้าถวายพระจักรพรรดิ² ในพระราชสาสน์พระองค์ได้ทูลเกล้าถวายรายงานต่อจักรพรรดิถึงการขึ้นครองราชย์ และทรงทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตซื้อเหล็กและปืนใหญ่เพื่อใช้ต่อสู้กับพม่า ราชสำนักจีนปฏิเสธที่จะรับรองการปราบดาภิเษกของพระเจ้าตากสิน และไม่อนุญาตให้ซื้อเหล็กและปืนใหญ่ด้วย สิ่งที่น่าสนใจนั้นก็คือการที่พระเจ้าตากสินซึ่งทรงมีเชื้อสายจีนอยู่³ แต่กลับได้รับการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงจากราชสำนักจีน ความจริงที่ว่าพระเจ้าตากสินมีสายเลือดจีนเป็นที่ทราบดีของราชสำนัก ในหลักฐานจีนได้ระบุพระนามของพระเจ้าตากสิน โดยใช้ชื่อสกุลของพระราชบิดาว่า “เจิ้ง เจา (cheng chao)” (กษัตริย์แซ่เจิ้ง)

ท่าทีที่ค่อนข้างเย็นชาของจักรพรรดิเฉียน-หลงที่มีต่อพระเจ้าตากสินนั้น ดูเหมือนมีสาเหตุเนื่องมาจากจักรพรรดิทรงมีความระแวงในพระประสงค์ของพระเจ้าตากสินและการปราบดาภิเษกของพระองค์ อาจสันนิษฐานได้ว่า วัตถุประสงค์เบื้องต้นของพระเจ้าตากสิน (ในการติดต่อกับจีนนั้น) เพื่อการค้าขาย ซึ่งผลกำไรจากการค้าเป็นที่ต้องการอย่างมากเพื่อใช้เป็นทุนในการต่อสู้กับพม่า ยิ่งกว่านั้นทัศนคติที่มีมาแต่ดั้งเดิมของราชสำนักจีนที่มีต่อชาวจีนอพยพไปโพ้นทะเลว่าเป็นคนทรยศ และจะไม่ได้รับการต้อนรับจากจีน ก็อาจจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจพระทัยปฏิเสธของจักรพรรดิเฉียน-หลงอยู่บ้าง นอกจากนั้นแล้ว ภูมิหลังของพระเจ้าตากสินซึ่งเป็นสามัญชนก็อาจจะเป็นเหตุให้ราชสำนักระแวงสงสัยว่าเป็นผู้แย่งชิงราชสมบัติ ดังนั้นจึงมีอิทธิพลต่อการไม่ยอมรับการปราบดาภิเษกของพระเจ้าตากสินในชั้นแรก

¹ C.R. Dibble, *op. cit.*, p. 123.

² *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 76.

³ พระราชมารดาของพระเจ้าตากสินเป็นคนไทยแต่พระราชบิดาของพระองค์เป็นคนจีนที่มาจากหมู่บ้านหัว-ฟู (Hua-fu) ในอำเภอเจิ้งไห่ (Cheng-hai) เมืองเจา-โจว (ในฟูเกี้ยน) เมื่อเข้ามาในไทยแล้ว พระราชบิดาของพระองค์ได้เปลี่ยนชื่อจาก “ต้า (Ta)” และ “ไห-เฟิง (hai-feng)” มาเป็น “หยง” แต่ยังคงใช้นามสกุล “เจิ้ง (Cheng)” อยู่ ดู Chen Yü-t'ai, *Cheng wang tsu-hsi* (The Genealogy of King Cheng), in *T'ai-kuo yen-chiu*, III (Bangkok, 1941), p. 269, cited in G.W. Skinner, *Chinese Society...*, *op. cit.*, p. 20. สำหรับชีวประวัติของพระเจ้าตากสินมากกว่านี้ ดูใน Yang wen-Ying, *Hsien-lo tsa chi*, *op. cit.*, pp. 67-72.

จักรพรรดิเฉียน-หลงทรงปฏิเสธพระเจ้าตากสินอีกครั้งในปี ค.ศ. 1775 เมื่อพระองค์ทูลขอซื้อ กัมมะถันและปิ่นใหญ่จากจีนอีกครั้งหนึ่ง⁴ ถึงแม้ว่าพระเจ้าตากสินจะทูลเสนอว่าจะช่วยเหลือจีนรบพม่า ซึ่งขณะนั้นกำลังทำสงครามติดพันกันอยู่หลายปีแล้วก็ตาม

อุปราชแห่งมณฑลกว๋างตุ้งและกว๋างสีได้รับคำแนะนำให้ปฏิเสธคำร้องขอซื้อปิ่นใหญ่ของพระเจ้าตากสิน สาสน์ของอุปราชที่ปฏิเสธนั้นสะท้อนให้เห็นท่าทีดูหมิ่นดูแคลนที่มีต่อพระเจ้าตากสินอย่างแจ่มชัดดังต่อไปนี้

“สาสน์ของท่าน...ได้รับแล้ว เป็นการเปิดเผยถึงความรอบคอบและความซื่อ ฟังของท่าน สำหรับการขออาวุธ (ปิ่นใหญ่) นั้นก็ได้ปฏิเสธไปเรียบร้อยแล้ว สำหรับขณะนี้...ท่านได้รับอนุญาตให้ซื้อ กัมมะถันและครกเหล็กตั้งเช่นเคย สำหรับ ข้อเสนอของท่าน ที่จะช่วยเหลือในการโจมตีพม่านั้น เราได้รับทราบแล้ว แต่ จักรพรรดิของอาณาจักรสวรรค์และรัฐต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ก็เป็นครอบครัวเดียวกัน อาณาจักรเรามีความมั่งคั่งร่ำรวยและมีกำลังทหารที่เข้มแข็ง อำนาจของเรานั้นสูง สุดยอดแล้ว... บรรดาผู้นำของพม่าหัวดี ไร่และเกือบจะแพ้อยู่แล้ว พวกเขา ตั้งใจที่จะปฏิเสธความมียู่ (ของอายุธรรม) ตามความจริงแล้วสวรรค์และโลกจะไม่ อายยอมทนอีกต่อไป...บางทีใน 1 หรือ 2 ปี เมื่อบรรดาทหารได้หยุดพักชั่วคราว หนึ่งแล้ว กองทัพที่ยิ่งใหญ่จะรวมตัวกันบดขยี้พม่าให้ราบคาบในพริบตาเดียว... มันจะเหมือนกับการหักไม้ผุ ๆ เรามีความจำเป็นอะไรที่จะให้อาณาจักรขนาดเล็ก เท่ากระสุนปืนอีกฟากหนึ่งของทะเลช่วยเราหรือ? ถ้าท่านปรารถนาที่จะแก้แค้นผู้ เคยยึดครองท่าน และปรารถนาที่จะเป็นพันธมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน.. เพื่อที่ จะขับไล่พม่าไปนั้น ท่านก็อาจทำเช่นนั้นได้ เมื่อความปรารถนาของท่านบรรลุผล แล้ว ท่านจะต้องรายงานความจริงที่แน่นอน ซึ่งเราจะทราบทูลต่อจักรพรรดิเรื่อง ของท่านอีกครั้งหนึ่ง... พระองค์จะทรงเห็นถึงความจงรักภักดีและความจริงใจ ของท่านและจะทรงเห็นชอบด้วย สำหรับเรื่องที่จะเงินโจมตีพม่าหรือไม่นั้น การ ตัดสินใจขึ้นอยู่กับราชสำนัก และไม่อยู่ในขอบเขตของบรรดาเสนาบดีดูชายแดน หรือเป็นสิ่งที่ท่านควรจะถามถึง”⁵

อย่างไรก็ดี ข้อความที่ดูแคลนข้างต้นนี้ก็ยังไม่ให้ความหวังต่อพระเจ้าตากสิน พระองค์หวังว่าจะได้รับการยอมรับจากจีนบ้าง ถ้าหากพระองค์สามารถโจมตีพม่าให้แตกพ่ายไป ดังนั้น พระเจ้าตากสินมิได้ทรง ท้อถอยต่อคำปฏิเสธจากจีนนั้นเลย ในปี ค.ศ. 1776 พระองค์ทรงทูลขอซื้อแผ่นทองแดงและขอยืมโล่เหล็ก ทองแดงจำนวน 1,000 อัน ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตค้าขายที่เมือง

ความไหลลอมจากระบบ TU Digital Collections

⁴E.H. Parker, "Siam," *Asiatic Quarterly Review* 3 rd. series IV, nos. 728 (July-October 1897), pp. 117-118.

⁵Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, pp. 76-77 as translated by G.W. Skinner, *Chinese Society...*, op. cit., pp. 22-23.

เอ๋หมิงและเมืองนิงไปด้วย ขุนนางจีนได้ให้คำตอบอย่างเลื่อง ๆ ว่า “นับตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว โล่ห์ของจีนทำด้วยเหล็กเสมอมา”⁶ สันนิษฐานว่า การทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตค้าขายที่เอ๋หมิงและนิงไปก็คงได้รับการปฏิเสธด้วยเช่นกัน

ในปี ค.ศ. 1777 พระเจ้าตากสินทรงประสบชัยชนะในการรบกับพม่า และเมื่อพระองค์ทรงถวายพระราชธาธิบายถึงสิทธิในราชบัลลังก์ของพระองค์อย่างน่าพอใจ ก็ทำให้จักรพรรดิทรงเชื่อมั่นว่า พระเจ้าตากสินควรได้รับการรับรองจากพระองค์ ด้วยเหตุนี้ จักรพรรดิเขียน-หลงจึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระเจ้าตากสินส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนได้อีก⁷ พระเจ้าตากสินทรงตอบสนองทันที โดยส่งราชทูตไทยไปจีน 3 คนในปีนั้น⁸ ต่อมาในปี ค.ศ. 1781 ราชทูตไทยอัญเชิญพระราชสาสน์ทูลเกล้าถวายรายงานต่อจักรพรรดิจนถึงชัยชนะของพระเจ้าตากสินเหนือพม่า และกราบทูลขอพระราชทานตราตั้ง ซึ่งก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต⁹ จักรพรรดิทรงมีพระบัญชาให้กรมพิธีการดูแลบรรดาทูตเป็นอย่างดี และยอมให้มีสิทธิพิเศษทางการค้าขายเช่นแต่ก่อน¹⁰

รัชสมัยของพระเจ้าตากสินสิ้นสุดลงอย่างกะทันหันในปี ค.ศ. 1782 เมื่อเกิดความวุ่นวายขึ้นเนื่องจากพระจริยวัตรที่ไม่เหมาะสมของพระองค์ในช่วงปลายรัชกาล พระเจ้าตากสินทรงถูกพระยาสรรคนบุรีผู้นำในการกบฏถอดออกจากราชสมบัติ อย่างไรก็ตาม พระยาสรรคนบุรีก็ถูกถอดออกจากอำนาจใน 2-3 เดือนต่อมา โดยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทหารเอกของพระเจ้าตากสิน ซึ่งก็คือรัชกาลที่ 1 ในเวลาต่อมา และนำกองทัพเดินทางกลับมาจากกัมพูชา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ 1 และทรงย้ายเมืองหลวงจากธนบุรีมาอยู่ที่กรุงเทพฯ บนฝั่งแม่น้ำตรงกันข้าม พระองค์ทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้น ซึ่งยังคงปกครองไทยอยู่ในปัจจุบัน ทันทิที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ทรงส่งทูตไปจีนทันทีในปี ค.ศ. 1782 เพื่อทูลเกล้าถวายรายงานถึงการเปลี่ยนราชบัลลังก์¹¹ ราชสำนักจีนซึ่งเพิ่งพระราชทานตราตั้งให้กับพระเจ้าตากสินมาหนึ่งปีก่อนหน้านั้นจึงไม่พร้อมที่จะรับรองพระองค์ จนกว่าจะได้ข้อมูลที่เพียงพอก่อน ด้วยเหตุนี้ทำให้การต้อนรับคณะทูตไทยในครั้งแรกนั้นเป็นไปอย่างเย็นชา คณะทูตได้รับคำแนะนำให้กราบทูลรัชกาลที่ 1 ให้ทรงอธิบายรายละเอียดในการปราบดาภิเษกของพระองค์แจ่มชัดกว่านี้แล้วร้องขอตราตั้งอย่างเป็นทางการ¹²

ในปี ค.ศ. 1784 รัชกาลที่ 1 ทรงส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่งเพื่อทูลขอพระราชทานตราตั้ง และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตซื้อแผ่นทองแดง 2000 แผ่น¹³ ข้อเสนอซื้อแผ่นทองแดงนั้นได้รับการ

⁶ E.H. Parker, *op.cit.*, p. 118.

⁷ C.R. Dibble, *op.cit.*, p. 123.

⁸ *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 77.

⁹ พระยามหาอนุภาพ, นิราศของพระยามหาอนุภาพเรื่องการเดินทางไปจีนในสมัยธนบุรี (ใน พ.ศ. 2324) (พระนคร : วิบูลกิจ 2503) นิราศเรื่องนี้เป็นหลักฐานชิ้นเดียวที่บันทึกเกี่ยวกับการส่งคณะทูตไทยไปจีนใน ค.ศ. 1781

¹⁰ *Yüeh-hai kuan chih*, ch. 21, pp. 29a-30a; *Ta Ch'ing hui-tien*, ch. 393; *Hsien-lo kuo chih*, ch. 3, p. 78. วนไลตมาจากระบบ TU Digital Collections

¹¹ *Ibid.*, ch. 3, p. 79; E.H. Parker, *loc. cit.*

¹² *Ibid.*

¹³ *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 80 และ *Ch'ing-shih kao*, I, p. 63.

ปฏิเสธ เพราะว่ายุคนั้นเป็นยุคห้ามชาวต่างชาติอย่างเข้มงวดมิให้ซื้อทองแดงออกนอกประเทศ เข้าใจว่ารัฐบาลจีนตั้งใจที่จะพระราชทานตราตั้งให้กับรัชกาลที่ 1 อยู่แล้ว แต่การขอซื้อแผ่นทองแดงอาจจะทำให้ราชสำนักريبทบทวนการตัดสินใจเสียใหม่ ดังนั้น คำร้องขอทั้ง 2 ประการจึงได้รับการปฏิเสธ ในปี ค.ศ. 1785 รัชกาลที่ 1 ทรงพยายามที่จะส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้รับพระราชทานตราตั้งเช่นเคย¹⁴ ในปี ค.ศ. 1786 จักรพรรดิเฉียน-หลง คงจะทรงเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อรัชกาลที่ 1 ในเมื่อคณะทูตอีกชุดหนึ่งเดินทางไปทูลขอพระราชทานตราตั้งอีก¹⁵ ในคราวนี้จักรพรรดิทรงมีพระบัญชาให้สภาเสนาบดีร่างพระบรมราชโองการแต่งตั้งและให้กรมพิธีการจัดเตรียมตราเงินปิดทองไว้ พระองค์ทรงมอบพระบรมราชโองการและตราตั้งให้กับบรรดาทูตไทยนอกประตูเมือง...¹⁶ ที่น่าสนใจพอควรก็คือ พระนามของรัชกาลที่ 1 นั้น ภาษาจีนเขียนว่า เจิ้ง หัว (Cheng Hua) และพระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่พระราชทานมายังไทยในคราวนั้นได้ระบุว่า รัชกาลที่ 1 ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าตากสิน (เจิ้ง เจา (cheng chao))¹⁷ จี.ดับเบิลยู.สกินเนอร์ ได้เสนอว่าพระราชสาส์นของรัชกาลที่ 1 อาจจะบิดบังความจริงบางประการ หรืออาจเป็นเพราะล่ำม (ภาษาจีน) แปลผิด โดยเข้าใจว่า “ราชบุตรเขย” คือ “โอรส”¹⁸ ในความเห็นของข้าพเจ้าเห็นด้วยกับเหตุผลประการหลังมากกว่า รัชกาลที่ 1 อาจจะใช้คำว่า “โอรส” สั้น ๆ แทนคำว่า “ราชบุตรเขย” แทนตัวพระองค์เองในพระราชสาส์นที่ทูลเกล้าถวายจักรพรรดิ ถ้าเป็นความจริง เราไม่ทราบแน่ชัดว่ารัชกาลที่ 1 ทรงตั้งพระทัยที่จะใช้คำนี้เพื่อทำให้จักรพรรดิเข้าใจผิดหรือไม่ พระองค์อาจทรงใช้คำนี้จริงใจเพื่อที่จะแสดงพระองค์เองว่าเป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าตากสิน เพื่อจะได้รับการรับรองในการปราบดาภิเษกของพระองค์ อย่างไรก็ตาม ทั้งล่ำมชาวจีนและผู้บันทึกเหตุการณ์ก็มีได้อยู่ ในฐานะที่จะรู้ว่า รัชกาลที่ 1 ทรงเป็นโอรสหรือพระราชบุตรเขยของพระเจ้าตากสิน พวกเขาอาจจะทึกทักเอาว่าพระองค์ต้องทรงเป็นพระราชโอรสผู้สืบต่อราชบัลลังก์อย่างแน่นอน เพราะสอดคล้องกับกฎการสืบสันตติวงศ์ ด้วยเหตุผลนี้ทำให้หลักฐานจีนระบุพระนามของรัชกาลที่ 1 ในพระนามสกุล “เจิ้ง” ของพระเจ้าตากสิน และแม้แต่ผู้ครองราชย์องค์ต่อ ๆ มาจากพระองค์คือ รัชกาลที่ 2,3 และ 4 ในหลักฐานจีนจะเอ่ยพระนามทุกพระองค์ในพระนามสกุลของพระเจ้าตากสินเช่นเดียวกันนี้

การที่จีนยอมรับรองรัชกาลที่ 1 เท่ากับเป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างสองประเทศอีก

¹⁴ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 30a.

¹⁵ Chien-lung shih-lu, ch. 1271, pp. 4b-5b. และ Ch'ing-shih kao, I, p. 64. ก่อนที่จะได้รับพระราชทานตราตั้งพระนามของรัชกาลที่ 1 นั้นปรากฏในหลักฐานจีนว่า กว้อ-จาง (kuo chang) (ผู้นำประเทศ); ดู Ta Ch'ing hui tien, ch. 392. อย่างไรก็ดี จี.อี.เจรีน ได้เสนอว่า “กว้อ” หรือ “ก๊ก” ตามสำเนียงกวางตุ้ง “อาจจะเพี้ยนมาจากบางกอก” ดังนั้นในหลักฐานของเจรีน “กว้อ-จาง” หมายถึง “กษัตริย์ของบางกอก” ดู G.E. Gerini, “Shan and Siam,” (Supplement), Asiatic Quarterly Review, 3rd series, VII, nos. 13 & 14 (January-April 1899), p. 163.

¹⁶ Ta Ch'ing hui-tien, ch. 392: และ G. Jamieson, op. cit., p. 101.

¹⁷ สำหรับพระบรมราชโองการของจักรพรรดิ ดู Ch'ien-hung Shih-lu, ch. 1271, pp. 4b-5b. และ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 30a-31a.

จี.อี.เจรีนได้อธิบายว่าคำว่า “หัว” เป็นภาษา กวางตุ้ง แปลว่า “ฟ้า” ซึ่งเป็นคำหนึ่งในพระนามภิไธยของรัชกาลที่

1 ดู G.E. Gerini, loc. cit.

¹⁸ G.W. Skinner, Chinese Society..., op. cit., p. 24.

ครั้งหนึ่ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1786 ไปจนถึงสิ้นรัชสมัยของพระองค์ในปี ค.ศ. 1809 รัชกาลที่ 1 ส่งคณะทูตรวมทั้งหมด 18 ชุดหรือเฉลี่ย 1 ชุดในเกือบทุกปี บางครั้งไทยส่งคณะทูตไปจีนหลาย ๆ ปีติดต่อกัน¹⁹ ความถี่ของการส่งคณะทูตไทยไปจีนในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นจะสังเกตเห็นได้ว่า มีจำนวนสูงเพิ่มมากขึ้นกว่า 200 ปีสุดท้ายของสมัยอยุธยา แนวโน้มเช่นนี้ยังคงดำเนินต่อไปในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 2 และที่ 3 การส่งคณะทูตไปจีนบ่อย ๆ ในช่วงนี้ แม้ว่าจะมีเหตุจูงใจมาจากจุดมุ่งหมายทางการค้าเป็นส่วนใหญ่ตามที่ เจ.เค. แฟร์แบงค์ ตั้งข้อสังเกตไว้ก็ตาม²⁰ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพที่มีต่อกันระหว่างไทยกับจีนอย่างใกล้ชิด หลังจากที่ได้รับพระราชทานตราตั้งในปี ค.ศ. 1786 อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่จักรพรรดิจิ้นทรงแสดงความมีน้ำพระทัยกรุณาต่อบรรดาทูตไทยหลายครั้ง ในปี ค.ศ. 1790 เมื่อราชทูตไทยเดินทางไปร่วมถวายพระพรเนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ 80 พระชันษาของจักรพรรดิเซียน-หลงล่าช้าไปมาก แต่จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการด้วยพระมหากรุณาธิคุณว่า:

เรา (จักรพรรดิจิ้น) มีความยินดีอย่างมากที่บรรดาราชทูตไทยมาร่วมถวายพระพรในวันคล้ายวันเกิดของเราและนำเครื่องราชบรรณาการมา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในขณะนี้เป็นเวลา 8 แล้ว ซึ่งอาจจะสายเกินไปสำหรับคณะราชทูตไทยที่จะร่วมในงานเฉลิมฉลองวันคล้ายวันเกิดของเรา ดังนั้นจึงไม่จำเป็น (สำหรับคณะทูตไทย) ที่จะต้องรีบร้อนไปยังเมืองหลวง พวกเขาอาจจะมายังเมืองหลวงในตอนปลายปีเพื่อเฉลิมฉลองในวันขึ้นปีใหม่ก็ได้²¹

ในโอกาสเดียวกันนี้ คณะทูตไทยได้กราบทูลขอให้จักรพรรดิจิ้นทรงบังคับให้พม่าคืนเมืองมะริด เมาะตะมะและทวายให้กับไทยด้วยเช่นกัน²² เราไม่ทราบว่าการที่จักรพรรดิจิ้นทรงสนองตอบคำกราบบังคมทูลนั้นอย่างไร แต่พระองค์ทรงพยายามมิให้คณะทูตไทยต้องเผชิญหน้ากับคณะทูตพม่าในราชสำนักจีน ใน ค.ศ. 1808 จักรพรรดิเจีย-จิง (Chia-ching) ทรงคาดหวังว่าพม่าจะส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีนในปี ค.ศ. 1809 พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ไทยไม่ต้องส่งคณะทูตในปีนั้น²³ แต่ถึงแม้ไทยส่งคณะทูตไปในปีนั้น²⁴ ก็ตาม จักรพรรดิก็ยังทรงจัดการกันมิให้คณะทูตไทยต้องเผชิญหน้ากับคณะทูตพม่าในราชสำนักจีน ซึ่งจะทำให้คณะทูตไทยต้องลำบากใจ ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงลักษณะสัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีนอย่างแจ่มชัด

ในปี ค.ศ. 1802 เมื่อทูตไทยคนหนึ่งถึงแก่กรรมที่เมืองกวางตุ้ง จักรพรรดิเจีย-จิงทรงพระราชทานเงิน 300 ตำลึงให้กับครอบครัวของทูตผู้นั้นในไทย นอกเหนือจากการโปรดให้จัดพิธีศพให้กับทูตผู้ล่วงลับ²⁵

¹⁹ ดูตารางที่ 12 ในบทที่ 2, หน้า 70-71.

²⁰ J.K. Fairbank and Teng Ssi-yu, *op. cit.*, p. 171 and J.K. Fairbank *Trade and Diplomacy...., op. cit.*, p. 37.

²¹ *Yüeh-hai-kuan chih*, ch. 21, p. 31b; *Ta Ch'ing hui-tien*, ch. 393; *Ch'ing-shih kao*, I, p. 65.

²² E.H. Parker, *loc. cit.*; ท. รจนานันท์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 279.

²³ *Chia-Ching shih-lu*, ch. 191, pp. 66-7a. and *Hsien-lo-kuo chi*, ch. 3, p. 82.

²⁴ *Ch'ing shih kao*, I, p. 71.

²⁵ *Yüeh-hai-kuan chih*, ch. 21, 33b; John Bowring, Sir, *op. cit.*, I, p. 79.

ในปีค.ศ. 1805 จักรพรรดิจินทรงจัดงานเลี้ยงเป็นพิเศษแก่คณะทูตานุทูตไทย ณ.ท้องพระโรงจุง-หัว²⁶ (Chung-hua)

รัชกาลที่ 1 ทรงส่งคณะทูตไปจีนรวมทั้งหมด 22 ชุด ตลอดรัชสมัย 27 ปี ค.ศ. 1782-1809 ความสัมพันธ์อันมิตรภาพนี้ยังคงดำเนินต่อไปในรัชสมัยรัชกาลที่ 2 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระองค์ส่งคณะทูตไปถึง 13 ชุดในช่วงเวลา 15 ปีของรัชสมัยพระองค์ (ค.ศ. 1809-1824²⁷)

รัชกาลที่ 2 ซึ่งในเอกสารจีนบันทึกพระนามไว้ว่า เจิ้ง โฟ่ (cheng Fo) ทรงส่งคณะทูตชุดแรกไปจีนทันทีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ในปีค.ศ. 1809 แต่โชคร้ายที่เรือของคณะทูตอับปางที่นอกฝั่งเมืองหมาเก๊า และเครื่องราชบรรณาการทั้งหมดสูญหายไป²⁸ หลังจากจักรพรรดิเจีย-จิง ทรงทราบข่าวนี้พระองค์ทรงแสดงความเห็นพระทัยและพระมหากรุณาธิคุณโดยทรงรับสั่งว่า เรือที่แตกนั้นอยู่นอกเหนือความรับผิดชอบของคณะทูต ฉะนั้นเครื่องราชบรรณาการเหล่านั้นจึงไม่จำเป็นต้องนำมาทดแทนให้อีก²⁹ ในปีต่อมาจักรพรรดิเจีย-จิง ทรงพระราชทานตราตั้งในทันทีที่คณะทูตไทยกราบทูลขอพระราชทานจากพระองค์³⁰ การปฏิบัติอย่างโปรดปรานของจักรพรรดิต่อคณะทูตไทยปรากฏชัดอีกในปีค.ศ. 1813 เมื่อเรือที่หัวหน้าคณะทูตไทยโดยสารไปนั้นถูกไฟไหม้และตัวหัวหน้าทูตเสียชีวิต พระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการเกือบทั้งหมดก็สูญหายไปด้วย จักรพรรดิเจีย-จิงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษแก่อุปทูต 2 คน ให้หยุดพักก่อนที่จะเดินทางไปยังเมืองหลวงและไม่ต้องชดใช้เครื่องราชบรรณาการที่สูญหาย³¹ จักรพรรดิจินทรงโหม่นสออย่างยิ่งเมื่อพระองค์ได้รับการทูลเกล้าถวายรายงานว่าเรือของคณะทูตไทยอับปางอีกครั้งในปี ค.ศ. 1814 จักรพรรดิเจีย-จิงทรงมีพระบรมราชโองการชมเชยรัชกาลที่ 2 ในความกล้าหาญของพระองค์และต่อการตัดสินใจของพระองค์ในการส่งเครื่องราชบรรณาการทั้ง ๆ ที่ประสบกับการสูญเสียครั้งแล้วครั้งเล่า ท่าทีที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณของจักรพรรดิจีนนี้แสดงให้เห็นถึงความสนพระทัยของพระองค์ต่อพระราชภารกิจของรัชกาลที่ 2 ในการส่งคณะราชทูตบรรณาการไป จักรพรรดิเจีย-จิง จึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ไทยจัดส่งเครื่องราชบรรณาการประจำปีค.ศ. 1815 เสีย และทรงมีพระบรมราชโองการว่านับแต่นี้ไปไทยควรส่งเครื่องราชบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง³² อย่างไรก็ตามทั้ง ๆ ที่จักรพรรดิเจีย-จิงทรงมีพระบรมราชานุญาตมิให้ชดใช้บรรณาการที่สูญหายไปในช่วงเรืออับปาง แต่รัชกาลที่ 2 ทรงส่งคณะทูตไปอีกชุดหนึ่งในปีค.ศ. 1815 เพื่อนำเครื่องราชบรรณาการที่ขาดไปทูลเกล้าถวายจักร

²⁶ Hsien-lo-kuo chih, loc. cit.

²⁷ ดูตารางที่ 12 ในบทที่ 2, หน้า 70-71.

²⁸ Ta Ch'ing hui-tien, ch. 393; Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, p. 36b. and Ch'ing-shih kao, I, p. 71.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid; Yüeh-hai kuan chih, ch. 21, p. 37a; สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2..., เรื่องเดิม, I, หน้า 124-125; เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2, เรื่องเดิม, หน้า 22-23.

³¹ Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, pp. 37b-38a; Ch'ing-shih kao, I, p. 72; Hung-ch'ao wen-hsien t'ung-k'ao, ch. 297, p. 7462.

³² Yüeh-hai-kuan chih, ch. 21, p. 38b.

พรต³³ ยิ่งกว่านั้น คณะทูตไทยก็ยังคงเดินทางไปจีนเกือบจะทุกปี ในปี ค.ศ. 1823 จักรพรรดิเตา-กวง (Tao-kuang) จักรพรรดิองค์ใหม่ของจีน (ค.ศ. 1821-1850) ทรงแสดงความโปรดปรานต่อรัชกาลที่ 2 โดยพระราชทานแผ่นจารึกตัวหนังสือจีนว่า “หยุง-เทียน-ไฮ-ปัง” (Yung-tien-hai-pang) (ปกครองอาณาจักร (ของทะเล) ช้วนฉินรินตร์)³⁴แต่พระองค์ด้วย

สัมพันธภาพฉันมิตรนี้ ได้ดำเนินไปด้วยดีในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งในสมัยนี้ไทยได้ส่งคณะทูตไปจีนถึง 17 ชุด³⁵ รัชกาลที่ 3 ทรงส่งคณะทูตชุดแรกในปีค.ศ. 1825 เพื่อทูลขอพระราชทานตราตั้ง ซึ่งก็ได้รับพระราชทาน³⁶ จากพระบรมราชโองการของจักรพรรดิในคราวนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักทั้งสอง พระบรมราชโองการนั้นระบุว่า

รัชทายาทเจิ้ง-ฟูขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์และได้ส่งบรรณาการมาขอตราตั้ง บรรดาเรือของคณะทูตถูกพายัพัดกระหน่ำอีกและลูกเรือหลายคนจมน้ำตาย พวกที่เหลือยังสามารถเดินทางมาถึงกวางตุ้งได้ เรา (จักรพรรดิจีน) ประจักษ์ถึงความพยายามและการตัดสินใจอันน่าชื่นชมยกย่องของพวกเขา พวกเขาไม่จำเป็นต้องมายังปักกิ่ง แต่อาจจะพักผ่อนที่กวางตุ้งได้ สำหรับพระราชสาสน์นั้นให้ขุนนาง (จีน) ส่งไปยังเมืองหลวงต่อเมื่อได้รับพระราชสาสน์ตอบแล้วจึงค่อยให้คณะทูตเดินทางกลับ³⁷

ระหว่าง ค.ศ. 1825-1842 ซึ่งเป็นปีที่จีนถูกประเทศตะวันตกบังคับให้เปิดประเทศนั้น คณะทูตไทยก็ยังคงเดินทางไปจีนเกือบจะทุก ๆ ปี ในช่วงสมัยเดียวกันนี้ ประเทศตะวันตกพยายามบีบบังคับไทยให้ยอมสถาปนาสัมพันธภาพทางการทูตและทางการค้า ซึ่งในที่สุดไทยต้องลงนามในสนธิสัญญาทางการค้ากับอังกฤษในค.ศ. 1825 และกับสหรัฐอเมริกาในค.ศ. 1833 การค้าระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกขยายตัวขึ้นอย่างช้า ๆ แต่ยิ่งไทยค้าขายกับตะวันตกมากเท่าใดก็ยิ่งได้ผลกำไรมากกว่าการค้ากับจีนซึ่งกำลังตกต่ำลงเนื่องจากกรณีพิพาทระหว่างจีนกับอังกฤษ* การติดต่อกับประเทศตะวันตกของไทยที่เพิ่มมากขึ้นเป็นเหตุให้สัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีนต้องเสื่อมลงทีละน้อย และสัมพันธภาพที่เสื่อมนี้ก็

³³ Ibid., ch. 21, pp. 38b-39a; Ch'ing-shih kao, I, p. 72.

³⁴ Ibid., I, p. 72; Tao-kuang shih-lu, ch. 49, p. 7b; Yüeh-hai-kuan shih, ch. 21, p. 40b. เมื่อจักรพรรดิเตา-กวงขึ้นครองราชย์ในปีค.ศ. 1821 พระองค์ทรงมีพระราชสาสน์แจ้งให้รัชกาลที่ 2 ทราบถึงการสวรรคตของจักรพรรดิเจีย-จิง ดู Ch'ing-shih kao, I, p. 73; เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 132-133.

³⁵ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 (พระนคร : ศึกษาภัณฑ์ 2518) เล่ม I, หน้า 24-25; Ch'ing shih kao, I, p. 75.

³⁶ ดูตารางที่ 12 ในบทที่ 2.

³⁷ Hsien-lo-kua chih, ch. 3, p. 83. Ilections

* กรณีพิพาทกระทบกระเทือนธุรกิจการค้าในจีนและเป็นเหตุให้เกิดสถานการณ์ที่ยุ่ยกยากสืบสนซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินธุรกิจการค้า

เนื่องจากจีนต้องมัวยุ่งอยู่กับประเทศตะวันตกด้วยเช่นกัน หลังปีค.ศ. 1830 ไปแล้ว การละเลยที่จะให้การต้อนรับบรรดาทูตต่างชาติของจีนปรากฏชัดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากความทรุดโทรมของบรรดาบ้านพักรับรองแขก เช่น มีหลักฐานระบุไว้ว่าในปีค.ศ. 1834 บ้านพักของบรรดาทูตานุทูตจากไทยมีสภาพดีกว่า “ซากปรักหักพัง” เพียงเล็กน้อย³⁸ ในส่วนของไทยก็ให้ความสนใจความสัมพันธ์กับจีนน้อยลงเช่นกัน เช่น ในปีค.ศ. 1834 หลักฐานกล่าวถึงหัวหน้าคณะทูตไทยว่าเป็นชาวจีนติดฝิ่น³⁹ ซึ่งหมายความว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงแต่งตั้งชาวจีนในตำแหน่งราชทูตโดยไม่ได้ตรวจสอบคุณสมบัติเลย การแต่งตั้งคนติดฝิ่นเป็นราชทูตนั้นแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดถึงแนวโน้มของความสัมพันธ์ที่เสื่อมลง แม้ว่าคณะทูตไทยยังคงเดินทางไปจีนเกือบทุกปีจนกระทั่งถึงปีค.ศ. 1844 ก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีจักรพรรดิจีนก็ยังคงให้เกียรติทูตไทยและพระมหากษัตริย์ไทยเช่นเดิม เช่น ในปีค.ศ. 1839 จักรพรรดิจีนทรงประกาศอย่างชัดเจนว่า ให้ไทยส่งคณะทูตไปเพียง 1 ชุดในทุก ๆ 4 ปีได้เป็นกรณีพิเศษ แทนที่จะส่งทุก ๆ 3 ปี เช่นแต่ก่อน ๆ⁴⁰ พระบรมราชานุญาตเป็นกรณีพิเศษนี้ แม้ว่าอาจจะมองได้ว่าเป็นความพยายามของจักรพรรดิจีนที่จะตัดทอนภาระในการรับบรรดาทูตต่างประเทศลงก็ตาม แต่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสัมพันธ์ไมตรีดีจึงเห็นว่า เมื่อไทยยังคงส่งคณะทูตบรรณาการในปี ค.ศ. 1840 1841 และ 1843 นั้น แทนที่จักรพรรดิจะทรงแสดงความไม่พอพระทัย กลับมีรับสั่งว่าพระองค์จะต้องพระราชทานรางวัลแก่คณะทูตไทยโดยพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถวายบรรณาการ ณ กรุงปักกิ่งได้⁴¹ พระบรมราชานุญาตให้คณะทูตไทยเดินทางไปยังเมืองหลวงในค.ศ. 1843 ซึ่งเป็นระยะที่จีนกำลังขัดแย้งกับอังกฤษอย่างมากนั้นนับเป็นกรณีพิเศษ หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงถึงสัมพันธ์ภาพที่ดีก็คือ ในปีค.ศ. 1844 เซ็ง หยู-ไซ่ (Ch'eng Yii-ts'ai) ราชเลขาธิการเสนอให้เก็บภาษีสินค้าของไทยในเรือของทูต แต่จักรพรรดิไม่ทรงเห็นชอบด้วยทรงรับสั่งว่า

ไทยจงรักภักดีต่อเราจึงควรจะให้รางวัลตอบแทน (มิใช่การลงโทษ) ดังนั้น เราขอวางกว่าไทยจะต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะเดียวกับหมู่เกาะริวกิว ภาษีทั้งหมดจะต้องได้รับการยกเว้น⁴²

กระนั้นก็ตาม สัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีนที่เสื่อมลงนั้น จะปรากฏชัดมากขึ้นหลังจากปีค.ศ. 1844 ไปแล้ว นับจากปีค.ศ. 1844 ไปจนถึงสิ้นสุดรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ในปีค.ศ. 1851 ไทยส่งคณะทูตไปจีนเพียง 1 ชุดเท่านั้นในปีค.ศ. 1848⁴³ จำนวนคณะทูตของไทยที่ลดลงในทันทีทันใดนั้นอาจจะมิเหตุมาจากเงื่อนไขสัมพันธ์กัน 2 ประการ ประการแรก หลังจากปีค.ศ. 1844 ชาติดะวันตกสามารถติดต่อกับจีนได้โดยตรงแล้ว เป็นเหตุให้ความสำคัญของไทยในฐานะเป็นแหล่งสินค้าเงินแหล่งใหญ่ลดลง ทำให้ผลกำไรจาก

³⁸ *The Chinese Repository*, IV (May 1835-April 1836), pp. 103, 190.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Yüeh-hai-kuan chih*, ch. 21, p. 41a; E.H. Parker, op. cit., p. 119.

⁴¹ *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 83; *Ch'ing-shih kao*, I, p. 82; *Tao-kwang shih-lu*, ch. 400, p. 29b.

⁴² *Hsien-lo kuo chih*, loc. cit. and *Ch'ing-shih kao*, loc. cit.

⁴³ *Ch'ing-shih kao*, I, p. 84.

การค้าตกต่ำตามไปด้วย ประการที่สอง สถานการณ์ที่ไม่มั่นคงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างจีนกับชาติตะวันตกทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยและไม่สะดวกต่อคณะทูตไทยที่จะเดินทางไปปักกิ่ง คณะทูตไทยที่ส่งไปจีนในปีค.ศ. 1843 นั้นอาจจะถูกส่งไปเพื่อดูว่าสถานการณ์ในจีนกลับคืนสู่สภาพปกติแล้วหรือไม่ เมื่อยังปรากฏว่าจีนยังคงวุ่นวายอยู่ รัชกาลที่ 3 จึงทรงหยุดการส่งคณะทูตไปจีนในปลายรัชสมัยของพระองค์ ทั้ง ๆ ที่ความสัมพันธ์รูปบรรณาการหยุดชะงักลง แต่ก็ยังมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า การค้าขายกับจีนยังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าจะลดน้อยลงไปบ้าง ไทยก็ยังไม่พร้อมที่จะเลิกค้าขายกับจีนโดยสิ้นเชิง

ในต้นรัชกาลที่ 4 (เจ้าฟ้ามงกุฎ) หรือพระนามที่ระบุอยู่ในหลักฐานจีนว่า “เจิ้ง หมิง” (Cheng Ming) ทรงพยายามรักษาความสัมพันธ์กับจีนให้คงอยู่ต่อไป เมื่อพระองค์ทรงทราบข่าวการสวรรคตของจักรพรรดิเตา-กวง จากพระราชสาสน์ของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง (Hsien-feng)⁴⁴ พระองค์จึงทรงส่งคณะทูตไทยไปจีนเพื่อร่วมในพิธีไว้อาลัยและเพื่อทูลเกล้าถวายรายงานถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ในปีค.ศ. 1851 ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริงนั้นคณะทูตไทยชุดปีค.ศ. 1851 ไม่ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปปักกิ่ง เพราะอยู่ในระหว่างพิธีไว้อาลัยพระศพ⁴⁵ แต่ในปัฐงขึ้นคือค.ศ. 1852 รัชกาลที่ 4 ได้ทรงส่งคณะทูตอีกเพื่อทูลขอพระราชทานตราตั้ง ซึ่งก็ได้รับพระราชทาน⁴⁶ พระราชสาสน์ของรัชกาลที่ 4 ซึ่งทูลเกล้าถวายจักรพรรดิจีนในปีค.ศ. 1852 นั้นสมควรนำมาเสนอไว้ทั้งฉบับ เพราะแสดงให้เห็นถึงประเพณีและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศ ข้อความในพระราชสาสน์มีดังต่อไปนี้

พระราชสาร (สาสน์) สมเด็จพระเจ้ากรุงมหานครศรีอยุธยาบรมราชาภิเษกใหม่
เจริญทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระเจ้าฮ้อซวง (เสียน-เฟิ่ง)

ด้วยเมื่อ ณ มรสุมปีกุนตรีศกเป็นกำหนดปีจิมก้อง ได้แต่งตั้งทูตานุทูตจำทูล
พระสุพรรณบัฏสุวรรณราชสาสน์ค่านับ เชิญเครื่องราชบรรณาการออกมาจิมก้อง
สมเด็จพระเจ้าเสียนเฟิ่งสำหรับ เยี่ยมพระศพสมเด็จพระเจ้าเตากวางฮ่องไทฮ้อสำหรับ
1 ได้แจ้งความพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณธรรมอัน
มหาประเสริฐ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าเตากวางฮ่องให้ตามโบราณราชประเพณี สมเด็จพระ
พระมหากษัตริราชเจ้าสืบมาแต่ก่อนเสด็จสู่สวรรคต และได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย
ราชสมบัติใหม่ ความแจ้งอยู่ในพระราชสารครั้งก่อนนั้นแล้ว ครั้น ณ เดือน 3 ขึ้น
11 ค่ำ ปีกุนตรีศก ทูตานุทูตรับเชิญพระราชสารสมเด็จพระเจ้าเสียน-เฟิ่ง กลับเข้า
ไปถึงกรุงฯ ฉบับ 1 ในพระราชสารนั้นว่า “จงตักหม้อเมืองกวางตุ้งบอกขึ้นไปกรุง

⁴⁴ สำหรับพระราชสาสน์ของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่งนั้น ดู เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, เรื่องเดิม, II, หน้า 158-162.

⁴⁵ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 16, หน้า 118-125. สำหรับสาสน์จากกรมพิธีการซึ่งปฏิเสธจะให้คณะทูตไทยเดินทางไปปักกิ่งนั้น ดู Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, pp. 3, 83. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 (พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2518), I, หน้า 49.

⁴⁶ Hsien-feng shih-lu, ch. 69, p. 24a. and Ch'ing-shih kao, I, p. 85.

ปักกิ่งว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงมหานครศรีอยุธยาซึ่งได้สืบพระบรมวงศ์เป็นบรมมหา กษัตริย์ขึ้นใหม่ แต่งให้ราชทูต อุปทูต ตริทูต และทูตที่มีชื่อ เชิญพระราชสาร 5 ฉบับกับเครื่องราชบรรณาการออกมาเจริญทางพระราชไมตรี สมเด็จพระเจ้าเสียน เฟิงกับสมเด็จพระเจ้ากรุงปักกิ่งพระองค์ใหม่เห็นแต่แก่ทางพระราชไมตรีพระมหา กษัตริย์ราชเจ้าแผ่นดินที่ล่วงไปก่อนแล้วก่อน จึงจัดให้ทูตานุทูตจำทูลพระราชสาร เชิญเครื่องราชบรรณาการออกมาเจริญทางพระราชไมตรี อุตสาหะมาทางทะเลไกล กันดารได้ความลำบากยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าเสียนเฟิงมีความรักใคร่ ควรจะสรรเสริญ สมเด็จพระเจ้ากรุงมหานครศรีอยุธยาเป็นอันมาก เมื่อปีจอ โทศก ตูตักเจ้าเมืองเวียด นามและบรรดาเมืองซึ่งไปจิ้มก้องกรุงปักกิ่งให้ทูลเชิญพระราชสารคุมเครื่องราช บรรณาการไปเยี่ยมพระศพก็ไม่ทัน จะฝังพระศพแล้วอย่างธรรมเนียม ก็หาได้ให้ ทูตคุมสิ่งของขึ้นไปค้ำนั้บพระศพไม่ อย่าให้ทูตเมืองญวนและทูตเมืองอื่น ๆ ส่งสิ่ง ของค้ำนั้บพระศพและของทรงยินดีขึ้นไปเลย สมเด็จพระเจ้าเสียนเฟิงทรงมีพระทัย รักใคร่ในเมืองทั้งปวงที่เป็นไมตรีเสมอกันทั้งสิ้น สิ่งของซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงมหา นครศรีอยุธยาพระองค์ใหม่ให้ทูตคุมออกไปทรงยินดีนั้นก็ไม่นั้นฝังพระศพ ให้จงตั้ง หมู่อิมมอบคินสิ่งของเครื่องราชบรรณาการให้กับทูตคุมเข้ามา แล้วให้สมเด็จพระ เจ้ากรุงมหานครศรีอยุธยาผู้นำพระทัยสมเด็จพระเจ้าเสียน-เฟิงว่ารักใคร่ในทางพระ ราชไมตรีเป็นความจริงไม่ได้หมิ่นประมาทนั้น”

กรุงพระมหานครศรีอยุธยาได้แจ้งในพระราชสารทุกประการแล้ว ซึ่งสมเด็จพระ เจ้าเสียนเฟิงมีพระทัยรักใคร่ในทางพระราชไมตรีอันสนิท คิดแต่ที่จะให้พระ ราชไมตรีจำเริญวัฒนาการสืบต่อไป ทรงจัดแจงการบำรุงพระราชไมตรีพระนครอัน ใหญ่และเมืองประเทศทั้งปวง มิได้คิดด้วยเยี่ยงพระราชประเพณี เทพยดาและมนุษย์ ก็จะมีสรรเสริญ สมควรที่จะเป็นพระบรมกษัตริย์ใหญ่ กรุงมหานครศรีอยุธยาทรง คิดถึงทางพระราชไมตรีสมเด็จพระเจ้าเสียน-เฟิงยิ่งนัก . มรสุมปีชวดจัตวาศกนี้จึง แต่งทูตานุทูตจำทูลสุวรรณราชสารค้ำนั้บ เชิญเครื่องมงคลราชบรรณาการออกมา ไปก้องสมเด็จพระเจ้าเสียนเฟิงตามพระราชประเพณี

จะได้ทรงทราบการซึ่งฉลองพระเดชพระคุณถวายพระเพลิงพระบาทสมเด็จพระ บรมเชษฐาธิราชเจ้านั้น เจ้าพนักงานจัดแจงทำการพระเมรุมาศเสร็จแล้ว ณ วัน เดือน 6 ขึ้น 11 ค่ำ ปีชวด จัตวาศก เวลาเช้า ให้เชิญพระบรมศพออกจากพระที่นั่ง ดุสิตมหาปราสาทขึ้นสู่พระมหาพิไชยราชรถตั้งกระบวนแห่โดยทางสถลมารค เชิญ พระบรมศพไปสู่พระเมรุ ให้มีการมโหรีสพต่างๆ สมโภชสักการบูชาทั้งกลางวันและ กลางคืน เจริญพระเกียรติยศตามโบราณราชประเพณีพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแต่ ก่อนสืบมา ครั้น ณ เดือน 6 แรม 12 ค่ำ เป็นคำรบสักการบูชาสมโภช 7 วัน 7 คืน พระญาติวงศ์เสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ข้าราชการข้างใน พระยาประเทศ

ราช พร้อมกันกราบบังคมทูลทำสักการบูชาฉลองพระเดชพระคุณถวายพระเพลิงพระบรมศพ เสร็จแล้วได้ทำบุญให้ทานทำการฉลองพระบรมอัฐิต่อไปอีก 3 วัน เป็นครบ 10 วัน แล้วตั้งกระบวนแห่เชิญพระบรมอัฐิกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังทำบุญ ให้ทานต่อไปอีก 7 วัน อาณิสสส์ก็ได้ทำบุญให้ทานการพระราชกุศลซึ่งได้กระทำในครั้งนั้นแก่กุลชนบุญออกมาให้พระเจ้าเสียน-เฟิ่งทรงพระเจริญราชสมบัติจงยืนนาน ให้มีพระเกียรติยศปรากฏยิ่งขึ้นไปกว่าเก่า จะได้เป็นที่ยำเกรงแก่นานาประเทศ พระราชสารลงวันจันทร์เดือน 8 แรม 3 ค่ำ ปีชวด จัตวาศก⁴⁷

เมื่อคณะทูตไทยเดินทางกลับจากปักกิ่งในค.ศ. 1853 ถูกขบดได้ฝังปล้นสะดมของพระราชทานจากจักรพรรดิและฆ่าล้ามจีนคนหนึ่งตาย⁴⁸ กระนั้นก็ตาม คณะทูตไทยก็สามารถเดินทางไปถึงกวางตุ้งได้ และในที่สุดเดินทางมาถึงกรุงเทพมหานครโดยปลอดภัย เหตุการณ์นี้ทำให้รัชกาลที่ 4 ทรงตระหนักว่าความสัมพันธ์ทางการค้าและในรูปแบบบรรณาการกับจีนนั้นไม่คุ้มกับความยุ่งยากและภัยอันตรายต่าง ๆ นอกจากนั้นผลกำไรทางการค้าของรัฐกับจีนที่มีน้อยลง และการส่งคณะทูตบรรณาการเพื่อสิทธิพิเศษทางการค้านั้นก็ได้ประโยชน์น้อยลง มีอิทธิพลอย่างมากต่อการตัดสินใจของรัชกาลที่ 4 ที่จะหยุดส่งคณะทูตไปจีนหลังปี ค.ศ. 1853 คณะทูตที่ส่งไปในปีค.ศ. 1853 นั้นก็เพื่อแสดงความขอบพระทัยต่อพระมหากษัตริย์คุณที่พระราชทานตราตั้ง และเป็นคณะทูตไทยชุดสุดท้ายซึ่งไปถวายเครื่องราชบรรณาการ⁴⁹

การสิ้นสุดความสัมพันธ์แบบบรรณาการในปีค.ศ. 1853 มีผลให้การค้าของรัฐซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของผลกำไรจากการค้ากับจีนถูกยกเลิกในค.ศ. 1855⁵⁰ แต่การค้าระดับเอกชนกับจีนยังคงได้รับอนุญาตให้ดำเนินต่อไปโดยให้พ่อค้าเสี่ยงเอาเอง⁵¹

แต่ราชสำนักซึ่งก็ยังคงถือว่าไทยเป็นรัฐบรรณาการอยู่ และเตือนให้ไทยส่งเครื่องราชบรรณาการที่ล่าช้าเกินกำหนดไปกว่านี้ ตัวอย่างเช่นในค.ศ. 1862 ข้าหลวงใหญ่เมืองกวางตุ้งได้รับคำบัญชาให้ส่งทูตอัญเชิญพระราชสาสน์ของจักรพรรดิฉินถวายเป็นแก่กษัตริย์ไทยสามฉบับ ในพระราชสาสน์ทั้งสามฉบับนั้นล้วนเตือนให้ไทยส่งคณะทูตบรรณาการอีก⁵² พระราชสาสน์สองฉบับแรกเป็นของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง และฉบับที่สามเป็นของจักรพรรดิดุง-จี (Tung-Chih) จักรพรรดิองค์ใหม่ การส่งพระราชสาสน์ถึงพระมหากษัตริย์ไทยถึงสามฉบับจากจักรพรรดิฉินถึงสองพระองค์ในเวลาเดียวกันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนคงจะหยุดชะงักไประยะหนึ่ง พระราชสาสน์ฉบับแรกแจ้งให้ไทยเดินทางไปร่วมงาน

⁴⁷ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4, เรื่องเดิม, หน้า 89-93.

⁴⁸ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, เรื่องเดิม, หน้า 16, 120 และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 93-94.

⁴⁹ Ch'ing shih kao, I, หน้า 86. และ G.W. Skinner, *Chinese Society...*, op. cit., p. 26.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ ตัวอย่างเช่นบรรดาพ่อค้าเอกชนจากไทยถูกชาวจีนที่ไม่เป็นมิตรโจมตี พวกนี้เป็นพวกที่เกลียดชังชาวต่างชาติทุกชาติ หลังจากที่ต้องเปิดประเทศ ดู Ch'ing-tai ch'ou-pan-i-wu shih-mo, Hsien-feng's reign, ch. 41, p. 48a.

⁵² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 21-23.

เฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชสมภพของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง⁵³ พระราชสาสน์ฉบับที่สองได้ทูลให้รัชกาลที่ 4 ทรงทราบถึงพระอาการประชวรของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่งและการแต่งตั้งองค์รัชทายาท⁵⁴ พระราชสาสน์ฉบับที่สามเป็นการประกาศแต่งตั้งจักรพรรดิตุง-จี จักรพรรดิองค์ใหม่ และแจ้งข่าวการสวรรคตของจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง⁵⁵ นอกจากนี้พระราชสาสน์ทั้งสามฉบับแล้วยังมีสาสน์จากผู้สำเร็จราชการเมืองกวางตุ้งหนึ่งฉบับและมีจดหมายอีกสองฉบับจากผู้ดูแลโรงสินค้า (นายห้างปนกง) ในกวางตุ้งด้วย⁵⁶ จดหมายฉบับหนึ่งเตือนไทยโดยเฉพาะถึงการส่งบรรณาการที่เคยปฏิบัติมาว่าจะต้องส่งในปีที่ 5 7 และ 9 ของรัชสมัยจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง (ค.ศ. 1855 1857 และ 1859) นอกจากนี้ไทยต้องส่งคณะทูตไป 3 ชุด ในโอกาสพิเศษนั้นด้วย กล่าวคือ คณะทูตชุดหนึ่งจะต้องเชิญพระราชสาสน์แสดงความยินดีในการขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิตุง-จี อีกชุดหนึ่งเพื่อค้ำบัลพระบรมศพจักรพรรดิเสียน-เฟิ่ง และชุดที่สามเพื่อนำเครื่องราชบรรณาการไปทูลเกล้าถวายเป็นการตอบแทนของขวัญที่จักรพรรดิทรงพระราชทานไปยังราชสำนักไทย⁵⁷ สาสน์สองฉบับนั้นฉบับหนึ่งมาจากข้าหลวงใหญ่ อีกฉบับจากผู้ดูแลโรงสินค้าซึ่งส่งถึงพระยาพระคลัง เสนาบดีกรมคลัง ระบุถึงอภิสิทธิ์ทางภาษีและการค้าสำหรับพ่อค้าจีนจากเมืองจีน

กล่าวโดยสรุปแล้วจีนเรียกร้องให้ไทยส่งคณะทูตบรรณาการถึง 7 ชุดด้วยกัน หลังจากได้รับสาสน์ดังกล่าวแล้ว ราชสำนักไทยได้ประชุมปรึกษาหารือต่อปัญหาว่าจะตอบข้อเรียกร้องของจีนอย่างไร รัชกาลที่ 4 ทรงเรียกประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญและเสนาบดี⁵⁸ ข้อเสนอที่รัชกาลที่ 4 ทรงเสนอต่อสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น แสดงให้เห็นว่าทรงตระหนักถึงฐานอันไม่เท่าเทียมกันระหว่างจีนกับไทยในการติดต่อสัมพันธ์กันภายใต้ระบบบรรณาการและแสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ที่จะทรงปรับปรุงเสียใหม่ นอกจากนี้ พระองค์ทรงย้ำด้วยเช่นกันว่าการค้าขายกับจีนนั้นไม่มีกำไรอีกต่อไปแล้ว โดยทั่วไปแล้วสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินมุ่งความสนใจไปในเรื่องที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะติดต่อกับจีนบนรากฐานของความเท่าเทียมกัน สมาชิกของที่ประชุมได้ปรึกษาหารือกันถึงข้อเสนอของรัชกาลที่ 4 สีซ้อ ซึ่งเน้นเหตุผลที่ไทยควรอ้างในการที่จะไม่ส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีกต่อไป และทำอย่างไรจึงจะมีความสัมพันธ์กับจีนในฐานะที่เท่าเทียมกัน⁵⁹ ข้อเสนอแรกซึ่งเสนอแนะว่า ไทยควรจะอ้างอันตราจจากโจรผู้ร้ายชาวจีนเป็นสาเหตุที่จะไม่ส่งคณะทูตบรรณาการนั้น สมาชิกสภาเห็นว่าเหตุผลอ่อนเพราะจีนอาจจะยื่นกรานว่าไทยอาจส่งบรรณาการไปกวางตุ้งแทนไปปักกิ่งก็ได้ ส่วนข้อเสนอข้อที่สองที่ว่า ไทยควรจะขออนุญาตส่งทูตไปยังปักกิ่งผ่านเมืองเทียนสิน ซึ่งจะหมายถึงความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเท่าเทียมกันนั้น สมาชิกสภาที่ไม่เห็นด้วยเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากและเนื่องจากการค้าก็ไม่มีการค้า ไทยจึงไม่อาจเสียค่าใช้จ่ายในการ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 21-22.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 22.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 23.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 42.

⁵⁹ สำหรับรายละเอียดในเรื่องนี้ ดู เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 42-44.

ส่งคณะทูตไปได้ ข้อเสนอข้อที่สามซึ่งเสนอแนะว่า เนื้อความที่แท้จริงในพระราชสาสน์ของพระมหากษัตริย์ไทยนั้นควรจะต้องเปิดเผยให้ประเทศยุโรปทราบ ซึ่งจะแสดงให้เห็นความแตกต่างจากฉบับแปลภาษาจีนอย่างมาก และเพื่อให้เห็นว่าล่ามจีนได้ดัดแปลงแก้ไขข้อความตั้งแต่สมัยโบราณ ข้อเสนอนี้สมาชิกรัฐสภาเห็นว่าไม่สมควร เพราะเป็นธรรมเนียมว่าพระราชสาสน์นั้นจะต้องถือเป็นความลับ ข้อเสนอข้อที่สี่ระบุถึงความเป็นไปได้ที่ว่า การยกเลิกความสัมพันธ์แบบบรรณาการอาจจะทำให้การค้าเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกำมือของชาวจีนเสียหาย พ่อค้าจีนเหล่านี้จะคิดการกำเริบไปต่าง ๆ ที่ประชุมเห็นชอบกับความเห็นดังกล่าว ในที่สุดที่ประชุมลงมติสรุปว่า ไทยควรจะใช้กลวิธีถ่วงเวลาไว้ก่อนที่จะตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะติดต่อหรือยุติความสัมพันธ์แบบบรรณาการกับจีนหรือไม่อย่างไร ในประการแรกได้เสนอว่า พระราชสาสน์จากจักรพรรดิและหนังสือจากผู้สำเร็จราชการนั้นอย่าเพิ่งตอบทันที เพียงแต่มีหนังสือไปแจ้งให้ทราบว่า ได้รับพระราชสาสน์และหนังสือแล้ว ประการที่สองมีการเสนอแนะว่า พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี (ต่อไปจะเรียกพระยาโชฎิก ๆ) ซึ่งมีเชื้อสายจีนและเป็นขุนนางผู้รับผิดชอบเรื่องราวของคนจีนควรจะมีหนังสือตอบไปยังนายห้าง โดยให้เหตุผลอย่างคลุมเครือว่า ไม่อาจส่งบรรณาการไปได้ในปีนี้ เนื่องจากฤดูลมมรสุมผ่านพ้นไปแล้ว และเรือหลวง 2 ลำซึ่งเคยใช้ส่งบรรณาการนั้นก็สูญหายตยงหาเรือลำใหม่ไม่ได้ และมีให้ระบุเลยว่า ไทยจะส่งทูตในเวลาต่อมาหรือไม่

หนังสือตอบพระยาโชฎิกฯ ถึงผู้สำเร็จราชการเมืองกวางตุ้งแจ้งให้ทราบว่า ไทยได้รับพระราชสาสน์และสาสน์ต่าง ๆ มีใจความตอนหนึ่งดังนี้

กรุงปักกิ่งกับกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ก็เป็นทางพระราชไมตรีกันมาช้านาน บัดนี้ผู้สำเร็จราชการได้ส่งพระราชสาสน์เข้ามา ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยาแล้ว ก็ได้ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่พระราชสาสน์คำประกาศให้สมพระเกียรติยศประเทศใหญ่เหมือนอย่างเคยทำมาแต่ก่อน เจ้าพนักงานจึงได้จัดกระบวนแห่พระราชสาสน์ทางน้ำทางบกโดยสมควร ได้เคารพแก่ผู้สำเร็จราชการตามธรรมเนียม ได้ให้ล่ามแปลพระราชสาสน์และหนังสือของผู้สำเร็จราชการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงบอกมา ให้แจ้ง⁶⁰

สำหรับหนังสือของผู้ดูแลโรงสินค้า (นายห้างขุนกั๋ง) เมืองกวางตุ้งเกี่ยวกับคณะทูตบรรณาการนั้น พระยาโชฎิกฯ ได้ตอบว่า

นายห้างขุนกั๋ง... มีหนังสือเตือนเราถึงการส่งบรรณาการนั้น... ก็รู้สึกว่าเป็นแต่หนังสือนายห้าง จึงได้ปรึกษาเสนาบดี เสนาบดีให้ตอบออกมาว่า

การที่กรุงพระนครศรีอยุธยากับกรุงปักกิ่งก็เป็นทางพระราชไมตรีกันมาช้านาน ก็คิดจะ

⁶⁰ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 23.

ไปจี้มก้องอยู่ทุกคราวก้องมิให้เสียทางพระราชไมตรีซึ่งมีมาแต่ก่อน แต่เห็นว่าเมื่อ (ปี ค.ศ. 1853) กรุงพระมหานครศรีอยุธยาได้แต่งตั้งทูตานุทูตออกไปจี้มก้องขอ ท้องกรุงปักกิ่งสำหรับเฉลิมฉลองพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ ครั้นทูตกลับ (จากปักกิ่ง) มีโจรเข้าตัดชิงเอาของทรงตอบแทนและของทูตไปสิ้น และยิ่งกว่านั้น โจรยังฆ่า ล่ามตำแหน่งสูง (ซึ่งเป็นชาวจีน) ตาย 1 คน ผู้สำเร็จราชการก็มีอาจนนำตัวโจรมาลง โทษได้ ที่กรุงพระมหานครศรีอยุธยาก็ได้ความ ครั้นจะแต่งตั้งทูตานุทูตออกมาตอบ แทนทงก็เห็นว่าโจรผู้ร้ายยังกำเริบมากอยู่จึงได้งดทูตไว้ ครั้นมาถึงมรสุมปีเถาะ สัปตศก (ค.ศ. 1856) กำหนดก้องก็ได้สืบทราบว่าเป็นกบฏกำเริบมากขึ้นยิ่งกว่า แต่ก่อนจึงได้งดก้องไว้ ครั้น (ค.ศ. 1860) กำหนดก้องอีกครั้ง 1 ก็ได้สืบทราบว่าเป็นกบฏกำเริบขึ้นกับอังกฤษ และผู้สำเร็จราชการก็ไม่ได้อยู่ที่เมืองกวางตุ้ง จะ แต่งทูตานุทูตออกมาก็ไม่มีผู้ใดรับรอง ครั้น (ค.ศ. 1862) ...ก็ได้สืบทราบว่าเป็นกบฏ ฝรั่งเศสขึ้นไปรบกวนถึงกรุงปักกิ่ง กรุงปักกิ่งมีการศึกใหญ่อยู่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามมีพระราชวิตกถึงทางราชไมตรีกับสมเด็จพระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ให้เจ้าพนักงานสืบสวนข่าวราชการซึ่งเกิดขึ้นในแผ่นดินจีน ก็ได้ความแต่เรือลูกค้าออกเสมอทุกเดือนทุกปี

ครั้นจะแต่งตั้งทูตานุทูตออกมาตามกำหนดก้องและเยี่ยมพระศพสมเด็จพระเจ้าเสียน-เฟิง (ฮ่าฮอง) และก้องสมเด็จพระเจ้าก้องตี้แผ่นดินใหม่ไม่ให้เสียอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนเห็นว่าพวกกบฏโจรผู้ร้ายยังกำเริบอยู่ ทูตจะขึ้นไปกรุงปักกิ่งก็จะได้รับความลำบากเหมือนครั้งก่อน ถ้าท่านเสนาบดีกรุงปักกิ่งปราบปรามพวกกบฏและโจรผู้ร้ายเสร็จสิ้นแล้ว บ้านเมืองราบคาบเป็นแผ่นดินเดียวไม่มีเสี้ยนหนาม กรุงพระมหานครศรีอยุธยาจะได้แต่งตั้งทูตานุทูตออกมาเจริญทางพระราชไมตรี สมเด็จพระเจ้ากรุงปักกิ่งตามอย่างประเพณี ไม่ให้เสื่อมเสียทางพระราชไมตรี ขอให้นายห้าง ปุนกั๋งแจ้งความแก่ผู้สำเร็จราชการบอกความขึ้นไปยังลี ปู ตา-หัง (Li Pu ta-chang) เสนาบดีกรุงปักกิ่งให้ทราบด้วย เพื่อว่าท่านจะได้แจ้งข่าวนี้⁶¹

หลังจากส่งหนังสือฉบับดังกล่าวไปยังจีนแล้ว ไม่พบว่าจีนได้ตอบประการใด เมื่อรัชกาลที่ 5 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ) ขึ้นครองราชย์ในปีค.ศ. 1868 พระองค์ทรงส่งคณะทูตไทยไปจีนอีกเพื่อเจรจาขอยุติความสัมพันธ์แบบบรรณาการที่เคยมีมาแต่ก่อนและสถาปนาสัมพันธภาพใหม่บนรากฐานของความเท่าเทียมกัน ข้อเสนอทั้งสองนั้นจีนไม่ยอมรับ⁶² จีนไม่ได้เรียกร้องคณะทูตบรรณาการจากไทยอีกจนกระทั่ง

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 24-26.

⁶² Hsien-lo-kuo chih, ch. 3, p. 84; ท. จินนาสันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 288 อย่างไรก็ตามจีนอ้างว่าคณะทูตไทยชุด ค.ศ. 1869 นั้นนำเครื่องราชบรรณาการไปถวาย แต่ไทยโต้แย้งว่าไม่ใช่ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการอ้างสิทธิของจีนและการปฏิเสศของไทย ดู R.S. Gundry, *China and Her Neighbors, op.cit.*, pp. 143-145.

ปีค.ศ. 1875 รัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินรอยตามรัชกาลที่ 4 โดยเรียกประชุมสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเพื่อปรึกษาหารือถึงข้อเรียกร้องของจีน หลังจากประชุมปรึกษาหารือกันแล้ว ในที่สุดขุนนางตำแหน่งสูงและพระบรมวงศานุวงศ์รวม 15 ท่านก็ลงมติกันดังต่อไปนี้⁶³ 4 ท่านคัดค้านการมีความสัมพันธ์แบบบรรณาการต่อไปอีก อีก 4 ท่านสนับสนุนให้มีความสัมพันธ์แบบบรรณาการต่อไป และอีก 7 ท่านสนับสนุนนโยบายรอคอยและเฝ้าดู (wait-and-see policy) แม้ว่าการตัดสินใจของสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเกี่ยวกับปัญหาที่ว่าจะยุติหรือดำเนินความสัมพันธ์แบบบรรณาการต่อไปอีกหรือไม่ถึงขั้นยุติ แต่ความรู้สึกและแนวโน้มของปัญหานี้ก็เป็นที่กระจ่างชัด เพราะว่าสมาชิก 7 คนสนับสนุนความคิดที่จะให้รอคอยการตอบโต้จากจีนต่อข้อเสนอของไทยที่จะมีสัมพันธภาพแบบเท่าเทียมกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการคัดค้านการรักษาความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่ไม่เท่าเทียมกันนั่นเอง

ดูเหมือนว่าจีนปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ไทยส่งคณะทูตผ่านไปยังเมืองเทียนสินอันเป็นเส้นทางไปปักกิ่ง ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ในปีค.ศ. 1878 จีนเรียกร้องให้ไทยส่งคณะทูตบรรณาการไปอีก เติ้ง จี-เซ (Tseng chi-se) ราชทูตจีนได้รับคำสั่งให้แวะไทยในระหว่างเดินทางไปอังกฤษเพื่อยื่นข้อเรียกร้องของจีนครั้งใหม่นี้ ยิ่งกว่านั้นจีนยังขอให้มีการลงนามสนธิสัญญาทางการค้าด้วยเช่นกัน ซึ่งก็เป็นโอกาสของไทยที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอทั้งสอง⁶⁴ อยากรู้ก็ตามในปีค.ศ. 1882 ไทยปฏิเสธข้อผูกพันแบบบรรณาการกับจีนอย่างเป็นทางการ⁶⁵ ดังนั้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์แบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีนอันยาวนานจึงยุติลง

ทางเศรษฐกิจ

เมื่ออาณาจักรอยุธยาแตกในปีค.ศ. 1767 นั้นมีผลให้การส่งคณะทูตบรรณาการของไทยหยุดชะงักลงเป็นเวลาหลายปี ซึ่งกระทบกระเทือนการค้าของรัฐและของเอกชนอย่างไม่ต้องสงสัย ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้การค้าของรัฐและเอกชนลดปริมาณและความสำคัญลงเนื่องจากความสับสนของสถานการณ์ในไทย การที่สัมพันธ์ภาพอย่างเป็นทางการกับจีนหยุดชะงักลง และจากการที่พระเจ้าตากสินทรงส่งคณะทูตไปจีน 2 ชุด ในปีค.ศ. 1771 และค.ศ. 1775 อาจถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะรื้อฟื้นการค้ากับจีนโดยขอเปิดสัมพันธ์ไมตรีต่อไป ครั้งแรกจักรพรรดิเฉียน-หลง ทรงปฏิเสธไม่ยอมรับคณะทูต 2 ชุดแรกของไทย แต่ในปีค.ศ. 1777 ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระเจ้าตากสินส่งบรรณาการไปจีนได้อีก เพราะฉะนั้นเราอาจจะสันนิษฐานได้ว่า หลังปีค.ศ. 1777 ธุรกิจการค้าเริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีก เมืองหลวงใหม่ที่ธนบุรีนั้นตั้งอยู่ใกล้ปากแม่น้ำเจ้าพระยามากกว่าอยุธยา และมีชุมชนชาวจีนตั้งอยู่นั้นนานมาแล้วในเขตธนบุรีรวมทั้งในเขตฝั่งตรงข้ามแม่น้ำ ซึ่งต่อมาเป็นที่ตั้งของกรุงรัตนโกสินทร์

⁶³ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกความรู้ต่าง ๆ (พระนคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย 2500), เล่ม 3 หน้า 127 และ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, เล่ม 16, หน้า 142-144.

⁶⁴ Hsien-lo kuo chih, ch. 3, p. 84. และ ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์, เรื่องเดิม, หน้า 288.

⁶⁵ H.B. Morse, *The Chronicles of the East India Company to China, 1635-1843* (Oxford, 1929), II, p. 341.

พระเจ้าตากสินทรงมีเชื้อสายแต้จิ๋ว และขุนพัฒน์พระราชบิดาของพระองค์ก็เป็นคนจีนที่มั่งคั่งร่ำรวย พระองค์ทรงกระตุ้นให้ชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในไทยมากขึ้น ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่ในรัชสมัยของพระเจ้าตากสินเป็นชาวแต้จิ๋วเกือบทั้งสิ้น ชาวจีนเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในนามเฉพาะว่า “จีนหลง” และได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ⁶⁶ ตามความเห็นของครอว์เฟิร์ดซึ่งข้าพเจ้าก็เห็นพ้องด้วยนั้นได้เสนอว่า การที่พระเจ้าตากสินทรงสนับสนุนและโปรดปรานชาวจีนนั่นเองที่ทำให้ชาวจีนอพยพมีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็วและคงเพิ่มต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ครอว์เฟิร์ดซึ่งเดินทางมาเยือนไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

พระเจ้าตากสินทรงสนับสนุนชาวจีนเป็นพิเศษ จนกระทั่งทรงชักนำชาวจีนเหล่านี้ให้เข้ามาอาศัยอยู่ในอาณาจักรนี้และตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก การที่ชาวจีนมีจำนวนมากเป็นพิเศษนับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่และเป็นความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุซึ่งเกิดขึ้นในอาณาจักรในช่วงหลายศตวรรษ⁶⁷

ความชำนาญชำนาญในธุรกิจการค้าเป็นพิเศษ และการได้รับสิทธิพิเศษตลอดจนการปฏิบัติจากพระมหากษัตริย์ ทำให้ชาวแต้จิ๋วสามารถควบคุมเศรษฐกิจของไทยเกือบทุกสาขา ความมั่งคั่งอย่างรวดเร็วของชาวจีนในไทยโดยเฉพาะชาวแต้จิ๋วสะท้อนให้เห็นว่า การค้าขายระหว่างไทยกับจีนนั้นเฟื่องฟูมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะว่าเป็นสมัยพระเจ้าตากสินนั้นการค้าต่างประเทศของไทย คำกับจีนเป็นสำคัญ⁶⁸ การค้าของรัฐก็เจริญรุ่งเรืองด้วยเช่นกัน เมื่อพระเจ้าตากสินทรงส่งคณะทูตไปจีนในปีค.ศ. 1781 นั้น ประกอบด้วยกองเรือถึง 11 ลำ ซึ่งมากกว่าจำนวนสามลำที่อนุญาตตามปกติ⁶⁹ จำนวนเรือดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าเรือหลายลำเป็นเรือบรรทุกสินค้าที่จะนำไปขายโดยเฉพาะ สิ่งที่น่าสนใจคือ ทั้ง ๆ ที่เป็นการละเมิดกฎข้อบังคับ คณะทูตไทยก็ยังได้รับการต้อนรับจากจีนอย่างอบอุ่น และยังได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชโองการของจักรพรรดิซึ่งประกาศออกมาในคราวนั้นว่า คณะทูตไทยมีเสรีภาพที่จะขายสินค้าต่างๆ ในเมืองกวางตุ้งได้โดยไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า นอกจากนั้นพระบรมราชโองการนี้ยังแนะนำให้กรมพิธีการมอบของตอบแทนให้กับคณะทูตด้วยเพื่อที่จะให้บรรลุผลตามความปรารถนาของจักรพรรดิที่ว่า “พวกเขาควรมือเปล่าแต่กลับ ไปโดยมีสิ่งของเต็มมือ”⁷⁰

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ผู้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรีนั้น พระองค์ทรงยังคงดำเนินตามนโยบายของพระเจ้าตากสินในการกระตุ้นให้มีการค้าขายระหว่างไทย-จีน และให้ชาวจีนอพยพเข้ามาต่อไปอีก รัชกาลที่ 1 ซึ่งเคยเป็นผู้รับสนองพระเจ้าตากสินในฐานะแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระองค์ ทรงเห็นความสำคัญของการค้ากับจีนว่า ได้กำไรอย่างงดงามซึ่งเป็นแหล่งรายได้แหล่งใหญ่ที่พระเจ้าตากสินใช้

⁶⁶ G.W. Skinner, *Chinese Society...*, op. cit., pp. 21-22.

⁶⁷ J. Crawford, *History of the India Archipelago* (Edinburgh, 1820), III, p. 103.

⁶⁸ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 107.

⁶⁹ พระยามหามณฑล, เรื่องเดิม, หน้า 3.

⁷⁰ G. Jamison, op. cit., p. 104; *Ta Ch'ing hui-tien*, ch. 393.

ในการต่อสู้กับพม่า ความมั่งคั่งร่ำรวยของพ่อค้าเอกชนชาวจีน ซึ่งได้มาจากการดำเนินธุรกิจการค้ากับอาณาจักรจีนนั้น รัชกาลที่ 1 ทรงเข้าพระทัยดีและทรงส่งเสริมเพื่อสนับสนุนการค้าของรัฐบาลยิ่งขึ้น อันที่จริงแล้ว ท่าเลที่รัชกาลที่ 1 ทรงเลือกสร้างเมืองหลวงใหม่นั้นก็เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวจีนผู้มั่งคั่งผู้หนึ่ง⁷¹ รัชกาลที่ 1 เองทรงมีสายโลหิตจีนอยู่บ้างและมีความคุ้นเคยกับการค้าขายกับจีนเป็นอย่างดี พระราชบิดาของพระองค์คือพระอภัยมณีเสนาบดี (ต่อมาเป็นพระยาอภัยมณีเสนาบดี) สืบเชื้อสายมาจากตระกูลชาวจีนที่มั่งคั่งในอยุธยา⁷² พระราชมารดาของพระองค์คือหยก (หมายถึง “หยก” ในภาษาทวายและในภาษาไทย) ก็มาจากตระกูลชาวจีน⁷³จากภูมิหลังของพระองค์เช่นนี้และความตระหนักถึงความจำเป็นในการค้าขายกับจีน จึงไม่น่าแปลกใจที่รัชกาลที่ 1 ทรงรีบส่งทูตชุดแรกไปจีนในทันทีในค.ศ. 1782 หลังจากพระองค์ขึ้นครองราชย์ในปีนั้นไม่นานนัก คณะทูตชุดนี้กราบทูลขอตราตั้งอย่างเป็นทางการ และทูลเกล้าถวายคำอธิบายถึงสิทธิในราชบัลลังก์ของพระองค์อย่างแจ่มชัด แต่เนื่องจากไม่มีเวลาเตรียมมากนัก จึงทำให้คณะทูตชุดนั้นออกเดินทางไปโดยไม่มีหนังสือเดินทางที่ถูกต้อง ดังนั้นคณะทูตชุดนี้จึงไม่บรรลุลดมุ่งหมาย⁷⁴ ความปรารถนาของรัชกาลที่ 1 ที่จะดำเนินธุรกิจการค้ากับจีนเห็นได้ชัดเจนเมื่อพระองค์ทรงมีกระแสรับสั่งให้ผู้จัดการการค้า (ปัน-ฉือ (Pan-shih)) ส่งคณะทูตอีกชุดหนึ่งไปจีนในค.ศ. 1784 แม้ว่าจะมีปัญหาในเรื่องว่าราชสำนักจีนจะยอมรับคณะทูตหรือไม่ แต่คณะทูตชุดปีค.ศ. 1784 นั้นนอกจากจะทูลขอพระราชทานตราตั้งอย่างเป็นทางการแล้ว ยังทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตซื้อแผ่นทองแดงด้วย⁷⁵ คำขอร้องประการหลังนั้นชี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า รัชกาลที่ 1 ทรงพยายามที่จะค้าขายกับจีน อย่างไรก็ตามคำขอทั้งสองประการก็ได้รับการปฏิเสธ กระนั้นก็ดี ในท้ายที่สุดรัชกาลที่ 1 ก็ได้รับพระราชทานตราตั้งในปีค.ศ. 1786⁷⁶ ซึ่งหลังจากนั้นก็กิจการค้าขายยตัวออกไปมากขึ้น ไม่เพียงแต่องค์พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ทรงเป็นเจ้าของเรือสำเภากันหลาย ๆ ลำ แต่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางก็ยังเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าที่ได้กำไรอย่างงดงามนี้ด้วย⁷⁷ การค้าเอกชนก็เฟื่องฟูมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ๆ นอกเหนือจากผลผลิตอื่น ๆ ซึ่งเป็นสินค้าออกจากไทยแล้ว ไม้สักก็เป็นสินค้าออกที่มีความสำคัญขึ้นมาและเป็นสิ่งจูงใจให้การค้าระหว่างไทย-จีนขยายตัวมากขึ้น การที่ไม้สักของไทยมีคุณภาพดีและมีจำนวนมากทำให้ชาวจีนสามารถเข้ามาต่อเรือสำเภานในไทยได้ในราคาถูกกว่าในจีน และส่งสินค้าไม้สักออกไปจีนสำหรับกิจการต่อเรือมากขึ้นด้วย⁷⁸ เรือสำเภาลงก็มีส่วนโดยตรงในการกระตุ้นให้ชาวจีนอพยพมีจำนวนมากขึ้น ในเที่ยวเดินทางกลับไทย เรือ

⁷¹ K. Wenk, *The Restoration of Thailand under Rama I, 1782-1809*, trans. G. Stahl (Tucson: The University of Arizona Press, 1968), p. 18.

⁷² รัชกาลที่ 4 หรือเจ้าฟ้ามงกุฎทรงตรัสเล่าแก่เซอร์จอห์น เบาริง ใน *The Kingdom and People of Siam*, op. cit., pp. I, 6, et seq.

⁷³ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 72.

⁷⁴ E.H. Parker, op. cit., p. 118; *Hsien-lo-kuo chih*, ch. 3, p. 79.

⁷⁵ *Ibid.*, ch. 3, p. 80.

⁷⁶ *Ta ch'ing hui-tien*, ch. 392.

⁷⁷ ความเรียงของกรุงธนบุรี TU Digital Collections

⁷⁷ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระประชวร, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2..., เรื่องเดิม, เล่ม 2 หน้า

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 139 และ Wang Gung-wu, *A Short History...*, op. cit., p. 16.

หลวงจะบรรทุกชาวจีนอพยพเป็นผู้โดยสารเข้ามา⁷⁹ กรุงเทพฯ ก็เช่นเดียวกับอยุธยาที่กลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญ มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากจีนและต่างประเทศ และเป็นท่าเรือที่สำคัญที่เรือสำเภาจีนแวะเข้ามาจอด เจ.ซี.อินแกรม บรรยายถึงบทบาทของไทยในการค้ากับต่างประเทศในสมัยนี้ ดังต่อไปนี้

ปรากฏว่าไทยครองฐานะเป็นแหล่งสินค้าสำหรับการค้าขายในทะเลจีนตอนใต้ สินค้าต่าง ๆ ถูกรวบรวมและบรรทุกลงเรือจากคาบสมุทรมลายู อินเดีย กัมพูชา มนิลา และดินแดนใกล้เคียงอื่น ๆ แล่นมายังไทย หลังจากนั้นเรือของประเทศต่าง ๆ จะแล่นต่อไปจีนและญี่ปุ่น ในทำนองที่คล้ายคลึงกัน บรรดาสินค้าจากจีน และญี่ปุ่น จะบรรทุกเรือมายังกรุงเทพฯ และจากนั้นก็จำหน่ายไปยังประเทศอื่น ๆ⁸⁰

การค้าขายกับจีนที่เฟื่องฟูมากขึ้นซึ่งเริ่มจากรัชกาลที่ 1 และดำเนินต่อไปด้วยดีอีกในรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 มีความสำคัญเหนือกว่าความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ กับจีนโดยสิ้นเชิง ลักษณะการค้าในสัมพันธ์ภาพแบบบรรณาการระหว่างไทย-จีน ซึ่งมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมามีความสำคัญสูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อนในสมัยรัตนโกสินทร์ เจ.เค.แฟร์แบงก์ สรุปไว้อย่างถูกต้องว่า ความถี่ในการส่งคณะทูตบรรณาการไปยังจีนในระหว่างต้นสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีแรงจูงใจมาจากความประสงค์ที่จะค้าขายโดยตรง⁸¹ ในระหว่างปี ค.ศ. 1782 ถึง 1808 รัชกาลที่ 1 ทรงส่งทูตไปจีนรวม 22 ชุด หรือเฉลี่ย 1 ชุดเกือบทุกปี ซึ่งมากกว่าการส่งคณะทูตไทยในครั้งสมัยอยุธยา หลักฐานเด่นชัดชิ้นหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ 1 ทรงสนพระทัยและส่งเสริมการค้าขายกับจีนอย่างมาก นั่นก็คือข้อมูลที่ว่า นอกเหนือจากที่พระองค์ทรงให้บรรดาทูตานุทูตและผู้แทนพระองค์ที่มีอำนาจไปดำเนินธุรกิจการค้าแล้ว พระองค์ยังทรงจ้างบรรดาพ่อค้าจีน เป็นตัวแทนค้าขายของพระองค์ เพื่อไปค้าขายยังเมืองกวางตุ้งในฤดูร้อนซึ่งได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ⁸² พระองค์ทรงมุ่งหวังผลกำไรอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากชาวจีนมีประสบการณ์และความชำนาญในการค้ามากกว่าคนไทย อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติเช่นนี้ นับเป็นการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของการค้าในฤดูร้อน ทำให้รัฐบาลจีนถวายคำเตือนแก่รัชกาลที่ 1 ในค.ศ. 1803 ให้พระองค์ทรงจ้างเฉพาะตัวแทนชาวไทยที่มีใบรับรองเท่านั้น เป็นผู้คุมสินค้าไปยังเมืองจีน มิฉะนั้นไทยจะต้องเสียสิทธิพิเศษทั้งหมด⁸³

การค้าของรัฐและของเอกชนนั้น ยังคงเฟื่องฟูและขยายขอบเขตออกไปอีกในสมัยรัชกาลที่ 2 พระองค์ก็เช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดาที่ทรงสนับสนุนการค้าขาย และการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีน พระองค์ทรงเป็นพระในกิจการค้าขายด้วยพระองค์เองอย่างแข็งขัน ในสมัยที่ทรงเป็นรัชทายาทอยู่ในรัชกาล

⁷⁹ J.C. Ingram, **Economic Change in Thailand Since 1850** (Stanford: Stanford U. Press, 1955), p. 27.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 26.

⁸¹ J.K. Fairbank, **Trade and Diplomacy....**, op. cit., p. 37.

⁸² การค้าในฤดูร้อนนี้จักรพรรดิจีนทรงมีพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษให้กับรัฐบาลของจีนตามพระราชกฤษฎีกา ในค.ศ. 1754 และอยู่นอกเหนือแบบแผนของระบบบรรณาการ ดู J.K. Fairbank and Teng Ssü-yu, op. cit., pp. 170-173.

⁸³ E.H. Parker, loc. cit.

ที่ 1 นั้น พระองค์ทรงมีเรือสำเภาส່วนพระองค์หลายลำ และในบางครั้งทรงควบคุมการตระเตรียมสินค้าลงเรือด้วยพระองค์เอง⁸⁴ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ ทรงประกาศให้ พริกไทย กระวาน และรงเป็นสินค้าผูกขาดเพิ่มขึ้นอีก เจ. ครอว์เฟิร์ด⁸⁵ ซึ่งเดินทางมาไทยในฐานะราชทูตอังกฤษในปี ค.ศ. 1822 ประทับใจในความเฟื่องฟูทางการค้าของไทยมาก เขาบรรยายถึงการค้าขายระหว่างไทย-จีนไว้อย่างละเอียดและตั้งข้อสังเกตไว้ตอนหนึ่งว่า

ในการค้ากับต่างประเทศของไทยนั้น การค้าขายกับจีนเป็นการค้าที่สำคัญที่สุดสาขาหนึ่ง สินค้าต่าง ๆ จะบรรทุกลงในเรือที่มีรูปร่างลักษณะเป็นแบบจีนทั้งหมด และชาวจีนเป็นผู้เดินเรือ แต่เรือส่วนมากสร้างในไทย... การค้าขายของอาณาจักรจีนทั้งหมดมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ เว้นแต่จะมีเรือสำเภา 2-3 ลำ ซึ่งแล่นไปค้าขายกับสิงคโปร์ และนครศรีธรรมราช⁸⁶

ครอว์เฟิร์ดยังได้บรรยายต่อไปถึงการค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองขึ้น โดยดูจากจำนวนเรือสำเภาซึ่งใช้ขนสินค้าและปริมาณของสินค้า เขาประมาณว่ามีเรือสำเภานานต่าง ๆ กันประมาณ 83 ลำ ซึ่งคนไทยว่าจ้างไว้เฉพาะเพื่อค้าขายกับจีน ในจำนวนนี้มีเรือที่มีขนาดใหญ่ที่สุด 2 ลำ ซึ่งสามารถบรรทุกสินค้าได้ถึง 15,000 หาบ* เรือ 2 ลำนี้เป็นของพระมหากษัตริย์ อีก 18-21 ลำ สามารถบรรทุกสินค้าได้ประมาณ 1,600 หาบ** ก็เป็นของพระมหากษัตริย์หรือไม่ก็ของพระบรมวงศานุวงศ์⁸⁷ นอกจากนั้นครอว์เฟิร์ดยังระบุว่า ในทุกๆ ปีชาวจีนจะต่อเรือสำเภาในไทยประมาณ 8 ถึง 10 ลำ⁸⁸ สำหรับปริมาณการค้าขายนั้น ครอว์เฟิร์ดประเมินว่า สินค้าประมาณ 520,000 หาบ (ประมาณ 32,500 ตัน) จากจำนวนสินค้าที่ส่งไปขายต่างประเทศของไทยทั้งหมด 623,000 หาบ (ประมาณ 39,000 ตัน) นั้นถูกส่งไปขายยังจีนทุกๆ ปี⁸⁹ ปริมาณทั้งหมดนี้แม้ว่าจะไม่รวมถึงสินค้าขาเข้าจากจีน ก็ยังเป็นปริมาณน่าสนใจยิ่งและแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความสำคัญและการขยายตัวของการค้าขายกับจีน

จี. ฟินเลย์สัน (G. Finlayson) ซึ่งแวะมาเยือนไทยในปีค.ศ. 1822 ตั้งข้อสังเกตไว้หลายประการเรื่องการพึ่งพาชาวจีนในการค้ากับต่างประเทศของไทย และสิทธิพิเศษซึ่งผู้อพยพชาวจีนในไทยได้รับ เขาระบุว่า

⁸⁴“The Royal Romance,” *The Social Science Review*, II, no. 3 (February, 1965), p. 13.

⁸⁵H.G.Q. Wales, *Ancient Siamese...*, *op. cit.*, p. 210.

⁸⁶J. Crawford, *Journey...*, *op. cit.*, p. 408.

⁸⁷J. Crawford, *The Crawford Papers : A Collection of Official Records Relating to the Mission of Dr. John Crawford sent to Siam by the Governor of India in the Year 1821* (Bangkok : Vajirance National Library, 1915), p. 120.

⁸⁸*Ibid.*, pp. 117-118.

⁸⁹*Ibid.* มาจากระบบ TU Digital Collections

* ประมาณ 1,000 ตัน

** ประมาณ 100 ตัน

สำหรับเชื้อชาติจีนแล้วพวกเขา (คนไทย) เป็นหนี้บุญคุณในความรู้ที่พวกเขาได้จากผลประโยชน์ในการติดต่อกันทางการค้า แม้ว่าเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายต่าง ๆ ของอาณาจักรจีนก็ตาม แต่ปรากฏว่าชาวจีนก็อพยพจากอาณาจักรจีนที่ยิ่งใหญ่อย่างแทบจะไม่มีอุปสรรคแต่ประการใด รัฐบาลไทยได้ให้ความสนับสนุนแก่พวกเขาอย่างกว้างขวางมากที่สุด พวกเขามีสิทธิพิเศษ จึงทำให้พวกเขาอยู่ในฐานะเป็นที่โปรดปรานมากกว่าคนเชื้อชาติอื่น ๆ ในอาณาจักร แต่ผลประโยชน์ที่ผู้อพยพชาวจีนให้แก่ชาตินี้ (ไทย) ก็เห็นเด่นชัดและมีความสำคัญเป็นพิเศษ พวกเขาเป็นผู้วางรากฐานธุรกิจการค้า⁹⁰

ทัศนะของฟินเลย์สัน สอดคล้องกับความเห็นของครอว์เฟิร์ดซึ่งระบุว่า ชาวจีนไม่เป็นเพียงชาวต่างประเทศผู้ทำการค้าที่ได้รับความยุติธรรม ยังได้รับอนุญาตให้ซื้อและขายโดยไม่ต้องอยู่ใต้กฎเกณฑ์ยุ่งยากใด ๆ⁹¹ ครอว์เฟิร์ดประเมินว่า ในตอนปลายรัชกาลที่ 2 ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทยประมาณปีละ 7,000 คน

ในมุมกลับ บรรดาพ่อค้าจากไทยก็ได้รับสิทธิพิเศษอย่างมหาศาลในการค้าขายกับจีนด้วยเช่นกัน เจ.ครอว์เฟิร์ดบรรยายถึงสิทธิพิเศษของไทยในจีนว่า

สิ่งนี้ (การค้าระหว่างไทย-จีน) ดำเนินไปในเกือบทุก ๆ แห่งในอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่นั้นโดยไม่มีขอบเขตจำกัดแต่อย่างใด ผิดกับการค้าขายของชาวยุโรป ซึ่งถูกจำกัดอยู่ในส่วนใด ๆ ของอาณาจักรเพียงแห่งเดียว หรือสองแห่งเท่านั้น⁹³

การค้าขายระหว่างไทยกับจีนยังคงรุ่งเรืองอยู่ระหว่างสองทศวรรษแรกของสมัยรัชกาลที่ 3 หลังจากนั้น การค้ากับจีนเริ่มทรุดลง รัชกาลที่ 3 ทรงเป็นพระราชโอรสองค์โตของรัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงเกี่ยวข้อโดยตรงในการค้าขายกับต่างประเทศมาตั้งแต่พระองค์ยังทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ ในระหว่างรัชสมัยของสมเด็จพระราชบิดา พระองค์ทรงควบคุมกรมท่า และทรงควบคุมโครงการต่อเรือ⁹⁴ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ ทรงเริ่มขั้นตอนที่จะปรับปรุงการค้าทางบกอีกหลายสาย ซึ่งสัมพันธ์กับการค้ากับต่างประเทศอยู่ โดยมีรับสั่งให้ขุดคลองอีกหลายสายและปรับปรุงเส้นทางน้ำที่มีอยู่เดิม⁹⁵ ในต้นรัชสมัยของพระองค์ ทรงเพิ่มให้ไม้สักอยู่ในรายการสินค้าผูกขาดอีกด้วย⁹⁶ ธุรกิจการค้ากับจีนที่ถล่มตัวขึ้นในปีแรก ๆ ของรัชกาลที่ 3

⁹⁰ G. Finlayson, *The Mission to Siam, and Hué the Capital of Cochin China, in the year 1821-1822*, (London : John Murray, 1826), pp. 166-167.

⁹¹ J. Crawford, *Journey....*, *op.cit.*, p. 175.

⁹² *Ibid.*, p. 412.

⁹³ J. Crawford, *The Crawford Papers....*, *op.cit.*, p. 177.

⁹⁴ W.F. Vella, *Siam under Rama III, 1824-1851* (New York : Locust Valley, 1957), pp. 3-4.

⁹⁵ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 150.

⁹⁶ H.G.Q. Wales, *Ancient Siamese....*, *op.cit.*, p. 210.

นั้น เป็นที่ประทับใจของ ชาร์ล กุทซ์ลอฟฟ์ (Charles Gutzlaff) มากจนเขาตั้งข้อสังเกตว่า

ทางใต้ของจีนลงมาไม่มีท่าเรือแห่งใดที่มีเรือสำเภาของชาวจีนจอดอยู่มากเท่า
กรุงเทพฯ...เรือสำเภาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นของบรรดาชาวจีนผู้อพยพตั้งถิ่นฐานใน
กรุงเทพฯ หรือไม่กี่เป็นของบรรดาขุนนางไทย⁹⁷

ยิ่งกว่านั้น กุทซ์ลอฟฟ์ยังประเมินว่า ในทุก ๆ ปี มีเรือสำเภาประมาณ 80 ลำ แล่นจากไทยไปจีน ซึ่งเป็นจำนวนเดียวกันกับที่มีในสมัยรัชกาลที่ 2⁹⁸ สำหรับเรือจากจีนนั้นในจำนวนเรือประมาณ 222 ลำ ที่แล่นมายังประเทศทางตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มาค้าขายกับไทยปีละ 99 ลำ⁹⁹ จำนวนเรือจีนที่มาค้าขายกับไทยมีมากกว่าจำนวนเรือของญี่ปุ่น และโคชินจีนซึ่งค้ามากเป็นที่สองถึง 4 เท่า ถ้าหากการประเมินของกุทซ์ลอฟฟ์ถูกต้อง ก็แสดงว่าการค้ากับไทยมีความสำคัญมากสำหรับจีนในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ดร. รุสเซนเบอร์เกอร์ (Dr. W.S.W. Ruschenberger) ผู้บันทึกเหตุการณ์ชาวอเมริกันซึ่งร่วมเดินทางมาในคณะทูตชุด เอดมัน โรเบิร์ตส์ (Edmund Roberts) ได้แสดงความประหลาดใจอย่างยิ่งเมื่อเขาเห็นเรือสำเภาจีนจอดอยู่เป็นแถวยาวมากกว่า 2 ไมล์ในแม่น้ำเจ้าพระยา¹⁰⁰

ในขณะที่เดียวกันชาวจีนอพยพมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ สกินเนอร์ ประมาณว่าชาวจีนเพิ่มจำนวนจาก 230,000 คนในค.ศ. 1825 เป็น 300,000 คนในปี ค.ศ. 1850 หรือเท่ากับเพิ่ม 3,000 คนต่อปี¹⁰¹ หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งไม่ได้ระบุจำนวนเพิ่มสุทธิแต่ประเมินว่าในตอนปลายรัชกาลที่ 3 นั้น ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทยปีละ 15,000 คน¹⁰² แม้ว่าการประเมินตัวเลขนี้อาจจะผิดพลาดไปบ้าง แต่ก็ไม่น่าสงสัยเลยแม้แต่น้อยว่ามีชาวจีนอพยพเข้ามาไทยเพิ่มมากขึ้นทุกปี

การค้าขายกับจีนเผชิญอุปสรรคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อมีการคุกคามจากตะวันตกมากขึ้น สนธิสัญญากับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งในตอนแรก ๆ ไม่ได้บังคับใช้อย่างเข้มงวดนักเริ่มมีผลกระทบต่อการค้าของไทยกับจีน ในสมัยต่อ ๆ มา การผูกขาดการค้าของหลวงเผชิญกับปัญหาเป็นครั้งแรก ชาติตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษบีบให้ไทยยกเลิกการผูกขาดการค้ามากขึ้น ในปลายรัชกาลที่ 2 แม้ว่าการผูกขาดการค้าของหลวงจะยังไม่ยกเลิกไปก็ตาม แต่พ่อค้าเอกชนก็ได้รับเสรีภาพในการส่งสินค้าเข้ามาขายมากขึ้น ยกเว้นอาวุธและดินปืน¹⁰³ รัชกาลที่ 2 ทรงประกาศเก็บภาษีภายในประเทศขึ้นเป็นการชดเชยการเสียภาษีรายได้

⁹⁷ C. Gutzlaff, *Journal of Three Voyages along the Coast of China in 1831, 1832 and 1833 with notices of Siam, Korea, and the Loo-choo Island* (Taipei: Ch'eng-wen Publishing Co., 1968), pp. 88-89 สำหรับเรื่องหน้าที่ของลูกเรือชาวจีนในเรือสำเภาและการปฏิบัติงานภายในเรือสำเภาเหล่านี้ ดูงานชิ้นเดียวกันนี้ หน้า 54-58 ; also R.M. Martin, *China: Political, Commercial and social; in an Official Report to Her Majesty Government* (London: James Madden, 1847), II, p. 138.

⁹⁸ C. Gutzlaff, *op. cit.*, p. 53.

⁹⁹ R.M. Martin, *op. cit.*, II, p. 137.

¹⁰⁰ W.S.W. Ruschenberger, *A Voyage Round the World: Including an Embassy to Muscat and Siam, in 1835, 1836, 1837*. (London: Bentley, 1838), pp. 280-281.

¹⁰¹ G.W. Skinner, *Chinese Society...*, *op. cit.*, pp. 68-72.

¹⁰² H.G.Q. Wales, *Ancient Siamese...*, *op. cit.*, p. 68.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 211.

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการค้าที่ละน้อย¹⁰⁴ แม้ว่าการค้าของรัฐและของเอกชนยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ แต่การบีบคั้นจากต่างชาติตะวันตกที่เพิ่มขึ้นเพื่อให้มีการค้าเสรีมากกว่านี้ และมีการติดต่อทางการค้ามากขึ้น ก็เริ่มเป็นเหตุให้การค้าขายระหว่างไทยกับจีนต้องเสื่อมลง รัชกาลที่ 3 ทรงทำนายนลวงหน้าว่าเรือสำเภาของจีนซึ่งก่อนข้างลำสม้อยู่ในเวลานั้น ไม่อาจแข่งขันกับเรือกลไฟทันสมัยของตะวันตกได้ ทรงคาดการณ์ไว้ว่า เรือสำเภาจีนจะต้องลำสม้อยู่ไปเป็นที่สุด จึงโปรดสร้างเรือสำเภาจีนจำลองขึ้นลำหนึ่งไว้ที่วัดยานนาวาในกรุงเทพฯ เพื่อให้คนไทยรุ่นหลังได้เห็นและรำลึกถึงบทบาทที่สำคัญของเรือสำเภาเหล่านั้นในการค้าขายกับต่างประเทศของไทย¹⁰⁵ ในขณะเดียวกัน ในต้นปี ค.ศ. 1835 รัชกาลที่ 3 ทรงมีรับสั่งให้เสนาบดีกลาโหมสร้างเรือกลไฟในแบบของตะวันตกขึ้นเป็นลำแรก และอีกหลายลำในเวลาต่อมา¹⁰⁶ การค้าระหว่างไทยกับจีนค่อย ๆ เสื่อมลงทีละน้อย เนื่องจากอิทธิพลของตะวันตกนั้น เห็นได้จากจำนวนเรือที่มาค้าขายลดลงเรื่อย ๆ¹⁰⁷

รัชกาลที่ 3 ก็เช่นเดียวกับพระชนก ทรงสืบทอดนโยบายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนการค้าแบบผูกขาดมาสู่ระบบการเก็บภาษีเพื่อเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของหลวง ระบบประมุขภาษีซึ่งรัชกาลที่ 2 ทรงเริ่มใช้นั้นถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย แล้วพัฒนามากขึ้นในรัชกาลที่ 3 ตามข้อเท็จจริงแล้วระบบใหม่นี้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงการผูกขาดจากรัฐบาลมาอยู่ในมือบรรดาพ่อค้าชาวจีนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม และเป็นวิธีการที่ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขในสนธิสัญญา¹⁰⁸

กระนั้นก็ดี ทั้ง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าขายและจำนวนเรือที่ไปค้าขายกับจีนลดน้อยลงในปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1830 และต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1840 ก็ตาม การค้าขายระหว่างไทยกับจีนก็คงดำเนินต่อไป สัมพันธภาพทางการค้ายังคงเป็นไปอย่างฉันทมิตรเช่นเดียวกับสมัยก่อน ๆ หลักฐานซึ่งพิสูจน์ถึงปริมาณการค้าขายกับจีนที่มีอยู่ก่อนปี ค.ศ. 1844 ก็คือข้อมูลที่ว่า ทั้ง ๆ ที่จักรพรรดิจีนมีพระบรมราชโองการใน ค.ศ. 1839 ให้ไทยส่งเครื่องราชบรรณาการเพียง 4 ปีต่อครั้ง ไทยก็ยังส่งไปเกือบจะทุกปีใน ค.ศ. 1840 ค.ศ. 1841 และ ค.ศ. 1843¹⁰⁹ การที่ไทยยินกรานที่จะส่งบรรณาการไปเรื่อย ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของไทยที่จะรักษาความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีน การที่ราชเลขาธิการจีนไม่ประสบผลสำเร็จที่พยายามจะเก็บภาษีสินค้าซึ่งบรรทุกในเรือสำเภาของคณะทูตไทยชุดปี ค.ศ. 1844 นับเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งถึงปริมาณการค้าระหว่างไทยกับจีนว่า มีความสำคัญพอสมควร หลังปี ค.ศ. 1844 จีนประสบกับความวุ่นวายภายใน และการที่ชาวตะวันตกได้สิทธิพิเศษทางการค้า มีผลกระทบต่อการค้าขายระหว่างไทยกับจีนอย่างมาก การค้าขายของรัฐเข้าสู่ภาวะชะงักงัน เนื่องจากไทยได้หยุดส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนเป็นเวลาถึง 4 ปีติดต่อกัน ในขณะเดียวกันการค้าเอกชนก็ทรุดลงอย่างรวดเร็วด้วย การค้าขายของรัฐในระหว่าง 2 อาณาจักรที่เสื่อมลงหลัง ค.ศ. 1844 เห็นได้ชัดจากการที่ไทยหยุดส่งคณะทูตบรรณา

¹⁰⁴ J.C. Ingram, *op. cit.*, p. 27.

¹⁰⁵ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 155.

¹⁰⁶ J. Bowring, Sir, *op. cit.*, I, p. 252.

¹⁰⁷ *Ibid.*, W.A. Graham, **Siam: A Handbook of Practical Commercial and Political Information** (London :A Moring, 1924), II, pp. 98-99.

¹⁰⁸ W.F. Vello, *op.cit.*, p.23 และ H.G.Q. Wales, *op.cit.*, pp. 204-208.

¹⁰⁹ **Tao-Kuang shih-lu**, ch. 400, p. 29b. และ **Hsien-lo-kuo-chih**, ch. 3, p. 83.

การอย่างกะทันหันเป็นเวลา 4 ปี และได้ส่งไปอีกเพียงครั้งเดียวในปีค.ศ. 1848 ในช่วงระหว่างค.ศ. 1844-1851¹¹⁰

รัชกาลที่ 4 พระอนุชาของรัชกาลที่ 3 ซึ่งทรงขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1851 ทรงตระหนักถึงกิจการค้าระหว่างไทยกับจีนที่ตกต่ำลงนั้นเป็นอย่างดี ดังนั้นในต้นรัชสมัยของพระองค์จึงทรงยกเลิกการค้าของรัฐและทรงปรับปรุง และเพิ่มอัตราภาษีเก็บภาษีสูงขึ้น¹¹¹ ดังนั้นการค้าของรัฐซึ่งได้เจริญเติบโตขึ้นเนื่องจากการค้ากับจีนนับตั้งแต่สมัยอยุธยาที่ยุติลงในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่การค้าเอกชนที่พ่อค้าจีนดำเนินกิจการยังคงอยู่ต่อไปแม้ว่าจะไม่รุ่งเรืองเช่นในสมัยก่อน ๆ ก็ตาม การที่จักรพรรดิจิ้นทรงมีพระราชสาสน์ฝากมากับพ่อค้าจีน เพื่อทูลเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ไทยในปี ค.ศ. 1850¹¹² และ 1862¹¹³ นั้น แสดงให้เห็นอย่างเพียงพอว่าการค้าระดับเอกชนยังคงดำเนินต่อไป ในไทยนั้นพ่อค้าจีนยังคงมีอิทธิพลในการค้ากับต่างประเทศของไทยเกือบจะทุกสาขา ไทยเป็นเพียงอาณาจักรเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งชาวจีนยังไม่สูญเสียอิทธิพลให้กับคู่แข่งชาวยุโรป¹¹⁴ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกิจการค้าเอกชนที่ยังคงดำเนินต่อไปอื่นๆ อีกประการหนึ่งก็คือ ข้อเท็จจริงที่ว่า ในปีค.ศ. 1862 รัชกาลที่ 4 ทรงแสดงความกังวลพระทัยว่า พระราชวินิจฉัยของพระองค์ที่จะยุติความสัมพันธ์แบบบรรณาการอาจจะทำให้บรรดาพ่อค้าเอกชนเสียผลประโยชน์¹¹⁵ ยังมีหลักฐานอีกด้วยว่าผู้สำเร็จราชการที่เมืองกวางตุ้งพยายามที่จะรักษาการค้าเอกชนเอาไว้ ผู้สำเร็จราชการพยายามขอคำยืนยันเป็นครั้งคราวจากไทยว่า พ่อค้าจีนจากอาณาจักรจิ้นจะยังคงได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าเช่นเดียวกับในอดีต สาสน์จากผู้สำเร็จราชการที่แนบมาพร้อมกับพระราชสาสน์ของจักรพรรดิส่งมาถึงเสนาบดีกรมพระคลังในปี ค.ศ. 1862 ขอร้องให้ปฏิบัติต่อพ่อค้าจีนผู้ถือพระราชสาสน์อย่างดี และขอยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมสินค้าด้วย¹¹⁶ ยิ่งกว่านั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ดูแลโรงสินค้าที่เมืองกวางตุ้งก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งนอกเหนือจากผู้สำเร็จราชการหรือกรมพิธีการ ที่ขอร้องให้ไทยส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีนด้วย แสดงให้เห็นว่า ผู้ดูแลโรงสินค้าเอง ซึ่งโดยปกติได้รับผลประโยชน์จากการค้าขายในระบบบรรณาการจึงปรารถนาจะเห็นความสัมพันธ์ในรูปบรรณาการดำเนินสืบต่อไปอีก¹¹⁷ จากรายงานของทางราชการจีนในปีค.ศ. 1867 ระบุว่าจีนสนใจที่จะได้ไม้สักที่มีคุณภาพดีจากไทย¹¹⁸ ขุนนางจีนอาจได้ยินเรื่องไม้สักของไทยว่าเหมาะที่จะใช้ต่อเรือจากพ่อค้าจีนซึ่งมาค้าขายกับไทยเป็นประจำอย่างแน่นอน

รัฐบาลจีนต้องการไม้สักที่มีคุณภาพดีเพื่อใช้ต่อเรือที่คลังแสงสรรพวุฒิจา จึงส่งขุนนางจีนคนหนึ่งมา

¹¹⁰ Ch'ing-shih kao, I, p. 84.

¹¹¹ หลวงนันทปญญา, สิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย (พระนคร : บางกอกเดลิแมร์, 2467) บทที่ 2, 3.

¹¹² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 158.

¹¹³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 21-23.

¹¹⁴ Wang Gung-wu, A Short..., op. cit., pp. 16-17, p. 21.

¹¹⁵ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 43.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 22.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 22-23.

¹¹⁸ Ch'ing-tai Ch'ou-pan-i-wu shih mo (The Complete Account of Our Management of Barbarian Affair) (Peiping : Palace Museum, 1929-1930), T'ung-chih's reign, ch. 50, p. 23b.

ขอซื้อไม้สัก¹¹⁹ ในค.ศ. 1868 ความพยายามของรัฐบาลจีนที่จะซื้อไม้สักจากไทยนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า อาจมีส่วนช่วยผลักดันให้จีนพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์แบบบรรณาการขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งจะเป็นหนทางอำนวยความสะดวกในการซื้อสินค้าด้วย

สำหรับหลักฐานที่ว่าการค้ากับจีนไม่มีผลกำไรอีกต่อไปนั้น เห็นได้เด่นชัดจากมติของสภาที่ปรึกษา ราชการแผ่นดินของไทยในปี ค.ศ. 1862 ที่ว่า ไทยไม่อาจจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าเสียหายในการส่งคณะทูตไป ทางเมืองเทียนสินได้ตามพระราชดำริของรัชกาลที่ 4 เพื่อจะใช้เป็นข้ออ้างที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับจีน ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน เพราะว่าการส่งเครื่องราชบรรณาการไปนั้นก็ไม่มีคุณค่าเนื่องจากการค้ากับจีนไม่มี กำไรอีกต่อไป¹²⁰

การที่ความสัมพันธ์แบบบรรณาการยุติลงทำให้การติดต่อทางด้านเศรษฐกิจที่แฝงอยู่กับระบบนี้ได้ยุติ ลงด้วยเช่นกัน เราอาจสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจในความสัมพันธ์แบบบรรณาการซึ่งกลับ มีความสำคัญมากกว่าทางด้านการเมืองตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางนั้นปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในระหว่างสมัย รัตนโกสินทร์ การหยุดชะงักความสัมพันธ์แบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีนในความเป็นจริงนั้นเป็นส่วน หนึ่งของการพังทลายของระบบบรรณาการของจีนทั้งหมด ซึ่งระบบนี้ได้พิสูจน์แล้วว่าไม่ได้มีความยืดหยุ่น เพียงพอที่จะเผชิญกับการท้าทายใหม่ ๆ ของโลกยุคใหม่ได้เลย

สรุป

ในการพิจารณาถึงลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปในการติดต่อระหว่างจีนกับไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้อธิบายอย่างชัดเจนว่า สองอาณาจักรนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบบรรณาการ แม้ว่าสัมพันธ์ภาพนั้นจะเป็นเพียงในนามมากกว่าก็ตาม เราไม่อาจตำหนิจีนที่ถือเอาการที่ไทยปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของระบบบรรณาการ ตัวอย่างเช่น การส่งคณะทูตและของกำนัล...ว่าเป็นการยอมอ่อนน้อมต่ออาณาจักรจีนในอีกทศวรรษหนึ่งเราจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ และทัศนคติของไทยเกี่ยวกับการส่งคณะทูตไปจีนด้วย จากการวิเคราะห์ที่ได้นำเสนอไปแล้ว จะเห็นว่า จุดมุ่งหมายที่สำคัญของคณะทูตไทยนั้นดูเหมือนจะเป็นด้านเศรษฐกิจ และบรรดาของกำนัลที่มอบให้กับจีนนั้น ก็ถือว่ามิได้มีความหมายอื่นใดมากไปกว่าของกำนัลตามมารยาท ที่จริงแล้ว ความตั้งใจของไทยที่จะส่งคณะทูตและของกำนัลต่าง ๆ ไม่อาจที่จะนับเป็นการยอมรับความมีอำนาจเหนือกว่าของจีนแต่เป็นข้อพิสูจน์ถึงความสามารถของไทยที่จะผลิตเพลงหรือปรับตัวให้เข้ากับข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของจีนก่อนที่จะได้รับสิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจ ไทยไม่สนใจต่อการอ้างสิทธิความมีอำนาจเหนือของจีนอย่างจริงจังมากนัก トラบเท่าที่ความเป็นเอกราชที่แท้จริงและอำนาจอธิปไตยของตนเองไม่ถูกคุกคาม สำหรับไทยแล้ว การอ้างสิทธิแต่เพียงในนามของจีนเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ トラบเท่าที่ไทยยังคงได้รับผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทางด้านเศรษฐกิจจากจีนอยู่

ดังนั้น ความสัมพันธ์ในแบบบรรณาการนั้นเป็นทางสายเดียวที่มีการสื่อสารสวนทางกัน ซึ่งทั้งจีนและไทยต่างก็บรรลุจุดมุ่งหมายพื้นฐานด้วยกัน กล่าวคือ การอ้างสถานภาพที่มีอำนาจเหนือกว่าของฝ่ายจีนและการได้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจของฝ่ายไทย แม้ว่าวัตถุประสงค์ทางด้านการเมืองมีอิทธิพลต่อการส่งคณะทูตของไทยไปจีนในสมัยต้น ๆ ก็ตาม แต่ต่อ ๆ มาการส่งคณะทูตของไทยก็เป็นไปเพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจ การส่งคณะทูตของไทยเกือบตลอดสมัยอยุธยา และ ต้นสมัยรัตนโกสินทร์มีวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ความจริงคณะทูตของไทยนับจากปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมาเปรียบเสมือนขบวนเรือที่บรรทุกสินค้าจากไทยไปจีน และบรรทุกสินค้าจากจีนกลับมาไทยมากกว่า

จากการค้นคว้าของข้าพเจ้า อาจสรุปประเด็นที่น่าสนใจได้ดังต่อไปนี้ ประการแรก แม้ว่าจีนจะอ้างสิทธิความมีอำนาจเหนือไทยก็ตาม แต่จีนก็ไม่ได้มีอิทธิพลอย่างแท้จริง หรือมีอำนาจเหนือกิจการภายในไทยเลย การรับรองของจีน หรือ การพระราชทานตราตั้งแด่พระมหากษัตริย์ไทยนั้น ไม่ได้มีความหมายอื่นใดมากกว่าการยืนยันอำนาจพระมหากษัตริย์องค์ที่กำลังครองราชย์อยู่ ประการที่สอง แม้ว่าไทยจะส่งคณะทูตพร้อมกับของกำนัลที่มีค่าไปจีนอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีกาฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของระบบบรรณาการหลายครั้ง โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของไทยในการตัดสินใจและการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการส่งคณะทูตเหล่านั้นอย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประการที่สาม ทั้ง ๆ ที่ไทยได้ละเมิดกฎข้อบังคับของระบบบรรณาการของจีน แต่โดยส่วนรวมแล้ว สัมพันธ์ภาพของทั้งสองอาณาจักรก็เป็นไปอย่างฉันมิตร ประการที่สี่ ความถี่ในการส่งคณะทูตของไทยมีมากกว่าที่ข้าพเจ้าคาดไว้ ซึ่งสะท้อน

ให้เห็นถึงความสำคัญของสัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีน ในประการสุดท้าย ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยเลยก็คือ ผลกำไรจากการค้ากับจีนอาจจะมียกทบบาทที่สำคัญในการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และต่อความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ และแม้กระทั่งอาณาจักรสุโขทัยก่อนหน้านั้นมากกว่าที่เคยคิดกันก็ได้ วัดจำนวนมากที่สร้างอย่างหรูหราในกรุงสุโขทัย อยุธยา และ รัตนโกสินทร์ที่ยังคงหลงเหลือเป็นหลักฐานในทุกวันนี้จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากในการก่อสร้างอย่างแน่นอน ซึ่งในความเห็นของข้าพเจ้าเชื่อว่าความร่ำรวยดังกล่าว คงได้มาจากผลกำไรจากการค้าขายกับจีน ของพระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพ่อค้าเอกชนทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศซึ่งก็คงบริจาคช่วยในการก่อสร้างวัดวาอารามเหล่านั้น

ภายหลังที่ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีนเจริญถึงจุดสูงสุดในระหว่างสมัยอยุธยา และ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้ว ก็เริ่มเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว เมื่อเผชิญกับอิทธิพลบีบคั้นทางการเมืองและด้านเศรษฐกิจจากชาติตะวันตกที่มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบบรรณาการซึ่งล้าสมัยได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีลักษณะตายตัวมากเกินไปที่จะเผชิญกับการท้าทายทางความคิดและวิทยาการแบบใหม่ ความบกพร่องของระบบนี้...ซึ่งที่จริงก็มีอยู่ตั้งแต่แรกนำมาใช้...เช่น ความไม่ยืดหยุ่น การขาดระบบการติดต่อและสื่อความหมายที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการใช้ระบบนี้ระหว่างจีนกับรัฐบาลบรรณาการของจีน...ปรากฏให้เห็นชัดมากขึ้นเมื่อได้รับการบีบคั้นจากอิทธิพลตะวันตก ในที่สุด ระบบบรรณาการก็ได้ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากที่สุดเมื่อจีนซึ่งถือตนเองอยู่เสมอว่าเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่กว่าอาณาจักรอื่น ๆ และเป็นศูนย์กลางโลกต้องพ่ายแพ้แก่ชาติมหาอำนาจตะวันตก และถูกย่ำยีสับประมาทครั้งแล้วครั้งเล่าในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 พร้อม ๆ กับการแตกสลายของระบบบรรณาการนั้น สิทธิพิเศษทางการค้าซึ่งบรรดารัฐบรรณาการของจีนเคยได้รับมาเป็นเวลานานก็หมดสิ้นลงไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นเพียงเรื่องของกาลเวลาเท่านั้นที่ทำให้ไทยซึ่งมีความสัมพันธ์แบบบรรณาการเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จะยุติความสัมพันธ์กับอาณาจักรจีนซึ่งไม่ได้มีลักษณะเหมือนแต่ก่อนอีกต่อไปแล้ว

ภาคผนวกที่ 1

ข้อเขียนของม้าฮวนเกี่ยวกับไทย

ประเทศนี้มีความกว้างยาวพันลี้ (คือ ความยาวของประเทศ) เทือกเขาที่ล้อมรอบสูงชันทั้งหมด และ
ขรุขระ พื้นดินชื้นแฉะ ดินไม่ดีแทบจะทำการเพาะปลูกไม่ได้

อากาศไม่แน่นอน ถ้าไม่มีหมอกก็ร้อนจัด

แล่นเรือจากจัน-เจิง (จามปา) (Chan-Ch'eng) ในทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เจ็ดวันเจ็ดคืน จะมาถึง
ท่าเรือสิน-เหมิน (ไต) (Hsin-men (tai)) แล้วท่านจะเข้าปากแม่น้ำซึ่งเป็นทางไปสู่เมืองหลวง (อยุธยา)

พระราชวังของพระมหากษัตริย์หรือหอรามก พลเมืองอาศัยอยู่ในบ้านยกพื้นสูงทำด้วยกระดานตันปาล์ม
วางปูเรียงชิดติดกันและผูกด้วยหวาย เพื่อให้แข็งแรงยิ่งขึ้น บนพื้นไม้ตันปาล์มนี้พวกเขาปูฟากหวาย และ
ไม้ไผ่ และนอนบนฟากนี้

พระมหากษัตริย์เป็นชาวอินเดียนใต้* (So-li man) พระองค์ทรงคาดผ้าฝ้ายสีขาวบนพระเศียร และไม่
ทรงฉลองพระองค์ใดเลย (ท่อนบน) รอบพระนาภี พระองค์ทรงคาดผ้าไหมปักผูกด้วยผ้าคาดเอวเป็นผ้า
ไหมยกดอกทอง

พระองค์เสด็จพระราชดำเนินโดยทรงช้าง หรือประทับบนเกี้ยวและกั้นด้วยกลดสีทองทำด้วยใบไม้ชนิด
หนึ่ง (Kajang leaves) (เหนือพระเศียร) พระองค์ทรงเป็นผู้เชื่อถือในกฎของศากยะ-(มนี) (พุทธศาสนา)

ประชาชนในเมืองที่บวชเป็นพระสงฆ์และแม่ชีมีจำนวนมากมาย เครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์และแม่ชี
นั้นเป็นแบบเดียวกับที่สวมอยู่ในเมืองจีน บรรดาพระสงฆ์และแม่ชีอาศัยอยู่ในวัดและสำนักแม่ชี และถือ
ศีลกินเพลและทำพิธีปลงอาบัติ

เป็นธรรมเนียมของพลเมืองประเทศนี้ ที่ปล่อยให้ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วมีอำนาจที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง
สามีจะเชื่อฟังคำแนะนำของภรรยาตน แต่ถ้าผู้หญิงแต่งงานแล้วคบกับฉันู้ชู้สาวกับชายอื่น (สามี) ก็
จะยังคงทำเฉย ๆ โดยไม่มีข้อยกเว้น

พวกผู้ชายคาดศีรษะด้วยผ้าโพกศีรษะฝ้ายสีขาว และสวมเสื้อฝ้ายาว ๆ คล้ายของผู้หญิง ขมวดผมไว้
เป็นมวย เมื่อผู้ชายมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะต้อง (สวมเครื่องประดับบนศีรษะ) ผังลูกปัดและหินมีค่า
(หรือ หยก) สำหรับคนร่ำรวยจะสวมเครื่องประดับทำด้วยทองและประดับด้วยลูกปัดให้มีเสียงดัง คล้ายกระดิ่ง
เวลาเดินจะได้รับความสะดวกอย่างมาก แต่ถ้าหากเป็นคนยากจนก็ไม่มีสิ่งเหล่านี้

ในเรื่องพิธีแต่งงาน จะมีพระสงฆ์และฝูงชนร่วมขบวนไปเป็นเพื่อน (ว่าที่) ลูกเขยไปยังบ้านฝ่ายหญิง
แล้วพระสงฆ์จะจงูเจ้าสาวมาและขีดเครื่องหมายสีแดงบนหน้าผากผู้ชายเครื่องหมายนี้ เรียกว่า หลี ฉือ (li
shih) (มีรายละเอียดอื่นอีก) ซึ่งไม่สมควรที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในที่นี้ สามวันต่อมาพระสงฆ์และบรรดา
ญาติตลอดจนเพื่อนฝูงร่วมเดินทางพร้อมเจ้าบ่าวเจ้าสาวกลับ (ไปยังบ้านเจ้าบ่าว) ถือหมาก (และ) เรือที่
ตกแต่งสวยงาม จากนั้นจะมีงานเลี้ยงฉลอง และเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะสนุกสนานกันอย่างเต็มที่

* ม้าฮวนเข้าใจผิด เพราะเห็นพระองค์ทรงคาดผ้าฝ้ายบนพระเศียร

ในเรื่องพิธีศพ ในหมู่คนมั่งคั่งร่ำรวย มีการกรอกปรอทลงในปากศพและฝังศพนั้น สำหรับในหมู่สามัญชน พวกเขาจะแบกศพไปยังเกาะเล็กๆ ในทะเล ณ ที่นั้นกษัตริย์จะบินโฉบลงมากินศพ จากนั้นศพที่เหลือจะถูกโยนทิ้งลงในทะเล วิธีการนี้เรียกกันว่า การฝังศพโดยนก พวกเขาจะทำพิธีถือศีลกินเพลในศาสนาพุทธ และมีผู้สวด เช่นเดียวกับในกวางตุ้ง

ชาวประเทศนี้ไว้ใจได้ยาก และชอบการต่อสู้ทางน้ำ (เป็นโจรสลัด) พวกนี้มักโจมตีอาณาจักรเพื่อนบ้าน อยู่บ่อย ๆ

ในการค้าขาย พวกเขาใช้หอย (เบี้ย) แทนสตางค์แดง (เหมือนเรา)

ผลผลิตท้องถิ่นประกอบด้วย หินมา-เกน-ติ สีแดง ซึ่งมีค่าน้อยกว่า ยา-หู สีแดง (คือ ทับทิม) และมีประกายสว่างสุกใสเท่า ๆ กับสีเม็ดทับทิม

ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอาณาจักร 200 ลี้เศษ มีย่านตลาด เรียกกันว่า ชาง-ฉุย (Shang-shui) ซึ่งติดต่อกับทางใต้ได้ จำนวนพลเมืองมีประมาณ 600 ครอบครัว

ผลผลิตจากต่างประเทศทุกชนิดสามารถจะหาได้ (ในเสียน-หลอ) เช่น ฮวง-เหลียน เซียง (huang-lien hsiang) รากไม้ชนิดหนึ่ง (*Coptis teeta*) โล้-โฮ เหลียน เซียง (lo-ho lien hsiang) ไม้หอมชนิดหนึ่ง (laka wood) และไม้กฤษณา (Gharu) และยังมีไม้กระวานหอม เม็ดลูกกระเบา เลือดมังกร(?) หวาย ไม้ฝาง ดิบุก งาข้าง ขนนกกระเต็น ไม้ฝางนั้นราคาถูกพอ ๆ กับไม้ฟัน สีของไม้ฝางดงามมากที่สุด

สำหรับสัตว์ที่มี (ในเสียน-หลอ) นั้นมี ข้างเผือก สิงโต แมว และกระรอกเผือก

ผักและผลไม้เช่นเดียวกับในจัน-เจิง (จามปา) (Chan Ch'eng)

ยังมีเหล้าโรง และน้ำตาลเมา ซึ่งเป็นของมีนเมาทั้งสองประเภท

บรรณาการของอาณาจักรนี้ (ส่งให้กับราชสำนักจีน) มีไม้ฝางและไม้หอม

จาก W.W. Rockhill, "Note on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean during the Fourteenth Century" **T'oung Pao**, XVI (March 1915), pp. 101-103

ภาคผนวกที่ 2

ข้อเขียนของเพียสินเกี่ยวกับไทย

จาก จัน-เจิง (Chan-Ch'eng) ถ้ามีลมดีจะถึงประเทศนี้ใน 10 วัน. เทือกเขา (บริเวณชายฝั่งทะเล) สูงมีหน้าผาหินสีขาวยาวประมาณ 1000 ลี้ เนินเขาด้านนอกขรุขระ เนินเขาด้านในอยู่ห่างไกลออกไป พื้นดินเรียบสม่ำเสมอและอุดมสมบูรณ์ พืชผลงอกงาม อากาศมักจะร้อนตลอดเวลา

ผู้คนมีนิสัยนิยมอำนาจ และยกย่องความกล้าหาญส่วนบุคคล ชอบโจมตีอาณาจักรเพื่อนบ้าน รู้จักทำหอกด้วยไม้ไผ่แหลม และทำโล่ด้วยหนังควาย รู้จักใช้ลูกธนูอาบยาพิษ และอาวุธอื่นๆ พวกเขาชอบการต่อสู้ทางน้ำโดยเฉพาะ

ทั้งผู้ชายและผู้หญิงเกล้าผมขึ้นไว้เป็นมวย และคาดด้วยผ้าโพกศีรษะฝ้ายสีขาว สวมเสื้อยาวและคาดพุงด้วยผ้าสี

ก่อนที่ผู้ชายจะทำการตกลงใด ๆ ได้โดยไม่ยุ่งยากนั้น จะต้องปรึกษากับภรรยาในเรื่องกิจการทางธุรกิจ เกือบจะทั้งหมดไม่มากนักน้อย ชาวจีนชอบ (ผู้หญิงไทย) มาก เมื่อพวกหล่อนมีงานรื่นเริง ชาวจีนจะมาร่วมสนุกกับพวกหล่อนด้วย และอยู่ด้วยจนดึก

มีผู้หญิงจำนวนมากที่บวชเป็นแม่ชีในพุทธศาสนา หรือตามลัทธิเต๋า แม่ชีจะสวดมนต์และทำพิธีปลงอาบัติ สีเครื่องนุ่งห่มของแม่ชีคล้ายคลึงกับของแม่ชีในจีน แม่ชีทำการสร้างสิ่งก่อสร้างทางศาสนาหลายอย่าง พลเมืองเมืองนี้มีพิธีไว้ทุกข์เข้มงวดมากที่สุด ทันทีที่ใครคนใดคนหนึ่งสิ้นใจตายพวกเขาจะกรอกปรอทลงในร่างศพเพื่อที่จะรักษาศพไว้ ต่อมาพวกเขาจะหาที่ดินบนเนินสูงฝังศพไว้หลังจากทำพิธีทางศาสนาแล้ว พวกเขาหมักข้าวเหนียวไว้ทำเหล้า และต้มน้ำทะเลเพื่อทำเกลือ

ผลผลิตก็มี ไม้ หลอด-หู ที่มีกลิ่นหอม น้ำมันจากเมล็ดลูกกระเบา ไม้ฝาง นอแรด งาช้าง ชนนกกระเต็น ขี้ผึ้ง พวกเขาใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตราในอัตรา 10,000 เบี้ยเท่ากับ 20 (ตำลึงจีน) จุง-ตุง เจา (chung-t'ung ch'ao) (เงินกระดาษ)

สินค้าที่ใช้ (ในการค้าขายที่นี่) มีถ้วยชามจีนสีฟ้าและสีขาว ผ้าดอกสีต่างๆ ขัดเป็นมันสำหรับหุ้มแก้ว ไม้ไหมสีอ่อน ผ้าต่วนสี ทอง เงิน ทองแดง เหล็ก ปรอท ลูกปัด และ เหยี่ยวทองคำ

ผู้ปกครองของอาณาจักรนี้ชื่นชมในพระกรุณาธิคุณอันหาที่เปรียบมิได้จากราชวงศ์ (จีน) ที่ยิ่งใหญ่ของเรา จึงทรงส่งคณะทูตมายังราชสำนักพร้อมกับถ้อยคำที่จารึกบนแผ่นทองพร้อมกับเครื่องราชบรรณาการอย่างสม่ำเสมอ

จาก W.W. Rockhill, Ibid, pp. 104-105.

บรรณานุกรมพร้อมคำอธิบาย

หลักฐานจีน

- Chang Hsieh., fl.1618. **Tung-hsi-yang k'ao** (A study of the Eastern and Western Ocean (Routes). Completed in 1617 in 12 chüan 1962 reproduction of the original
ศึกษาถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศญี่ปุ่นกับจีน และเรื่อง
การค้าทางทะเล เป็นงานที่มีคุณค่ามากที่สุดชิ้นหนึ่งในบรรดางานประเภทเดียวกันนี้
- Chang T'ing-yü, 1672-1755, et.al. **Ming Shih** (The History of the Ming Dynasty). Completed in 1736 in 100 chüan in 13 cases. 1965 reproduction.
เป็นหนังสือที่เด่นและเชื่อถือได้มากที่สุดในบรรดาหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์ทั้ง 24 ราชวงศ์
- Chao Erh-hsün, 1844-1927, ed. **Ch'ing-shih kao** (The Annals of the Draft History of the Ch'ing Dynasty). 1960 reproduction of 1927 edition in 2 chüan.
มีรายการคณะทูตบรรณาการในท้ายหมวดประจำปีแต่ละหมวด
- Ch'en Lun-ch'ung. **Hai-kuo wen-chien lu** (A Record of Things Seen and Heard Among the Maritime Nations). Author's preface 1730 in 1 chüan. 1958 reproduction.
หลักฐานที่เป็นที่รู้จักกันดีและมีคุณค่าสำหรับศึกษาเรื่องราวของบรรดาอาณาจักรที่อยู่ริมทะเล
- Ch'en Yü-f'ai. **Cheng-wang Tsu-hsi** (The Genealogy of King Chen (Tagsin). In **T'ai-kuo yen-chiu**, III Bangkok, 1941.
มีประโยชน์อย่างมากในการศึกษาพระประวัติของพระเจ้าตากสิน
- Ch'ing Kao-tsung, Emperor of China. **Huang (Ch'ing)-ch'ao wen-hsien t'ung-k'ao** (Institutional History of the Ch'ing Dynasty). Completed in 1786 or 1787. 1958 reproduction in 8 chüan.
บทที่ 297 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไทย
- Ch'ing-tai ch'ou-pan-i-wu shih-mo** (The Complete Account of Our Management of Barbarian Affairs). 260 parts in 130 chüan in 14 cases. Peiping: Palace Museum, 1929-1930.
เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์อย่างยิ่งชิ้นหนึ่ง
- Chou K'ai et al., comp. **Hsia-men chih** (Gazetteer of Amoy). Completed in 1832 in 16 chüan.
บทที่ 8 เป็นการพิจารณาอย่างเป็นระบบและน่าสนใจถึงบรรดารัฐที่ทำการค้าทางทะเล 31 รัฐ รวมทั้งไทยด้วย
- Fei Hsin. **Hsing-ch'a sheng-lan chiao chu** (Missions to Foreign Countries: A General Survey). 1962 reproduction of 1938 edition published by Feng Ch'eng-chün.
บทที่ 5 เป็นการบรรยายถึงเรื่องไทย ผู้เขียนร่วมเดินทางมากับเจิ้งโห ในการเดินทางทางทะเลไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งหลัง

Feng Ch'eng-chün. **Chung-kuo nan-yang chiao-t'ung shih**. (History of Communication between China and the Southern Ocean). 1963 reproduction.

บทที่ 5 และบทที่ 10 มีคำอธิบายเกี่ยวกับการเดินทางของเจิ้งโห

Hsiao I-shan. **ch'ing-tai t'ung-shih** (A History of the Ch'ing Dynasty). Published in 1962-1963 in 5 chüan.

หลักฐานที่มีประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราววงศ์ซิงของจีนชิ้นหนึ่ง

Hsieh Ch'ing-ko. 1765-1821. **Hai-lu chu** (A Maritime Record). 1962 reproduction in 2 chüan.

หลักฐานชิ้นต้นเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าของจีนภาคใต้ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19

Hsieh Yü-jing. **Hsien-lo-kuo chih** (Siam Gazetteer). Bangkok : Rungnakhn, 1953.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าชิ้นหนึ่ง

Hsü Yün-ts'iao. **Pei-ta-nien shih** (History of Patani). Singapore : Nan-yang Book Co., 1946.

เป็นหลักฐานที่จำเป็นอย่างมากสำหรับการศึกษาเรื่องชาวจีนโพ้นทะเลในไทย

Huang Chang-chien, ed. **Ming shih-lu** (The Veritable Records of the Ming Dynasty). Nan-Kang : Li shih yü yen yen chiu so, 1962. Reproduction of the original in 123 chüan.

เป็นหลักฐานที่หาค่ามิได้ในการศึกษาเรื่องคณะทูตบรรณาการของต่างชาติและระบบบรรณาการของจีน

Huang Hsing-tseng, 1490-1540. **Hsi-yang chao-kung tien-lu** (Record of the Tributary Nations of the West). Completed in 1520.

บทที่ 10 เกี่ยวกับไทย

Juan Yüan. **Kuang-tung t'ung-chih** (Gazetteer of Kwangtung Province). Completed in 1818, published in 1822 in 334 chüan. 1864 reproduction of the original in 4 chüan.

บทที่ 170 เกี่ยวกับไทยโดยเฉพาะ

Ku T'ing-lin (Ku Yen-wu). **T'ien-hsia chün-kuo li-ping shu** (A Critical Account of the Divisions and States of the Empire). Author's preface 1662, republished in 1879 in 120 chüan.

บทที่ 119 และบทที่ 120 เกี่ยวกับระบบบรรณาการ และการค้าแบบบรรณาการ

Kung Chen, fl.1430-1434. **Hsi-yang fan-kuo chih** (Record of the Western Barbarians).

หน้า 13-14 มีคำอธิบายสั้น ๆ เกี่ยวกับไทย

Li Tung-yang, 1447-1516. **Ta Ming hui-tien** (Collected Statues of the Ming Dynasty). 1963 facsimile reproduction of 1587 edition in 5 chüan; each page represents two leaves of the original.

เป็นหลักฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาเรื่องการจัดองค์กรและการบริหารของทางราชการสมัยราชวงศ์หมิง และยังมีคำอธิบายสั้น ๆ เกี่ยวกับคณะทูตบรรณาการของไทย

Liang Chia-pin. **Kuang-tung shih-san-hang k'ao** (A Study of the thirteen Hongs at Canton). Shanghai Commercial Press, 1937.

มีรายละเอียดมากที่สุดในการศึกษาเรื่องสมาคมการค้า (Co-hong)

Liang T'ing-nan. **Yüeh-hai-kuan chih** (Gazetteer of the Maritime Customs of Kwang-tung). 30 chüan in 10 cases, (184-). Reprinted in 1935.

บทที่ 21 หน้า 17-45 เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับไทยในระหว่าง ค.ศ. 1665 และ ค.ศ. 1839

Ma Huan. **Ying-yai sheng-lan chiao-chu** (Comprehensive Survey of the Shores of the Oceans). Republished by Feng Ch'eng-chün from the original 1451 edition in 1953. 1962 reproduction from 1935 edition.

หลักฐานที่สำคัญที่สุดเรื่องการเดินทางของเจิ้งเหอ บทที่ 5 บรรยายเรื่องไทย

Sung Lien, 1310-1381. **Yüan Shih** (The History of the Yüan Dynasty). 60 chüan in 6 cases. 1956 reproduction of the original.

หลักฐานที่หาค่ามิได้

Ta Ch'ing hui-tien (Collected Statutes of the Ch'ing Dynasty). 5th ed., commission in 1875, and completed in 1899 in 82 chüan. Peking : Hui-tien Kuan, 1899.

มีคุณค่าอย่างยิ่งในการศึกษาลักษณะการปกครองของราชวงศ์ชิงในทุก ๆ ด้าน

Ta Ch'ing li-Ch'ao shih-lu (The Veritable Records of the Ch'ing Dynasty). 1964 reproduction in 94 chüan

เป็นหลักฐานอ้างอิงที่จำเป็นยิ่ง

T'an Ch'ien, 1594-1657. **Kuo-ch'üeh** (Studies of Foreign Countries). Compiled in the middle of the seventeenth century, but never published until 1958 in Peking in 104 chüan

ประวัติศาสตร์สรุปเรื่องราวสมัยราชวงศ์หมิงทั้งหมดในลักษณะบันทึกลำดับเหตุการณ์

Wang Hsien-ch'ien and P'an I-fu. **Shih-erh-ch'ao tung-hua-lu** (Chronological History of the Ch'ing Dynasty). 1963 reproduction in 30 chüan.

มีรายการคณะทูตบรรณาการในทั่วยุทธศาสตร์ประจำปีแต่ละหมวด

Wang Ta-Yüan. **Tao-i-chih-lüeh chiao-chu** (Description of the Island Barbarians). In **Hsüeh-t'ang ts'ung-k'o**, tsé 10.

มีรายละเอียดเรื่องไทย

Yang Wen-ying. **Hsien-lo tsa-chi** (Miscellaneous Accounts of Siam). 1937.

เป็นหนังสือที่ดีสำหรับความรู้พื้นฐานทั่วไป

Yen Ts'ung-chien, ed. **Shu-yü chou-tzu-lu** (A Comprehensive Official Record of Foreign Countries). Completed in 1574 in 24 chüan.

เรื่องราวเกี่ยวกับต่างชาติทั้งหลายและสมณภาพของบรรดาประเทศเหล่านั้นกับจีน อาศัยหลักฐานที่สำคัญจำนวนมากมาย

หลักฐานไทย

อนุমানราชชน, พระยา. เรื่องของชาติไทย. พระนคร : ผดุงศึกษา, 2502.

มีคำอธิบายที่น่าสนใจซึ่งพยายามค้นคว้าถึงถิ่นกำเนิดของคนไทย

_____ เรื่องพระราชลัญจกร และตราประจำตัว ประจำตำแหน่ง พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระนคร : ท่าพระจันทร์, 2493.

มีประโยชน์สำหรับการศึกษาเรื่องพัฒนาการและความสำคัญของตราต่าง ๆ

สมจัย อนุมานราชชน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พระนคร : ไทยเกษม, 2493.

เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่างประเทศของไทยกับบรรดาประเทศทางตะวันตก และทางเอเชียยกเว้นประเทศจีนมีประโยชน์อย่างยิ่งโดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้ากับญี่ปุ่น

ประชุมพงศาวดารภาค 5. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2506.

มีคำแปลหลักฐานของจีน โดยหลวงเจนจันอักษร เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ตั้งแต่สมัยโบราณ

ตำราขนานภาพ, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. 2 เล่ม. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2505.

ส่วนใหญ่อยู่ห่างจากพงศาวดารรัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, มีบันทึกและข้อมูลใหม่เพิ่มเติม

_____ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. ตอนที่ 1 พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2505: เป็นหลักฐานที่มีคุณค่ายิ่ง

_____ อธิบายเบ็ดเตล็ดในเรื่องพงศาวดารสยาม. พระนคร : โสภณ, 2469.

รวมบทความต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจทั้งหลายในประวัติศาสตร์ไทย

_____ และนริศรานุวัดติวงศ์. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. ศาสน์สมเด็จพระเจ้า. 25 เล่ม. พระนคร : คุรุสภา, 2504.

หลักฐานที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในทุก ๆ เรื่อง

เล็กสมิตร์ โดตชิน. อภิธานประวัติศาสตร์ไทย. 2 เล่ม. ไม่ปรากฏที่พิมพ์ : กฤษณปภรณ์, 2505.

มีคำแปลจากเอกสารจีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย

แสวงโสภณ เกษมศรี, ม.ร.ว. คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย. (ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพ, ประเทศไทยใน พ.ศ. 2506).

เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์ชิ้นหนึ่ง

พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงศาวดารเหนือ. เล่ม 1 พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2504.

หลักฐานที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้มากที่สุด

มหานุกาพ, พระยา. นิราศพระยามหานุกาพไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี. พระนคร : วิบูลย์กิจ, 2503.

เป็นหลักฐานจากประจักษ์พยานในเรื่องคณะทูตไทยไปจีนชิ้นหนึ่ง

นริศรานวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. บันทึกความรู้ต่าง ๆ. 5 เล่ม. พระนคร : สำนักพิมพ์มหา
วิทยาลัย, 2506.

เกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ไทยอย่างกว้าง ๆ

ท. รจนานันต์ และ อ. ประมวลวิทย์. ประวัติการต่อสู้ของบรรพบุรุษไทย. พระนคร : คลังวิทยา, 2506.
อ้างอิงหลักฐานจีนเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของไทยกับจีน

ทิพาการวงศ์, เจ้าพระยา. พงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์,
2504.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับกัน

_____ .พงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. 2 เล่ม. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2504.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับกัน

_____ .พงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. 2 เล่ม. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2504.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับกัน

วิเชียรปรีชา, พระ. พงสาวดารเหนือ ใน พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงสาวดารเหนือ,
เล่ม 2. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์, 2504.

มีรายละเอียดที่น่าสนใจ แต่ต้องมีการตรวจสอบอย่างระมัดระวัง

หลักฐานภาษาตะวันตก

Anderson, John. **English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century.**
London : Kegan Paul, Trench, Trübner, 1890.

เป็นหนังสือที่มีมาตรฐานและมีประโยชน์สำหรับการศึกษาเรื่องกิจการค้าของอังกฤษในเอเชียในยุค
แรก ๆ และเรื่องการค้าต่างประเทศของไทย

Albuquerque, Alfonso. **The Commentaries of the Great Alfonso D'albuquerque,
Second Viceroy of India.** Translated from the Portuguese edition of 1774, with
notes and an introduction by Walter de Gray Birch 4 vols. London : The Hakluyt
Society, 1875-1884.

เล่ม 3 มีรายละเอียดเกี่ยวกับการเปิดสัมพันธ์ภาพระหว่างโปรตุเกสกับไทย

Audemard, L. **Les Jonques Chinoises.** Rotterdam, 1957.

มีภูมิหลังที่ดีสำหรับศึกษาเรื่องสำเภาของจีน

Barbosa, Duarte. **The Book of Duarte Barbosa, An Account of the Countries
Bordering on the Indian Ocean and Their Inhabitants A.D. 1518.** Trans.
Manuel Longworth Dames 2nd ed. 2 vols. London : The hakluyt Society, 1918, 1921.

เล่ม 2, หน้า 162-169.บรรยายถึงเรื่องไทยอย่างสังเขป

Bastin, John Sturgus and Roolvink, R., ed. **Malayan and Indonesian Studies.** Oxford : Clarendon Press, 1964.

มีบทความที่มีประโยชน์อยู่มากมาย บทความของหวาง กุง-หวูน่าสนใจเป็นพิเศษสำหรับนักศึกษาที่สนใจเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้า และทางการเมืองระหว่างจีนกับอาณาจักรต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายู

Bowring, Sir John. **The Kingdom and People of Siam.** 2 vols. London : J.W. Parker and Son, 1857.

เป็นบันทึกรายละเอียดของประวัติศาสตร์ไทย และคำแปลหลักฐานจีนอย่างสังเขปโดยนายเวด (Wade) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของไทยกับจีน

Boxer, Charles Ralph. **Fidalgos in the Far East, 1550-1700.** The Hague : Martinus Nijhoff, 1948.

เป็นหนังสือที่น่าอ่าน แต่ก็มีคุณค่าสำหรับศึกษาถึงบทบาทของโปรตุเกสในมาเก๊า และในจีน

_____. **The Great Ship from Amacon : Annals of Macao and the Old Japan Trade, 1555-1640.** Lisboa : Centro de Estudos Historicos Ultramarinos, 1959.

เป็นหนังสือที่มีประโยชน์สำหรับศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของนโยบายทางการค้าของญี่ปุ่นในสมัยนี้ และยังมีหลักฐานบางอย่างเกี่ยวกับกิจกรรมทางการค้าของไทยกับญี่ปุ่น

_____. **South China in the Sixteenth Century, Being the Narrative of Galeote Pereira.** London : The Hakluyt Society, 1953.

มีหลักฐานประเภทประจักษ์พยานของสมัยราชวงศ์หมิงของจีนในระหว่าง ค.ศ. 1550-1575.

Braga, Jose Maria. **The Western Pioneers and Their Discovery of Macao.** Macau : Imprensa Nacional, 1949.

เป็นเรื่องราวทั่ว ๆ ไปเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสกับจีนช่วงก่อนตั้งเมืองมาเก๊า

Cady, John F. **Southeast Asia : Its Historical Development.** New York : McGraw-Hill Book Co., 1964.

เป็นหลักฐานที่ขาดไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องความรู้เบื้องต้นทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Caron, F. and Schouten, J. **A True Description of the Mighty Kingdom of Japan and Siam.** Reprinted from the English edition of 1663 with introduction, notes, and appendixes by C.R. Boxer. London : The Argonaut Press, 1935.

เป็นหลักฐานประเภทประจักษ์พยานเกี่ยวกับเรื่องราวโดยทั่ว ๆ ไปของญี่ปุ่นและไทยพร้อมทั้งมีข้อสังเกตบางประการในเรื่องสภาวะการค้าขาย เป็นหลักฐานทางวิชาการ และมีความรู้เบื้องต้นทางประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างยาวแต่ก็เป็นประโยชน์

Chang T'ien-tse. **Sino-Portuguese Trade From 1514 to 1644.** Leiden : E.J. Brill, 1934.

เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เบื้องต้นอย่างกว้าง ๆ เรื่องการค้าในสมัยก่อนราชวงศ์หมิง และมีความรู้เบื้องต้นที่มีคุณค่าเรื่องการค้าติดต่อทางการค้าของชาวยุโรปกับจีนในช่วงสมัยที่ได้กล่าวไว้

Chao Chin-yung **Chinese Diplomatic Practice and Treaty Relation, 1842-1943, with Special Reference to the Period of Ch'ing Dynasty.** Taipei : China Cultural Service, 1955.

มีประโยชน์โดยเฉพาะในเรื่องวิธีปฏิบัติทางการทูตของราชวงศ์ชิง

_____ . **A Brief History of Chinese Foreign Relations.** Taipei : China Cultural Service, n.d.

เป็นการสำรวจเรื่องพัฒนาการของความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่เคยปฏิบัติกันมาของจีนอย่างสังเขป

Chen Su-ching, **China and Southeastern Asia.** Chungking : China Institute of Pacific Relations, 1945.

เป็นตัวอย่างที่มีคุณค่าในเรื่องการเรียกร้องสิทธิของจีนต่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Choisy, F.T., Abbé de. **Journal du Voyage de Siam Fait en 1685 et 1688.** Paris : Chez Sebastien Mabre-Cramoisy, 1687.

หลักฐานร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของไทยกับฝรั่งเศส และยังมีข้อสังเกตบางประการ เรื่องธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ เรื่องการค้า และสภาพทั่ว ๆ ไปของอาณาจักร

Chula Chakrabongse, Prince. **Lords of Life.** London : Alvin Redman, 1960.

ใช้หลักฐานชั้นต้นของไทยทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังไม่ได้ตีพิมพ์ มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับศึกษาถึงพระราชวงศ์ในราชวงศ์จักรี

Coedès, George. **Les Etas Hindouisés d'Indochine et d'Indonésie.** Paris : E. de Boccard, 1948.

หนังสืออ้างอิงที่มีมาตรฐานในการศึกษาถึงอิทธิพลของอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

_____ . **The Indianized States of Southeast Asia.** Trans. Susan Brown Cowring Ed. W.F Vella. Honolulu : East West Center Press, 1967.

เนื้อความเช่นเดียวกับเล่มบน

_____ . **The Making of Southeast Asia.** Trans. H.M. Wright Berkeley : U. of California Press, 1967.

เป็นงานวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ที่เด่นที่สุดเรื่องหนึ่ง

_____ . **Recueil des Inscriptions du Siam, Tomme I; Inscriptions de Sukhodaya.** Bangkok, 1924.

เป็นการรวบรวมคำแปลศิลาจารึกในภาษาฝรั่งเศสและภาษาไทยตอนที่ 1 เป็นเรื่องของศิลาจารึกสุโขทัย

Cortésão, Armando, Trans. **The Suma Oriental of Tomé Pires; An Account of the East from the Red Sea to Japan, Written in Malacca and India in 1512-1512.** 2 vols. London : The Hakluyt Society, 1944.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่ามาก

Crawford, Sir John. **A Descriptive Dictionary of the Indian Islands and Adjacent Countries.** London : Bradbury & Evan, 1856.

หลักฐานที่มีประโยชน์สำหรับคำอธิบายอย่างกว้าง ๆ เรื่องประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ รวมทั้งผลผลิตของประเทศเหล่านั้น

_____ . **History of the Indian Archipelago.** 3 vols. Edinburgh, 1820.

เล่ม 3 มีรายละเอียดเรื่องการติดต่อทางการค้าระหว่างจีนกับประเทศในแถบหมู่เกาะรวมทั้งไทยด้วย

_____ . **Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin-China.**

2 vols. in one. London : Oxford U. Press, 1967.

มีประโยชน์มากสำหรับศึกษาเรื่องสภาพทางการค้าในระหว่างต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 3

_____ . **The Crawford Papers : A Collection of Official Records Relating to the Mission of Dr. John Crawford sent to Siam by the Governor of India in the year 1821.** Bangkok : Vajiranana National Library, 1915.

ให้ภาพที่แจ่มชัดเกี่ยวกับประเทศไทย และการเจรจาที่ไม่ประสบผลสำเร็จของ เซอร์ จอห์น ครอว์ฟอร์ด

Davies, D.W. **A Primer of Dutch Seventeenth Century Overseas Trade.** The Hague : Martinus Nijhoff, 1961.

เกี่ยวกับการค้าของฮอลันดากับประเทศในเอเชีย

Dibble, Charles R. **The Chinese in Thailand against the Background of Chinese-Thai Relations.** Unpublished Ph. D. Thesis. Syracuse University, 1961.

เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์ชิ้นหนึ่ง

Djang Chu. **Chinese Suzerainty : A Study of Diplomatic Relations between China and Her Vassal States.** Unpublished Ph. D. thesis. The Johns Hopkins U., 1935.

การอธิบายคำจำกัดความของคำ "เจ้าประเทศราช" ในทัศนะของจีนที่ยอดเยี่ยมมาก

Duyvendak, J.J.L. **China's Discovery of Africa.** London : Arthur Probstain, 1949.

สรุปอย่างสังเขปถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่นำไปสู่การส่งกองเรือสำรวจโพ้นทะเลของจีน

Fairbank, John King., ed. **Chinese Thought and Institutions.** Chicago : U. of Chicago Press, 1957.

เป็นการศึกษาที่มีคุณค่าถึงประวัติศาสตร์แห่งสถาบันและภูมิปัญญาของจีน

_____, ed. **The Chinese World Order : Traditional China's Foreign Relations.** Cambridge : Harvard U. Press, 1968.

มีบทความที่ย่อม ๆ หลายชิ้นเรื่องระบบบรรณาการที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาของจีน

_____ . **Trade and Diplomacy on the China Coast : The Opening of the Treaty Ports 1842-1854.** 2 vols. in one. Cambridge : Harvard U. Press, 1964.

มีบทความสรุปความรู้ขั้นพื้นฐานที่เด่น ๆ เรื่องทัศนะและข้อปฏิบัติที่มีสืบทอดกันมาของจีนในเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศภายใต้ระบบบรรณาการ

Finlayson, George. **The Mission to Siam, and Hue, the Capital of Cochin China, in the years 1821-1822.** London : John Murray, 1826.

บันทึกเหตุการณ์ประจำวันของสมาชิกคนหนึ่ง ในคณะทูตชุดครอว์เฟิร์ดแต่ไม่มีคุณค่ามากเท่ากับบันทึกของครอว์เฟิร์ด

Franke, Wolfgang. **Preliminary Notes on the Important Chinese Literary Sources for the History of the Ming Dynasty (1368-1644).** Chengtu :China Union University, 1948. (Studia Serica Monograph Series A. No.2).

เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีคุณค่าอย่างมากที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้ง

Fournereau, Lucien. **Le Siam Ancien : Archéologie, Epigraphie, Géographie.** 2 vols. Paris : E. Leroux, 1895-1908, (Annals du Musée Guimet, t. 27, pt. I (1895).

รวมบทความที่มีภาพประกอบในเรื่องศิลปะ สถาปัตยกรรม และจารึกต่าง ๆ ของไทยสมัยแรก ๆ

Gervaise, Nicolas. **The Natural and Political History of Siam, A.D. 1688.** Trans. H.S. O'Neill. Bangkok : The Siam Observer Press, 1928.

หลักฐานที่ดีมากเกี่ยวกับไทยสมัยทศวรรษที่ 6 ของคริสต์ศตวรรษที่ 17

Goodrich, .C. **A Short History of the Chinese People** 3rd ed., revised. New York: Harper & brothers, 1959.

เป็นงานค้นคว้าที่น่าเชื่อถือมากเล่มหนึ่ง

Graham, W.A. **Siam : A Handbook of Practical Commercial and Political Information.** 2 vols. London : A Moring, 1912, 1924.

เป็นการค้นคว้าที่ให้ความเข้าใจอย่างดีที่สุดเล่มหนึ่ง

Groeneveldt, W.P. **Historical Notes on Indonesia and Malaya.** Comp. from Chinese sources. (Djakarta) : C.U. Bharatara, 1960.

มีค่าแปลที่เป็นประโยชน์ แต่ต้องตรวจสอบด้วยความรอบคอบ

Gundry, R.S. **China and Her Neighbors.** London : Chapman and Hall, 1893.

บทที่ 5 เกี่ยวกับอาณาจักรจีนและรัฐบรรณาการของจีน

Gutzlaff, Charles. **Journal of Three Voyages along the Coast of China in 1831, 1832 and 1833, with Notices of Siam, Korea, and the Loo-choo Islands.** Taipei : Ch'eng-wen Publishing Co., 1968.

ผู้เขียนเป็นบุคคลหนึ่งในคณะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ชุดแรกในไทย หนังสือเล่มนี้มีข้อมูลที่มีคุณค่าเรื่องการค้าต่างประเทศของไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีน

_____ **A Sketch of Chinese History, Ancient and Modern.** 2 vols. London : Smith, Elder and Co., 1834.

บทที่ 2 บรรยายถึงพัฒนาการของการค้าต่างประเทศของจีนและความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน

Hall, D.G.E. **A History of Southeast Asia.** 2nd ed. London : MacMillan, 1964.

เป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างละเอียดกว้างขวางที่สุดเล่มหนึ่ง

Hinton, Harold C. and Jansan, Maurius B. **Major Topics on China and Japan : A Handbook for Teachers.**N.P :

หนังสือที่มีคุณค่ามากเล่มหนึ่ง

Hirth, Friedrich and Rockhill, W.W., Trans. **Chau Ju-kua** (Chinese and Arab Trade in Twelfth and Thirteenth Centuries). St. Petersburg : Printing Office of the Imperial Academy of Sciences, 1911.

มีหลักฐานจีนในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 เรื่องชาติโพ้นทะเลและอารัมภบทในเรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการค้าโพ้นทะเลของจีนในระหว่างสมัยราชวงศ์ซุง

Ho Ping-yin. **The Foreign Trade of China.** Shanghai : The Commercial Press, 1935.

มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เรื่องการค้าโพ้นทะเลของจีน

Hoontrakul, Likhit. **The Historical Records of the Siamese-Chinese Relations.** Bangkok : Thai Bithaya Press, 1953.

การค้นคว้าเรื่องความสัมพันธ์ที่อาจเป็นไปได้ระหว่างคนจีนกับคนที่พูดภาษาไทยก่อนสมัยสุโขทัย

Hsieh Pao-chao. **The Government of China, 1644-1911.** Baltimore : Johns Hopkins Press, 1925.

หนังสือความรู้เบื้องต้นที่เด่นในเรื่ององค์การทางการเมืองของจีนในระหว่างสมัยราชวงศ์ชิง

Hsü, Immanuel C.Y. **China's Entrance into the Family of Nations : The Diplomatic Phase, 1858-1880.** Cambridge : Harvard U. Press, 1960.

มีภูมิหลังเรื่องวิธีปฏิบัติในความสัมพันธ์ทางการทูตของจีนอย่างสังเขป

Hutchinson, E.W. **Adventures in Siam in the Seventeenth Century.** London : The Royal Asiatic Society, 1940.

อาศัยงานของแอนเดอร์สันเป็นหลัก และเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับยุโรป

Ingram, James C. **Economic Change in Thailand since 1850.** Stanford : Stanford U. Press, 1955.

บทนำให้ความรู้เรื่องภูมิหลังทางเศรษฐกิจของไทยอย่างกว้าง ๆ

Jenyns, S. **Ming Pottery and Porcelain.** London : Faber & Faber, 1953.

เป็นหนังสือที่เชื่อถือได้และให้ความรู้กว้าง ๆ เรื่องเครื่องถ้วยชามสมัยราชวงศ์หมิง

Kaempfer, Engelbert. **The History of Japan. Together with a Description of Kingdom of Siam, 1690-1692** Trans. J.G. Scheuchzer. 3 vols. Glasgow : James MacLehose & Sons, 1906.

หลักฐานที่มีคุณค่าชิ้นหนึ่ง

Loubère, Simon dé. **A New Historical Relation of the Kingdom of Siam.** Trans, S.P. Gen. 2 vols. in one London : Theodore Home, 1693.

หลักฐานที่น่าสนใจและมีความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรมของไทย สังคมไทย และการติดต่อกับต่างประเทศในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17

- Landon, Keneth P. *The Chinese in Thailand*. London : Oxford U. Press, 1941.
เป็นการศึกษาในรายละเอียดอย่างมีระบบในเรื่องชุมชนชาวจีนในประเทศไทยในทุก ๆ ด้าน
- Lattimore, Owen. **Inner Asian Frontiers of China**. 2nd ed. New York : American Geographical Society, 1951.
เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีมาตรฐานเล่มหนึ่ง
- LeMay, Reginald S. **The Coinage of Siam**. 2nd ed. Bangkok : The Siam Society, 1932.
เป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้เล่มหนึ่ง
- Li Dun J. **The Essence of Chinese Civilization**. Princeton : D. Van Nostrand Co., 1967.
มีคำแปลจากหลักฐานภาษาจีนที่ได้เลือกสรรแล้วเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์จีน
- Locsin, Leandro and Cecilia. **Oriental Ceramics Discovered in the Philippines**. Rutland : Charles E. Tuttle Co., 1967.
มีประโยชน์ในแง่เป็นข้อมูลอย่างกว้าง ๆ ในเรื่องนี้
- Martin, R.M. **China : Political, Commercial and Social; in an Official Report to Her Majesty Government**. 2 vols. London : James Madden, 1847.
ให้ทัศนะอย่างกว้าง ๆ ของจีนและความสัมพันธ์ทางการค้าของจีนกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้านในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19
- Meilink-Roelofs, M.A. *Asian Trade and European Influence*. The Hague : Martinus Nijhoff, 1962.
มีคุณค่าจนมิอาจประมาณได้ในแง่เป็นหลักฐานสำหรับผู้ที่ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- Meng, S.M. **The Tsungli Yamen : Its Organization and Functions**. Cambridge : Harvard U. Press, 1962.
มีประโยชน์สำหรับศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การทูตของจีน
- Milburn, William. **Oriental Commerce**...2 vols. London : Black, Parry, & Co., 1813.
เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์ในเรื่องการติดต่อทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออก
- Moor, J.H. **Notices of the Indian Archipelago, and Adjacent Countries**. London : Frank Cass & Co., 1968.
มีบันทึกต่าง ๆ ในการมาเยือนไทยในค.ศ. 1833 ของผู้เขียน
- Moreland, W.H., ed. **Pieter Floris, His Voyage to the East Indies in the "Globe"** (1611-1615). London : The Hakluyt Society, 1934.
หลักฐานร่วมสมัยที่น่าสนใจซึ่งมีข้อสังเกตโดยสังเขปบางประการเกี่ยวกับการสำรวจทางการค้าในไทย
- Morgan, Antonio de. **The Philippine Islands, Moluccas, Siam..., China, at the Close of the Sixteenth Century**. Trans. Hon. Henry E.J. Stanley. London : The

Hakluyt Society, 1868.

หลักฐานสเปนเกี่ยวกับกิจกรรมทางการค้าของสเปนกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย

Morse, H.B. **Chronicles : The Chronicles of the East India Company Trading to China, 1635-1843.** 5 vols. Oxford : 1929.

เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีมาตรฐานอย่างมากในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทจอห์นที่มีชื่อเสียงโด่งดังกับจีน และยังมีคำอธิบายเรื่องสภาพทางการค้าในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งไทยด้วย

Morse, H.B. **The International Relations of the Chinese Empire.** London : Longmans, Green, 1910-1918.

เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีคุณค่าเรื่องความสัมพันธ์ของจีนกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกในยุคใหม่ และมีภูมิหลังในเรื่องระบบการทูตที่เคยเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของจีน

_____ **The Trade and Administration of China.** London : Longmans, Green, 1908.

หลักฐานเกี่ยวกับสถิติที่มีประโยชน์มากที่สุดในเรื่องการค้ากับต่างประเทศของจีน

Nathabanja, Luang. **Extraterritoriality of Siam.** Bangkok : Bangkok Daily mail, 1924.

ศึกษาถึงพัฒนาการและความหมายของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและมีข้อพิจารณาบางประการในเรื่องสิทธิพิเศษของชาวจีน และชาวต่างประเทศอื่น ๆ ในสมัยอยุธยา

Nelson, M.F. **Korea and the Old Orders in Eastern Asia.** Baton Rouge : Louisiana State U. Press, 1946.

ให้ข้อสรุปที่เด่นในเรื่องทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในธรรมเนียมปฏิบัติของจีน

Pinto, Fernando Mendez. **The Voyages and Adventures of Ferdinand Mendez Pinto, the Portuguese.** Trans. Henry Gogan, London : T. Fisher Unwins, 1663.

มีหลักฐานเรื่องไทย และผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานชาวจีนในไทยพอสังเขป

Parkinson, C.N. **Trade in the Eastern Seas 1793-1813.** Cambridge : Cambridge U. Press, 1937.

เป็นความรู้อันเบื้องต้นที่ดีเล่มหนึ่งที่จะศึกษาถึงประวัติศาสตร์การเดินเรือในทางตะวันออก

Pinkerton, John. **A General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All Parts of the World.** 17 vols. London, 1808-1814.

เล่มที่ 8 และ 9 มีรายละเอียดเกี่ยวกับไทยพอสังเขป

Purcell, Victor W.W.S. **The Chinese in Southeast Asia.** 2nd ed. London : Oxford U. Press, 1951.

มีภูมิหลังที่มีคุณค่า แม้ว่าจะนำมาจากหลักฐานอื่น ๆ อย่างมากก็ตาม

Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the Seventeenth Century. Copied from papers presented at the India Office. 5 vols. Bangkok,

1915-1921.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่าจนมีอาจประมาณได้ สำหรับศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าของไทยกับต่างประเทศทั้งหลายรวมทั้งจีนด้วย

Ricci Matteo. **China in the Sixteenth Century: The Journal of Matthew Ricci : 1583-1610.** Trans. L.J. Callagher, New York : Random House, 1953.

มีหลักฐานชั้นแรกเกี่ยวกับปลายราชวงศ์หมิง

Robert Martignon, Leopold. *La Monarchie Absolue Siamoise de 1350 à 1925.* Cannes : Robaudy, (1939?).

เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์

Roberts Edmund. **Embassy to the Eastern Courts of Cochin-China, Siam, and Muscat, during the years 1832-1834.** New York : Harper & Brothers, 1837.

ต้องมีการตรวจสอบอย่างรอบคอบ และเชื่อถือได้เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการเจรจาตกลงของเขากับไทย และกับประเทศอื่น ๆ เท่านั้น

Rockhill, W.W. **China's Intercourse with Korea from the Fifteenth Century to 1885.** London : Luzac & Co., 1905.

เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีมาตรฐาน

Rosny, Léon de. **Les Peuples Orientaux Connus des Anciens Chinois.** 2nd ed. Paris : Leroux, 1886.

มีประโยชน์สำหรับศึกษาเรื่องความสัมพันธ์แบบบรรณาการของจีน

Ruschenberger, W.S.W. **A Voyage Round the World : Including an Embassy to Muscat and Siam, in 1835, 1836, 1837.** London : Bentley, 1838.

ผู้เขียนร่วมเดินทางมากับคณะทูตชุดของ เอ็ดมันด์ โรเบิร์ต มายังไทยใน ค.ศ. 1837 เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญา

Russell, F.M. **Theories of International Relations.** New York : D. Appleton - Century Co., 1936.

เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีประโยชน์

Sarasas, Phra. **My Country Thailand : Its History, Geography, and Civilization.** 1st ed. Tokyo : Maruzen Co., 1942.

สะท้อนให้เห็นภาพกว้าง ๆ และเป็นการประเมินคุณค่าของผู้เขียนชาวไทยเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของไทย

Schurz, W.L. **The Manila Galleon.** New York : E.P. Dutton, 1959.

หนังสือที่มีประโยชน์เกี่ยวกับการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

See Chong-su. **The Foreign Trade of China.** New York : Columbia U. press, 1919.

มีข้ออภิปรายสั้น ๆ เกี่ยวกับระบบบรรณาการของจีน

Skinner, G.W. **Chinese Society in Thailand : An Analytical History.** Ithaca : Cornell U. Press, 1957.

เป็นหนังสือที่มีคุณค่ามากที่สุดเล่มหนึ่งสำหรับนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา แต่ก็มีประโยชน์มิใช่น้อยสำหรับนักประวัติศาสตร์ด้วย

_____ **Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand.** Ithaca : Cornell U. Press, 1958.

เป็นการศึกษาเรื่องเฉพาะของลักษณะต่าง ๆ ในสังคมทางตะวันออกเฉียงใต้ที่รู้จักกันดีเรื่องแรก

Smith, R.B. **Siam or The History of the Thais from Earliest Times to 1569 A.D.** 2 vols. Bathesda : Decatur Press, 1966.

เป็นการค้นคว้าอย่างกว้าง ๆ

Spinks, Charles N. **The Ceramic Wares of Siam.** Bangkok : The Siam Society, 1965.

เป็นหลักฐานที่ใช้อ้างอิงได้ดีเล่มหนึ่ง

Steiger, G.N. et al. **A History of the Orient.** New York : Ginn & Co., 1926.

ให้ภูมิหลังทั่ว ๆ ไปอย่างดีเล่มหนึ่ง

Tachard Guy (Père) **Voyage de Siam de Pères Jésuites Envoyés par le Roy aux Indes et à la Chine.** Paris : Daniel Horthemels, 1686.

เป็นหลักฐานที่มีคุณค่า

Thiphākṛawong, Cawphrajā. **The Dynastic Chronicles, Bangkok Era, The Fourth Reign, B.E. 2394-2411** (A.D.1851-1868). Trans. Chadin (Kanjanavanit) Flood, with the assistance of E.T. Flood Tokyo : Centre for East Asian Cultural Studies, (1965).

หนังสืออ้างอิงที่มีคุณค่าและได้มาตรฐาน

Thompson, Virginia. **Thailand : The New Siam.** New York : The MacMillan Co., 1941.

เป็นงานที่รวบรวมข้อมูลที่ดีและมีประโยชน์แม้ว่าบางอย่างจะล้าสมัยไปบ้าง

Turpin, M. **Histoire Civile et Naturelle du Royaume de Siam.** Paris : Costard, 1771.

หลักฐานที่น่าสนใจเกี่ยวกับไทยในปลายสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรี

_____ **History of the Kingdom of Siam.** Trans. B.O. Cartwright, Bangkok : American Presbyterian Mission Press, 1908.

เช่นเดียวกับเล่มบน

Wang Yi t'ung. **Official Relations between China and Japan 1368-1549.** Cambridge: Harvard U. Press, 1953.

เป็นการศึกษาที่ได้มาตรฐานในเรื่องความพยายามของจีนที่จะบีบบังคับให้ญี่ปุ่นยอมรับฐานะในการเป็นรัฐบรรณาการเพื่อให้หยุดการโจมตีเยี่ยงโจรสลัด

ดาวน์โหลดจากห้องสมุด TO Digital Collections

Vella, W.F. **Siam under Rama III, 1824-1851.** New York : Locust Valley, 1957.

เป็นงานชิ้นเดียวที่ศึกษาเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นหนังสือที่มีคุณค่ามาก

Wales, H.G.Q. **Ancient Siamese Government and Administration.** New York : Paragon Book Reprint Corp., 1965.

เป็นการศึกษาที่มีประโยชน์มากที่สุดในเรื่องทฤษฎีและการปฏิบัติของรัฐบาลสมัยอดีตของไทย

_____ **Ancient South East Asian Warfare.** London : B. Quaritch, 1952.

มีคุณค่าสำหรับศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธและลัทธิทหารนิยมในสมัยอดีต

_____ **Siamese State Ceremonies : Their History and Function.** London : B. Quaritch, 1931.

เป็นการศึกษาที่ตีพิมพ์ในเรื่องพิธีกรรมในราชสำนักของไทย

Wang Gung-wu. **A Short History of the Nanyang Chinese.** Singapore : Eastern U. Press, 1959.

เป็นหลักฐานที่มีประโยชน์มาก

Wenk, Klaus. **The Restoration of Thailand under Rama I, 1782-1809.**

เป็นหนังสือที่น่าสนใจ

Wheatley, Paul. **The Golden Khersonese : Studies in the Historical Geography of the Malay Peninsula before A.D. 1500.** Kuala Lumpur : Oxford U. Press, 1961.

มีประโยชน์มากสำหรับศึกษาภูมิประวัติของคาบสมุทรมลายูก่อน ค.ศ. 1500.

Wood, W.A.R. **A History of Siam.** 2nd ed. Bangkok : The Siam Barnakich Press, 1933.

เป็นงานบุกเบิกที่มีประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณโดยอาศัยข้อมูลจากพงศาวดารเก่า ๆ

Yü Ying-shih. **Trade and Expansion in Han China : A Study in the Structure of Sino-Barbarian Economic Relations.** Berkeley : U. of California Press, 1967.

มีภูมิหลังอย่างกว้าง ๆ ในเรื่องการค้าและนโยบายทางเศรษฐกิจในแบบบรรณาการของจีน

บทความ

Aymonier, Étienne. "Le Siam Ancien," **Journal Asiatique**, Series X, I (March-April 1903), 185-239.

Basset, D.K. "English Relations with Siam in the Seventeenth Century," **JRASMB**, XXXIV, pt. 2 (1961), 90-105.

_____ "European Influence in Southeast Asia, 1500-1630," **JSAH**, IV, no. 2 (September 1963), 173-209.

Berland, H. "Les Papiers du Dr. Crawford, envoyé au Siam et en Cochinchine par le Gouvernement des Indes en 1821," **Bulletin de la Société des Etudes Indochinoises**, n.s. 23, no. 1 (1948), 23-35.

Beyer, H. Otley. "A Preliminary Catalogue of the Pre-Spanish Ceramic Wares Found in the Philippine Islands," **JSS**, XXV, pt. 2 (July 1932), 230-232.

- Blagden, Charles O. "Notes on Malay History," **JRASSB**, LIII (September 1909), 139-162; LXXIII (July 1916), 127-128.
- Boxer, Charles Ralph. "Notes on the Chinese Abroad in the Late Ming and Early Manchu Periods Compiled from Contemporary European Sources (1500-1750)," **T'ien Hsia Monthly**, IX, no. 5 (December 1939), 447-468.
- _____. "The Portuguese in the East, 1500-1800," **Portugal and Brazil: An Introduction**, ed. Harold Victor Livermore. Oxford: Oxford U. Press, 1953, 185-247.
- Braddell, Roland. "An Introduction to the Study of Ancient Times in the Malay Peninsula and the Straits of Malacca," **JRASMB**, XV, pt. 3 (1937), 64-126; XVII, pt. 1 (. 939), 146-212; XIX, pt. 1 (1941), 21-74.
- _____. "Notes on Ancient Times in Malaya," **JRASMB**, XX, pt. 1 (June 1947), 161-186; XXII, pt. 1 (1949), 1-24; XXIII, pt. 1 (1950), 1-36; XXIII, pt. 3 (1950), 1-35.
- Briggs, Lawrence Palmer. "The Ancient Khmer Empire," **Transactions of the American Philosophical Society**, n.s. 41 (February 1951), 1-295.
- _____. "The Khmer Empire and the Malay Peninsula," **FEQ**, IX, no. 3 (May 1950), 256-305.
- Campos, Joaquim de. "Early Portuguese Accounts of Thailand," **JSS**, XXXII, pt. 1 (September 1940), 1-27.
- Chang Te-ch'ang. "Maritime Trade at Canton during the Ming Dynasty," **Chinese Social and Political Science Review**, XVII, no. 2 (July 1933), 264-282.
- Ch'en Ta-tuan. "Investiture of Liu-Ch'iu Kings in the Ch'ing Period," **The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations**, ed. John King Fairbank. Cambridge: Harvard U. Press, 1968, 135-164.
- Chun Hae-jong. "Sino-Korean Tributary Relations in the ch'ing Period," **The Chinese World Order...**, ed. John King Fairbank, 90-111.
- Coedès, George. "The Empire of the South Seas," trans. H.H. Prince Dhaninivat, **JSS**, XXXV, pt. 1 (1944), 1-15.
- _____. "The Excavations at P'ong Tük and Their Importance for the Ancient History of Siam," **JSS**, XXI, pt. 3 (1928), 195-210.
- Crawcour, Sydney. "Notes on Shipping and Trade in Japan and the Ryukyus," **JAS**, XXIII, no. 3 (May 1964), 377-381.
- Cranmer-Byng, J.L. "The Chinese Attitude Towards External Relations," **International Journal**, XXI (winter 1965-1966), 57-77.
- Dale, W.L. "Wind and Drift Currents in the South China Sea," **Malayan Journal of Tropical Geography**, VIII (1956), 1-31.
- Damrong Rajanubhab, Prince. "Siamese History Prior to the Founding of Ayuddyaya," trans. J. Crosby, **JSS**, XIII, pt. 2 (September 1919), 1-66.

- Dhaninivat, Prince. "The Reconstruction of Rama I of the Chakri Dynasty," **JSS**, XLIII (1955), 21-47.
- Duyvendak, J.J.L. "The True Dates of the Chinese Maritime Expeditions," **T'oung Pao**, XXXIV (1939), 341-412.
- _____. "The First Siamese Embassy to Holland," **T'oung Pao**, XXXII (1936), 285-292.
- _____. "The Last Dutch Embassy to the Chinese Court (1794-1795)," **T'oung Pao**, XXXIV (1938), 1-137.
- _____. "The Last Dutch Embassy to the Chinese Court in the 'Veritable Records'," **T'oung Pao**, XXXIV (1938), 223-227.
- Eredia, Manuel Godinho de. "Description of Malacca, and Meridional India and Cathay," trans. J.V. Mills, **JRASMB**, VIII, pt. 1 (1930), 287.
- Fairbank, John King. "A Preliminary Framework," **The Chinese World Order...**, ed. John King Fairbank, 1-19.
- _____. "Tributary Trade and China's Relations with the West," **FEQ**, I, no. 2 (February 1942), 129-149.
- _____. and Teng Ssü-yu. "On the Ch'ing Tributary System," in their **Ch'ing Administration : Three Studies**. Cambridge : Harvard U. Press, 1961, 107-210.
- Frankfurter, O. "The Unofficial Mission of John Morgan, Merchant, to Siam in 1821," **JSS**, XI, no. 1 (August 1914), 1-8.
- _____. "The Pongsawadan (Chronicle) of Luang Prasoet," **JSS**, VI (1909), 1-19.
- Furnivall, J.S. "The Tropical Far East and World History," **JSS**, XXXIX, pt. 2 (January 1952), 119-143.
- Gerini, G.E. "Historical Retrospect of Junkceylon Island," **JSS**, II, no. 2 (1905), 1-107, 121-259.
- _____. "Shan and Siam," **Asiatic Quarterly Review**, 3rd series, V (January-April 1898), 145-163.
- _____. "Shan and Siam (A Few More Explanations)," **Asiatic Quarterly Review**, 3rd series, VII, nos.13 & 14 (January-April 1899), 162-164.
- _____. "Siam's Intercourse with China (Seventh to Nineteenth Centuries)," **Asiatic Quarterly Review**, Series III : X (October 1900), 365-394; XI (January 1901), 155-170; XI (April 1901), 379-385; XIII (January 1902), 119-147; XIII (April 1902), 361-368; XIV (July-October 1902), 391-407.
- Giles, F.H. "Remarks on the Land Routes across the Malay Peninsula," **JSS**, XXVIII (1935), 79-84.
- _____. "The Koh Lak Tradition." **JSS**, XXX, pt. 1 (August 1937), 1-24.
- _____. "A Critical Analysis of Van Vliet's Historical Account of Siam in the Seventeenth Century," **JSS**, XXX, pt. 2 (1938), 155-240; XXX, pt. 3 (1938), 271-380.

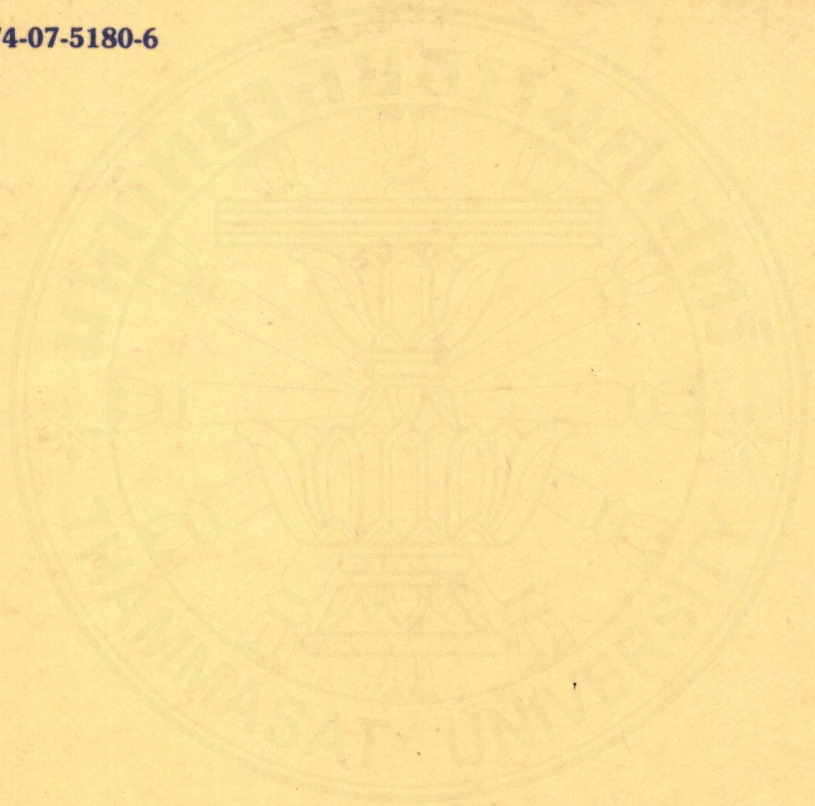
- Graham, W.A. "Pottery in Siam," **JSS**, XVI, pt. 1 (1922), 1-27.
- Grimm, Tilemann. "Thailand in the Light of the Official Chinese Historiography: A Chapter in the "History of the Ming Dynasty," **JSS**, XLIX (1961), 1-20.
- Groeneveldt, W.P. "The Expedition of the Mongols against Java in 1293 A.D.," **China Review**, IV (1875-1876), 246-254.
- Guehler, Ulrich. "Notes on Old Siamese Coins," **JSS**, XXXVII (October 1948), 1-25.
 ————. "Some Investigations on the Evolution of the Pre-Bangkok Coinage," **JSS**, XXXVI, pt. 1 (September 1946), 23-37.
 ————. "The Travels of Ludovico Di Varthema," **JSS**, XXXVI, pt. 2 (December 1947), 113-149.
- Hall, D.G.E. "From Mergui to Singapore, 1686-1819; A Neglected Chapter in the Naval History of the Indian Ocean," **JSS**, XLI, pt. 1 (July 1953), 1-18.
- Hsiang, Ta. "A Great Chinese Navigator," **China Reconstructs**, VII (July 1956), 11-14.
- Hsü Yün-ts'iao. "Notes on the Malay Peninsula in Ancient Voyages," **Journal of the South Seas Society**, V, pt. 2, no. 10 (1948), 1-16. (in Chinese).
 ————. "Notes on the Three Jewel Eunuch in the Western Ocean," **Journal of the South Seas Society**, V, pt. 1, no. 9 (1948), 42-53. (in Chinese).
- James, Eldon R. "Jurisdiction over Foreigners in Siam," **American Journal of International Law**, XVI (October 1922), 585-603.
- Jamieson, G. "The Tributary Nations of China," **China Review**, XII (1883), 94-109.
- Kerr, A. "Notes on a Trip from Prachuap (Kaw Lak) to Mergui," **JSS**, XXVI, pt. 1 (April 1933), 203-214.
- Kuwabara, Jitsuzo. "On P'u Shou-Keng, A Man of the Western Regions, ..., Together with a General Sketch of Trade of the Arabs in China during the T'ang and Sung Eras," **Memoirs of the Toyo Bunko**, VII (1935), 1-104.
- Lai Yung-hsiang. "Li-Tai-Pao-An, A Collection of Documents on Foreign Relations of the Ryukyu Islands," **International Association of Historians of Asia**. Second Biennial Conference. Proceedings. Taipei, 1962, 301-337.
- Lamb, Alastair. "Takuapa: The Probable Site of a Pre-Malaccan Entrepôt in the Malay Peninsula," **Malayan and Indonesian Studies**, eds. J.S. Bastin and R. Roolvink. Oxford: Clarendon Press, 1964, 76-86.
- Leckie, C. Stuart. "The Commerce of Siam in Relation to The Trade of the British Empire," **Journal of the Royal Society of Arts**, XLII (June 8, 1894), 649-662.
- Lee, Orient. "Paramesawara, the Founder of Malacca," **International Association of Historians of Asia**. Second Biennial Conference. Proceedings. Taipei, 1962, 537-544.
- LeMay, Reginald S. "The Coinage of Siam," **JSS**, XXV, pt. 1 (January 1932), 1-78.

- Le May, Reginald S. "A Lecture on Chinese Porcelain and Its Collection," **JSS**, XXII, pt. 2 (1928), 95-116.
- _____. "On Tai Pottery," **JSS**, XXXI, pt. 1 (1939), 57-67.
- _____. "A Visit to Sawankalok," **JSS**, XIX, pt. 2 (1925), 63-82.
- Lin, T.C. "Manchuria Trade and Tribute in the Ming Dynasty: A Study of Chinese Theories and Methods of Control over Border Peoples," **Nankai Social and Economic Quarterly**, IX, no. 4 (January 1937), 855-892.
- Lo Jung-pang. "The Emergence of China as a Sea Power during the Late Sung and Early Yüan Periods," **FEQ**, XIV, no. 4 (August 1955), 489-503.
- Luce, G.H. "Countries Neighbouring Burma," **The Fiftieth Anniversary Publications of the Burma Research Society**. (Selection of Articles from the Journal of the Burma Research Society). Rangoon, 1960, 239-309.
- _____. "The Early Syam in Burma's History," **JSS**, XLVI, pt. 2 (November 1958), 123-172.
- _____. "The Early Syam in Burma's History: A Supplement," **JSS**, XLVII, pt. 1 (June 1959), 59-91.
- MacNair, H.F. "Some Observations on China's International Relations," **JRASNB**, LVI (1925), 1-29.
- Mancall, Mark. "The Ch'ing Tribute System: An Interpretive Essay," **The Chinese World Order...**, ed. John King Fairbank, 63-89.
- Mayers, H.E. "Chinese Explorations of the Indian Ocean during the Fifteenth Century," **China Review**, III (1874-1875), 219-225; 321-331; IV, no. 3 (1875), 173-190.
- Metzger, Thomas. "Ch'ing Commercial Policy," **Ch'ing-Shih Wen T'i**, I, no. 3 (February 1966), 4-10.
- Mills, J.V. "Notes on Early Chinese Voyages," **JRASGB**, (1951), 3-25.
- Mongkut, King of Thailand. "The Sending of Royal Letters and Siamese Embassies to China in Ancient Times," (in Siamese), **Interesting Topics in Siamese History**. Cremation Volume for Phra Thanaradtanaphimon. Bangkok: Thammasat U. Press, 1954, 73-104 (E).
- Nak'on Prah Ram, Praya. "Tai Pottery: Preliminary Remarks," **JSS**, XXIX (1937), 13-36.
- Nunn, William. "Some Notes upon the Development of the Commerce of Siam," **JSS**, XV, no. 2 (1922), 78-101.
- Pao Tseng-peng. "On the Ships of Cheng Ho," **International Association of Historians of Asia**. Second Biennial Conference. Proceedings. Taipei, 1962, 409-429.
- Parish, H. Carroll. "The Myth of Yamada Nagamasa and Its Effect on Thai-Japanese Relations," **JSS**, XLVII, pt. 2 (November 1959), 159-166.
- Parker, E.H. "China's Relations with Foreign Tribes," **China Review**, XIV (1885), 12-14.

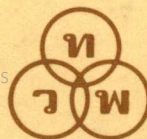
- Parker, E.H. "Siam," **Asiatic Quarterly Review**, 3rd series, IV, nos. 7 & 8 (July-October 1897), 112-119.
- Pelliot, Paul. "Deux Itinéraires de Chine en Inde à la Fin du VIIIe Siècle," **BEFEO**, tome IV, nos. 1 & 2 (Janvier-Juin 1904), 131-413.
- _____. "Les Grands Voyages Maritimes Chinois au Début de XVe Siècle," **T'oung Pao**, XXX (1933), 274-452.
- _____. "Le Hoja et le Sayyid Husain de l'Histoire des Ming," **T'oung Pao**, XXXVIII (1945), 79-292.
- _____. "Notes Additionelles sur Tcheng Houo et sur Ses Voyages," **T'oung Pao**, XXXI (1935), 274-314.
- _____. "Les Relations du Siam et de la Hollande en 1608," **T'oung Pao**, XXXII (1936), 223-229.
- Phongsabuttra, Phaitoon. "King Rama Khamhaeng," (in Siamese), **Essays Which Won the Runciman Awards**, Bangkok : Chulalongkorn University, 1961, 1-21.
- Pritchard, Earl H. "The Kotow in the MaCartney Embassy to China," **FEQ**, II, no. 2 (February 1943), 163-203.
- Rockhill, W.W. "Notes on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean during the Fourteenth Century," **T'oung Pao**, XVI (March 1915), 61-159, 236-271, 374-392, 435-467, 604-626.
- Sakamaki, Shunzo. "Ryukyu and Southeast Asia," **JAS**, XXIII, no. 3 (May 1964), 383-389.
- Satow, E.M. "Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the Seventeenth Century," **Transactions of the Asiatic Society of Japan**, XIII (1885), 139-210.
- Sheppard, M.C. "Emperor Yung Lo and Admiral Cheng Ho," **Malaya in history**, III (1957), 114-115.
- _____. "Malacca in the Time of Cheng Ho," **Malaya in history**, IV (1958), 18-19.
- The Social Science Review**, II, no. 3 (February 1965), 6-18, "The Royal Romance"
- Spinks, Charles N. "Siam and the Pottery Trade of Asia," **JSS**, XLIV, pt. 2 (1956), 61-111.
- Sternstein, Larry. "An 'Historical Atlas of Thailand'," **JSS**, LII (April 1964), 7-20.
- _____. "'Krung Kao' : The Old Capital of Ayutthaya," **JSS**, LIII (January 1965), 83-121.
- Sugimoto, Naojiro. "Some Problems Concerning the Foundation of Ayutthaya in Siamese History." **Hiroshima University Studies (Hiroshima Daigaku), Literature Department (Bungaku)**. No. 7 (1955), 169-223.
- Syed, Naguib al-Attas. "Note on the Opening of Relations between China and Malacca, 1403-05," **JRASMB**, XXXVIII, pts 1 (July 1965), 260-264.
- Tregonning, K.G. "Kublai Khan and Southeast Asia," **History Today**, VII, no. 3 (March 1957) 163-170.

- Ts'ao Yung-ho. "Chinese Overseas Trade in the Late Ming Period," **International Association of Historians of Asia**. Second Biennial Conference. Proceedings. Taipei, 1962, 429-458.
- Tsiang T'ing-fu. "China and European Expansion," **Politica**, 2, no. 5 (March 1936), 1-18.
- Vliet, Jeremias van. "Description of the Kingdom of Siam," trans. L.F. Van Ravenswaay, **JSS**, VII, pt. 1 (1910), 1-108.
- Wang Gung-wu. "Early Ming Relations with Southeast Asia : A Background Essay," **The Chinese World Order...**, ed. John King Fairbank, 34-62.
- _____. "The First Three Rulers of Malacca," **JRASMB**, XLI, pt. 1 (July 1968), 11-22.
- _____. "The Nanhai Trade : A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea," **JRASMB**, XXXI, pt. 2 (June 1958), 1-135.
- _____. "The Opening of Relations between China and Malacca, 1403-1405," **Malayan and Indonesian Studies**, eds. J.S. Bastin and R. Roolvink, 87-104.
- Weithoff, Bodo. "The Ming Policy of Maritime Prohibition," **China**, VIII (1964), 59-60.
- Wertheim, W.F. "Early Asian Trade, An Appreciation of J.C. van Leur," **FEQ**, XIII (February 1954), 167-173.
- Wolters, O.W. "Ayudhyā and the Rearward Part of the World," **JRASGB**, pt. 3 & 4 (1968), 166-178.
- _____. "Chen-li-fu : A State on the Gulf of Siam at the Beginning of the Thirteenth Century," **JSS**, XLVIII, pt. 2 (November 1960), 1-35.
- Wong Lin-ken. "The Trade of Singapore 1819-1869," **JRASMB**, XXXIII, pt. 4 (December 1960), 5-315.
- Woodside, A.B. "Early Ming Expansionism (1406-1427) : China's Abortive Conquest of Vietnam," **Papers on China**, XVII (December 1963) (East Asian Research Center, Harvard University), 1-37.
- Woodward, Hiram. "Who Are Ancestors of Thais," **The Social Science Review**, II, no. 3 (February 1965), 88-91.
- Wu Ching-hong. "The Rise and Decline of Chuanchou's International Trade and Its Relation to the Philippine Islands," **International Association of Historians of Asia**. Second Biennial Conference. Proceedings. Taipei, 1962, 469-483.
- Wu Lien-teh. "Early Chinese Travellers and Their Successors, Address at the Inaugural of the New Building of the Royal Asiatic Society," **JRASNB**, LXIV (1933), 1-23.
- Wu Yu-kan. "China's Overseas Intercourse and Trade in Older Times," **Eastern Horizon**, IV, no. 2 (February 1965), 6-17.
- Yu Lin. "China's Expansion in the South Seas," **Tien Hsia Monthly**, III, no. 5 (December 1936), 444-463.

ISBN 974-07-5180-6

ดาวน์โหลดมาจากระบบ TU Digital Collections

พิมพ์ที่บริษัทโรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๘๘๑ ถนนพระราม ๑ กรุงเทพมหานคร
นางบุญพริ้ง ต. สุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๕